

شام۔ ڏس! وري آهي ئي مڌائي ڳالهائون. جڳڏهن ٿا.
ڪنڊو ٿي ۽ يار مان وڌي اڄهن ۾ آهيان.

چندر۔ ڪم ڪو يار (شام ڪم سروسٽي ڳالهه ڪري
ٻڌائي). بس ڳالهه به ايتري، هل ٿا مان ٿو ٿوڪي حتم ٻڌايون
ملائي ڏيان.

شام۔ اهو وري ڪيئن؟

چندر۔ آئون هل ٿا، حتم ٻڌو ٿو لاءِ هوشيار مهراج جي
ضرورت آهي.

شام ۽ چندر ڪار ۾، چندر جي هڪ غير سمڙي براهه ۽
وت ويا، چندر ڪيس اڳري ٿي سڄي ڳالهه ٻڌائي ٿا، چلمون ٺهون
ملن. اوهان هڪ وڏو شاهي ۱۰۰ سالن جو ٻڌو ڪٿي آيو، شام
۽ سرلا جون وري حتم ٻڌايون ٺاهيون، چلمون پوار نه ٻڌون ملن؛
سرلا جو حتم هو صبح جو ۱۰-۰۰ بجي، مهراج سوچي سوچي
ٻڌو ان کي صبح هي دوران راس جا ۱۰-۰۰ جا ڪري وري
چئي لاهي ٿا، گوهر جي ٽوڙ ٻڌن (ٻڌڪ) ٻڌهي ويئي ۽ چلمون
ٺهڪي آيون، ملي ويون، لوڪ ڇڻ ٺهي آيو مهراج جي منهن
ٿي مشڪ آجي ويئي، چيائون هي وڏو، شام ٻڌو ٺوهان جي-
شادي سرلا ڏويءَ سان ٺهڪي آئي.

هيءَ منهنجي ٻوٽرين ڪهاڻي ڇو آهي؟

مون تمام ٿوريون ڪهاڻيون لکيون آهن، جن مان ”ٺيٺي-
اڻ ٺيٺي“ ڪهاڻي مونکي پنهنجي ٻوٽرين ڪهاڻي لکي ٿي،
جو ته ان ۾ چلمن (حتم ٻڌون) ملائڻ جي رسم تي سٺي طرز
ڪٿي آيم. منهنجو ٻڪو وشواس آهي ته چلمون ڪهڙي ڀاڱي
ٺوڪاڻو ٻاٻڙ ٿي ٺاهين ٿا، منهنجي آهي صبح ڪره
(حتم ڪندڙي راشي وغيره) ٺهون ڏيکارين. اهڙين چلمن ملائڻ
سان وڏا اُٺ ٿي سگهن ٿا.

— چوٽ ڪيسواڻي ”ٺل“

ويٺو آهي. اهو گهر آخر ڪنهنجو آهي، ڪنهنڪي ٿو ڏسي،
 ڪيڏانهن هلندو، سندس دوست گرهه ڪهڙا آهن، دشمن گرهه ڪهڙا
 آهن، اهي ڪٿي ويندا آهن، ڇو نه گرهه هميشه ٻيا جنگ جون
 تياريون ڪن ۽ هڪ ٻي جي مائهن کي ٻيا ماري ۽ بچائين.
 انهن عسارين ڪتابن جي چڪر ۾ ڇا اسانجو پيارو... (کيس اڌ
 ۾ ڪڍيندي) اهو سڀ مونکي خبر آهي، جي گرهه نه ملن ها
 نه تون منهنجي قريب ڪيئن اچين هان! چوري! گرهه ملن ٿا،
 هي نه فقط ٻڌنديءَ کي برهمڻ جي واڙان ٻڌڻو آهي، نه چوڪري
 يا ڳڻائي آهي، هن گهر ۾ سندس پير سڌرو ٿيندو، وغيره
 وغيره، بس ٻڌندي - مهيءَ جو منهن ٿڙي ٻوندو ۽ هو پاڻ
 منهنجي پسنديءَ کي داد ڏيندا، تون ڏس ويئي.

سڙا شام کي جنم پتري ڏياري موڪلي، شام پهرين نه يڪدم
 چلي نڪري جي هٿان گهر موڪلي ڏيڻ جو ويچار ڪيو، پر نه
 ڄاڻ ڇو ان دم ئي کيس ٻيو خيال آيو ته چونڊ پهرين مان ئي
 ڪنهن سڃاڻل پنڊت کي سڙا ۾ پنهنجي جنم پتري ڏيکارين
 ۽ هو ان ويچار سان هڪ واقف برهمڻ وٽ وڃي پهتو، نمسڪار
 ڪري نمونا سان کيس پئي چڻيون پيڻ لاءِ عرض ڪيائين.
 مهراج جهولا ٽوڙا ڪڍي، حساب ڪتاب ڪوڙ لڳو، نيٺ ڏکي
 ٿي افسوس ظاهر ڪيائين ته هي پئي جي پاڻ ۾ شادي ڪندا
 ته هڪ سال جي اندر يا ته چوڪرو گذاري ويندو يا چوڪري
 راهه رباني وٺي هلندي. شام اڏاس ٿي، مهراج جي چوڻن ۾
 ڀيٽا رکي واپس آيو. جنم پتري ملي يا نه، ماڻهو ڇمي يا موي،
 مهراجن جي ڏکڻا نه ڪڙي آهي.

شام سوچ ۾ ٻڌل هئو ته دروازي تي ٻيل لڳو، شام اُڏرڻ
 تي آواز ڏنو، ڪير آهي؟ مهراڻي ڪري اُڏر آيو.

شام - چندر، اچ چندر، اچ (چندر شام جو ٻچن جو دوست)
 پوري وقت ئي آيو آهين يار، مونکي تنهنجي ئي ضرورت هئي.
 چندر - ڇو، يار، مس مس آهيو جو غريب ۾ ڪم ٻيو آهي.

ڪوئي ئي مٿي هن گهر آئي آهي، نه نه آج به منهنجي ماما
اوهان وٽ نوڪري ڪندا آهن، ٻئي ٽوهين انهن کي نوڪرون
جي نظر سان نه ڏسندا آهن.

ٻنڌي - ٻيٽ! انهن نه چئبو آهي، پنهنجي ماءُ ٻڌندي نه
ڪيس ڊڪ ٿيندو. نهڪ آهي مان ڪيس مڃائيندس، نهون
اسانکي سولا ۽ سندس ماڻهن سان ملاقات ڪراءِ.

شام ڏاڍو خوش آيو، پر اُتي ئي هڪ منٽ ۾ ٻنڌيءَ کي
ڪجهه پاد آيو ۽ جهٽڪي سان چيائين ”شام ٽون سولا جي
هنم پتري گهرائي ڏي نه اسين پنهنجي ۽ هنجي جنم پتري
ملايون نه. گره ملن ٿا يا نه، ڇوڪريءَ کي شينءَ جي ۷ ڏينهن
نه چالو ڪانهي، ڇوڪري منگلي نه ڪانهي يا راهو منگل جي
ڇڪر جو اُٿر نه ڪانهي وغيره.“ شام ڪجهه چوڻ چاهيو ئي
پر سندس دل ۽ دماغ ڪيس روڪيو ۽ شام ها چئي منظور ڪيو.

شام کي دل ئي دل ۾ پڪ هئي ته سندس سولا جهڙي ڏينهن
۾ سٺي ۽ لاهوڪي آهي، اهڙا ئي سندس گهر هوندا ۽ هن
سان مٿي ايندا. ڇاڪاڻ ته گره ملندا هوندا ۽ ٻين جو يوڪ
هوندو، تڏهن ئي ته سندس ٻيڙ سان آيو هوندو، هيٺو
سال هو ٻيڙ جي ٻيڙي تي هلي آچي شاديءَ جي سڙڪ تي
ٻيٽا آهن، بس فقط اها سڙڪ ٻار ڪوئي ڪين پنهنجي گهر سنسار
۾ پروايش ڪوڻو آهي. شام - سولا جي آفيس ۾ فون ڪري ڪيس
خوشخبري ٻڌائي ته هن اُتيءَ جي اڳيان شاديءَ جو دستاو رکيو
آهي، جيڪو منظور ٿيو آهي، سو ڪيس پنهنجي هنم پتري
موڪلي ڏي. سولا کي آلائي جو ٻيٽ ٿيڻ لڳو.

سولا - شام! هي جنم پتري نه مٿي نه چا ٽون منهنجو نه
ٿيندين؟ چا اسان جي ٻيڙ جو نتيجو اسانجي جنم پتريءَ هڪ
ٻئي لڪيل لکشي، ۱۲ گهرن جي ۱۲ خانن تي مدار ٿو رکي،
جن ۾ هيءَ - شترنج راند آهي، ڪهڙي گهر ۾ ڪهڙو گهر

آهين ته تهنديجي ماءُ ساڙهي ۽ جو مئچ (Match) بلائوز ۾
 پر ئي گهڻا ڏينهن لڳائيندي آهي؟ گهڻو پيئڙول ساڙيندي
 آهي؟ هيءُ ته شادي - وهانءُ جو معاملو آهي!

شام - ٻو ٻ ٻڌي، مان به ته توهان جو، چونڊ جو وقت گهٽ
 ڪوڙ چاهيان ٿو.

ٻ ٻڌي - ٻٽ، مون سمجهيو ڪونه. ڇا هڪ ئي وقت سڀني
 مڃين مائٽن ڪوڙ وارن سوشل ورڪرن ۽ برهمڻن کي گهراڻي
 وقت جي حد مقرر ڪيون يا جيڪي مائٽيون انهن ٻڌايون آهن،
 انهن چوڪرين ۽ سندن مائٽن کي گهراڻي سويچور ڇايون
 (هاهاها.....)

شام - نه ٻ ٻڌي. ايتري ضرورت ڪانهي، سرلا انهن سڀني
 چوڪرين کان سوس آهي، توهان کي ۽ مهيءُ کي ضرور پسند
 پوندي.

ٻ ٻڌي - سرلا! ڪهڙي سرلا؟

شام - ٻ ٻڌي سرلا منهنجي هم ڪلاس آهي. مون سان گڏ
 ئي اڳين سال هن B.Sc پاس ڪئي آهي، اسين ٻئي هڪ
 ٻئي کي دل و جان سان پيار ڪندا آهيون. ٻ ٻڌي، اسين
 شادي ڪري هڪ ٿي وڃڻ چاهيون ٿا پليز!

ٻ ٻڌي - (ڪجهه دير سانت رهي) ٻٽ! سرلا جي پتا جو
 ڪاروبار، ذات، پات، آڪهر، وغيره؟

شام - ٻ ٻڌي! اهي اڇ - نيچ، آميريءَ - غريبيءَ، ذات - پات
 ڳوٺ، پاسي وغيره جون ديارون نه ڪڙيون ڪريو ته وڏي مهرباني.
 ٻ ٻڌي - ليڪ آهي، مان ته ڪٿي ڪجهه به نه ڄاڻ، پر
 ڇا تهنديجي ماءُ ائين پنهنجي لائقيءَ، ڪلهو ڪلهي سان ملائڻ

واري سڀني گهر کانسواءِ، ٻئي هنڌ مائٽي ٿيڻ ڏيندي؟
 شام - ٻ ٻڌي! توهان اگر چاهيندا ته سڀ ٿي سگهندو ڇا
 مهيءُ کي توهين نٿا ياد ڏياري سگهو ته توهان جي ٻارم جي

”تہی - اٹ تہی“

چوہتر کیمسواڈی "اعل"

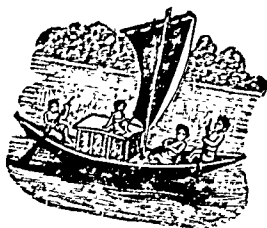
شام، شام لعل سلاڪ مل ڪو منديچنگ ٻار ٿور پنهنجي اڻڻ
ڪنڊيشن آفيس ۾ آڏاس ويٺو هئو. سندس من جي ساڳو ۾
هڪڙا ويچار آڃا لهرن هيان آيا ئي پئي ته نما مٿان وڏو وانگر
ٽڪڙو ٽڪڙو اڳيان وڌي پئي ويا. شام سوچ ۾ پئجي وڌو ته
اڃا سندس پيار وٺڻ آندو شواس ۽ ريتن رسمن جي چڪيءَ ۾
پنهنجي ويندو، ”نه، نه“ ائين هونگر نه ٿيندو، ”اڃا پئي شام
وري آفيسن جي فائينل ۾ منهن وڌو ۽ آڪائونٽ چيڪ ڪوٺڻ
جي ڪوشش ڪوٺڻ لڳو، پر سندس دماغ، دماغ مٿان رکيل
ٻار کيس ڪم ڪوٺڻ ڏئي ڇو آيو؟ وري سندس شال کيس
وٺي وٺي پئي ٻاسي چڪي ويا.

شام سوچڻ لڳو ته ڪيئن ۽ ڪهڙي نه سمجهه گذري،
 ٻه ڇار دفعا آئيني اڳيان اچي رٿاوسل ڪرڻ کانپوءِ موقعو
 پائي، حڏهن ڪالهه صبح جو ڏٺائين ته سندس دائي سڀني
 مودن آهي ته شام آخر پنهنجي پٽا کي چيو ”بابا، هي مٽي
 ماڻهن وارا روز روز جو آچن.“

ٻڌا - ”انهڏي ماڻيءَ لاءِ، اهو وري هتي ڪنهن جي لاءِ
 ايندا؟ مونکي اهو به ڪو پتو آهي ڇا؟“

شام - یو د نږدې اچایو لږا کوهان پښه وروسته وروسته کوهو.
پتا - لهی کاله وروسته له نښه یوون آهن. هروکو کوه جهنگی
سان آبی لږه نه، هروکو چاهه وروسته آبی، یو لږه نښه وروسته کوه نهی،
سلی چوون د سلی جوړې لاء وروسته نه لږه وروسته نه. د سلی وروسته کوه

۱۷۷
 هيءَ ملههجي بهتريون ڪهاڙي ڇو آهي؟
 جيون جي ڪن گهٽيانن ۽ جيون - آڻيو جي آڌار تي ڪي
 ڪهاڙيون لکيون آڻن، جن ۾ ئي خط بهترين ڪهاڙي آهي.
 منهنجي پيال ۾، جڏهن ڪهاڙي ۽ ۾ بشارت ڪي آدرش جو
 سهارو ملي ٿو ۽ پاڙن جي آڻن - آڻا امنگن جو اظهار ڪري
 ٿي، اها ئي ڪهاڙي بهترين ڪهاڙي بڻجن ٿي. ڇوڪر آهي.
 هن ڪهاڙي ۽ ۾ استري پاڙو پنهنجي سوارت جو ٺاهڻ ڪيو آهي.
 — لکشمي گوپ سنڌو

استریءَ ہی اکین ہ اھا شکتی سمانی آھی ہو چاھی نہ
 دئیست کی دوتا بٹائی سکھی لی، ہر سوار لی کامنان وس
 دوتا کی نہ دئیست بٹائی سکھی لی؟

اچھی ہی لی او: ”استری حائیءَ مٹان کبندڑ الیچارن
 لاءِ حواندار خود استریون آھن، ہی پندھتی سک ہی سانگی
 ہئی جی ہئی کی آک لگا ہندی نہ وارم لہون کن.“

لیکے جی مڑنی ویچارن مہدتی سوار ہر سوارات ہیدا
 کوی چڈو آھی، لگہ ڈکن لاءِ ہر لڑکن لاءِ مغز چکر
 کائی تو... ہ دل دک دک آئی کری، وریک وید او ودھی
 ہ اکھون ہچااپ جا کورڈھا اکھون گاڑان.

اچڑ! موکی معاف کرو. مہدو خط لہدتی آھئیءَ جو
 کارٹ بٹچی رہو آھی، مہدتی لی ہاد لوکی ارباد کری
 رھی آھی! الکوی وساری چڈا اوء سان کیل انجان کی ہ
 باد رک ان ابلا کی جیکا ہسار لہدتی ہناری ہئی آھی.
 ہاٹ انھی سموری ذمہواری او مٹان آھی. ہی اذوری اعلام
 وری ائس نہ، اون ائو ہراؤ کرائی سکھن او. جی ابوہ.
 آھی نہ اون الکی ابوہ ڈائی سکھن او. ہی ہواچن ویچارن
 ہی وس آھی نہ، اون کس آڈواک ڈارائن ہا ڈس ڈائی
 سکھن او ہ اہن کرٹ سان جھون جو ہور وس ہوابست کری
 سکھن او.

ناہی رہس مان! انھی اون چننا نہ کرو. ہا لہدتی تصور
 ہا دلی فرار جکڑی اہ، ان کی متاٹل مون لاءِ کلن آھی.
 ہر... ہر ان تصور سان تعلق ٹھوٹ لاءِ ہک ہوا ہست موکلہان
 لی... ”راکی“.

ہٹ الہتا.

ٿي ويندا ۽ اٽجي جاء ٿي ايندا سونهري ستارا جي منهنجي
اونداهيءَ آئينده کي روشن ڪري ڇڏيندا. نچو! خوشيءَ اهڙو
مخموڙ ڪيو اٿم جو ڪاليج جي وقت پوڃي اچڻ جي به سمڪ
نه رهي اٿم، انڪري خط اڌ ۾ ڇڏي ڪاليج ۾ وڃان ٿي.

ڪاليج پهتس ته اتي به اهو ئي حال، منهن تي مرڪ ۽
اکين ۾ لڙڪ. اسٽاف روم ۾ گهڙندڙي ساھڙي ٻنڌرا منهن
۾ گڏي. چئي ڏنائين... ”واہ! اڄ نه اس ۾ بوساٽ ٿي وسي.“
ٻو اندر ڇيم: ”شايد تنهنجي جيون جي بهار ڪنهنجو سهاڳو
ٿي ڪسي!“ اوچتو اها ڇهنڊڙي ٻيم جنهن سن ڪري ڇڏيم،
جيئن ئي هوش سنڀاليم ته ٻنڌرا جي هٿ ۾ هڪ ڪتاب
ڏنم... ”ناري ڪرتوب“. اکيون ڇمڪي اٿيون... ڪتاب ٻنڌرا
کان ڦري ٻاٺ پڙهڻ وينس.

ڪتاب جي سماوچنا ۾ اهو سار سمايل هو، جنهن ناري
جيون جي هر هڪ پهلو تي نه صرف روشني وڌي، پر حق ۽
فرض جي اها ڄاڻ ٿي ڏني جنهن تي جي استريون عمل ڪن
ته هوند سماج ۾ ٿيندڙ انيڪ انياءَ نگهوسار ٿي وڃن. ان وقت
ٿي منهنجي اندر ۾ آند مانڌ شروع ٿي. ائين چئجي ته هڪ
طوفان کڙو ٿي ويو. ڪتاب ڪٿي آيس، يڪساھيءَ پڙهي پورو
ڪيم. انهن ئي سمجھان ڄڻ ڪتاب جي رچنا ڪئي ٿي مون
لاءِ ويئي آهي. هر هڪ ست... نه... نه... هر هڪ لفظ ڄڻ مون
تي ٽٽولي ڪري رهيو آهي. مون جهڙين ’سوار ٿي استرين کي
ڌڪاريندي ليڪ لکي ٿو... سماج جي گراوت جي گهٽي
ڌمياري استرين تي آهي. انهن ٻاٻو آهي ته پورش هڪ طرح
استريءَ جي عزت ۽ عصمت جي رکشا ڪندڙ آهي نه، ٻئي
طرف لٽيندڙ. هڪ ئي وقت ديوتا جو روپ اٿس ته ٻئي وقت
دٻيس جو. پر ان لاءِ ڏوهاري ڪير؟ استري يا پورش؟ قدر

۽ هر حکم کي اڻ ڄڻ ڪوڙ. ٻيوين ۽ رات ئي مون سائس اندر
اور ٻي آهي ۽ کيس اشارو ڏنو اُٿر ڏاڍا ۽ ٻاٻي ۽ ٺهندڙ سڏو
ٻنهي مرضي مطابق ڪيو آهي، انڪري توکي انهن وقت ئي
رھڻو پوندو ۽ مان...

ٻنهي انوکي اٿو! جي ٺهندڙ مون ٻن ڏند رھڻ ناممڪن
آهي تہ ٻنهي ٻي ٿو ٻن سائو دماغ انسان ئي ڇڻڻ مشڪل
آهي. مائٽ جيڪي اولاد جي اڃا کي اورانگهي ڪڙين ڪلن
کي ٻيڙ جي پاڻيءَ کان وائجهن ٿا، سي نہ سبق سکن ۽ ٻيڙيون
ڇايون، هي ڏيئي لڳي ۽ هي لالچ وس ٿي وٺن ٿا، ٻل ان کي
ٻي زندگيءَ ۾ پاڻ ٻاٻندا رھن. انهن ٿيڻ سان نہ صرف ڏيئي
لڳي ڏيندڙن جا ڪھاڻ ڪلندا، پر وٺندڙن جا واس نہ ھميشه
لاءِ بند رھندا.

ھاڻي فقط ٿورو صبر ڪر.

مان ٺهندڙ ھوس، آھيان ۽ ھر ھميشه ٺهندڙ ئي رھندس.
دنيا جي ڪا به شڪتي مونکي توکان جدا رکي ڪولہ سگھندي.
مان ڪو اھڙو رستو سوچي رھيو آھيان جيئن اسان ٻئي
ھميشه لاءِ ھڪ ئي وجھون.

ٺهندڙ ٺھو.

—

بالدرا، بمبئي.

۷ جولاءِ ۱۲.

ٻنهي ٺھو.

خط ٻھڙو ٺهندڙ خط نہ ٻنهي سڏ ڇو پراڻو آهي. پڙھيو.
پڙھندي حوشيءَ جا لڙڪ لڙي آيا اٿم، جن ٻنهي ٻيڙيون
کي اڻ ٻڌائي ڇڏيو آهي... روتاري ڇڏيو آهي. سمجهان ٿي
تہ ٻيڙي روپي آڪاش مان ٺاھنديءَ جا ڪارا بادل جلد دور

ٻنهنجو ڀلو اهو ڪجهه سوچي نه سگهيس. دادا ۽ پايي ٻنهي کي ٻارن جي ۽ ڇوڪرن مان نه مان ٺوهانجو ساڳيو نونجهن آهيان. مان صرف نوانجي عڪر جي ڀر آهي.

عڪر جي ڀر شاديءَ ۾ ڀر نه وڌي. سٺاءِ اڳڙي سٺيل سٺا، رڳو انهيءَ عملي جامو بهرائڻو هو.

اسان ٻنهي پاءُ ڀيٽ جي شادي هڪ ئي هفتي ۾ ئي گذري مونکي مليل ويهن هزارن مان ئي آشا جو اڪلاءُ ڪيو ويو. ٻنهنجي قتل ٿيڻ لاءِ ڪنهن کي ڏوهه ڏيان؟ ٻنهنجي جيون جو ٻنهنجو اهڙو نه ٻنهنجو ئي ٻيو آهي جو سمجهي نٿو سگهان ته ڪهڙيءَ راه ٺهاريان. ٻاپ ٻچ جو ٻيو نٿو ٻوڙ. ٻنهنجي اندر مرض ۽ محبت جو مرض جدوجهد ڪري رهيا آهن.

اڄ شاديءَ کي پورا پنج هفتا گذري چڪا آهن، ٻو ٻنهنجي نيتن ۾ نٿو ڪانهي. ڏڪار اثر ٻنهنجي ڪمزوريءَ تي ۽ انسوس اثر ماڻهن جي ڏاڍائي تي جن ٻنهنجي آئينده جي ڪار ٻوڙ نه ڪئي. جڏهن هڪ بوت ٻو ٻوڙ ٻوڙي طرح پائي ٻوڙ ڪيو ويو ٿو... جڏهن ٻنهنجي لڳن جا لڳا ٻوڙ ٻوڙيءَ ماپ تي سڀايا وڃن ٿا ۽ ٿوري گهٽ وڌائي ڏسي ائين چيو ويو ٿو ته ٻنهنجي ٻوڙي ٺاهي، اهو ڪپڙو سر ٻوڙي سٺو نه. لڳندو ته ٻوڙ... ٻوڙ ٻنهنجي رڳ، رڳ، ۾ سڀايل اٿو، ٻنهنجن ماڻهن ائين چو نه سمجهيو ته تون ئي ٻنهنجي جيئس آهين. ائين نه سوچيائون ته تو بنا ٻنهنجو آئينده اونڌاهو رهندو، جو تون ئي ٻنهنجي جيون جي جوت آهين.

ٻنهنجي بدلي آڻي ڏنائون. هڪ اڌوري تعليم ڀانئ... ها ۾ ها ملائيدڙ... جا ٻوڙين پڌرين ۾ وشواس رکڻ کي ئي ٻوڙ ڌرم تي سمجهي. اهائي ڄاڻ اٿس ته ٻنهي ٻنهي جي داسي آهي ۽ ان جو مرض آهي ٻنهي جي هر ادا تي فدا ٿيڻ

پڌو آهي. سوچيان ٿو ته ٺهندڙن ڏنل ڏورائين مان هڪ هڪ
 ٺهندڙي آهي. غط جو هر هڪ لفظ منهنجي آتما کي ڏنگي رهيو
 آهي ۽ منهنجو ٻان اڪيلو هوندي به ڪنڌ جهڪي ٿو وڃي.
 سچ نه توکي منهن ڏيکارڻ جي به لائق نه رهيو آهيان، انڪري
 ئي اهو غصو ڪاليج ۾ استيفا ڏياري موڪليو.

اڻو! اعتبار اچيئي يا نه، دوشي هوندي به مان زردوش
 آهيان وٽڪيشن ۾ گهر آيس. اچڻ سان گهر جي وايو منڊل
 مون کي سٽس ڏني... ”ٻاٻا! هاڻ خدا ڪو غير ڪريئي.“ ٺهندڙي
 ماءُ جي سماءُ بابت توکي اڳي ئي گهڻو ڪجهه ٻڌايو هو. هاڻ
 ته پايي اڳي کان به، رتيون وڌيڪ ڏسڻ ۾ آين. بيمار ٻار،
 سو ته اڳي ئي ٻوڙين. پاڻو ٻيڙي جي رهيا ئي ٺهندڙي ڇا ٻار،
 سي به سندن پڪش پائي. باقي مان رهيس اڪيلو ۽ رهي
 منهنجي من جي موهل اٿو، اندر ۾.

دادا ڏينهن ۾ ڏهه ٻهرا سيرانڌيءَ کان سڏ ڪري ائين
 چوي: ”نرڙڻ! اڃا گهڻا ڏينهن ٻاٻهين کي ستائيندين؟ آڻا
 جي عمر به هاڻ وڏي ٿي ويئي آهي. مائٽيون نه گهڻيئي آهن،
 پر توکي سمجهائي ڪير. سڪ... جيئن وڻيئي نيم ڪر،
 ڪٿي نياڻي ۽ ڇو ٻاٻه!“ ائين چئي ٿوري ڪنگهڪار ڪندي
 ساڻو ٿيو وڃي ۽ پوءِ ڏسڻ ها پايي ۽ جو طوفان... رڌڻي مان
 ويلڻ سميت اچي اتي سهڙندي هئي ۽ ڇوڙندي هئي: ”ڇڏي
 ڏيوس... ڇو بيڪار مغز ماري ڪري رهيا آهيو... مون کي
 سڀ خبرون ملي چڪيون آهن. نرڙڻ ڪي ڪنهن ڪاليجي
 ڪوئچ وس ڪيو ٿو ڏسجي. بمبئيءَ ۾ ٻئي گڏجي ڪليو ڪلايو
 ائين پيا گهمڻ ڄڻ ته ٻڪون ٻڪايون ٿي چڪيون اٿن ۽ صرف
 ويڏيءَ تي وهڻ جي دٻو اٿن“

ڏسي ڏسي نيم هڪ ڏينهن پايي ۽ چئي ڏنو: ”هٿ! سچ

نهي سگهان نه او امن چو ڪهه؟ او ئي نه چيو هئو ته ٿي
 لهتي هڪ رواجي ڳالهه آهي، ماڻهن کي سمجهائي سڏي، راه
 ئي آئي سگهندس. پنهنجي ننڍي پٽ لاءِ اها ٿي ٿي ٿي ٿي
 ٻار ڇڏو ڪو جهون سالي ڳولهي وٺندس ۴... ۴ دنيا کي ثابت
 ڪري ٿيڪار بندس نه ٻڙ ٻڙ ٻڙ ٻڙ ٻڙ ٻڙ ٻڙ ٻڙ ٻڙ ٻڙ
 هي لالچ ڇڏي، لائق جهون سالي ڳولهي سگهن ٿا. ٻڌاءِ نه
 نمڪ آهي سڀ آلسا ڪيڏانهن اڏامي ويا... ٻڌاءِ نه ڪنهن ۴
 چو مونکي ڪجهه اطلاع ٿيڻ کان سواءِ ئي تو اُڇڙو اُڪڙو قدم
 ڪهه؟ اوکي ڪهڙو اڌڪار هئو منهنجي اُڙيل جوانيءَ سان
 آنڪڇولي ڪرڻ چو؟ جي انهن جو ٿاڻو ٺاهڻ لٿي آهي، نه
 پوءِ انهن هي اڙ نه ٻار هي ٻار چو ويچار؟ تون ئي ٻڌاءِ نه
 هاڻ منهنجي حالت ڪهڙي آهي؟ مان نه ٻار کي امن ئي
 سمجهان جهن ناريءَ مان ٿيل گل منهنجا ڪنهن ٻئي ڇڏي
 چڪا آهن... جهن کي سڀڪو ٿي سڀڪو ٿڌو ٿو ڪارو ٿي
 اوس کائي.

ڇا تو بنا منهنجو ڏاندو رهڻ ممڪن آهي؟ من ڏک نه
 ايترو وياڪل ئي ڀاڙ آهي چو ڪجهه نه ٿو ٿو سوچي ٿي سگهان.
 وڌيڪ.....

انهيءَ

—

ٻيڙس

۲ جولاءِ ۱۹۶۲

منهنجي اُڙي

خط لکيو آهي يا هڪ امڪ! تو مون کي اوروڻسو ٿيڻ
 ڪڏهن کان سڏڻ شروع ڪهه؟ مان نه منهنجو ساڳيو ”ٿڌو“
 آهيان، منهنجي خط نه منهنجو رهيو ڪهه آرام حرام ڪري

ڪٿي... ۽ دل ڇو نه ٿي سگهي ٿو ته مڃوڙيءَ انڄار ڪي
اڪڙو ڇڏي ۽ لاچار ٿي ٻار جي ٻوڪيل ٻولي ڪي ٻاڙ کان
ٻڌو هجي.

وڃان جو سلسلو ٺهڻ ٿيندو ۽ گذريل ڇهون جون مڙهي
گهٽائون هڪ ٺهڪ ٺي نالڪي پڙدن وانگر اڪين اڳيان گهمند ٻون
رهنون. باد آڻي ٿي ٻنهن ڇڏهن ڪاليج ٻوڙهنون جي
ٻڪڪ ٿي ڪنهن اسانڪي ”ڇو رائجو“ جو لقب ٿي ورتو.
اڪلاءَ نه ڇڏو ڪو نه. هر ڪنهن کي اسانجي ڪليل راز جي خبر
هئي. باد آڻي ساهڙون جي اس ۽ ڪاڙيءَ ۾ ڪڪڙائي
ڪري ٻولنديون هيون ته ائين ڇو آهين ته ٻوڙن ٿي پائي سگهيو.
سڪ! مڙهي ڳالهون سوچي سوچي من مائوس ٿيندو ويو.
ٿلهه ٿلهه ڪاليج ۾ هر ڪنهن کي اهائي وائي وائ آهي.
دل ٻهلي نه. سگهيس ۽ ڊپل ٿلهه ڪٿي مٿي جي سُر جي
ٻاهي ٻولنديون کان موڪل وٺڻ لاءِ سندس آهيس روم ۾
ڪهڙيس. هو به شايد اڳواٽ ٿي مون سان به چار همدرديءَ جا
لفظ ڳالهائڻ لاءِ آيو ويٺو هئو. سو مان ڪجهه چوان ٿي چوان
ته پاڻ ڇڏي ٿي... ”مس ائين! مان ڪهڙن لفظن ۾ توهان
سان همدردي ڪوان؟ سڀ ڪجهه ٻڌي ڇڪا هوندا. هيءَ
آهي ٻوڙهنون ٻوڙن جي استيعاف! شاديءَ کانپوءِ هو بندر
ٻوڙهنون ۾ ڪم ڪوڻ چاهي ٿو. ٿلهه مٿان... توهان...
اسان ڇو...“

ائين چوڻي بعد ٻولنديون جو من به ٻوڙي آيو ۽ مان به
موڪل وٺڻ جي ٿي سندس آهيس روم مان نڪري سڌو گهو
هلي آيس. سڄو ٿي ٻنهن ۽ راس المديو گذارڻ لاءِ. صبح ساڻ
هيءَ ٻار ٻٽو ٿي ٻنهن لکي رهي آهيان. هونءَ به ڇڪو ٿي
دعاون ۽ سڪ ٻارون سوڳاڻون موڪليان ها. ٻوڙ... ٻوڙ مان سمجهي

تي خط

— لکشمي گوپ سداوا

بالدرا، بمبئي.

۲۱ جون، ۶۲.

پروفيسر نرلجن،

ڪلھ ڪاليج ڪلـو... اليڪ آميدون اندر ۾ ساليدي هميشه
کان ڪي قدر اڳواٽ ڪاليج جي حاڪمي اندر داخل ٿيس.
اڪيون هر گهڙيءَ هڪ ڪند کان پيءُ ڪند ٺاهين توکي ڳولهي
رهنون هون... پر تون عدم ڀيدا... ڪاليج جو گھنڊ وڳو...

سڀ پروفيسر ۽ ليڪچرار پنهنجي پنهنجي ڪلاس ۾ هلڻا
وڃا. مولڪي ۾ مڃور ئي پنهنجي ڪلاس ۾ وڃڻو ئي نه ٿو، پر
ليڪچر جو سلسلو اڪ طرح سان رکن ڪانه سگهيس. اوچتو
سيٽيءَ جو آواز آيو... پوءِ ٿڌو شوڪارو... ۽ پوءِ ڪنهن ڇهه
وڃاري! ڪڏهن به سمجهه ۾ ڪونه آيو، ليڪچر اُڌ ۾ ئي ڇڏي
هيٺ لهي اسٽاف روم ۾ وڃڻ لڳيس. ڪڏهن پوءِ پوءِ ڪن هر-
سائين کي ڀڄ ڀڄ ڪندو ٻڌم... ڪن ئي ٻولڻ لڳا... پروفيسر
نرلجن اهڙو هٿو نه ڪونه! اڃا انهن لفظن تي سوچڻ شروع ٿي
ڪين ڪير نه منهنجي سامهون ٿيڻ لڳا جڏهن ڪي گذريل ڇهون
جي ڄاڻ هئي، تنهن پٺيان ايندي ڪلهي ٿي هٿ وڪي
آهستي ڇهيو... ”انيتا! مولڪي سڄي ڀڄ تمام گهڻو ڏک آهي...
ڪنهن ئي سمجهو نه، پروفيسر نرلجن توکي لکرائي ڪنهن
پيءُ سان لاٿون لهندو...“ اهي لفظ ٻڌم ۽ اواز ٻڌم... پر ڪن
اعتماد ڪرڻ کان انڪار ڪيو... مگر سمجهڻ کان آنا ڪائي

گروپ وارو فيڏي رت دان ڪرڻ لاءِ رت آفيس ۾ موڪلڻ لاءِ هدايت ڪئي. نرس فون ڪرڻ ويئي.

وارد نراء ولسن چيو: ڊاڪٽر صاحب! ڪمليش انجان ڇڪو هاسپيٽل ۾ وارد نراء آهي ان جو رت ساڳئي گروپ جو آهي. ڊاڪٽر رت ولسن کي، انجان کي ڪولي اچڻ جي هدايت ڪئي.

رت ئي ولسن انجان سان گڏ حاضر ٿي ويو. ڊاڪٽر انجان کان سندس بلڊ گروپ پڇيو. ۽ کيس چيو ته ”هن وقت هي مريض مؤت جي قوب پڇي چڪو آهي. تون رت دان ڪري هن جي حياتي بچائي سگهين ٿو. انسانيت جي ناتي توکي رت دان ڪرڻ گهرجي.“

انجان چيو: سڙا توهين ته اسان کي آرڊر ڪري سگهو ٿا. مان تيار آهيان.

۽ ائين چئي هو ڀر واري ٻلنگ، ٽي سمهي پيو. ڊاڪٽر سڌو ٺٽيءَ وسيلي هن جي نرس مان رامداس جي نرس ۾ رت جو وهڪرو ڇالو ڪري ڇڏيو.

راحوءَ ڏٺو ته هن جي خلاف ”رڌرويشن“ جي سوال کي ڪٿي هنن شهر ۾ آندولن هلايو هئو، شهر کي اجمار بڻايو هئو انهن انسانن مان ئي، هڪ انسان اوجھسيءَ ۾ هن جي ٻيءَ جي جان بچائڻ لاءِ پنهنجي جان اڙايو ڪري رهيو هئو. جن شخصن جي خلاف هو گهڻين ۾ لڙي رهيا هئا، واکا ٿاڙي رهيا هئا، ڇلائي رهيا هئا انهن مان ئي هڪ انسان هن اوچ دامت واري انسان لاءِ پنهنجو رت دان ڏئي چئي رهيو هئو. ته ”رت گهڻن ۾ وهائڻ لاءِ نه پر انساني جان بچائڻ لاءِ آهي.“

جتي سيمڪ رامداس جو خود جو رت، ٻيءَ جي حياتي بچائڻ ۾ استعمال ٿيو آهي ڌاريو رت (؟) هنجي ٻيءَ جي جان

راجو ڊاڪٽر طرف وڌيو. ”ڊاڪٽر صاحب!“

- ٻت! رت جي سخت ضرورت آهي. زخمن مان رت
ڪافي وهي چڪو آهي.

- ڪٿان به بندوبست ڪريو. پئسن جي ڪا به چٽا نه ڪريو.

- سڄو شهر ڪوفي جي گرفت ۾ آهي. بلڊ بئنڪ ۾ ان

گروپ جو رت خلاص ٿي ويو آهي. پئسن تي رت وڪڻندڙ
انسانن کي هن حالت ۾ ڳولهن - وٺي اچڻ مهڪن به نه ڪونهي.

- ڊاڪٽر صاحب! مان رت ڏيڻ لاءِ تيار آهيان. ٻت جي
رڳن ۾ ٻي ڳالهه جو ئي نه رت هوندو آهي.

- نرس! راجوءَ جو بلڊ ٽيسٽ ڪري وٺ.

- ”اچهو سرا“ چئي نرس ڪم کي لڳي ويئي. راجوءَ جي

آڱر کي ڪجهه سان صاف ڪري سٺي هڻي هن هڪ ٺليءَ ۾
رت ڀريو ۽ چڪاس لاءِ آزمائشي روم طرف ڪڍي ويئي.

ڊاڪٽر گلوڪوس ڊرپ شروع ڪئي. نرس اچي ٻڌايو ته

”رت آر ايچ او پازيٽو گروپ جو آهي.“

”ڊاڪٽر!“ راجوءَ ورائيو.

- آءِ ايم ساري راجو!

راجوءَ مهيه ڊاڪٽر کي - آزون نيزاريون ڪيون. ٻتيءَ

جي جان بچائڻ لاءِ هن سڀ ڪجهه قربان ڪرڻ جي آڇ ڏني.

سينڌ جو سندور بچائڻ لاءِ پنهنجي جان ڏيڻ جي آفر ڪئي.

ڊاڪٽر چيو: توهين اڃا ايتريون ڳالهيون ڪري رهيا

آهيو. توهان کان وڌيڪ مون کي مريض جو خيال آهي مريض کي

بچائڻ ڊاڪٽر جو فرض آهي. جيڪي به هنجي هت ۾ آهي

اهو هو ضرور ڪندو.

ڊاڪٽر نرس کي چيل ۾ فون ڪري چيلر کي آر ايچ نيوگيٽو

حرکت - گذار و این سان اسالچو کوبه واسطو کونهی. اسالچی
لیڊرن کی چڙو وڃي. هو ایگناه آهڻ.

سورکار آسماجک آتون ۽ مخالفتن جي مڃس هيمک گرفتاري
کئي. لشکر جون وڌيڪ بڻالديون آنديون ويئون. زندہ شهر
لاش بڻجي فرقي دوستي جي چٽائي پيم آهڻ و رهيو. اڃاڪ
ماحول ۾ شائتي قائم ٿي ويئي. اڪسارن - رڳو وڌيڪ صلح - شائتي - لاڙو
روزمره جي جيوت جا سماچار ٻڌايا. هڙال چالو رهي.
اهڻڪ کارگذارون جدا جدا ايراضين ۾ آهڻديون رهيون.

عوام شائتيءَ جو دم پٽيو. شهر ۾ هڻل مڇي ويئي. واپار
ڏنڌو شروع ٿي ويو. ڪرڻو آهستي آهستي هلاڪو ڪيو ويو.
لشکر هٽائي، پوليس ڀڙولنگه جاري رکي ويئي.

پر اڃاڪ لاڙو جي رڪ همدان آهستي آهستي ڏکندڙ چڻنگ.
پنهنج جو روپ اڪسار ڪو ۽ ڏسڻي ڏسڻي سڄو شهر
جوالامڪي بڻجي ويو.

ڪهڙن بي گناهن جانهون وڃايون. ڏوڏوش انسان ملڪهتون
لٽيون. ڪهڙا انسان اجل جو شڪار بڻيا. راجوءَ جو پيءُ سميت
رامداس پڻ انهن مان هڪ هو. هڙال جي ڪي راجوءَ کي، ڪو
سمجهه ۾ نه پئي آيو ته اڃاڪ هي ڇا ٿي ويو؟ ڪهڻن آيو؟
ڇو آيو؟

”رست خلاص ٿي ويو“ نوس جي آواز ٿي راجوءَ ڇوڪ ٻڌو.
ڏاڪٽر ڇوڪو بلڊ بئنڪ مان گهرائي وٺ. اڃا پنڃ - ڇهه
شهشا گهربا.

- سر آر ايڇ لڳيٽو گروپ جو هڪ ۾ ٻاڏو بئنڪ ۾ کونهي.
صرف چارئي ٻاڏا هئا هيڪي هنن ڏياري موڪليا.
- هاڻي ڇا آهڻدي؟ رست کان سواءِ مريض... ڇٽي ڏاڪٽر
ڳهڻن ۾ اچي ويو.

- توهان بلڪل ٺيڪ سوچيو آهي. سڀاڻي جو توهانجو ڪهڙو پروگرام آهي؟

- سڀاڻي اسين انيلاء جي ٻوٽي جي ڪاٺي کڻي جالوس ڪڍنداسين ۽ لال دروازي تي ساڙي، سٺا ڀرينداسين.

- ويڙهي ڪڍا هروز ان نهوني توهين پروگرام رٿي. آندولن کي تهر ۾ رکندا ايندا ته ضرور ڪامياب ويندا. منهنجي توهان کي پورن پٺيڙائي آهي.

- شڪريو. پر توهان اسان کي هتي گهراڻو جو مقصد ته ٻڌايو ڪونه؟

- توهانجي همٿ افزائي ڪرڻ لاءِ ئي مان توهان کي هتي وٺي آيس. مان چاڻان ٿو ته توهانجون گهرجون واجب آهن. توهان کي نياڻ پلاءِ پوڻ گهرجي. توهان کي ڪنهن به قسم جي مدد ڏوڪڻ، صلاح وغيره جي ضرورت پوي ته توهين چڻا اصل نه ڪجو. مان توهان کي هر ممڪن مدد ڪندس. صرف توهين انيلاء غلاف آواز اٿار ايندا رهو ۽ پنهنجي لڙت چالو رکندا اچو جيستائين توهان کي حق پلاءِ پوي.

- مهرباني ڊاڪٽر صاحب! چئي سڃي موڪلايو هئو. ان بعد هر رات هو ڊاڪٽر جي گهر گڏ ڪندا هئا ۽ پروگرام رٿيندا هئا.

تهر ڪهڙو چالو ئي رهيو. شهر ٻڌايو ۽ پياڻڪ بڻجندو رهيو. ٿرم گرن، سندن، ليڊرن شائتيءَ لاءِ اپيلون ڪيون. ستاڏارين پنهنجو پڪش اخبارن ريڊيو، دواران ظاهر ڪري، شاگردن مٿان ٽوڙيو وسايو. گرفتاريون ڪيون. گوليون ڪڍي. هڙتالين بار بار چلايو.

اسانجو آندولن اهڙو آهي. غير قانوني ۽ غير انساني

جي شيشي طرف ٺهاري رهي آهي، جڏهن مان رست ٽپ-
پ ٺڪري، هن هي پتيءَ جي ٺن ۾ وڃي رهيو آهي. هن
و پتي زنگيءَ ۽ مؤٽ جي هٿڊورب ۾ جهولي رهيو آهي.
ڊاڪٽر- نرسون آڪسيجن- گلوڪوس ۽ رست هٿن ۾ جهلي
ٻڙيون ٻوڙ بيل آهن. راجو ٻاهر ٿاور طرف گهوري رهيو آهي. ٿاور گهٽيل
شهر ۽ پٽي جي حالتن تي غور ڪري رهيو آهي. ٿاور گهٽيل
گهٽيانون سلسلوار هن جي ذهن ۾ اُڀرن ٿيون.

سورس جي سماپتيءَ بعد هو پتي ڏينهن جو ڀروگرام ٺاڙ
لاءِ سائين سان گڏ ريسٽارنٽ ۾ ويٺو هئو. هن ٻڌو ته شهر
گوڙ شور شروع ٿي ويو آهي، پتو بازي فورٽ شروع ٿي ويئي
آهي. ٻڌڻ سان هڪٻار هنن کي وڌواس ٿي ٿئي آيو. انهن
ڪمڻن ٿو ٿي سگهي؟ شاگردن جي رٿي ته سالتبڪي نموني شاگردن
سماپت آي هئي. هنن ڪوڊ سالتبڪي نموني شاگردن
کي ٿڙي پکڙهي ويندي ڏٺو هئو. ٻيوءَ طوفان- گوڙ ڪڏهن
ڪيو؟ ٻوڙ هڪو هنن ٻڌو هئو آيو سچ هئو. حقيقت هئي.
هو حالتن تي نظر ٿاڻي ڪرڻ لاءِ ۽ شهر جو جائزو وٺڻ لاءِ
ريسٽارنٽ کان ٻاهر نڪتا. سامهون هڪ ڪار بيلي هئي. ڪار
واري راجو کي اشارو ڪري پاڻ طرف گهرايو. ۽ ٻيهر راجو
مانا ٿون ٿي آهين؟ ۽ راجو ڪنڊ ڏوڙي ”ها“ ڪئي. هن
ڪمس ٻڌايو هو ته ”مان ڊاڪٽر ڪارناما آهيان. توهان ۽ ليدهي
سائين سان ڪٿهه ڳالهائڻو آهي. راجو بنا هچڪ جي ها ڪري
سائين سمجهن هن جي ڪار ۾ هن جي بنگلي ٿي ويو هئو.
بنگلي ٿي هنن کي ڏاڍو آدرستڪار ڏٺو ويو ۽ خاطرदार
ڪئي ويئي.

ڊاڪٽر ٻيهر: آندولن ٿاڻي ڇا سوچيو آهي؟
- آندولن ٿاڻي ڇا سوچيو آهيان.
گهرجون ٻوڙيون نه ٿيون آهن.

احساس اڀريو آهي. هاڻي ڪاٻي اُڪ. به ڦڙڪڻ شروع ڪيو آهي. هن جي ذهن ۾ قسمن قسمن خيال اڀرن ٿا. اڃانڪه در تي ٺڪ ٺڪ جو آواز ٻڌي هوءَ تيزيءَ سان در طرف ڊوڙي ٿي. در کليل سان هڪ اُڻ واقف شخص ٻڃي ٿو:

- سيٺ رامداس جو گهر هيءُ ئي آهي؟

- ها، هيءُ ئي آهي. ٻاڻ ڪٿي آهن؟ مميءَ ڪساهيءَ

ٻڃيو.

- سيٺ رامداس سول اسپتال ۾ آهي. کيس گولي لڳي

آهي. توهين توب اسپتال هلو. ممي ٻڌندي ئي ٿاڙ جي صوفا تي ڪري پئجي.

اُڻ ڄاتل شخص ٻاڻيءَ جا ڇنڊا هڻي، هن کي سرجهيٽ ڪيو.

۽ سيٺ رامداس جي حادثي جي سربستي ڳالهه ٻڌائي.

ممي اسپتال وڃڻ لاءِ تيار ٿئي ٿي. بالڪنيءَ مان راجو ٽپ ڏئي چورن وانگر لڪندو- لڪندو اندر گهڙي ٿو. آواز تي ممي، منهن موڙي ٿي ۽ ڊوڙي وڃي راجوءَ کي پاڪو ۾ پوري اوچنگارون ۾ ڇڏي ٿي. راجو سوالي نگاهن سان اجنبيءَ طرف بهاري ٿو. اجنبی هن کي سڀ ڪجهه سمجهائي ٿو. راجو ماءُ کي آڻي ڏئي، اسپتال پهچي ٿو.

اسپتال جي امرجنسي وارڊ ۾ راجوءَ جو ڊنڊي ليٽيل آهي.

سڄي سروي، مٿي ۽ منهن تي پٽيون ٻڌل اٿس. رت جي ڊرپ چالو آهي.

ممي، ڊنڊيءَ جي حالت ڏسي اوچنگارن ۾ اچي چڙڪي

ٿي ۽ پٽيءَ سان لپڙجي پوي ٿي. ڊاڪٽر نوسون هن کي ڪهري کان ٻاهر وٺي وڃن ٿا. ڊاڪٽر ٻڌايو آهي ته،

”رامداس جي حالت نازڪ آهي. رات ڪيڏيائين ته ليڪ

نه ته ته... راجو ڇيٽائين ۾ ماءُ جي پور ۾ ويٺو آهي. ممي ڪاڪ

وٽيئي نيمن ڏوڙ وڃي پاء... اڄ کان وٺي هن گهر ۾ پنهنجي
لاءِ ڪا به جاءِ ڪانهي... هليو وڃ.. نڪري وڃ...
رامداس غصي ۾ چوندو هليو وڃي ٿو.

* * *

”بيچ ڏينهن ٿي ويا آهن راجو اڃا گهر نه موٽيو آهي؟“
مميءَ چيو.

”پاڻهي ڏکا کائي واپس موٽندو“ ٻ ٻڌي غصي ٿي چيو.
”شهر ۾ لاڙو آهي. اخبارن ۾ شانتيءَ جا سماچار اچي رهيا
آهن. دوڪان، مارڪيٽ به چالو ٿي ويا آهن. واپار به ڌوري
ڌوري نيمائو شروع ٿي رهيو آهي.“

”ها، ڳالهه برابر آهي. ڪالهه کان بيسيون به شروع ٿي
ويئون آهن.“

”پوءِ راجو ڪي به گهر موٽڻ گهرو هئو. جوان پٽ جي نه.
چنتا ٿا ڪريو نه ٿي وري ڪا سار سنڀال ٿا لهو.“

”ننڍو ٻار نه آهي ڪونه جو آڱر کان پڪڙي هلايانس. جوان
آهي، بالغ آهي. پنهنجو ڀلو ٻرو خود سمجهي سگهي ٿو. پوءِ
ڪهڙي ضرورت آهي، هن کي صلاح ڏيڻ جي. تون چنتا
نه ڪر.“

”آءُ به اولاد آهي سار سنڀال لهڻ وري به مائٽن جو فرض
آهي. جوان ٿيو ته ڇا ٿيو. اڃا جوابدار يون نه مٿان ڪونه ٻيون
اٿس؟“

ڪاليج يونين جون ٽي گهڻيون جوابدار يون اٿس. پوءِ ڀلا گهر
جي جوابداري ڇو ناهي؟
”نه به.....“

”جڏهن گهر جي مائٽن جي راءِ سنڀالينديس، پاڻهي

آهي ته ڪر واپس ورتو وڃي. نه ته ته شهر ۾ لائي ڇا ٿي ويندو. توهين اهڙين حالتن ۾ سوڪار ۽ جنگي ٻانهن جي پاڪ هجڻ جو ثبوت نه ٿي سگهندا. سموري ڇواري نوهان منان مڙهي ويندي. رامداس ايندڙ خطري لاءِ آگاهه ڪري ويو آهي. سڃاڻو اهو آهي ڇوڪرو وقت جي ٻار ڪري خطن کان ساوڌان رهي. اڄ کان وٺي تون هن آندولن جي اڳواڻي ڇڏي ڏي. ته ڪر واپس وٺي ڪاليج ڪولائي صلح شاعريءَ سان تعليم جو ڪارڊ ڪو. ٻه ٽي ڪم ڏيندي ڇڏيو.

”مان ائين نه ڪري سگهان. مان پنهنجي ۽ شاگرد جي عزت هوندي وڃائي نه سگهان. مان اهڙو وشواس گهاٽ نه ڪندس.“

”خاندان جي عزت ٽيلا ڪري سگهين ٿو. پر عمل کان ڪم نٿو وٺي سگهين؟“ ٻه ٽي ڪم ڪاٽي ڇڏيو.

”ٻه ٽي آندولن سان ٽيڪو ۽ آهنگ هليو اهڙو وشواس ٽي ٻاري سگهان ٿو.“ راجو وسواس سان چيو.

”لوڪي استيعفا ٽي ٻي ٻوندي. لوڪي ڇوڪرو نٿا ڪري ڇو مرض لڳو آهي، مان ان کي پاڙ کان پٽ ٿو ڇاهيان.“

”ٻه ٽي، مان استيعفا ٽي ٻي پاڙ کي کڻي هٿ نه ڪندس. مان اڳتي وڌايل قدم، پٽي هوندي هوندي نه هٿان ڇڏيندس“ راجو مڪمل ٿي چيو.

”مان لوڪي ڪم ٿو ڏيان. پيءُ حالت ۾ نٿو ڇڏي ڪاليج ٻڙهي ٻڌي.“

”ٻه ٽي، مان نوهان جو ڪم قبولي ٿو سگهان.“

”نه هو نٿو ڇڏي لاءِ جوابدار تون رهندين. اسان وٽان هن گهر مان لوڪي هاڻي ڪارڊ مدد ۽ همدردي نه ملندي. جيئن

ڏهون آهن. اسان هومڪن ڪوشش ڪئي آهي. پر هنن
ڪن لاءِ ڪوٽ ڇڏي آهي. لاچار عوام جو ڏسان ڇڪاڻ
لاءِ ۽ پنهنجي اندرڪ لاءِ همدردي حاصل ڪرڻ لاءِ اسان ڪالهه
سرگس ڪڍي ۽ ڪاليجن ۾ اُن ڇاڻايل عرصي تائين هڙتال جو
اعلان ڪيو آهي.

”او ٻڙهي آهي اُهوڪي اُغبار؟... هن نموني پٿر بازي،
گواڻي بازيءَ سان عوام جي همدردي حاصل ڪندا؟ قومي
ملڪيتن جو زبان ڪري سرڪار جي ڪن تي ٻولاءِ آڻيندا...
بند ڪريو هيءُ سڀ شيطاني ڪارروايون“ ٻنهيءَ وڌيڪ
ڪڙڪ ٿيندي چيو.

”ٻنهي اسان جو آندولن سانتيڪي نموني جو آهي،
انهڪ آهي. اسان مؤن سرگس ڪڍي هئي. اسان هڪ ٻه
نعره نه هنيو آهي.“ راجوءَ چيو.

”مؤن ورت!! منهن بند، پر هٿ ٻير چالو. ٻٽ! باهين،
پٿر بازيءَ لاءِ منهن بند ئي رکيو آهي. صرف هٿ ۽ ٻير هر ڪا
ڪرت ڪندا آهن.“

”ٻنهي، پر هيءُ واقعا سرگس پوري ٿيڻ کانپوءِ ٿيا آهن.
ان ڪم ۾ اسان جو ڪوبه هٿ ڪونهي. هيءُ ڪم ته گونڊن
جا آهن.“

”نه صرف گونڊن جا پر مخالفتين ۽ موقعي پرستن جا جيڪي
هميشه سرڻ وانگر لامارا ڏسئي آندولن جي مڙهه ڪڍي ڳوليندا
رهندا آهن ۽ جئين ئي هندن کي ڪنهن به هلچل جي پوءِ ايندي
آهي اُن مٿان پنهنجن چنڊين سان ٽٽي پوندا آهن.“ ٻنهيءَ
چيو.

”ٻنهي، اُن ۾ ڀلا اسان ڇا ٿا ڪري سگهون؟
ٻٽ، اوهين چاهيندي به ڪجهه نٿا ڪري سگهو. بهتر

”راڄو، ڪانسٽيبل آيو هئو.“ ڊنڊي ۽ چو.

ڪانسٽيبل رامداس هو نالو ٻڌي راڄو ۽ پنهنجون نظرون هيٺ
دهڪائي ڇڏيون.

”راڄو، رامداس جيڪي ڪجهه چئي ويو آهي ڇا اهو سڀ
سچ آهي؟“ ڊنڊي ۽ ڪڙڪ آواز ۾ پڇو.

”جي...“ صرف راڄو جي منهن مان نڪتو.
”اُح اخبار ۾ دولت پڻ لکي ٿي ڇهه ڏينهن ۾ واپس آڻي ٿي
۽ تون ڪري رهيو آهين نه؟“

”ها ڊنڊي.....“ راڄو ڪجهه وڌيڪ چوڻ چاهيو پر چئي
نه سگهيو.

”نيٽاگري ڪوڻ سياسي ماڻهن جو ڪم آهي. اسين واپاري
آهيون“ ڊنڊي سمجهائيندي چو.

”ڊنڊي هتي نيٽاگريءَ جو سوال ڪونهي. اسان بي الصافيءَ
۽ اناچار خلاف تحريڪ هلايو آهي“ راڄو همت گڏ ڪندي چو.

”اسان توکي ڪاليج ۾ پڙهڻ لاءِ موڪليو آهي. ڪجهه
نظريو لاءِ نه ڪن ريس آوارا گودي ڪوڻ لاءِ. هن ريس اڃا پڻ
ڳالهين ۾ پنهنجو وقت برباد ڪري، پنهنجي زندگي برباد ڪوڻ
جو توکي ڪهڙو حق آهي؟“

”ڊنڊي، شاگردن گڏجي ڪوڙا موڪلي يونين جو بزم
چونڊيو آهي.“

”اوھ... تون ڇاڻين ٿو ان جو نتيجو؟“

”اسان جون گهرجون قبول ڪيون وينديون! اسانکي انصاف
ضرور ملندو.“

”گهرجون هن ريس رستن ۽ گهٽين ۾ منظور نه ٿينديون آهن.“

”ڊنڊي، اسان گذريل هفتي کان وٺي سالتڪي ۽ اهنسڪ
تحريڪ هلائي، ڪاليج پوليسهال ۽ سرڪار کان واجب گهرون

”پوست مارٽر“

— جيئرو لاواڻي

صبح جا سٺ وڳا آهن. هو بالڪٽيءَ ۾ ويهي ڇانءِ جون رڪيون ڀريندي سگريٽ جا لٽا لٽا ڪش هڻي، هٿ ۾ اخبار جهلي پڙهي رهيو آهي. هن جي نظر فورٽ ڀيڄ تي پھيل ٺوٺي تي ڪٽل آهي. ٺوٺي مٿان ”شهر ۾ آندوان اکر وپ اختيار ڪيو“ وڏن اکرن ۾ ڇپيل آهي. ٺوٺي جي مٿان ”اڄ رليف روڊ تان شاگردن رٿي ڪڍي“ ننڍن اکرن ۾ ڪيل آهي. هو سگريٽ مان ٽڪڙا ٽڪڙا ڪش هڻي مضا ڪي وٺنهن سان پري ڇڏي ٿو. ٺوٺي تان نظر هٽائي اخبار ۾ شايع ٿيل سماچار پڙهي ٿو.

”پوليس سرگس تي لٽياري ڪئي، هڙتالين کي ڇڙو ڇڙ ڪرڻ لاءِ نوي ٽيئرو گئس جا سيل ڇوڙيا ۽ نورالوند گوليمازي ڪئي. پوليس جي گوليمازيءَ ڪري چار ماڻهو اڻت مري ويا ۽ ستوهن گهاٽل ٿيا، جن کي سول هاسپيٽل ۾ علاج لاءِ وڪليو ويو. ٻن جي حالت گهڻو ٻڌائي وڃي ٿي.“

هو جئن جئن سماچار پڙهي رهيو آهي تئن تئن هن جي من تي مشڪ ٽري اچي ٿي.

”راجو، هيڏانهن نه اچ“ سڏ ٿي ٿو.

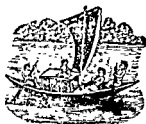
راجو اخبار پاسيري رکي، باقي پھيل سگريٽ ڇو ڪش هڻي سگريٽ ٽٽي ڪري روم طرف وڌي ٿو.

”ڇڏو ٻڌي؟“ راجو پنهنجي ٻيڙي رامداس سان مخاطب ٿي ٿو.

هيءَ ملههجي پوهن پڙهين ڪوٺي ڇو آهي؟

سال ۱۹۸۷ ۾ مون پنهنجي لکڻاڻ لکڻ جا چاليهه سال پورا ڪيا ۽ ٽن ٽن سئو ڪهاڻي ۽ جي صنف ۾ منهنجو پنهنجو پوکڻ ڇپڻ سون جو اٽڪ لنگهي چڪو آهي. هاڻ پنهنجون ڪهاڻيون ڳڻپ ڇڏي ٽنهن اٽڪ. واسديو نرمل (سمادڪ) مون سان زيادتي ٿو ڪري ڇڏهن مون کان پنهنجي بهترين ڪهاڻي ٽيپ جي تقاضا ٿو ڪري. رچناڪار خود نه ڳالهائي نه بهتر آهي. ”نه هندو- نه مسلم“ فڪر جي سلسلي ۾ لکيل اٽڪل هي ”آدو عبدالرحمان“ رام پنهنجي ۽ جي ”محمد گادي وارو“ ڪيرت ناڻاڻي ۽ هي ”محمد رام“ هي قطار ۾ مان پنهنجي ڪهاڻي ”رام-دين“ بهاري ٿو ڇڏيان.

— موهن ڪلهيڙا

اگر قبر داخل نٿو ٿئي ته اها هڪ دوست سان ويساهه گهاتي آهي ۽ جنهن الزام جو بار منهنجو پورو وجود کڻي نه سگهندو. اگر مان ظاهر ڪندس ته هو مسلمان آهي ته شڪ جي فضا قائم ٿيندي ته اگر هو مسلمان هئو ته کيس پنهنجو دين لکانڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ ڪير به مون تي وشواس نه ڪندو ته هو هڪ اهو سنڌي هئو، جو پنهنجي ڌرتيءَ کي مسلمان ٿيندو ڏسي اها ڌرتي ئي ڇڏي آيو ته مان پنهنجي هموطنين جي جلاوطنيءَ جو درد پوڳيندس ۽ ڪنهن کي پتو پوڻ نه ڏيندس ته مون لاءِ ڪجهه عظيم آهي، جو بچائڻو آهي ۽ انلاءِ هن گهر، مائٽ، وطن ڇڏيو. انڪري مون کي ڪو حق ڪونهي ته مان ظاهر ڪريان ته هو مسلمان آهي. ماڻهو شايد لائين به چون ته رامدين ڪو پاڪستاني جاسوس يا ڪجهه ان ريت هئو جو مون لاءِ برداشت ڪرڻ ممڪن نه هئو، ۽ مان سندس موت جو صدمو برداشت ڪرڻ جي حالت ۾ نه آهيان.

مان ڇا ڪريان - ڇا نه ڪريان؟

مورڻ بعد ڪنهنڪي پورجي يا جلائجي ته ان سان مورڻ واري کي ڪو فرق نٿو پوي. مگر جيئون کي ته دستور نڀاهڻا آهن.

مان ڇا ڪريان - ڇا نه ڪريان؟

مان ايو ٿي ڇيلهه کي سڌو ٿو ڪريان ۽ هٿ سان ڇيلهه کي زور ٿو ڏيان ۽ رام - دين ڏانهن هلڻ ٿو لڳان.

مان هلندي هلندي فيصلو ٿو ڪريان ته مان رام دين کي قبر داخل نه ڪندس ۽ کيس مسافر ۾ چٽا ٿي رکي باهه ڏيندس. مان ڄاڻان ٿو ته مان پنهنجي دوست ۽ سندس دين سان بي انصافي ٿو ڪريان. مگر مان اها بي انصافي دور ڪرڻ لاءِ وحييت ڪندس ته جڏهن منهنجو موت ٿئي تڏهن مون ڪي شمشان پوريءَ ۾ جلايو نه وڃي، قبرستان ۾ دفن ڪيو وڃي.

سال ٽما يا اٽلھهه. سالن سان ڪو فرق نٿو پوي. فرق فقط
عمران ۽ بطران جو ٿيندو آهي.

هن دفعو جي سرٽيفڪيٽ ۽ پوءِ راشن ڪارڊ تي نالو لکايو.
رام ڊيڊيند سندائي.

اسان پنهني کي بن گهٽين ۾ الڳ الڳ بلاڪ ملڻا.
منهنجو مڱڻو ٿيو ته مون هن اڳيان سندس شاديءَ جو
سوال رکيو.

”شادي ڪندس ته ماٿر سمجهندا ته ڪنهن هندو جو ڪريءَ
جي عشق ۾ انڊيا آيو آهيان.“
”مگر اهو ته سچ ڪونهي.“
هن مشڪيو. رام جي مشڪ ٽٽڻ جي آخريءَ.

هن هڪ وقت تي ڪم ڪيا. ڪمائيءَ لاءِ هوميوپٿيءَ جو
دڪان کولايائين. هڪ لٽريڪي کولايائين ته ماڻهو ڪتائن سان
دوستي رکن ۽ سنڌي اٽريڪ ۾ اهو وٺڻ شروع ڪيائين.
سنڌين جا ڪليچرل ۽ سياسي مسئلا حل ڪرڻ لاءِ ”دنيا جا
سنڌي“ هڪ ٿيو. هو نورو اڳيائين. وقتي ڪائونسلن ۾
سمجهيدارن ۾ ويندو ۽ واپس موٽي مون کي ڳالهائون ٻڌائيندو.
گهو بادستور خط لکندو ۽ هڪ دفعو بدليل نالي سان اٿان ٿي
به آيو. اُورا سال ٿيا ته والد ۽ والده گذاري ويس. آهستي
آهستي سندس ڇوڪرو به ڇڄي ٿي ويئي ۽ رام جو همسفر
لاءِ ڊرڪي پيو.

مون لاءِ اهو سوال ته مان هن جي لاش جو ڇا ڪريان. شهر
ڄاڻي ٿو ته هو هڪ هندو آهي ۽ فقط مان ٿو ڄاڻان ته هو مسلمان
آهي. قبرستان آلهاننگو ۾ ڪونهي، ڪاٺياڙ ۾ آهي. مگر اتي
وڃڻ لاءِ ٻه چار ماڻهو ڪنهن ۾ آهي ٻڌندا ته جڏهن هو هندو
ٿيس تنهن ڏاڍل ڇو ٿو ڪيو وڃي؟ هڪ سڄو مسلمان

اگر قبر داخل ٺٺو ٿئي ته اها هڪ دوست سان ويساهه گهاتي آهي؛ جنهن الزام جو بار منهنجو پورو وجود کڻي نه سگهندو. اڳو مان ظاهر ڪندس ته هو مسلمان آهي ته شڪ جي فضا قائم ٿيندي ته اڳو هو مسلمان هئو ته کيس پنهنجو دين لڪائڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ ڪير به مون تي وشواس نه ڪندو ته هو هڪ اهو سنڌي هئو جو پنهنجي ڌرتيءَ کي مسلمان ٿيندو ڏسي اها ڌرتي ئي ڇڏي آيو ته مان پنهنجي هموطنين جي جلاوطنيءَ جو درد پوڳيندس ۽ ڪنهن کي پتو پوڻ نه ڏيندس ته مون لاءِ ڪجهه عظيم آهي جو بچائڻو آهي ۽ انلاءِ هن گهر، مائٽ، وطن ڇڏيو. انڪري مون کي ڪو حق ڪونهي ته مان ظاهر ڪريان ته هو مسلمان آهي. ماڻهو شايد ائين به چون ته رآمدن ڪو پاڪستاني جاسوس يا ڪجهه ان ريت هئو جو مون لاءِ برداشت ڪرڻ ممڪن نه هئو ۽ مان سندس موت جو صدمو برداشت ڪرڻ جي حالت ۾ نه آهيان.

مان ڇا ڪريان - ڇا نه ڪريان؟

مورڻ بعد ڪنهنڪي پورجي يا جلاڻجي ته ان سان مورڻ واري کي ڪو فرق نٿو پوي. مگر جيئرون کي ته دستور نجاهڻا آهن.

مان ڇا ڪريان - ڇا نه ڪريان؟

مان اڳو ٿي چيلھ کي سڌو ٿو ڪريان ۽ هٿ سان چيلھ کي زور ٿو ڏيان ۽ رام - دين ڏانهن هلڻ ٿو لڳان.

مان هلندي هلندي فيصلو ٿو ڪريان ته مان رام دين کي

قبر داخل نه ڪندس ۽ کيس مسافر ۾ ڇڏا تي رکي باهه ڏيندس.

مان ڄاڻان ٿو ته مان پنهنجي دوست ۽ سندس دين سان

بي انصافي ٿو ڪريان. مگر مان اها بي انصافي دور ڪرڻ لاءِ

وصيت ڪندس ته جڏهن منهنجو موت ٿئي تڏهن مون کي

شمشان پوميءَ ۾ جلايو نه وڃي، قبرستان ۾ دفن ڪيو وڃي.

هڪ ٽي بهن مهاڏون ڪراچيءَ ۾ ساد ڪيا. رامدين سانئڪل
ڪٽي اساندي گهر آيو. باڻ سان هڪ هاڪي ۾ آزدي هٿائين.
چيائين ته مهاڏون ڪي پهرين منهنجي لاش مٿان لڳهڻو ٻوندو.
آمان چيس، ”رامدين! تون ماءُ پيءُ کي هڪ ئي ٻٽ آهين.
تون هاءِ وڃ.“

”آمان مان ننڍو ٿي وڌيون ڳالهون ڪريان.“ رامدين چيو،
”من ڌرتيءَ تي ڪجهه عظيم آهي جهڙن کي مان پڇاڻ ٿو
چاهيان.“

هلو ڪندڙ مهاڏو اڻائي ڪهڙا آهن ويا مگر اسانجي گهر
ڪونه آيا. شهر ۾ ڪونهو لڳي ويو ۽ شوت - اٽل - سائيت حا
آرڊر نڪتا. اهي حڪم ڏلا آيا ته هندن حا قافلا هندستان
وڃڻ لڳا. اسان به ٽهڙ ڪٽي اٽل گاڏيءَ ۾ ڪبا ۽ ڪراچي بندر
رواڻا ٿيا-جن.

بندر تي ڏسان ته بئج ڪڍو رامدين ٻهڻو آهي.
”رامدين تون ڪهڙا آهن؟“ مون حيرت مان پڇيو.
”مان نه هندستان ههندس.“
”مگر تون نه مسلمان آهين؟“

”هاڻ مان مسلمان آهيان. سڄو مسلمان. اسلام حق هي ڳالهه.
ٿو ڪري ۽ حق جي ڳالهه اها آهي ته سنڌ ماڻڪ انهن آدي
رهواسي، ان کي لاهڻ جوڙڻ وارا اهي سنڌي آهن، جن کي
هندو بڻائي پنهنجي ڌرتيءَ تان لوڏيو وڃي ٿو. مان انهي
احتجاج ۾ هن ملڪ ۾ نه رهندس ۽ پنهنجو رهڻو هندستان
ههندس.“

”مگر پنهنجا ننڍڙا ماءُ - پيءُ؟“

”ان لاءِ حڪومت پاڪستان وٺي آهي!“
سخت تي چيو مانس، ”ٻڌ، تون هندستان نه ههندس.“

ٿون هائين ته مان نه ويندس۔ مان امي ۽ اباخان وٽ رهندس۔
مان مرندس مگر پنهنجي ڌرتيءَ تان هٽ نه ڪندس۔ مڙ لاءِ
مون کي به ڪو سبب ملي سگهي ٿو۔“

مڙ لفظ ٻڌي هن پنهنجو هٿ وڌائي منهنجي واس تي
وڌيو۔ ڪجهه پيائين ڪونه۔ اکين ۾ پاڻي آيس۔ ۽ رنائين
ڪونه۔ هن بڻڪ ڪشي ۽ واپس وڃڻ لڳو۔ هو واپس هليو ويو۔
بيٺو ڪونه۔ پٺيان ڪنڌ ورائي مون کي ڪونه ڏنائين۔

مان ماڻهن سان جهاز تي چڙهيس۔ جهاز ڌيري ڌيري هلڻ
لڳو ۽ وڏي ٻار سان وطن جي زمين کان دور ٿيڻ لڳو۔ ماڻهو
جهاز جي ڏيک تي بيٺا هئا۔ ڄڻ ڪنهن ڇتر ۾ چڙهيل ماڻهو۔
انهن ۾ ڪا به هلايل ڪا به حرڪت نه هئي۔ ڄڻ هو پنهنجا لاش
ياڻ ڏوٺي رهيا هئا۔ ڪن شايد خاموشيءَ ۾ رڻو هوندو۔ اُن
ڏينهن سمنڊ ۾ پاڻي ڪجهه وڌيڪ نظر آيو۔ مون کي اُنجو
رنگ نورو گهٽ ڳاڙهو وڌيڪ نظر آيو۔ يا شايد منهنجون
اڪيون ڳاڙهيون ٿيون، انڪري سمنڊ ۾ تازي رت جو وهندڙ
درياءُ ڏسڻ جو وهڻ جاڳير۔

آهستي آهستي وطن جو ڪنارو نظرن کان دور ٿيڻ لڳو۔
دور ٿيندو ويو ۽ دور ٿي ويو۔ هاڻ هيٺ پاڻي ۽ مٿي آڪاش
۽ وچ ۾ لاشن ڀريل جهاز هئو۔

منهنجي اکين جي ڪنڊن ۾ ڪا گورم پاڻيڪاٺ وطن سان ڪڍ
رام دين لاءِ به جمع ٿيڻ لڳي۔ مگر هو ڪمبخت ڏسان نه۔
منهنجي پاسي ۾ بيٺو آهي ۽ مشڪي رهيو آهي۔

* * *

رام دين رات مري ويو۔ ڪڏهن ڪنهن کي نه ٻڌايائين ته
هو مسلمان آهي ۽ هڪ اعتراض ۾ هندستان آيو آهي۔ چاليهه

هڪ ٽي بهن مهاڇون ڪوڇي ۽ ۱ ڀڃاڻ ڪيا. رام دین سان ڪل
ڪٽي اسانهي گهر آيو. پاڻ سان هڪ هاڪي نه آندې هئائين.
ڇاڻهن نه مهاڇون کي پهرين منهنجي لاش مٿان لڳهڻو پوندو.
آمان چيس، ”رام دین! تون ماءُ پيءُ کي هڪ ئي ٻيٽ آهين.
تون هاءِ وڃ.“

”آمان مان نٿو ٿي وڃ تون ڳالهون ڪريان.“ رام دین چيو،
”هن ٽريءَ تي ڪجهه عظم آهي جنهن کي مان پڇاڻ ٿو
ڇاهيان.“

حملو ڪندڙ مهاڇو ٻيو الاڻي ڪهڙاڻهن ويا مگر اسانجي گهر
ڪونه آيا. شهر ۾ ڪو به ڳوٺو لڳي وڃي شوت - اٽل سائيت ها
آرڊر نڪتا. اهي هڪ ٻي لا آيا ته هندن جا قافلا هندستان
وڃڻ لڳا. اسان به ٿڌڙ ڪٽي اٽل گاڏيءَ ۾ ڪبا ۽ ڪوڇي بندر
روانا آيا-جن.

بندر تي ٽن سان نه بئڪ ڪيو رام دین بيٺو آهي.
”رام دین تون ڪهڙاڻهن؟“ مون حيرت مان پڇيو.
”مان نه هندستان هليدس.“
”مگر تون نه مسلمان آهين؟“

”هاڻ مان مسلمان آهيان. سڄو مسلمان. اسلام حق جي ڳالھ
ٿو ڪري ۽ حق جي ڳالھ اها آهي ته سنڌ مالڪ اڃا آڏو
رهواسي، ان کي ٺاهڻ جوڙڻ وارا اهي سنڌي آهن، جن کي
هندو ٻڌائي پنهنجي ٽريءَ تان لوڏيو وڃي ٿو. مان آڏو
آحتجاج ۾ هن ملڪ ۾ نه رهندس ۽ پنهنجو رهڻو هندستان
هليدس.“

”مگر تينجا ٻڌڙا ماءُ - پيءُ؟“
”ن لاءِ حڪومت پاڪستان وٺي آهي!“
”خست ٿي ڇووانس،“ رڌ، تون هندستان نه هليد تون

مان اتي اهاڻي لاءِ سوچڻ لڳس.

”رام، هيءَ ڪالائڻ تہ شهيد ٿيو آهي. شهيد ئي دُشُر ڪيو آهي، مائٽ نه.“

هن مٿس ڪيو اڪين پر پاڻي نه آيس. چيائين، ”تون حق ٿو ڳالهائين. تون ماني ڪاغذ جو صحيح ڳالهائڻ اٿي. مان پنهنجي نيتي ئي قائم آهيان. هيءَ جي شهادت کي منهنجي ڳوڙهن جي ضرورت آهي.“

ٽڏهن ائين نه سوچيو هئو ته ڪير هندو ۽ ڪير مسلمان آهي. اهي وڏن جا مسئلا هئا ۽ اسين ننڍا هئاسين.

عزيميل پر اسان جو ضد. هن جو اهو ته هو ماني نه کائيندو ۽ منهنجو اهو ته ماني ٽڏهن کائيندس جڏهن هو کائيندو.

مون گردن جهڪائي ٻئي ٻانهون ٿيل تي رکيون. لوندڻون ڪڍجي اتي ٽهليون ۽ مان خالي نگاهن سان ٻاهر رستي تي ايميل ٿلهي جمڊو گاڏي واري ڏانهن نهارڻ لڳس.

رام دين چيو، ”موهن، تون ماني ڪاغذ. توکي ڀڳوان رام جو قسم.“

”مان ڪنهن ڀڳوان کي نٿو مڃان.“ مگر سندس چهر تي ٽهلاجي ويل گهري آداسي ڏسي چيم، ”تون ئي منهنجو دين، تون ئي منهنجو رام، تون ئي منهنجو ڀڳوان آهين؛ جيئن تون چاهين.“

ٿورن سالن پر چا ٿيو، ان ڏانهن مون ڌيان نه ڏنو. مون غلط اهو ٿو ته اسين قد پر ٿورا وڏا ٿيندا وياسين. اسان جا ڪلها موڪرا ٿيندا ويا. اسان جون چاٽيون ٻيٽيون ٿيون ۽ ڪاليج مان ڊگريون وٺي ٻاهر نڪتاسين ته خبر پيشي ته هاڻ ڪو پاڪستان لهي ويو آهي ۽ سنڌي هاڻ هندو ۽ مسلمان ٿي ويا آهن. جي هندو ٿي ويا آهن، تن اهو چوڻ شروع ڪيو آهي، هلو هندستان.

آسمن بڻي ڪراچيءَ ۾ پولس روڊ تي رهندا هئاسين. اسڪول ۾ پڙهندا هئاسين ۽ رانديون ڪندا هئاسين. عمر اها ئي سڄي واري سورهن يا اڻڇي ارد گرد. ڪڏهن ڪڏهن فلمن تي وڃون، ڪڏهن آزاديءَ جي هلاچل جي چلوڻ ۾ شريڪ ٿيون. مون کي راڳ، ڳائڻ، -و- ٻولي، کيس ڪتاب پڙهڻ هو. هو منهنجي گهر اچي ته مان کيس راڳ ٻڌايان ۽ مان هن جي گهر وڃان ته لطيف جي شاعري، اردوءَ ۾ ٻڌائي. مان اردو ڳالهائڻ ۾ مختل وڻندو هوس ۽ کيس چوندو هوس ته لطيف جي شاعري اردوءَ ۾ ٻڌاء. هو ڪلندو ۽ چوندو، جيڪو سنڌي لطيف ٿيو پڙهي ان کي مان سنڌي مڃڻ کان انڪاري آهيان. ڪڏهن گهر مان هن کي يا مون کي وڌيڪ خرچي ملي ته ٻئي جڳا ٽريئر روڊ واري ويڏيو هوٽل ۾ وڃون ۽ انهن آني ۾ ٻئي جڳا ٻڌ ڪري ڪاٽون.

هڪ ڏينهن هن هوٽل ۾ ماني نه ڪاڏي. ڇو ومانس، ”پر ڇو؟“

”اڄ مائرم ڇو ڏينهن آهي.“

”مائرم هو ڏينهن ڇو آهي؟“

”اڄ انگريزن هههه ڪالائيءَ کي ٿاسي ڏني آهي!“

منهنجي اڳيان سوال اٿيو ته مان ماني کان يا نه کان، ڇو نه هڪ دوست ماني نه ڪاڏي ته ٻئي جي گلي مان ڪاڏو ڳههڻ ڪونه ان ڪري مان ڪو بهانو ڳولهڻ لڳس ته جڏهن کيس ماني ڪاٽڻ لاءِ مڃايان.

ڇو ومانس، ”رام - دين! پر تون ته مسلمان آهين.“

”ڌرتي منهنجو دين آهي.“ هن ٻڌو گهر ساھ ڪٽي ڇو، ”هن ڌرتيءَ جا رهواسي پهرين سنڌي آهن ۽ پوءِ مسلمان يا هندو.“

مان ٻين اهائي لاءِ سوچڻا لڳس.

”رام، ھم ڪالائين ته شھيد ٿيو آھي. شھيد ٿي وڃڻ ڪري
آھي، مائٽ لاءِ.“

ھن منھنجو اکين ۾ پاڻي نہ آيس. ڇڏائين، ”تون حق ٿو
ڳالھائين. تون ماني ڪاڻ ۾ صحيح ڳالھايو آھي. مان منھنجي
نيت سان ئي عالم آھيان. ھم ھو جي شھادت ڪي منھنجي ڳوڙھن
جي ضرورت آھي.“

اڏھن انھن ته سوچيو ھو ته ڪير ھندو ۽ ڪير مسلمان
آھي. اھي وڏن جا مسئلا عشا ۽ اسين ننڍا ھئاسين.

عوڻيل ۾ اسان جو ضد. ھن جو اھو ته ھو ماني ته کائيندو
۽ منھنجو اھو ته ماني اڏھن کائيندس ڇڏھن ھو کائيندو.

مون گردن جھڪائي ٻئي ٻانھون ٽيبل تي رکيون. لوندھيون
ڪھنجي اتي ٽھليون ۽ مان خالي نگاھن سان ٻاھر رستي تي
بيٺل الھي ڄمڻو کاڌي واري ڏانھن ٺھارڻ لڳس.

رام ڏان چيو، ”موھن، تون ماني ڪاڻ. توکي ڀڳوان رام جو
قسم.“

”مان ڪنھن ڀڳوان کي نٿو مڃان.“ مگر سندس چھري تي
ٽھلجي ويل ڪھري اداسي ڏسي چير، ”تون ئي منھنجو ڏان،
تون ئي منھنجو رام، تون ئي منھنجو ڀڳوان آھين؛ جيئن تون
چاھين.“

تورن سالن ۾ ڇا ٿيو، ان ڏانھن مون ڏيان ته ڏٺو. مون
نقط اھو ڏٺو ته اسين قد ۾ ٿورا وڏا ٿيندا وياسين. اسان جا
ڪلھا موڪرا ٿيندا ويا. اسان جون چاٽيون بيٺليون ٿيون ۽ ڪاليج
مان ٻڌڻيون وٺي ٻاھو لڪتاسين ته خبر پيئي ته ھاڻ ڪو
پاڪستان لھي ويو آھي ۽ سنڌي ھاڻ ھندو ۽ مسلمان ٿي ويا
آھن. جي ھندو ئي ويا آھن، تن اھو چوڻ شروع ڪيو آھي،
ھلو ھندستان.

آسمن بڻي ڪو اچي ۽ ۾ اونس روپ ٿي رهندا هئاسين. اسڪول ۾ پڙهندا هئاسين ۽ رانديون ڪندا هئاسين. عمر اها ئي سڀين واري سورهن يا اٺي ارد گرد. ڪڏهن ڪڏهن فلمن تي وڃون، ڪڏهن آزاديءَ جي هلائڻ جي جالوسن ۾ شريڪ ٿيون. مون کي راڳ، ڳائڻ، سو شوق، کيس ڪتاب پڙهڻ هو. هو منهنجي گهر اچي ٿو. مان کيس راڳ، ٻڌايان ۽ مان هن جي گهر وڃان ٿو. لطيف جي شاعري، اردوءَ ۾ ٻڌائي. مان اردو ڳالهائڻ ۾ دستر وڌندو هوس ۽ کيس چونڊو هوس ٿو لطيف جي شاعري اردوءَ ۾ ٻڌاء. هو ڪلندو ۽ چونڊو، جهڪو سنڌي لطيف ٺٽو پڙهي ان کي مان سنڌي مڃڻ کان انڪاري آهيان. ڪڏهن گهر مان هن کي يا مون کي وڌيڪه سوچي ملي ٿو. ٺٽي جڳا نويسن روپ واري ريتو هوٺل ۾ وڃون ۽ اُنهن آني ۾ پئي جڳا ڏي ڪري ڪاٺون.

هڪ ڏينهن هن هوٺل ۾ ماني ٿي. ڪاڏي، ٻجهومانس، ”پو

ڇو؟“

”اُڄ مائو هو ڏينهن آهي.“

”مائو هو ڏينهن ڇو آهي؟“

”اُڄ انگريزن ههه ڪالائيءَ کي ٿاسي ڏني آهي!“

منهنجي اُڳيان سوال اُٿو ٿو. مان ماني کان يا نه کان، ڇو نه. هڪ دوسري ماني نه ڪا ئي نه پئي جي گلي مان ڪاڏو ڳڻيندو ڪونه ان ڪري مان ڪو بهانو ڳولهي لڳس ٿو جهڙن کيس ماني ڪاٺ لاءِ مڃايان.

ٻجهومانس، ”رام - دين | پوئو ٿو مسلمان آهين.“

”ڌرتي منهنجو دين آهي.“ جهڙن ڏکيو ساھ ڪٽي ڇڏو،

”هن ڌرتيءَ جا رهواسي بهرئين سنڌي آهن ۽ پوءِ مسلمان يا

هندو.“

مان ٻئي بهاني لاءِ سوچڻ لڳس.

”رام، هيءُ ڪالائي ته، شهيد ٿيو آهي. شهيد ٿي وڃڻ ڪيو آهي، مائٽر نه.“

هن مشڪيو اکين ۾ پاڻي به آيس. چيائين، ”تون حق ٿو ڳالهائين. تون ماني ڪاغذ جو صحيح ڳالهايو اٿي. مان پنهنجي نيتيائي تي قائم آهيان. هيءُ جي شهادت کي منهنجي ڳوڙهن جي ضرورت آهي.“

ٽڏهن ائين نه سوچيو هئو ته ڪير هندو ۽ ڪير مسلمان آهي. اهي وڏن جا مسئلا هئا ۽ اسين ننڍا هئاسين.

هوٽيل ۾ اسان جو ضد. هن جو اهو ته هو ماني نه کائيندو ۽ منهنجو اهو ته ماني ٽڏهن کائيندس جڏهن هو کائيندو.

مون گردن جهڪائي ٻئي ٻانهون ٿيل تي رکيون. ٽوٽيون ڪشجي اٿي ٿلهيون ۽ مان خالي نگاهن سان ٻاهر رستي تي بيٺل ٿلهي جمڊو گاڏي واري ڏانهن نهارڻ لڳس.

رام ڏان چيو، ”موهن، تون ماني ڪاغذ. توکي ڀڳوان رام جو قسم.“

”مان ڪنهن ڀڳوان کي نٿو مڃان.“ مگر سندس چهري تي ٿلهجي ويل گهري اداسي ڏسي چيم، ”تون ئي منهنجو ڏاڏو، تون ئي منهنجو رام، تون ئي منهنجو ڀڳوان آهين؛ جيئن تون چاهين.“

ٽورن سالن ۾ ڇا ٿيو، اُن ڏانهن مون ڌيان نه ڏنو. مون فقط اهو ڏٺو ته اسين قد ۾ ٿورا وڏا ٿيندا ويناسين. اسان جا ڪلها موڪرا ٿيندا ويا. اسان جون چاٽيون بيٺيون ٿيون ۽ ڪاليج مان ٻگڙيون وٺي ٻاهر وڪٽاسين ته خبر پيئي ته هاڻ ڪو پاڪستان ٺهي ويو آهي ۽ سنڌي هاڻ هندو ۽ مسلمان ٿي ويا آهن. جي هندو ٿي ويا آهن، تن اهو چوڻ شروع ڪيو آهي، هلو هندستان.

آهن بهي ڪراچيءَ ۾ اونس روپي رهندا هئاسين. اسڪول ۾ پڙهندا هئاسين ۽ رانديون ڪندا هئاسين. عمر اها ئي سڄي واري سورهن يا اٺهي ارد گرد. ڪڏهن ڪڏهي فلمن تي وڃون، ڪڏهن آزاديءَ جي هاپل جي جلوسن ۾ شرڪ ٿيون. مون کي راڳ، ڳائڻ، شوڪ، کيس ڪتاب پڙهڻ جو. هو منهنجي گهر اچي ته مان کيس راڳ ٻڌايان ۽ مان هن جي گهر وڃان ته لطيف جي شاعري، اردوءَ ۾ ٻڌائي. مان اردو ڳالهائڻ ۾ فخر وٺندو هوس ۽ کيس چونڊو هوس ته لطيف جي شاعري اردوءَ ۾ ٻڌاء. هو ڪلندو ۽ چونڊو، ڪو سنڌي لطيف نٿو پڙهي ان کي مان سنڌي مڃڻ کان انڪاري آهيان. ڪڏهن گهر مان هن کي يا مون کي وڌيڪ ڇوڄي ملي ته. ٻئي ڇٽا فوٽر روپ واري رينڊو هوٽل ۾ وڃون ۽ آهن آني ۾ ٻئي ڇٽا ٻڌ ڪري ڪاٺون.

هڪ ڏينهن هن هوٽل ۾ ماني نه ڪاڌي. ڇهه وائس، ”ڇو؟“

”آج مائو ڇو ڏينهن آهي.“

”مائو ڇو ڏينهن ڇو آهي؟“

”آج انگريزن ههه ڪالائيءَ کي ڦاسي ڏني آهي!“

منهنجي اڳيان سوال اٿيو ته مان ماني کان يا نه کان، ڇو ته هڪ دوست ماني نه ڪاڌي ته ٻئي جي گلي مان ڪاڌو ڦهڪندو ڪول، ان ڪري مان ڪو بهانو ڳولهي لکس ته ڇهه کيس ماني ڪاڻڻ لاءِ مڃايان.

ڇهه وائس، ”رام - دين! ڇو تون نه مسلمان آهين.“

”ڏرائي منهنجو دين آهي.“ هن ٻه گهر ساھه کڻي ڇهه، ”هن ڏرائيءَ جا رهواسي ٻهراڻ سنڌي آهن ۽ پوءِ مسلمان يا هندو.“

مان ٻڌڻ بهاني لاءِ سوچڻ لڳس.

”رام، هيءو ڪالائي ته شهيد ٿيو آهي. شهيد ٿي مٿس ڪير آهي، مان نه.“

هن منجهس ڪير اڪين ۾ ٻاڻي به آيس. چيائين، ”تون حق ٿو ڳالهائين. تون ماني ڪاغذ جو صحيح ڳالهائڻ ٿئي. مان پنهنجي فيصلي تي قائم آهيان. هيءو جي شهادت کي منهنجي ڳوڙهن جي ضرورت آهي.“

ٿڌن ائين نه سوچيو هئو ته ڪير هندو ۽ ڪير مسلمان آهي. اهي وڏن جا مسئلا هئا ۽ اسين ننڍا هئاسين.

عزائيل ۾ اسان جو ضد. هن جو اهو ته هو ماني نه کائيندو ۽ منهنجو اهو ته ماني ٿڌن کائيندس جڏهن هو کائيندو.

مون ڪردن جهڪائي ٻئي ٻانهون ٿيل تي رکيون. ٺولن جون ڪهڙي اٿي ٿلهيون ۽ مان خالي لنگهن سان ٻاهر رستي تي بيٺل ٺلهي ڄميو گاڏي واري ڏانهن نهارڻ لڳس.

رام ڏانڊو چيو، ”موهن، تون ماني ڪاغذ. توکي ڀڳوان رام جو قسم.“

”مان ڪنهن ڀڳوان کي نه مڃان.“ مگر سندس چهر تي ٿلهجي ويل گهري اداسي ڏسي چيم، ”تون ئي منهنجو ڏانڊو، تون ئي منهنجو رام، تون ئي منهنجو ڀڳوان آهين؛ جيئن تون چاهين.“

ٽورن سالن ۾ ڇا ٿيو، ان ڏانهن مون ڌيان نه ڏنو. مون فقط اهو ڏٺو ته اسين قد ۾ ٿورا وڏا ٿيندا ويناسين. اسان جا ڪلها موڪرا ٿيندا ويا. اسان جون چاٿيون ٻيٽيون ٿيون ۽ ڪاليج مان ٻڌڻيون وٺي ٻاهر نڪتاسين ته خبر پيئي ته هاڻ ڪو پاڪستان لهي ويو آهي ۽ سنڌي هاڻ هندو ۽ مسلمان ٿي ويا آهن. جي هندو ٿي ويا آهن، تن اهو چوڻ شروع ڪيو آهي، هلو هندستان.

اُسن ٻئي ڪو اچي ۽ ۾ نونس روڊ تي رهندا هئاسين. اسڪول ۾ پڙهندا هئاسين ۽ وانديون ڪندا هئاسين. عمر اها ئي سڀني واري سورهن يا اٺهي ارد گرد. ڪڏهين گڏجي فلمن تي وڃون، ڪڏهن آزاديءَ جي هلچل جي حلوسن ۾ شريڪ ٿيون. مون کي راڳ، ڳائڻ جو شوق، کيس ڪتاب پڙهڻ جو. هو منهنجي گهر اچي ته مان کيس راڳ، ٻڌايان ۽ مان هن جي گهر وڃان ته لطيف جي شاعري، اردوءَ ۾ ٻڌائي. مان اردو ڳالهائڻ ۾ مدد وٺندو هوس ۽ کيس چونڊو هوس ته لطيف جي شاعري اردوءَ ۾ ٻڌاء. هو ڪلندو ۽ چونڊو، جيڪو سنڌي لطيف ٺٽو پڙهي ان کي مان سنڌي مڃڻ کان انڪاري آهيان. ڪڏهن گهر مان هن کي يا مون کي وڌيڪ ڪوچي ملي ته، ٻئي جڳا فريئر روڊ واري ويڊيو هٽيل ۾ وڃون ۽ ائين آني ۾ ٻئي جڳا دغ ڪري ڪاٺون.

هڪ ڏينهن هن هٽيل ۾ ماني نه ڪاڏي. ڇهه ومانس، ”پو

ڇو؟“

”اُح مائرم هو ڏينهن آهي.“

”مائرم جو ڏينهن ڇو آهي؟“

”اُج انگريزن هيءَ ڪالائيءَ کي ڦاسي ڏني آهي!“

منهنجي اڳيان سوال اٿيو ته مان ماني کان يا نه کان، ڇو نه. هڪ دوست ماني نه ڪائي ته ٻئي جي گلي مان ڪاڏو ڦهڪندو ڪولڻ، ان ڪري مان ڪو بهانو ڳولھڻ لڳس ته جيئن کيس ماني ڪاٺ لاءِ مڃايان.

ڇهه ومانس، ”رام - دين! پوئون ته مسلمان آهن.“

”ڌرتي منهنجو دين آهي.“ هن ڊگهو ساھ کڻي چيو،

”هن ڌرتيءَ جا رهواسي پهرين سنڌي آهن ۽ پوءِ مسلمان يا

هندو.“

مان ائي بهائي لاء سوچڻ لڳس.

”رام، هيءو ڪالائي ته شهيد ٿيو آهي. شهيد ئي دختر ڪيو آهي، مائر نه.“

هن مشڪيو اکين ۾ پاڻي به آيس. چيائين، ”تون حق ٿو ڳالهائين. تون ماني ڪاغذ جو صحيح ڳالهائو اٿي. مان پنهنجي فيصلي تي قائم آهيان. هيءو جي شهادت کي منهنجي ڳوڙهن جي ضرورت آهي.“

ٽڏهن ائين نه سوچيو هئو ته ڪير هندو ۽ ڪير مسلمان آهي. اهي وڏن جا مسئلا هئا ۽ اسين ننڍا هئاسين.

هوٽيل ۾ اسان جو ضد. هن جو اهو ته هو ماني نه کائيندو ۽ منهنجو اهو ته ماني ٽڏهن کائيندس جڏهن هو کائيندو.

مون گردن جهڪائي ائي ٻانهون ٿيڻ تي رڪيون. ٺونڊيون ڪڍجي ائي ٽهليون ۽ مان خالي نگاهن سان ٻاهر رستي تي بيٺل ٺلهي ڄمڻو گاڏي واري ڏانهن نهارڻ لڳس.

رام ڏين چيو، ”موهن، تون ماني ڪاغذ توکي ڀڳوان رام جو قسم.“

”مان ڪنهن ڀڳوان کي نٿو مڃان.“ مگر سندس چهري تي تهلجي ويل گهري اداسي ڏسي چيم، ”تون ئي منهنجو ڏين، تون ئي منهنجو رام، تون ئي منهنجو ڀڳوان آهين؛ جيئن تون چاهين.“

ٽورن سالن ۾ ڇا ٿيو، ان ڏانهن مون ڌيان نه ڏنو. مون فقط اهو ڏٺو ته اسين قد ۾ ٿورا وڏا ٿيندا وياسين. اسان جا ڪلها موڪوا ٿيندا ويا. اسان جون چاٽيون ٻيٽيون ٿيون ۽ ڪاليج مان ڊگريون وٺي ٻاهر نڪتاسين ته خبر پيئي ته هاڻ ڪو پاڪستان ٺهي ويو آهي ۽ سنڌي هاڻ هندو ۽ مسلمان ٿي ويا آهن. جي هندو ٿي ويا آهن، تن اهو چوڻ شروع ڪيو آهي، هلو هندستان.

آسین بئي ڪراچيءَ ۾ نونس روڊ تي رهندا هئاسين. اسڪول ۾ پڙهندا هئاسين ۽ رانديون ڪندا هئاسين. عمر اها ئي سڄي واري سورهن يا اٺي ارد ڳوڊ. ڪڏهين ڳڏجي فلمن تي وڃون، ڪڏهن آزاديءَ جي هلچل جي حلوسن ۾ شريڪ ٿيون. مون کي راڳ، ڳائڻ، حوشوق، کيس ڪتاب پڙهڻ هو. هو منهنجي گهر اچي ته مان ڪمس راڳ ٻڌايان ۽ مان هن جي گهر وڃان ته لطيف جي شاعري، اردوءَ ۾ ٻڌائي. مان اردو ڳالهائڻ ۾ فخر وٺندو هوس ۽ کيس چوندو هوس ته لطيف جي شاعري اردوءَ ۾ ٻڌاء. هو ڪلندو ۽ چوندو، ڪو سنڌي لطيف نه پڙهي ان کي مان سنڌي مڃڻ کان انڪاري آهن. ڪڏهن گهر مان هن کي يا مون کي وڌيڪ خرچي ملي ته بئي جڳا فوٽر روڊ واري رينڊو هوٽل ۾ وڃون ۽ انهن آني ۾ بئي جڳا ڊس ڪري کائون.

هڪ ڏينهن هن هوٽل ۾ ماني نه کائي. ڇڏي وٺيس، ”پو“ چيو؟

”اڄ مائرم هو ڏينهن آهي.“

”مائرم جو ڏينهن جو آهي؟“

”اڄ انگريزن هيءَ ڪالائيءَ کي ڦاسي ڏني آهي!“

منهنجي اڳيان سوال آيو ته مان ماني کان يا نه کان، ڇو نه هڪ دوست ماني نه کائي ته بئي جي گلي مان کائڻ ۽ مسجد ۾ ڪولر ان ڪري مان ڪو بهانو ڳولھڻ لڳس ته جڻهن کيس ماني کائڻ لاءِ مڃايان.

ڇڏي وٺيس، ”رام - دين! پر مون ته مسلمان آهيان.“

”ڌرتي منهنجو دين آهي.“ هن ڊگهو ساھ کڻي چيو، ”هن ڌرتيءَ جا رهواسي پهرين سنڌي آهن ۽ پوءِ مسلمان يا هندو.“

— موهن ڪلپنا

ڪالهه، رام مري ويو. رات پنهنجي گهر، اڪيلو ايباس ڪوٺيءَ ۾ سمهيو ته سمهيو ئي رهيو ۽ اٿيو ڪونه.

صبح جو مون کي هنجي موت جو سماچار مليو ته لائين لڳو ته منهنجي اکين جون پتليون هيٺ ڪري پيون ۽ ڪي لمها مان ڪجهه ڏسي ۽ سوچي نه سگهيس. ان بعد مون کي لڳو ته هو منهنجي سامهون بيٺو هئو. اوچتو سندس ٻيون هيٺان زمين ڪسڪي ويئي ۽ هيٺ ڪوڙو ويو. مون کي لڳو هو هيٺ ۽ هيٺ ڪري رهيو آهي ۽ مون کي پڪاري رهيو آهي ۽ مگر مون لاءِ اهو ممڪن نه آهي ته ڪنهن به ريت مان کيس بچائي سگهان. ان خال ۾ پهرين ڪجهه روشني، پوءِ ڪجهه ڌنڌ ۽ ان بعد فقط اونداهه هئي. اتان ايندڙ آواز جڻ ٻين آوازن کي کائي ويو. پوءِ اهو آواز ٿئي هڪ ڇيخ ۾ تبديل ٿي بند ٿي ويو. روز جنهن ٻهاڙ ڏانهن اک کڻي نهاريندو هوس اهو هيٺ ڊيڄڻ لڳو ۽ زمين ۾ هڪ وڏو خال بڻائي خود ان جي گهرائين ۾ گهر ٿي ويو. منهنجي اڳيان هڪ سياهه ڌنڌ - موت جي وادي ٺهي پيئي.

هن جو ڪير نه هئو ۽ نه ڪنهن کي خبر پيئي ته مٿو ڪير هئو. سڄي شهر ۾ شايد مان ئي هن جو دوست هوس. مان منجهي پيس ته مان ڇا ڪريان؟ سندس لاش کي نڪال ڪرڻ جي جوابداري منهنجي هئي. مگر مان شهر ۾ هن جي لاش جو نڪال ڪري سگهان، اهو مون لاءِ ممڪن نه هئو.

”گاڙي دادر وٽ اچي کڙي ٿي. ٽوليءَ جي ٻين ساٿين سان ٻيڙ کڻي ڇوڀندي سنڌو گاڙي مان لهي ويئي ليڪن مونکي اڃا تائين اها لمبي لمبوتر ڍڏ ٻين اکين واري واڳڻائي ڇوڪري ۽ هنجي ڪمال جي ٽوٽي ڪلا ياد آهي.“

ايترو چئي راءِ غاموش ٿي ويو.

— Flat 9, 3rd Floor, VAIKUNTH, Mount Mary Road Bandra, Bombay- 400 050

هيءَ منهنجي پوئين ڪهاڻي ڇو آهي؟

”ڪرشن نگر“ ڪهاڻي ۲۸ سال اڳ، لکيل آهي منهنجي ڪهاڻين ۾ ته ڪهاڻين مان هڪ آهي، جنهن ۾ ان وقت جو ماحول ۽ زندگيءَ جي هونو تصوير آهي. ان وقت وطن جو وڇوڙو، روزگار جي تلاش، آسان سنڌين جو مکيه دڪ هئو. آسان ان دؤر مان لنگهي رهيا هئاسين، جڏهن آسان کڻي ڇيڻ لاءِ جدو جهد ڪرڻي ٿي پئجي. مون ٽي ٻه سؤ کن ڪهاڻيون لکيون آهن، هي ڪيترن ئي سالن ۽ منزلن ۾ ڇپيل آهن. انهن مان ڪيترين ڪافي سٺيون آهن، جي ان وقت سنڌي ساهت منڊل جي هٿسوار گڏجاڻين ۾ داد حاصل ڪري چڪيون آهن. پاڻڪ ٿي وڌيڪ چئي سگهن ٿا، هيءَ ڪهاڻي اڄ جي حالتن سان به ڪي قدر لنگهي اچي ٿي يا نه. ان وقت جا مزدور ڪيئن نه قدرتي نظارن ۽ ٻڪڪ ۾ پنهنجا سڀ دڪ ۽ غم پاهي، نهن ۽ ڳاڻن ٿا. هيءَ ڪهاڻي ميسوس ڪرائي ٿي ته زندگيءَ جو مقصد خوشي حاصل ڪرڻ آهي. انڪري هيءَ ڪهاڻي منهنجن ٻين ڪهاڻين جي ڀيٽ ۾، مون کي وڌيڪ پسند آهي.

— گوپند پنجاڻي

— موهن ڪلپنا

ڪالهه. رام مري ويو. رات منهنجي گهر، اڪيلو اڀياس ڪوئي ۽ سمهيو نه سمهيوئي رهيو ۽ اٿيو ڪونه.

صبح جو مون کي هندي موت جو سماچار مليو ته لائين لڳو ته منهنجي اکين جون پٽليون هيٺ ڪري ٻيڙيون ۽ ڪي لهيا مان ڪجهه ڏسي ۽ سوچي نه سگهيس. ان بعد مون کي لڳو ته هو منهنجي سامهون بيٺو هئو. اوچتو سندس ٻيڙيون هيٺان زمين ڪسڪي وئي ۽ هيٺ ڪرندو ويو. مون کي لڳو هو هيٺ ۽ هيٺ ڪري رهيو آهي ۽ مون کي ٻڪاري رهيو آهي ۽ مگر مون لاءِ اهو ممڪن نه آهي ته ڪنهن به ريت مان کيس بچائي سگهان. ان خال ۾ ٻيڙين ڪجهه روشني، پوءِ ڪجهه ڌنڌ ۽ ان بعد فقط اوندھ هئي. اتان ايندڙ آواز ڄڻ ٻين آوازن کي کائي ويو. پوءِ اهو آواز ٿئي هڪ ڇيخ ۾ تبديل ٿي بند ٿي ويو. روز جنهن ٻهاڙ ڏانهن اڪ ڪڍي ٺهاري ٻڌو هوس اهو هيٺ ڊڄڻ لڳو ۽ زمين ۾ هڪ وڏو خال بڻائي خود ان جي گهراڻي ۾ گر ٿي ويو. منهنجي اڳيان هڪ سياهه ڌنڌ - موت جي وادي ٺهي پيئي.

هن جو ڪير نه هئو ۽ نه ڪنهن کي خبر پيئي ته مٿو ڪير هئو. سڄي شهر ۾ شايد مان ئي هن جو دوست هوس. مان منجهي پيس ته مان ڇا ڪريان؟ سندس لاش کي نڪال ڪرڻ جي جوابداري منهنجي هئي. مگر مان شهر ۾ هن جي لاش جو نڪال ڪري سگهان، اهو مون لاءِ ممڪن نه هئو.

”گاڙي ڏاڍو وٽ اچي ڪڙي ٿي. ٽوليءَ جي ٻن سائين سان ٻيڙي ڪي ڇهيندي سنڌو ڪاڙي مان لهي ويئي ليڪن مونکي اڃا تائين اها لڊي لڊوڙي وڏين اکين واري واڳڻائي چوڪري ۽ هنجي ڪمال جي ٺٽو ڪلا ياد آهي.“
انٿرو پڻي رام خاموش ٿي ويو.

— Flat 9, 3rd Floor, VAIKUNTH, Mount Mary Road Bandra, Bombay- 400 050

هيءَ منهنجي پوئين ڪهاڻي ڇو آهي؟

”ڪرشن ٽکري“ ڪهاڻي ۲۸ سال اڳ لکيل آهي. منهنجي ڏهين بهتر ڪهاڻين مان هڪ آهي، جنهن ۾ ان وقت جو ماحول ۽ زندگيءَ جي هوبهو تصوير آهي. ان وقت وطن جو وڇوڙو، روزگار جي تلاش، آسان سنڌين جو مکيه دڪ هئو. آسان ان دور مان لنگهي رهيا هئاسين، جڏهن آسان ڪي جيٽ لاءِ جدو جهد ڪرڻي ٿي پئي. مون ڏاڍو سو ڪن ڪهاڻيون لکيون آهن، جي ڪيترن ئي رسالن ۽ مڙن ۾ ڇپيل آهن. انهن مان ڪيترن کي ڪافي سڀون آهن، جي ان وقت سنڌي ساهت منڊل جي هٿنوار گڏجاڻين ۾ داد حاصل ڪري چڪيون آهن. ٻالڪن ٿي وڌيڪ چئي سگهن ٿا ته هيءَ ڪهاڻي اڄ جي حالتن سان به ڪي قدر لهڪي اچي ٿي يا نه. ان وقت جا مزدور ڪيئن به قدرتي نظارن ۽ ٻڪڪن ۾ پنهنجا سڀ دڪ ۽ غر ٻڌي، نچن ۽ ڳائڻ ٿا. هيءَ ڪهاڻي متسوس ڪوٺائي ٿي ته زندگيءَ جو مقصد خوشي حاصل ڪرڻ آهي. انڪري هيءَ ڪهاڻي منهنجي ٻن ڪهاڻين جي ٻيٽ ۾، مون کي وڌيڪ پسند آهي.

— گوپند ٻاجاڻي

اڙڻ واسطي اڀار ٻنڌي رهي. ان ظلم خلاف جنگ جي چتر چٽڻ
 ۾ هن جو ناچ ڪيو آهو اڃا به نه ٿو وسر ۾. بنسري ۾ ڀولڪ
 جي نان لي تن جي وچتر ناچ ٿوليءَ جي ماڻهن کي پٿر جي
 مورڪ بڻائي ڇڏيو. جڏهن ناچ ٿيو ته سڀني جي اکين ۾ هڪ
 عجيب قسم جي ڇمڪه هئي. ڇو ته سڀني ظلم خلاف انصاف
 حاصل ڪرڻ لاءِ اڙڻ لاءِ تيار ٿي ويا هئا. سڀني جي لهر ۾
 گرم جوش جي لهر ٻوڙي چڪي هئي.
 ان کانپوءِ دال روٽيءَ جو ٻوڙي ٻوڙي ٿيو.

هام جي وقت جڏهن آسپن واپس اچي رهيا هئا سڀن نه
 ساڳي واڳڻائي ڇوڪري گاڙي ۾ منهنجي پوسان ايندڙ ٿي اچي
 ويئي. مون کان رهيو نه ٿيو. ڇو مانس ”ٿو نه آڄ ڪمال ڪري
 ڏيکارو. واڌ جي ٿوري ڪلا جي ماهر آهين.“

”زرت ڪلا جي سيڪڙا آهيان، سو به گهر ۾ هڪ سهيليءَ
 کان سکندي آهيان. ٻوڙ ٿو پنهنجو نالو نه ڪونه ٻڌايو؟“

”ٿو وري ڪو ٻڌايو. بهر يائين تون ٻڌاء؟“

”منهنجو نالو آهي سنڌو.“

”سنڌو! سنڌو (نڌي) نه اسانجي وطن جي جان هئي.“

”۽ منهنجو نالو؟“

”منهنجو نالو آهي رام.“

”رام..... بنا سڀني جي رام. ڇا منهنجي اندر ۾ سڀني کانسواءِ

اڪيلائي محسوس نه ٿي ٿئي.“

”ٿئي ٿي، ٻوڙ ڇا ڪريان، سڀني نه قيد ۾ بند آهي، جنهن

جي ڇوڪاري جو ڪو اهوڻاڻ ٿيو نظر اچي. خير شادي نه.

ٿي وڃي ٻوڙ روزگار جو غم، اهڙي ڳالهه ڪرڻ کان روڪي ٿو.

سوال آهي ڇانورن جو. ڇانورن کانسواءِ عشق يا پريم جو اٿو نه

ٿو ٿئي، ليڪن روز جي تلاش سان گڏ ان سماج لاءِ ٻڌ ڪوشش

ڪري رهيو آهيان، جنهن ۾ اهڙيون بي انصافيون اصل نه

هونديون، نه هونديون غم روزگار جو ۽ نه اجهي ٿئي جو غم.“

ڪو باهه. ڏکائڻ وٺڻو ته ڪنهن اٿو ڪڍي ٿالهه ۾ وڌو. مان پاڻي ڀرڻ هليو ويس.

هڪ غفا جي ٿانڪيءَ مان، مان جيئن بالائي وجهي پاڻي ڪڍي رهيو هوس ته غفا اندران اوچتو هڪ آدمي نڪري آيو. مان ٿورو ڊڄي ويس.

”بس هن ئي ٿانڪيءَ جو پاڻي صاف سٽرو آهي.“ ان آدميءَ چيو.

”نئون ڪير آهين. اندر ڇا پئي ڪيو؟“

”جوئون ڊڄين وٺين ڇا؟ سهڪين پيو. واقعي ڊپ جي ڳالهه، نه آهي. هن غفا ۾ ڪڏهن ڪڏهن شينهن اچي وهندو آهي. مان هت ننڍي هوندي کان ايندو آهيان. مونکي هن ڪوشن نگريءَ جي ڪنڊ ڪڙڇ جي خبر آهي.“

”ڪوشن نگري؟ هي ته ڪنھري آهي.“

”ها ڪنھري، پر ڪوشن نگريءَ جو بدليل بگڙيل ٺالو. هيءُ ٻوڏي! سڄي ته مونکي انهن لاءِ نفرت آهي. ڪجهه ته انهن هن ڪوشن نگريءَ کي بگاڙيو، باقي رهيو ڪهيو ٻين ڪيو. نه ته اصل ۾ هيءَ ڪوشن نگري آهي. ٻوڏين، آهڻسا وادين ته اسان جي ڀارت جي ستيا ناس ڪئي.“

”اهو ڪيئن؟“ مان بالائي ڪٽي هلق لڳس ته هو به مونسان ساڻ هليو آيو.

”ڪوشن ۽ رام، چوندا آهن ته، ڀڳوان جا اوتار هئا. توکي خبر آهي ته انهن حق ۽ انصاف خاطر ڪيئن نه هٿيار کنيا هئا، ليڪن ستيا ناس ٿئي انهن آهڻسا وادين جي، جن پنهنجي غلط فلاسافيءَ سان انهن عظيم الشان انسانن کي لولو لنگڙو بڻائي ڇڏيو آهي. اهي انسان جن کي رام ڪوشن پنهنجي حق لاءِ لڙڻ خاطر تلوار ڪٽڻ سيکاري هئي، اڄ اهي انسان پنهنجي

جا جوان ويهي رهيا. ٻهاڙ جي ٽوپ ۾ ٻه وڏا پورڻ لڳل هئا
جنهن ۾ ڪنھري جو مختصر انھاس ڏنل هئو. اُلهندي اڳيان
هڪ مٿو ۽ هڪ ٽنگريائي ويٺل هئا.

”ٽنگريائي ڦاٽل غميس ۽ لنگوت پھريل هئو. سندس چھري
تي اڇا ڪارا داغ هئا، پر هن جو چھرو ٻڌ ڳڙوان وانگر لنگو
چوڙو هئو. هو پاڻ ٻه فداور هئو. پوڙهي ٽنگريائي ٽي حصا
ٽنگريائي هئي. هنجي وشال چھري تي ٻن اڇا ڪارا داغ هئا. هو
سانف ۾ صرف ايندڙ ويندڙ اڳيان هڪ ٽنگريائي رهيا هئا.“

”ٽوليءَ ٻهاڙ تي چڙهڻ شروع ڪيو. نور وٺي مٿي چڙهاسين
ٿ. هڪ ٻڌا مورائيءَ واري غشا نظر آئي، پر تمام سهڻي لھل
هئي. ان کانپوءِ هڪ وڏو هال نظر آيو، جنهنجي ٻنهي ڀتين
۾ هزارين مورائون اُڪريل هيون. سڀ کان وڏيون ٻه تصويرون
ٻڌ ڳڙوان جون هيون. هر ڪا اٽڪل ۲۵ فوٽ لمبي هئي. انهن
هي اڳيان ٻن چوڙن جي تصوير هئي. اهي شايد ان وقت جي
پارٽي مرد عورتن جا لنگا مددوار جسم هئا، جڏهن پارٽ اڇا
ڪنهن جو غلام نه ٿيو هئو ۽ نه وري اُچ وانگر ”آزاد“ هئو.
ان وقت شايد ڪنهن جون ننڍيون وهنديون هيون، ڇاڪاڻ ته اهڙا
آوازا، عورتن جون ڇا جسم جيڪي پٿر ۾ اُڪريل هئا، شايد
انڪري پيدا ٿيا هوندا. وري جسم کي ٻڪڻ جو رواج به
شايد ڇهين ٽالين محدود هئو. اهو چوڪندو هال به تمام خوبصورت
ٻتن سان سهنگاريل هئو. ڇهه ٽنگريائي اهي چتر هينئر اچي وري
رهيا هئا. مٿي چڙهڻ سان ڪيتريون ننڍيون ننڍيون غشائون
نظر آيون. هر غشا جي کائي طرف ارسا جي ٻائيءَ جي پٿري
ٽانگي لھل هئي جنهن ۾ هر وقت پاڻي موجود هئو.

ٽوليءَ جا سڀ آدمي مٿي چڙهڻ لڳا. هڪ اٺاھين صاف
ڇڪو. ٽي ٻهجي سڀ آدمي پنهنجي پنهنجي ڪم کي لڳي ويا.

”سوال ته اُسياروڪ نه آهي. منهنجي پورهڪا قيد ۾ آهي. يعني هن کي پنهنجن ماڻهن قيد ڪري رکيو آهي. هو نٿا پڙهين ته پنهنجي لڙلي ڌيءَ کي مون جهڙي غطوناڪ ٻيو روزگار آدميءَ سان شادي ڪرائين.“

”تون... غطوناڪ! تون نه ٻارو انسان ٿو اچين.“ هن پنهنجا ٻه واڳڻائي سنهرا چپ کوليا ۽ بند ڪيا.
”واڻي!“

”ان ۾ به ڪو شڪ آهي؟ تنهنجو هي گول گول سفيد ڇهرو...“
”چڏ اهڙيون ڳالهيون. تون ٻڌاءِ.....“

”مان ٻيا ٻڌايان... اڍائي سال ٿيا جڏهن منهنجي شادي ٿي هئي. ٻه سال ٿيا جو منهنجو مڙس سلهه ۾ گذاري ويو. هن جي بيماري صرف ٻه مهينا هلي. ٻاڪڙر ڇيو ته هنکي پنڇڳني ڪڍائي وڃو، پر ايترو پيسا ڪٿي هئا. هو جوانيءَ ۾ ئي سڀ ارمان ڪڍي هلي ويو.“

”اُف..... دردناڪ ڪهاڻي... پر تون ته آزاد خيال جي ٿي ڏسجن. تو وري شادي ڪانه ڪئي؟“

”گهر ۾ اي سهاري ٻڌي سس اُٿم. ڪمانڊ وارو ٻيو ڪونهي. مون شاديءَ کان اڳر مشرڪ پاس ڪئي هئي. ڪوشش سان نوڪري ملي وڃي. اڄ ڪلهه جڏهن ڪندوان چوڪوان کي گهوت ملڻ لڳو آهي، تڏهن مون وڌو سان ڪير شادي ڪندو. ويتر مان آهيان ڪاري.“

”تون ڪاري ته نه آهين پر ٿڪي شام رنگه جي حسين لڻبي سنهڙي چوڪري.“

”حسين.. مان؟ هم... هم... هن وڏو ٿهڪ ڏنو.“
”آهين ٽوليءَ تائين پهچي ويا هئاسين. هيٺسڙ ٽولي ڪنھري ٻاڙ جي ٽري وٽ اچي پهتي هئي. ٿورو اڳتي وڌي ٽوليءَ

”جتي اٺون وڃين ٿو ته، ان کي آڳاٽي زماني ۾ ڪوشن نگر ۾
چوندا هئا. اڄ ڪلھ، توهان لوڪن جو نه آهي ته ان جو ڇا نالو
رکيو آهي.“

”تو کي ڇا ٿيو آهي امان؟“

”هندي ٿي ويئي آهيان. دم اُٿل. ٿو مون کي امان ڪونهي؟
پر مان ته ٻيلائي آهيان ۽ ٽون...؟“ ”مان انهنجو پٽ آهيان.
مون کي نه ڪٿي ٻيل سمجه!“

”ٻاٺي ٻي سڀ نالا ٿيا هئا. هيٺسڙ ٿيڻ ۾ قدم ڪٽندا اڳتي
وڌندا رهيا سڀين. اڃا به مڃل پنڌ ڪرڻو هئو.“

”ٻڌي ۽ جون ڳالهون ٻڌي من ۾ ڪروڙ ۽ رحم جو جذبو
گڏو گڏ ٻڌا ٿيو هئو. ٽولي ۽ حا آدمي اڳتي اڳتي هلندا ٿي
هليا. من جڏهن ڪنهن گهرو خيال ۾ پڌل هوندو آهي ته سرور
هي حوڪم ڏيئي ٿي ويندي آهي. منهنجي رفتار گهٽجي
ويئي. ليڪن مان ٽولي ۽ کان گهڻو دور نه هوس. ٽولي ۽ جو
هڪ آدمي ڪو فلمي گانو ڳائي رهيو هئو پر منهنجو خيال ان
جهوڙي هي ٻارن ۽ ٻڌي جي سوح ۾ غاٽان هئو.“

”اٺن جو ٻيٽي ٻيٽي وٺين؟“ هن لمبي لمبوتر ۽ مڙهڻ
ڇوڪري ۽ منهنجي اڳيان اچي سوال ڪيو. ”ڪجهه سوچيو
ٻئي.“ ”ڇا ڪنهن ۽ يادگيريءَ ستايو هو؟ هن سسٽان ٽن ۾
واقعي ڪيتراون پراڻيون ڳالهون ياد اچيو اٺن.“

سندن چهره تي ئي عوشي هئي. ان واڳڻائي چوڪري انهن ٻارن کان مراليءَ ۾ ٻاڻي ملڻ جي ڀڄا ڪئي. ٻهريائين ته ٻارن هيٺون آدمين کي جهوپڙيءَ وٽ کڙو ٿيل ڏسي سهمجي ويا. پوءِ ٻاڻي لاءِ ها ڪيائون ۽ اسين به اتي ئي، ئي واري سر ان ڪڪاهين جهوپڙيءَ ۾ ٻاڻي ٻيٺڻ وياسون.

مان ڪڏهن جهوپڙيءَ ۾ اندر گهڙيس، ڏٺم ته گهر ۾ سواءِ هڪ ٻڍيءَ جي ٻيو ڪير ڪونه هئو. اها ٻڍي ٻڻ جهوپڙيءَ جي هڪ طرف هڪ چنل لڏي تي ڦاٿل ساڙهي اوڍي ٻيٺي هئي. هن ڪڏهن ڪڏهن ڪنجهيرو هئي. جهوپڙيءَ جي هڪ ڪنڊ ۾ هڪ وڏو ڪارو مڙڪو ٻاڻيءَ سان ڀريل رکيو هئو. ان جي ڀرسان ٻڌل هئو هڪ پراڻو ڪٽيل ننڍو ٽين جو دٻو. سڀني آڇو مٿ ۾ ٽپڪائي ان ۾ ٻاڻي ٿي ٻيٺو. هٿ گلاس ڌوڻڻ صاف ڪرڻ يا ٻاڻي چوئي ٿيڻ جو سوال ئي نه ٿي پيدا ٿيو. ٻاڻي ٻي مان ٻڍيءَ وٽ ويس. ٻڍي هڪ ٻڻي ٿي پوءِ ٻڍي ومانس.

”گهر ۾ ٻيو ڪير ڪونهي؟“

”ٽي ٻار ٻاهر کڙا آهن. اهي ٽيئي ٻوڙا آهن. ٻٽ ۽ نونهن ڪاٺيون ڪٽي ويا آهن پوري وليءَ وڪڻڻ ۽ راشن وٺي ايندا.“

”راشن اٿان وٺي ايندا تڏهن ميلن تان؟“

”ها پنجن ميلن ۾ ڪوبه راشن جو دڪان نه آهي... پنهنجو آڇاڇا سرڪار ڪٽي ويندي آهي... راشن وٺڻ لاءِ پوري ولي وڃڻو پوندو آهي.“

”ڇا اوهان کي پنهنجي زمين ٻڻ آهي؟“

”ڪرشن نگرِيءَ ۾ پنهنجي زمين ڪنهن کي ڪانهي سڀ شاعوڪار جي زمين ڪپڙيندا آهن.“ ٻڍيءَ سهڪندي چيو.
”ڪرشن نگرِي؟“

راڳ ڳائڻ شروع ڪيو. مون کي راڳ ٻڌڻ سان اندر ۾ امنڪر ضرور ڄاڳڻو پوڻ جو مطلب گهٽ سمجهي سگهيس. آخر ۾ هڪ دوست ان راڳ جو مطلب سمجهايو: ”اسين ڪامگار (مزدور) محنتي آدمي، سڄي دنيا جا معمار آهيون. دنيا جي هر ڇيز تي اسانجي خون پيئڻي واري مهنت جو اُٺلڪو لسان ڇڏيل آهي. اسين هٿ يا دماغ جي پور هڻي وارا مزدور دنيا جي هر ڇيز کي هلايون ٿا پوءِ ريل هجي، يا ڪارخانو، جهاز هجي يا هوائي جهاز. اسين ان ٿا اڀايون، اسين وستر ٿا لاهيون. اسين سوين فوٽ اونهيءَ ڪاڻ ۾ وڃي ڪوئلا ۽ لوھ ٿا ڪڍي اچون. ليڪن اسانجي سڄي اڳڀال دولت کي لڌرا لٽي وڃن ٿا. اسين بيوسيءَ سان ٽي سئو رهندي وڃون ٿا، پر هميشه اسين لبوس نه آهيون. اسان جو سڱهڻن ۽ سڱورن انهن لٽرن جو خاتمو آڻندو.“

”واهه واهه! ڳالهه نه منهنجي من جي ڪئي آئي.“

”واقعي! ڇا تون به مزدور هلاچل جو حامی آهين؟“

”مان خود امروزگار مزدور آهيان، منهنجا ۹۵ في صدي

وطن واسي مزدور آهن. لکين روپيا جن کي اوهان شولار ٿي چئو ٿا، اهي شولار ٿي نه آهن بلڪ اهي امروزگار مزدور آهن، جنکي چند خودمختيارين جي وطن، جي اچي ۽ امروزگار بڻايو آهي.“

”اسانجي ٽولي اڳتي وڌي، پر ان هڪ جهوڙي نظر آئي،

تي مهل پنڌ ڪرڻ کانپوءِ هوڪو اڃايل هئو. سيني کي ٻاٺي ملڻ جي آشا ٻڪي ٿي. اسين جلدي جلدي جهوڙيءَ ڏانهن وڌياسين. جهوڙيءَ جي ٻاهران بلڪل صاف لنگا ٿي ننڍا ٻار پاڻ ۾ راند کيڏي رهيا هئا. تنهن جي ڇوڙي اس ۾ ننگو رهڻ سان بلڪل ڪاري ٿي چڪي هئي. انهن جا بدن سڪل ۽

روان هيون. مان داد ر واري ٿولي جي پٺيان هوس. اها چوڪري
ولس اوقس پٺيان ٺهاري رهي هئي، هيٺو ڪيس ٻڪ ٿي ته
مان به ڪنهن جي جو پاڙي هوس، ليڪن مونسان ٿيلهي يا ٿيلهو
سان نه هئو. هن پنهنجي ساٿين سان ڪن سن ۾ ڪجهه ڳالهايو.
انهن جي رفتار ڪجهه ڊلي ٿي. مان انهن جي نزديڪ پهتي ويس.
هڪ نوجوان منهنجي اڳيان وڌي آيو. اڇيائين، ”تون به ڪنهن
تو وڃين؟“

”ها.“

”اڪهلاو!“

”چو ڪو پڙ آهي ڇا؟“

”نه نه، پر اڪهلائيءَ ۾ اتي ڪهڙو مزدو ايندو؟ اڄ اسان
سان گڏجي هل.“

”وڏي مهرباني. اوهان سان گڏجي هلڻ ۾ مون کي ڏاڍي
خوشي ٿيندي.“

”ڪنهن جي دٻو ٿاڻين هو مون کان بي معدي سوال پڇندا
رهيا، مون به کانئن پڇيا. هو سڀ ريلوي جا ملازم هئا.
ملازمن جي يونين جا ميمبر هئا. انهن ۾ ريلوي مزدور، فئري
ٻاڙو، بٺ هئا. هو گهڻو ڪري سڀ آزاد خيال ماڻهو هئا. اها
نسبي لئبوري واڳڻائي چوڪري ريلوي جي هڪ دفتر ۾ ڪلارڪ
هئي. رستي جي ارد گرد سمنسان جهنگل هئو. ڪٿي ڪٿي
رستي کي واکرو بڻائي موٽرن لاءِ لنگهه، لاهڻ لاءِ ڪي ايڪڙ
ايڪڙ مزدور ڪم ڪري رهيا هئا. ان وچ ۾ ٿوليءَ جي ساٿين
مان هڪ بنسريءَ مان ملو سر آلايو، ٻئي ڏيولڪ تي هڪ
هلائڻ شروع ڪيو. بنسري وڃائيندڙ واقعي جهنگل ۾ منگل
ڪري ڏيکاريو. سچ ته ان وقت ان بنسري جي سر جي لهرن
تي دل ناچ ڪوڻ ٿي چاهيو، سو سهڻي ساٿين مڙاليءَ ۾ گڏجي

۾ آها لالڻ ڪٿي ها آڇ کان پنج ورهيه اڳ، موجود هئي. ۽ اچي پناه ورتي انهن مڱڻيءَ جي ديس بمبئيءَ ۾. ”رام چونڊو هليو.

”حيٽوئيڪ ان چوڪريءَ جا ڇپ لپ لپ اسٽڪ سان سڄل مهر لٽل هئا، پر سندس اکين ۾ نه ٿي مڃيو، سندس نظر گهمي ٿوري مولڏانهن ٿي نهاريو. ڪڏهن هنجي نظرن ۾ گهرو سوچ ويچار سمايل هئو ته ڪڏهن هنجي نظرن ۾ مشڪو پئي. ان شام رنگ هي لٽي سنهڙي مهاراشٽري عورت جي سڀاڪهڙي ڇهري تي لپ لپ اسٽڪ ڏرا ڪبي نه ٿي، ليڪن ٻانگي وڌيڪ وڌندڙ بنايل لاءِ انهن ڪرڻ، سندس ويچار ۾ شايد لازمي هئو.“

”دماغ ۾ ڪجهه ڏنگا ٿڌا ويچار آيا ۽ ويا، ان وچ ۾ ريل وڃي اوري وئي بهتي. هيٺ لهڻ سان نظر آيو ته آها لٽي لٽي ڇوڪري ڇوڪري دادر مان هڙهيل هڪ ٽوليءَ سان گڏ ڪنھري وڃي رهي هئي. ٽوليءَ جي هر هڪ همراھ کي ڪلهي تي ڪهڙي جي ٻوڙ ٿيلهي لٽڪي رهي هئي. هڪڙي کي ٻولڪ هئي ته ٻئي کي ٻانسو. اهي سڀ بڙهيل لڪيل وچولي درجي جا نوجوان ۽ نوجوانڙيون هيون. انهن ۾ ڪي رستي جا واقف هئا ۽ ٻل ٻار ڪري اوڀر طرف مارج شروع ڪيائون.“ رام بنا ساهه کڻڻ جي چونڊو هليو.

”مان رستي جو غور واقف، سو انهنجي پٺيان پٺيان ڪجهه مثاصلي تي وڃي رهيو هوس. اوري وئي شهر جو ڪڇو پاسو پورو ٿيو ته لٽل ٻارڪ شروع ٿيو. جنهن ٽڪر جو نالو لٽل ٻارڪ رکيو ويو آهي، اتي ڪو ٻارڪ ڪونه هئو، صرف هڪ هڪ ڪٿي ڪٿي ڪاهه ٿي ٿوريءَ سان ڇميل هئو. ڪٿي ڪٿي ڪل به هئا. هڪ مهري ٻانگيءَ جي نالي وهي رهي هئي. ڪيترا ٻاري ان ٻارڪ ۾ وهي رهيا. جدا جدا ٽوليون ڪنھري طرف

روان هيون. مان داد ر واري ٿولي جي پٺيان هوس. اها چوڪري
 وقت بوقت پٺيان نھاري رھي هئي، هيٺ ڪيس ٻڪ ٿي تہ
 مان بہ ڪنھري جو پاڙي هوس، اٽڪن مونسان ٿيلھي يا ٿيلھو
 سان نہ هئو. هن پنھنجي ساٿين سان ڪن سن ۾ ڪجهه ڳالھايو.
 انھنجي رفتار ڪجهه ڊيڙي ٿي. مان انھنجي نڙ ڏي ڪجهه وڃي ويس.
 هڪ نوجوان منھنجي اڳيان وڌي آيو. پڇيائين، ”تون بہ ڪنھري
 تو وڃين؟“

”ها.“

”اڪيلو؟“

”چو ڪو پڙ آهي ڇا؟“

”نہ نہ، پر اڪيلائيءَ ۾ اتي ڪهڙو مزدو ايندو؟ اڄ اسان
 سان گڏجي هل.“

”وڏي مھرباني. اوهان سان گڏجي هلڻ ۾ مونکي ڏاڍي
 دشواري ٿيندي.“

”ڪيتري دير تائين هو مون کان بي معذرتي سوال پڇندا
 رھيا، مون بہ ڪاٺن پٽا پڇيا. هو سڀ ريلوي جا ملازم هئا.
 ملازمن جي يونين جا ميمبر هئا. انهن ۾ ريلوي مزدور، فئري
 بابو پڻ هئا. هو گھڻو ڪري سڀ آزاد خيال ماڻهو هئا. اها
 لمبي لمبوترائي واڳڻائي چوڪري ريلوي جي هڪ دفتر ڪلارڪ
 هئي. رستي جي ارد گرد سمنسان جهنگل هئو. ڪٿي ڪٿي
 رستي کي وڌڪو بڻائي موٽرن لاءِ لنگھ، لاهڻ لاءِ ڪي ايڪڙ
 ايڪڙ مزدور ڪم ڪري رھيا هئا. ان وچ ۾ ٿوليءَ جي ساٿين
 مان هڪ بنسريءَ مان منو سر آلايو نہ، ٻئي ڏيولڪ تي هٿ
 هلائڻ شروع ڪيو. بنسري وڃانيندڙ واقعي جهنگل ۾ منگل
 ڪري ڏيکاريو. سچ نہ، ان وقت ان بنسري جي سر جي لھون
 تي دل زنج ڪوڙ ٿي چاهيو، سو سڀني ساٿين مٿان ڪوڙ ڪري

۾ اها لالڻ ڪٿي جا آخ کان پنج ورهيه اڳ، موجود هئي. ۽ اها
اجي پناه ورتي انهن مڱريءَ جي ديس 'مڱي' ۾. رام
چوندو هليو.

”جيئوئيڪ ان چوڪويءَ جا چپ اپ اسٽڪ سان سبل مهر
ٺهڻ هئا، پر سندس اکين ۾ ٿي وڃي، سندس نظر گهمي ڦري
موٽائون ٿي نهاريو. ڪڏهن هندي نظرن ۾ گهرو سوج ويچار
سمايل هئو، ڪڏهن هندي نظرن ۾ ڳوٺ ۾ ٿي. ان شام رنگ
جي لڳي سنهڙي مهاراشٽرين عورت جي سڀاهڙي چهرى ٿي
اپ اسٽڪ ڏرا ڪبي نه ٿي، ليڪن پاڻي وڌيڪ وڌندڙ بڻائڻ
لاءِ انهن ڪرڻ، سندس ويچار ۾ شايد لازمي هئو.“

”دماغ ۾ ڪجهه ڏنگا ڦڙا ويچار آيا ۽ ويا، ان وچ ۾ ريل
وڃي نوري وٺي پهتي. هيٺ لهڻ سان نظر آيو ته اها لڳي
لنڊون ۾ چوڪري دادو مان ڇڙهيل هڪ ٽوليءَ سان گڏ ڪنهن
وڃي رهي هئي. ٽوليءَ جي هر هڪ همرهه کي ڪاهي ٿي
ڪپڙي جي پراڻو ٽيڙهي لٽڪي رهي هئي. هڪڙي کي ڊولڪ
هئي ته ٻئي کي بانسري. اهي سڀ پڙهيل لکيل وچولي درجي
جا نوجوان ۽ نوجوانڙيون هيون. انهن ۾ ڪي رستي جا واقف
هئا ۽ ٻل پار ڪري اوڀر طرف مارح شروع ڪيائون.“ رام بنا
ساهر ڪٽڻ جي چوندو هليو.

”مان رستي جو غير واقف، سو انهن جي پٺيان پٺيان ڪجهه
مفاصلي ٿي وڃي رهيو هوس. نوري وٺي شهر جو ڪچرو پاسو
پورو ٿيو ته نيشنل پارڪ شروع ٿيو. جنهن ٽڪر جو نالو نيشنل
پارڪ رکيو ويو آهي، اتي ڪو پارڪ ڪونه هئو، صرف هڪ
هڪ ڪٿي ڪٿي ڳاڙهي ٿي ٿريجيءَ سان ڇهڙيل هئو. ڪٿي ڪٿي
گل به هئا. هڪ ميري پاڻيءَ جي ٺالي وٺي رهي هئي. ڪيترا
پائري ان پارڪ ۾ ويهي رهيا. جدا جدا ٽوليون ڪنهن طرف

صبح جو اوڏانهن وڃڻ لاءِ مان پنهنجي اسٽيشن تان گاڏيءَ ۾ چڙهي خالي جاءِ هٿ ڪري دريءَ ڀرسان ويهي رهيس. دادر اسٽيشن تان گهڻا آدمي چڙهيا، خالي ٽيل بئشنون ڀرجي پڪيون هيون، ڪي ماڻهو ايٽا ٻاڻ هئا. مان پنهنجي ويچارن ۾ مڱن هوس ۽ دريءَ کان ٻاهر ٻئي نهاريم. پر ڪڏهن ڪڏهن نگاهه گاڏي ۾ ايندڙ ماڻهن تي نه وڃي ٿي بيهي. ليڪن مون انهن بابت ڪجهه نه ٿي سوچيو. ڪجهه دير کانپوءِ محسوس ڪيم ته ڪو مونڏانهن نھاري ٿيو. واقعي دادر کان چڙهيل وڏي انجڻ ۾ هڪ ڇوڪري رڪي رڪي مونڏانهن نھاري رهي هئي. مون سمجهيو شايد کيس وهڻ جي جاءِ گهربل هوندي، پر ڇاڪاڻ ته منهنجي ويچار ۾ هينئر زالن کي مردن سان هڪجهڙائيءَ جا حق تسليم ٿيل آهن، انڪري مون پنهنجي جاءِ هنڪي نه آڇي. وري نه پنهنجي ويچارن ۾ مڱن هوس. مون سوچيو ٻئي پنهنجي آئيندي بابت، جو هرڏيرو روشن ٿئي نظر آيو. پر ڏٺم ته هو ڇوڪري منهنجي شڪل کي جاچي رهي هئي. مون توکي خبر آهي ته ننڍي هوندي ڪو مونکي کڻي ”سهڻا“ سڏيندو هئو اچي باهه ٿي ويندو هوس. ظاهري کيس چٽي نه سگهندو هوس پر دل ٿي دل ۾ به ٿي ڪاريون ڏيئي پنهنجي من کي خوش ڪندو هوس. ويچاريندو هوس ته اهڙا آدمي هڪ بد معاش آهن. پر وڏي ٿيڻ تي سهڻيون ڇيڙون ٻاڻ کي جڏهن وڻندڙ پاسن ٿيون تڏهن اهو خيال ويندو رهيم، ڇا ته سونهن کي هر ڪو پيار ڪندو آهي. سونهن کي پيار ڪرڻ وارا هرڏيرو سڀ بد معاش ڪونه ٿيندا آهن. ليڪن هينئر نه مان سهڻو نه رهيو آهيان. هلندڙ ريل جي کليل کڙڪيءَ مان ايندڙ هوا ۾ اڌ گنجي مٽي تي بچيل وار ڪٽاڪليءَ ناچ ٽپي رهيا هئا. ڇهري تان ڏاڙهي مچ دستور موجب غائب هئي، ليڪن ڳالھ

ڪرشن نگري

— گوڙن ٻڌجاي

”ان ڏينهن توکي ڪيترو ڇهر نه ٿوڻ به هل.“ رام شڪايت ڪندي چيو.

”ڪيڏانهن؟“ مون پڇيو.

”ڪنھن غنائن ڏانهن؟ پر ٿوڻ نه هلائين، توکي ٻوڙجين سميتا جي پھل نشانين سان اها مھبت نه آهي جا هڪ ڪلاڪ کي هٿ ڪهرجي.“

”ٻوڙي سميتا جون نشانينون؟ هه... هه... هه.. انهن کي ڏسڻ ڪهرجي، پر انهن سان محبت ڪرڻ سان ڪو اسان جا موجوده مسئلا حل ٿيندا ڇا؟“ مون سوال ڪيو.

”واھ، جو ٿيندا. اسانجي هر ٿيڻ شئ يا ويچار جو بنياد ڪنهن نه ڪنهن ٻوڙي کوجنا، خيال يا ڊانچي تي ٻيل آهي. اسان جيڪڏهن گذريل زماني جي ڇڏڻ ڳالهين کي پنهنجن ٿوڻ ويچارن کي عمل ۾ نه آڻينداسين ته اسان جو واڌارو نه ٿيندو.“ رام پنهنجي اڌ ڪڇي مٿي تي هٿ ٽپرائيندي چيو. آخر ڇا هئو انهن پٿر جي غنائن ۾، جو توکي انهن ايترو امڪن ملڻو آهي، ڪجهه ٻڌائيندين يا ويٺو صرف ساراهه ڪندين؟“ مون بي چين ٿي پڇيو.

رام پنهنجي عادت موجب ڪنگهرو ڳاڙو صاف ڪري، ان ڏينهن جي سڄو ٻانگ هن سر بستي ڳالهه ٻڌائڻ شروع ڪئي. ”ان ڏينهن آرتوار هئو. ڪنھن به ٻانگ ڪهڙو ڪجهه ٻڌو هوم، جا نوري ولي کان اٽڪل پنج ميل پري آهي؟ سو سوڙو

عقاب تي وڃڻ کان پوءِ به اُڪ اُڪ ڪري رهيو هئو. هن مون ڏانهن سُڪي نهارايو ۽ پڙ پڙايو، ”مان ڇڙو پاڻي اڇان.“ ۽ پوءِ وڏو اُٿڪ ڏنائين.

مان اتي وڌيڪ وقت انهي نه سگهيس، ٽڪڙو ٽڪڙو گهر موٽي آيس. پليمان گهڙيال جي ڪوٺ ۽ دروازي بند ٿيل جو آواز ٻڌم. ساڳئي وقت ٻارن جو جهنڊ چئي رهيو هئو، ”او چري... او چري!“

— 9-B, Florina, Sittladevi Road, Mahim, Bombay-400 016

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

منهنجي ۴۰ کن ڪهاڻين مان هڪ بهترين ۽ پياري ڪهاڻي، منهنجيءَ نظر ۾، چوندي ٻڌائڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم لڳيم ٿو، ڇو ته اٽل ڏهه ڪهاڻيون واه جون بهترين ۽ لوڪ ٻار، سنڌ ٽيون آهن، جي وري وري همدو توڙي سنڌ ۾ ڇپجڻون پئي آهن، ته ٻين ٻولين ۾ به ترجمو ٿيون آهن. انهن مان هڪ ”سفيد چادر سهيل سڌڪا“ چونڊيان ٿو، جا ”نئين دنيا“ ۾ ۱۹۵۵ ۾ ڇپيل آهي ۽ جا ۲۲ سالن بعد، اڄ به نڪت ٿين لڳيم ٿي. ڪهاڻيءَ ۾، استوريءَ جي پيار جي پياس ۽ من جي پڙا جو پتو شدت سان پيش ڪيو آيم. اها ڪهاڻي منهنجي ڪهاڻين جي مقصد واري ”ڪشمڪش“ ۾ درج ٿيل آهي، جنهنجو ٻيون ڇاپو به نڪتل آهي ۽ جنهنجو ڪچرائيءَ ۾ ترجمو به شايع ٿيل آهي.

— اي. جي. ايم

همدردي پيدا ڪئي. ٻيو مائٽس، ”ٻيڻ، ٽيڻ، ڇوڻ، ڇوڻ ڇوڻ ڇوڻ“
ٿي؟

هن منهنجي همدرديءَ تي چيو ڪندي، ٿڌل ٿڌل
هندستانيءَ ۾ چيو، ”ٻائي صاحب، مون کي منهنجي همدرديءَ
جي گهرج ڪانهي. مان ٻار جي بکي آهيان، مون هليو وڃ.“
مان هن وقت وڌيڪ ترسي نه سگهيس، واپس هليو آيس. المٽ
هنجي ويوسي منهنجي دل ۾ چڙهي ويئي، ڇا اڄ ڏينهن تائين
ڪڏهن ڪڏهن بي آرام ڪري ڇڏيندي آهي.

اڃا نوس جي ڪهاڻيءَ مون کي به بي آرام ڪري ڇڏيو.
مان مون کي منهنجي گهر آيس. آشا کي ٻه وائڻي ڳالهه ڪري
ٻڌايم. هوءَ منهنجو همدرديءَ ۾ رخ ڏسي، منهن ۾ سونڊ ٻائي
چوڻ لڳي، ”ٻرائي زال لاءِ هڏ ٿو ڪرڪيڙ.“
مون هنجي ڳل تي هلاڪي ٿڌو هڻي چيو، ”ڏس وري
ڪاريون ٿي ڏين ٿي.“

وقت گذرندڙ وڃي ٿي. مون وري اهو پوڻ نه ڏٺو.
نڪو ڪو وري عورت ئي ٻاهر ڏسڻ ۾ آئي. ٻڌندو هوس ته
هوءَ سڄو وقت چئن پٽين اندر ئي بيٺي آهي. آهستي آهستي
منهنجي دماغ جي پٽيءَ کان هنجي يادگيري به ميسار جي ويئي.
اڃانڪ هڪ ڏينهن شام جو آفيس مان موٽڻ وقت هنجي
گهر وقت ٻارن جو ڳوڙ ٻيل ڏٺو. اڳيان وڏي وڃي ڏٺو ته هوءَ
ٿڌو ٿڌو آفيس هٿ ۾ کڻي در وقت بيٺي هئي. گهر ۾ سڀ
ٻيڻ اولڏا ٿيا ٻيا هئس. هن جي بدن تي صرف سٺيد چادر
بيٺي هئي، ڇا به ڪن هنڌان ٿاڻل هئي. سندس بدن آلو هئو
۽ وار جهڙو ٿاڻل هئي اڳس. ٻار چئي رهيا هئا ته سڄو ڏينهن
سنان ڪيو اٿس. هوءَ ٻيڻ ٻيڻ ڪري رهي هئي. گهڙيال ڪسي
ن هئي. گهڙيال به ڪو اهڙو نامراد هئو جو ٻاڻل

ءواب ئي ويٽا ڪانچوءَ ۾ اُڪَ اُڪَ ڪري رهيو هئو. هن مون ڏانهن شوڪي نهاريو ۽ اڙ اڙايو، ”مان ڇڙو پائي اچان.“ ۽ پوءِ وڏو ٽهڪ ڏنائين.

مان اتي وڌيڪ وقت بهي نه سگهيس، ٽڪڙو ٽڪڙو گهر موٽي آيس. بلڀان گهڙيال جي ڪوٽ ۽ دروازي بند ٿيل جو آواز ٻڌم. ساڳئي وقت ٻارن جو جهنڊ چٽي رهيو هئو، ”او چري... او چري!“

— 9-B, Florina, Sitladevi Road, Mahim, Bombay-400 016

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

پنهنجن ۴۰ کن ڪهاڻين مان هڪ بهترين ۽ پياري ڪهاڻي، پنهنجيءَ نظر ۾، چونڊي ٻڌائڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم لڳيم ٿو، ڇو ته اٽ ڏهه ڪهاڻيون واه جون بهترين ۽ لوڪ پيار، سنڌ ٽيون آهن، جي وري وري هند توڙي سنڌ ۾ ڇپيون پئي آهن، ته ٻين ٻولين ۾ به ترجمو ٿيون آهن. انهن مان هڪ ”سفيد چادر سهيل سڌڪا“ چونڊيان ٿو، جا ”نئين دنيا“ ۾ ۱۹۵۵ ۾ ڇپيل آهي ۽ جا ۳۲ سالن بعد، اڄ به نڪت ٽئين لڳيم ٿي. ڪهاڻيءَ ۾، استوريءَ جي پيار جي پياس ۽ من جي ٻيڙا جو پتو شدت سان پيش ڪيو آيم. اها ڪهاڻي منهنجن ڪهاڻين جي مجموعي ”ڪشمڪش“ ۾ درج ٿيل آهي، جنهنجو ٻيون ڇاپو به نڪتل آهي ۽ جنهنجو ڪجرائيءَ ۾ ترجمو به شايع ٿيل آهي.

— اي. جي. ايم

”ڪلهه رات هو.“

”سج؟“

”سج.“

مون هن کي پنهنجي ڳالهه ئي وسواس ٿي ٻارڻ لاءِ رات واري
گهٽيا جو سڀستو احوال ٻڌايو. هو مشڪي آلي کڙو ٿيو ۽ مون
کي پنهنجي پٺيان اچڻ جو اشارو ڪري ڇڪهه جي ساڄي پاسي
هلائڻ لڳو. ڪنڊ واري بلاڪ وٽان لنگهڻ مهل هن جا ٻاڙ ٻرا
ٿي ويا ۽ ٻار هو اٿيو ڪوٺو. اسين جڏهن اڳتي وڌڻ لڳا ته
ٿڌن هن پڇيو، ”ٿڌ ٿي؟“

”ڇا؟“ مان ڪجهه منجهي ٻڌس.

”ٻوس، ٻيو ڪيو.“ هن مرڪندي ورائيو.

”ههڙي مهل ٻوس ڪٿان آيو؟“

”مٿي هل ٿو ٽيڪاريانءِ. ڪنڊ واري گهر ۾ چٽائي ٿو سج.“

جڏهن وري اسين ان گهر وٽان لنگهي وياسين، ٿڌن هن

پڇيو، ”هاڻي ٿو ٿڌ ٿي؟“

”ها! ٻولي هوءَ لڳي ٿي رات واري عورت ئي.“ مون چيو.

”هيءُ ئي ٻوس اٿيئي.“

”ايڪن هيءُ ٿو ڇيڻو جاڳندو ٻلسان آهي.“

اڳوڻال پنهنجي گهر وٽي هليو. هن چيو، ”ٻائي، هتي ڇوٽا

ٻلسان ٿو ٻوس ٻڙڇو ٻون.“

”سو وري ڪهڻ؟“

”اٺن سمنهن اوڻهن هنجي عمر گهڻي هوندي؟“ هن پڇيو.

”۴۰ سال کن ٿو واه جي ٿينديس.“

”ٻوڙ اٿيئي ويڙهي ۳۰ سالن جي ٿي ڪانه. هن کي ٻائي

ڪئي ۱۰-۱۲ سال مس ٿيا هوندا. پٽيءَ جي ڇوٽري ئي هوءَ

وڌوا بطجي پيئي آهي. هن جو مڙس پيءُ استريءَ سان شادي
ڪري ويٺو آهي. اُن ڏينهن کان وٺي هوءَ لڙسائجي رهي آهي.“
”مگر رات جو اچي چادر اوڍي، ڪنهن کي ٿي ڊيچارڻ
نڪري؟“ مون پڇيو.

هن چيو، ”هوءَ ويچاري ڇا ڊيچاريندي. هوءَ ته خود لوڪ
کان ڊڄندي رهي ٿي. تڏهن رات جو پوت بطجي ڪنهن ڇيڙ
جي تلاش ۾ نڪري ٿي. رات جو نائيٽ ڊيوٽيءَ تان موٽڻ
وقت هن پوت جا گھڙيئي رنگ ڏسڻ جو وجهه مليو آئم. هڪ
پيوي ڏٺم ته هوءَ سفيد چادر ويڙهي، پنهنجي گھر جي دريءَ
وت اچي اندر نھاري رهي هئي. جلد ئي دروازو کلي پيو ۽
توکان اڳر ويل مساڙي ٻاهر نڪري آيو. پنهنجي حيرت جي
حد تي نه رهي جڏهن هوءَ کيس هٿ کان وٺي، پنهنجي گھر وٺي
ويئي. بس ٿورن ڏينهن کانپوءِ هن مساڙيءَ جي ماءُ هلائي
ڇڏيو ته ڇڳهه، ۾ پوت آهي. سندس پٽ به ڪو استاد هئو،
جنهن ماءُ کي رد ڏنو. ڪوڙ ڏنو، پاڻ چيائينس ٻوڙو پوت
آهي، جو مونکي آرتوار رات جو وٺي ويندو آهي ۽ مان پاڻ
تان ضابطو وڃائي وڃندو آهيان. ماڻس ڪا هن کان به آفلاطون
هئي، تنهن وري پيو ٿي ٿڃائي ڪنيس. آخر ڇڳهه ٿي
ڇڏي ويا.

ڪجهه ڏينهن ٿيا ته منهنجو به هن عورت سان مڪاميلو ٿيو.
مان نائيٽ ڊيوٽيءَ تان موٽندي، هنجي در وٽان لنگهي رهيو
هوس ته هن مونکي هٿ کان وٺي هندستانيءَ ۾ ڇيو، ”اُچ.“
مان هٿ ڇڏائي اڳتي هلي هلاڻ لڳس. اڃا پنڇ ڇهه وڪون
مس ڪنهر جو هنجي سهميل سڏڪن جو آواز ٻڌم. منهنجا پيو
ازخود موٽي آيا. هن وقت اندر ويس. هوءَ پنهنجين ٻانهن ۾ منهن
لڪائي روئي رهي هئي. هنجي زودن منهنجي دل ۾ هن لاءِ

”ڪلهه رات جو.“

”سج؟“

”سج.“

مون هن کي پنهنجي ڳالهه تي وشواس ٿي ڀارڻ لاءِ رات واري
 گهٽيا جو سرستو احوال ٻڌايو. هو مشڪي آڻي کڙو ٿيو ۽ مون
 کي پنهنجي پٺيان اچڻ جو اشارو ڪري ڇڪهه جي ساڄي پاسي
 هلڻ لڳو. ڪنڊ واري بلاڪ وٽان لنگهڻ مهل هن جا ٻوڙ ٻڙا
 ٿي ويا ۽ هو ٻيو ڪونه. اسين جڏهن اڳتي وڌڪري وياسين
 تڏهن هن پڇيو، ”ڏٺو؟“

”ڇا؟“ مان ڪجهه منجهي پيس.

”ڀوت، ٻيو ڪير.“ هن مرڪندي وراڻيو.

”هينڊ مهل ڀوت ڪٿان آيو؟“

”موتِي هل ته ٿيڪاريانءِ. ڪنڊ واري گهر ۾ چٽائي ٿي سج.“

جڏهن وري اسين ان گهر وٽان لنگهي وياسين، تڏهن هن
 پڇيو، ”هاڻي ته ڏٺو نه؟“

”ها! ٻيلي هوءَ لڳي ته رات واري عورت ٿي.“ مون چيو.

”هيءُ ئي ڀوت آئيئي.“

”ايڪن هيءُ نه ڇيڻو ڄاڻندو انسان آهي.“

اگر وال پنهنجي گهر وٺي هليو. هن چيو، ”ڀائي، هتي ڇيڻو
 انسان نه ڀوت بڻجڻو ٿو.“

”سو وري ڪيئن؟“

”تون سمجهين ٿو ته هنجي عمر ڪهڙي هوندي؟“ هن پڇيو.

”۴۰ سال کن ته واه جي ٽپنديس.“

”او آئيئي ويڇاري ۳۰ سالن جي نه ڪانه. هن کي هاڻي“

ڪمي ۱۰-۱۲ سال مس ٿيا هوندا. پتيءَ جي ڇيڙي ٿي هوءَ

وڌو ٻڌجي پيئي آهي. هن جو مڙس پيءُ استريءَ سان شادي ڪري ويٺو آهي. اُن ڏينهن کان وٺي هوءَ لڙ ساڻجي رهي آهي.“

”مگر رات جو اچي چادر اوڍي، ڪنهن کي ئي ٻڌي ڇڏي نڪري؟“ مون پڇيو.

هن چيو، ”هوءَ ويڃاري ڇا ٻڌي ڇڏي. هوءَ ته خود اوه ڪان ٻڌندي رهي ٿي. تڏهن رات جو پوت ٻڌجي ڪنهن ڇڏي جي تلاش ۾ نڪري ٿي. رات جو نائيت ٻڌوئيءَ تان موٽڻ وقت هن پوت جا گهڻيئي رنگ ڏسڻ جو وجهه مليو آٿر. هڪ ڀيري ڏٺم ته هوءَ سفيد چادر ويڙهي، پنهنجي گهر جي دريءَ وٽ بيهي اندر نھاري رهي هئي. جلد ئي دروازو کلي پيو ۽ نوڪان اڳڀر ويٺل مسواڙي ٻاهر نڪري آيو. پنهنجي حيرت جي حد ئي نه رهي جڏهن هوءَ کيس هٿ کان وٺي، پنهنجي گهر وٺي ويئي. بس ٿورن ڏينهن کانپوءِ هن مسواڙيءَ جي ماءُ هلائي ڇڏيو ته جڳهه ۾ پوت آهي. سندس پٽ به ڪو استاد هئو، جنهن ماءُ کي رڌ ڦڌ نه ڪوڙ ڏنو، پاڻ چيائينس براڻر پوت آهي، جو مونکي آرتوار رات جو وٺي ويندو آهي ۽ مان پاڻ تان ضابطو وڃائي وهندو آهيان. ماڻس ڪا هن کان به اُفلاطون هئي، تنهن وري ٻيوئي ٽپائي ڪنيس. آخر جڳهه ئي ڇڏي ويا.

ڪجهه ڏينهن ٿيا ته پنهنجو به هن عورت سان مڪاميلو ٿيو. مان نائيت ٻڌوئيءَ تان موٽندي، هنجي در وٽان لنگهي رهيو هوس ته هن مونکي هٿ کان وٺي هندستانيءَ ۾ چيو، ”اُچ.“

مان هٿ ڇڏائي اڳتي هلي هلاڻ لڳس. اڃا پنج ڇهه وڪون مس ڪنير جو هنجي سهميل سڏڪن جو آواز ٻڌم. پنهنجا ٻيو ازخود موٽي آيا، هن وٽ اندر ويس. هوءَ پنهنجين ٻانهن ۾ منهن لڪائي روئي رهي هئي. هنجي روتن پنهنجي دل ۾ هن لاءِ

”ڪلهه رام جو.“

”سج؟“

”سج.“

مون هن کي پنهنجي ڳالهه تي وشواس ڏياري ڇاڪاڻ ته رام واري
گهڻا جو سڀني احوال ٻڌايو. هو مشڪي آئي ڪڙو آيو ۽ مون
کي پنهنجي پٺيان اچڻ جو اشارو ڪري ڇڏيو. جي ساڄي پاسي
هلائڻ لڳو. ڪنڊ واري نلاڪ وٽان لنگهڻ مهل هن جا ٻيڙ ڊرا
ٿي ويا ۽ هو ٻيڙو ڪڍي. اسين جڏهن اڳتي وڌيڪ ويا ته
اڏهن هن ڇڏيو. ”ڏٺو؟“

”ڇا؟“ مان ڪجهه منجهي پيس.

”ڀوت، سو ڪيو.“ هن موڪندي ورائيو.

”هيڏي مهل ڀوت ڪٿان آيو؟“

”موني هل نه ڏيکارينء. ڪنڊ واري گهر ۾ چٽائي ڏسج.“

جڏهن وري اسين ان گهر وٽان لنگهي وياسين، اڏهن هن
ڇڏيو. ”هاڻي نه ڏٺو نه؟“

”ها! ٻيڙي هوءَ لڳي ته رام واري عورمت آئي.“ مون چيو.

”هيءُ ئي ڀوت آهي.“

”ايڪن هيءُ نه ڇڏيو ڇاڪاڻ ته انسان آهي.“

اگرچا پنهنجي گهر وٽي هليو. هن چيو، ”پاڻي، هتي ڇوڙا

انسان نه ڀوت بڻجيون ٿيون.“

”سو وري ڪهڙو؟“

”ٽيون سمجهين ٿو ته هنجي عمر گهڻي هوندي؟“ هن چيو.

”۴۰ سال کن نه واه جي ٿيندس.“

”پر اڳي وڃاري ۳۰ سالن جي نه ڪانه. هن کي هاڻي

ڪٿي ۱۰-۱۲ سال مس ٿيا هوندا. هتيءَ جي ڇڏيو ئي هوءَ

مون در بند ڪري ڇڏيو. ڪجهه وقت ائين سمجهيم ته شايد ڪو خواب لهي رهيو هوس. ننڍي هوندي جنن پوئين جون ڪيتراون ڳالهائون پڌيون هيون، پر ڪڏهن ههڙو درسيه نه ٿو هوم. مان سمجهي نه سگهيس ته ڇا هوءَ سچ پچ پوس هئي، يا زنده انسان. هو ”ساڳيو“ شخص ڪير آهي؟ منهنجي ڪنن ۾ پوس جا لفظ اڀرڻ لڳا، ”مان ڇڙو پائي ٿي اڃان، تڪ ٽپي ٿي اڃان.“ ساڳئي وقت پنهنجي شريعتي جا اکر پڻ ياد آيا، ”پوس گهر جي پائين جي وچ ۾ اڻڻ پيدا ڪندو آهي.“ مون جيترو ئي انهن افغان ٿي ٿي سوچيو، اوترو ئي راز وڌيڪ ڳوڙهو ٿي لڳم. جڏهن دماغ وڌيڪ سوچڻ کان پڙ ڪڍي بيٺو ٿڌين نند ڪڇي ويو.

صبح جو آشا جاڳائيندي چيو، ”اسن جا پٽ ڇڙهي ويا آهن، اڃا ڪيڏي مهل اُٿندا؟ آفيس ۾ دير ٿي ويندو.“
 مون ٿڪ جو بهانو ڏيندي چيو، ”اڄ آفيس نه ويندس.“
 سچ نه، جڳهه بدلائڻ جي ٿڪ کان وڌيڪ رات واري پوس جو خيال آيو هوم، جنهن کان آشا کي واقف ڪرڻ واجب نه سمجهيم. اوسي پاسي مان انجي جاچ ڪرڻ لاءِ، ٿڪ جو سنو بهانو سمجهي آيم. ضروري هاج لاهي پر واري گهر ۾ هليو ويس. پاسي وارو به ڪو ڇڙو ڇانڊ هئو. ڏاڍو آدر پاءُ ڪيائين. هن جو نالو اگروال هئو. هو اخبار نويس هئو. دنيا جي خبرچار ٿيڻ لڳو. ڳالهائون ڪندي ڪندي مان پنهنجي مطلب جي ڳالهه تي آيس مون چيو، ”چون ٿا ته اسان جي جڳهه ۾ پوس آهي.“

”پوس؟ توکي ڪنهن چيو.“

”مون خود ٿو آهي.“

”ڪڏهن؟“

ماندي ۱. ڇا؟ ڪجهه ڪونه ٿيندو. ٻي نه ڪو. ڀوس هجي
کٽي ڀوس جو پاڻو هجي، آسان جي وچر اٽل ٻڌا ڪري
نه سگهندو.

جنهن نهن ڪوي آشا کي اڀرائي نند ڪرايم. مان هونء نه
گهڙو ٿي بهادر آهسان. پر نئون ٻاڙو، نئين جاء ۾ نهن سان
کڏ آشا جي ڏک ٿو منهنجي دل سسائي ڇڏي. بدن اڪل
هولندي پر آڏي رات سوڌو نند نه آئي. اڃانڪه دريء وٽ
ڪنهن به ٻاڇو نظر آيو. منهنجا روم روم ڪڙا لي ويا. پلاهيڙي
هل ڇورن مان ڪاٺو ۽ ٻيو ڪجهه ٿي سگهيو! ٻاڇو رڙهي
دريء سامهون آجي چادر ۾ ويڙهيل ڀوس آي بڻيو. منهنجا نه
هٿ ٻه ٿي لوڪ ويا. هڪواري آئي ٿاڻيت لٽي جي وساري
هو ويچار آيو، پر ائين ڪوڙ جي همت ٿي نه آيو. ايتري ۾
آواز آيو، ”اون آجي وٺن. مان ڇڙو پائي ٿي اچان. اٽڪ
ڏيئي ٿي اچان.“ ۽ ٻوه ڀوس غالب آي وارو. مون، جو رڳون
سڀني هي اکر ٻڌل، سو سڄو بدن بگهو ۾ شل ٿي وارو. ڪجهه
وقت ائين ٻوه رهيس. اڌ ڪلاڪ کن گذري وارو. سهڻو نه
ڀوس وري نه ايندو. همت ٻڌي آئي ڪڙو ٿيس. دروازو کولي
ٿيو پائي هيڏانهن هوڏانهن بهارين. منهنجي ساڄي پاسي کان
ڪنهن کي پاڻ ڏانهن ايندو ڏٺو.

اڳيان اچڻ آي هندي صورت صاف ڏسڻ ۾ آئي. مان ڏنگ
رهڻي وٺس، جڏهن ڏٺو اها صورت ڪنهن ايتريء جي
هئي. رات جي اولههء ۾ به هنجي موڪ. ولڪان لکي نه
سگهي. ويجهو آجي چيائين، ”اڄ نه...“ مان چرڪي ڪجهه
پلتي هڻيس نه. هوء وري مون طرف وڌي. منهنجي منهن ۾
ڳوڙي بهاري چيائين، ”نه، نه تون ساڳيو ٿاڻين...“ ساڳئي
وقت هوء پلتي هٿ لڳي ۾ ٻڪڻ ڪڙو ڪڙو جهن طرف
کان آئي هئي، ان طرف ڪم ٿي وئي.

”مان به چوان حق ئي بنا ٻڳڙي جڳهه ملي آهي!“
 ”او به، آهي ڇا؟ ڪجهه ٻڌائيندين؟ به، ڪين ڇوهه
 ڇنڊيندي رهندين؟“

”ٻڌايان وري ڇا؟ جڳهه به پُوس واري وٺي ڏني اُٿو نه؟“
 ”مون کان ٿهڪ نڪري ويو.“ ”سو انهيءَ ڳالهه تي مٿي آهين.“
 ”ڪن وقت واس آڻي ڇيو مانس،“ ”چري هيءُ ٿيندو باگو ٺاهي.
 بمبئي اٿپي، بمبئي.“
 آشا باقي به ڪور ٿي ويئي۔ ”نوهان ڪي نه هر ڳالهه به بمبئي
 مستري سمجهي.“

”تون ڳالهائون جو شيخ چليءَ واريون ڪندين؟ نه مستري
 نه ڪي؟ ٻيلا ههڙي نئين نڪوري جڳهه به پُوس ڪٿان آيو؟“
 ”چون ٿا اهو پُوس هر آرٽوار جو آڇي آڇي چادر اوڍي،
 آسانجي ڌريءَ سامهون ٻيهي نهاريندو آهي، انهي چايا گهر جي
 پائين جي وچ، اُڻي پيدا ڪندي آهي. ان ڪري ئي اُڳيان
 مساڙي جڳهه ڇڏي ويا.“

”اڙي توکي پنهلائي لاءِ لائين ڇو هوندا ٿون. مرضي هوندين
 جئن ڪين جڳهه ملي.“

”ڪين جڳهه وٺي هجي ها ته نه وٺي سگهن ها؟ ٿي چار
 مهنا نه جڳهه خالي پئي هئي. ههڙي جاءِ کان ته وري به
 ڪئمپ سٺي. هاڻي آلا جي ڇا ٿيندو؟“

”ڇا وري ڇا ٿيندو، هاڻي ڪئمپ به ٿورو ئي موٽي هليو.
 سس نهر جيڪي اُتي جهاموٽيون پائينديون آهيون، ڪئمپ جي
 نل ئي جيڪا ماراماري ٿيندي آهي، ڪاڪوس لاءِ جيڪا
 ”ڪيو“ لڳائي پوندي آهي سي سڀ ڳالهائون وسري وين ڇا؟
 هتي نئين جڳهه به پُوس آيو ڪٿان؟ اڃا جڳهه ڪي لهي سال
 به ڪونه ٿيو آهي. ههڙي مهڙ مٿي، بنا ٻڳڙيءَ جي جڳهه وري

سنڌيد چادر، سوميل سڌڪا

— اي . جي . اٽل

بمبئي ۾ مساوڙي جاءِ ٺاڻي سان نه، پر ٺاڻي سان ملندي آهي. سو مونکي نه ڏهن مهينن جا مهينا جتيهن گسائڻ بعد بنا پکڙي ۽ ڇڪهه ملڻ لڳي، تڏهن ائين ٻيو سمجهان ته جڻ قارون جو خزانو مليو اٿم، جنهنکي ڏهر کان لڪائي وڃي پنهنجي آشا زائليءَ کي ڏيکارين. هوءَ بدتميز ٻارو هي ڇوڪ، ”دل هڃيئي نه ڇوڪر ڪلياڻ ڪئمپ جهڙي ڪنهي ٽوپ ۾ ٽپون ته ڏيارين!“ انڪري بمبئيءَ جي ويجهي بسڪروڊائيءَ ۾ ۷۵ رپين مساوڙي تي هڪ روم وارو بلاڪ حاصل ڪري، ڪئن نه خوش ٿيندس!

آرٽوار جي ڏينهن پنهنجي شروعاتي ڪي وٺي اچي نئون گهر وسايو. گهر جي چنڊ ٽوڪ ۽ ٺاهه ٺاهه مان واندي ٿي، پنهنجي شروعاتي نئين پاڙي جو سنڌ سماج لهر ٽڪي. مان اخبار پڙهڻ لڳس. اڃا اُن ڪلاڪ به ڪونه گذريو، جو هوءَ سهڪندي سهڪندي موٽي آئي ۽ ڳلي کي هٿ ڏيئي اچي ويهي رهي. اخبار رکي پڇيومانس، ”ڇا نهو آهي آشا؟“

هيٺر سندس دڪ، ڪجهه ڪاوڙ ۾ بدلائي وڌو. ٽوڙ ۾ گهنڻج وجهي ڇڏائون، ”ڇڪهه ٿي ورتو ته پاڙي ويڙهي مان پڇا ڳاڇا نه ڪريو ها.“

مون ڏاڍو سان چيو، ”هتي ڇڪههين لاءِ هٿ ڪس لڳي پئي آهي، سو بين کي ڪيئن ٻڌائو. تون به ڇوڙ نه ڪنهي ٽوپ مان ڪڍ.“

کانچوءر، ڪي گهٽ طوفان ڪين لڳا آهن. وڃ جا ڇمڪاٽ به
 الاهي ٿيا آهن. پوءِ ٻاڪون ڪڍي اوستائين هن پٽيءَ جو ڪيترو
 تيل جليدو، اها به غير ڪانهي. وڇوڙي جي رات جيڪا
 وياڪلتا هئي، ان ڪسان ڪئين پورا وڌيڪ وياڪلتا آڄ ڪٿي
 وائي آهيان جيءَ منجهه. ڄاڻان ٿي توهانجي به اڄوڪي رات
 درين کوليوندي، بند ڪندي، بالڪيءَ ۾ پيهندي، ڪتابن
 پڙهندي، ڪپڙن سهيڙندي، الائجي ڇا ڇا ڪندي گذرندي.
 مگر صبح جي پهرين ڪوڙ سان گڏ هيءُ خط کير واري هٿان
 توهانکي ملي ويندو. نون جو شمار هوندو، جڏهين توهين ايندا.
 اها گهڙي! اها گهڙي! بس تصور نٿي ڪري سگهان. پوءِ ڦٽيءَ
 جي پگهاريل سون کان به سهڻي هوندي، سڄي هوندي.

— 9-B, Florina, Sitladevi Road, Mahim, Bombay-400 016

هيءَ منجههجي پهرين ڪهاڻي ڇو آهي؟

منهنجون ٽي سؤ کن ڪهاڻيون ڇپيون آهن، جن مان ٻه
 ٻڌن ٿا. ضرور بهترين ۽ لوڪ پوءِ ليکجن ٿيون، جي وڏو
 پٽي ڇپيون آهن ٿا. ٻين ٻولين ۾ به ترجمو ٿيون آهن. انهن
 مان هڪ بهترين ۽ لوڪ پوءِ ڪهاڻي آهي ”ٻڌن“ جا تازو
 ٿي. ويءَ تان به، ”ڪشمڪش“ سهريل ۾ پيش ٿي هئي ٿا.
 ٻين ٻولين ۾ ترجمو ٿيڻ سان گڏ، ”دنيا جي ليکڪائن جي
 ڪهاڻين“ جي مجموعي ۾ به ڇپيل آهي. اها ڪهاڻي، پهرين
 ”نئين دنيا“ ۾، ۱۹۵۹ ۾ ڇپي هئي.

هن ڪهاڻيءَ ۾ استوري پورش جي پيار، شادي وغيره رستن
 تان ئي منو وڌيانڪ ۽ پيار وادي درشتيءَ سان چٽ چٽيو آلم.

— سندري ائمڇانڊاڻي

لڳهندې ټډم، ”ڪهڙو جو نصيب آ، ٽٽل چٽڇي!“ اوهانجو
 نالو ٻڌي چرڪ ٽڪري ويو. رومال ڪهڙائي ڇڏيم. اهو ڪٽڻ
 لاءِ جهٽن ٿي اٿڙس ٿمن ٻڌم، ڪا چوڙين جي جهنگار جهڙي
 مٺي گل کڻي چئي رهي هئي. ”سروچ جي دوستيءَ کي گهڻن
 ئي ان طرح غلط سمجهيو، سندس شاديءَ جو ڪارڊ خبر ناهي
 ڪيٽون جون موادون مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏيون هونديون.“

هرلکي جڳ ڪنهن حمل مان آزاد ڪري ڇڏيو. ڀائير ٻڪ
 پائي واپس اچان. مگر ناري هميشه ٻار جي ڪلاشي اظهار کان
 ٽهندي رهي آهي ۽ ٻلا ٿهي آ، ڇو ڪين؟ روشن ڪي هو سندس
 ڪلڇو اظهار وٺي ٿي ڪين.

مان پنهنجي آفيس ڏي آيس. اهو ئي سوچيندي رهيس
 آ، پرش کي فقط سنگت مان ٻڌو آ، ٽهندو آهي. اڳڪٿي فقط
 شاديءَ مان ٻڌي ويٺو آهي، اها آ، حقيقت ناهي. دل ۾
 چير، ”اگر وري ڪڏهن گهر وسايوسين آ، مان اوهانکي
 پنهنجي سڀني سگهڻن ساڻهڙين سان خوب ملڻ چٽلڻ ڏينديس.“

۾ شام اوهانجو خط مليو. اس ڪهڙيون ٽٽل ٿارون ڳنڍڻ جي
 ويڻون آهن. ڇا ٿيو آهي، ڪهڙو سمجهه ۾ ئي نٿو اچي. جهونا
 پوٽا ڳاڙيل نه ڳاڙيل، عجيب ڀاڱو دل ۾ هون! اوهان به مون
 جيان هڪ ڳوٺاڻي رات گذاري آهي. دل جي بستيءَ کي ڏهن
 دوز ٽهندو ڏٺو آهي. الاءِ دڪ آئم. آو ”روپ ورڪ ڪڏهن
 جدا نه ٿينداسين“ انهن اکرن جا نه جهومايو آئم. ”جڏهن روڪ
 کي ٻڌن ٿي سمجهجو اهو ٻار هئو، مڪئي هئي.“ اوهانجي
 انهن اکرن ڪهڙيءَ ٻڙا کان مڪڻ ڪري ڇڏيو آهي، ڪنهن
 ٻڌايائو: بعد جو ٿي اچي سو گذريءَ کي ويهي پئڻ ئي ٻڌو
 آئم... هاڻي آسون ڪڏهن به نه جدا ٿينداسين. آلا جي ڪهڙي
 والي رات ۾ شاديءَ جا ٻنڌن ايترو گهوگهلا ٿي ويا. خط مان

کانپوء به ڪي گهٽ طوفان ڪين لڳا آهن. وڃ جا چمڪاٽ به
 الاهي ٿيا آهن. پوءِ باڪون ڪڍي اوستائين هن پتيءَ جو ڪيترو
 تيل جلدو، اها به خبر ڪانهي. وچوڙي جي رات جيڪا
 وياڪلتا هئي، ان کان ڪئين پورا وڌيڪ وياڪلتا اڄ ڪٿي
 ويئي آهيان جيءَ منجهه. ڄاڻان ٿي توهانجي به اڄوڪي رات
 درين کوليندي، بند ڪندي، بالڪنيءَ ۾ بيهندي، ڪتابن
 پڙهندي، ڪپڙن سهيڙندي، الا جي ڇا ڇا ڪندي گذرندي.
 مگر صبح جي پهرين ڪرڻ سان گڏ هيءُ خط ڪير واري هتان
 توهانکي ملي ويندو. نون جو شمار هوندو، جڏهين توهين ايندا.
 اها گهڙي! اها گهڙي! بس تصور ٺهي ڪري سگهان. پوءِ ڦٽيءَ
 جي پگهاريل سون کان به سهڻي هوندي، سڄي هوندي.

— 9-B, Florina, Sitladevi Road, Mahim, Bombay-400 016

هيءَ مندوڪي بوندين ڪهاڻي ڇو آهي؟

منهنجون ٽيڊ سو ڪن ڪهاڻيون ڇپيون آهن، جن مان ٻه
 ٻڙن ٿي. ضرور بهترين ۽ لوڪ پوءِ ليکجن ٿيون، جي وڏو
 پيشي ڇپيون آهن ٿي. ٻين ٻولين ۾ به ترجمو ٿيون آهن. انهن
 مان هڪ بهترين ۽ لوڪ پوءِ ڪهاڻي آهي ”ٻڌن“ جا تازو
 ٿي. ويءَ تان به ”ڪشمڪش“ سيريل ۾ پيش ٿي هئي ٿي.
 ٻين ٻولين ۾ ترجمو ٿيڻ سان گڏ ”دنيا جي ليکڪائن جي
 ڪهاڻين“ جي مجموعي ۾ به ڇپيل آهي. اها ڪهاڻي پهرين
 ”نئين دنيا“ ۾، ۱۹۵۹ ۾ ڇپي هئي.

هن ڪهاڻيءَ ۾ استري پورش جي پيار، شادي وغيره رستن
 تان ٽي مندوڪيانڪ ۽ يثار وادي درشتيءَ سان چٽ چٽو آئو.

— سندري انمڇنداڻي

لڳهندڻي ٻڌم، ”ڪشور جو نصيب به ٿيل چئجي!“ توهانجو
 نالو ٻڌي چورڪ ڪري ويو. رومال ڪيرائي ڇڏيم. اهو ڪٿڻ
 لاءِ چئن ئي نٿڙيس نٿڙيس ٻڌم، ڪا ڇوڙين جي جهنگار جهڙي
 مٺي گل کائي چئي رهي هئي. ”سروح جي دوستيءَ کي گهٽڻ
 ئي ان طرح غلط سمجهيو، سندس شاديءَ جو ڪارڊ خبر ناهي
 ڪيٽون جون مرادون مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏيون هونديون.“

مولائي ڇڻ ڪنهن جبل مان آزاد ڪري ڇڏيو. پاڻيم ٻڪ
 پائي واپس اچان. مگر ناري هميشه ٻار جي کلائي اظهار کان
 ٽهندي رهي آهي ۽ پلا ٽهي نه ڇو ڪين؟ روشن ڪي جو سندس
 ڪارڊ اظهار وٺي ئي ڪن.

مان پنهنجي آڊيس ٽي آيس. اهو ئي سوچندي رهيس
 ته ٻارن کي فقط سنگم مان ٻڙ نه آيندو آهي. ليڪن فقط
 شاديءَ مان ٻڙ ئي ويندو آهي، اها به حقيقت ناهي. دل ۾
 چيم، ”اڳو وري ڪڏهن گهر وسايوسين ته مان توهان کي
 پنهنجي سڀني سگهن ساھيڙين سان خوب ملڻ جهلڻ ڏيندس.“

۴ شام توهانجو خط ملو. بس ڪهڙيون ٿيل تارون ڳنڍي
 وائون آهن. ڇا ٿيو آهي، ڪجهه سمجهه ۾ ئي نٿو اچي. جهوٽا
 ٻوٽا ڳاڙل نه ڳاڙل، عجيب واکاڻ ٻڌل ۾ هون! توهان به مون
 چيان هڪ طوفاني رات گذاري آهي. دل جي بستيءَ کي زامن
 دور آيندو ڏٺو آهي. اٽلاءِ ڏک آهر. ٻو ”روپ وري ڪڏهن
 خدا نه ٿينداسين“ انهن اکرن ڇا نه جهومايو آهر. ”جنهن روڪ
 کي ٻڌن ئي سمجهو اهو ٻار هئو، مڪئي هئي.“ توهانجي
 انهن اکرن ڪيڏي ٻيڙا کان مڪم ڪوئي ڇڏيو آهي، ڪنهن
 نڌاڻو. نند جو نئي اچي سو، گذريءَ کي واهي پٺن تي پلڻو
 آهر... هاڻو، اسهن ڪڏهن نه خدا ٿينداسين. آلاچي ڪهڙي
 طوفان... ۾ شاديءَ جا ٻڌن ايترو گهر ڪهلا ئي ويا. خط ملڻ

کانچرء، ۽ ڪي گهٽ طوفان ڪين اڳا آهن. وڃ جا ڇمڪاٽ ۽
 الاهي ٿيا آهن. پوءِ باڪون ڪڍي اوستائين هن ٻئيءَ جو ڪيترو
 تيل ڇلندو، اها به خبر ڪانهي. وڇوڙي جي رات جيڪا
 وياڪلتا هئي، ان کان ڪئين پيرا وڌيڪ وياڪلتا اڄ ڪٿي
 ويئي آهيان جيءَ منجهه. ڄاڻان ٿي توهانجي به اڄوڪي رات
 درين کوليندي، بند ڪندي، بالڪنيءَ ۾ بيهندي، ڪتابن
 پڙهندي، ڪپڻن سهجندي، الاڄي ڇا ڇا ڪندي گذرندي.
 مگر صبح جي پهرين ڪوڙ سان گڏ هيءُ خط ڪير واري هتان
 توهانکي ملي ويندو. نون جو شمار هوندو، جڏهين توهين ايندا.
 اها گهڙي! اها گهڙي! بس تصور نٿي ڪري سگهان. پوءِ ڦٽيءَ
 جي پگهاريل سون کان به سهڻي هوندي، سڄي هوندي.

— 9-B, Florina, Sitladevi Road, Mahim, Bombay-400 016

هيءَ ملههڪي ٻوٽن ڪهاڙي ڇو آهي؟

منهنجون ٽي ڏيڍ سؤ کن ڪهاڙيون ڇڏيون آهن، جن مان به
 ٻڙن ۽ ضرور بهتري ۽ لوڪ پوي ليکجن ٿيون، جي وڏو
 ٻئي ڇڏيون آهن ۽ ٻين ٻولين ۾ به ترجمو ٿيون آهن. انهن
 مان هڪ بهتري ۽ لوڪ پوي ڪهاڙي آهي ”ٻڌن“ جا تازو
 ٿي. ويءَ تان به ”ڪشمڪش“ سيرويل ۾ پيش ٿي هئي ۽
 ٻين ٻولين ۾ ترجمو ٿيڻ سان گڏ ”دنيا جي ليکڪائن جي
 ڪهاڙين“ جي مجهوعيءَ ۾ به ڇپيل آهي. اها ڪهاڙي، پهرين
 ”نئين دنيا“ ۾، ۱۹۵۹ ۾ ڇپي هئي.

هن ڪهاڙيءَ ۾ استوري پوش جي پيار، شادي وغيره رشتن
 نائن تي مدو وڌيڪ ۽ پيار وادي درشتيءَ سان چٽ ڇڏيو آئون.

— سندري ائمچندڙي

لنگهڊي ٻڌم، ”ڪشور جو نصيب به ٿيل ڇڻجي!“ اوهانجو نالو ٻڌي چوڪ ٺڪري ويو. رومال ڪهڙائي ڇڏيم. اهو ڪٽڻ لاه ڄڻ ئي نٿو ايس ائين ٻڌم، ڪا ڇوڙين جي جهنگار ڇوڙي ملي ڪل ڪلي چئي رهي هئي. ”سروچ جي دوستيءَ کي گهڻن ئي ان طرح غلط سمجهيو، سندس شاديءَ جو ڪارڊ خبر ناهي ڪهڙون چون وڃن ٿيون معنيٰ به ملائي ڇڏيون هونديون.“

ولاڪي ڇڻ ڪڏهن جيل مان آزاد ڪري ڇڏيو. ٻاٽير ٻڪ ٻائي واپس اچان. مگر ناري هميشه ٻڌار جي ڪلشي اظهار کان آهڻدي رهي آهي ۽ ٻلا ٿهي به ڇو ڪنهن؟ روشن کي هوسندس ڪارو اظهار وٺي ٿي ڪنهن.

مان پنهنجي آفيس ڏي آيس. اهو ئي سوچيندي رهيس ته، پرش کي فلٽ سگهه مان ٻڌ نه آيندو آهي. اڌڪن فلٽ شاديءَ مان ٻڌ ٿي ويندو آهي، اهڙو حئيست ناهي. دل به ڇير، ”اگر وري ڪڏهن ڳوڙ وساوسين ته مان اوهانکي پنهنجي سڀني سگهن سان ڇوڙين سان ڇوڙ ڇڏيان.“

۽ شام اوهانجو خط ماڻو. اس ڪهڙيون ٿيل ٿاڙون ڳنڍڻي ويئون آهن. ڇا آيو آهي، ڪجهه سمجهه به ٿي نٿو اچي. جهوٽا ٻڌا ٻڌا نه ٻڌا، عجب رات ٻڌا دل به ڇوڙ! اوهان نه مون ڄاڻان ڪا ظروفي رات گذاري آهي. دل هي بستيءَ کي (مين ڊور) ٿيندو ڏٺو آهي. الله ڏک آلم. ٻو ”روپ وري ڪڏهن خدا نه ٿينداسين“ انهن اکرن ڇا نه ڇوڙياو آلم. ”ڇڏين روڪ کي بندن تي سمجهو اهو برابر هئو، مڪتي هئي.“ اوهانجي انهن اکرن ڪڏهن به ٻڌا کان مڪم ڪري ڇڏيو آهي، ڪڏهن ٻڌا ٿيو، تنهن جو نئي اچي سو، گذريءَ کي ويهي ٻڌن ئي ٻڌو آلم. ڇڏيو، آسمن ڪڏهن به نه ٻڌا ٿينداسين. اڃا ڪهڙي ضرورت رات ۽ شاديءَ جا بندن ايترو ڳوڙ ٿي ويا. خط مان

منهنجي اندر هڪ آڱر چوڪي آئي. ان آڱر کي لکڻ مٿيون
 ڪير نه. ٻاهر اچي گهوڙو تڙ جلائي ڇڏيو ڪجهه ڪين ٿيو. اڪين
 مان اڪت بوساٽ وسائڻ کانپوءِ به اها جان ٿڌي نه ٿي سگهي.
 ننڍڙي ڀيڻي، اڪيلائيءَ ۾ ڏيڏي ڏيڏي واري هڪ ئي سهيلي
 به رسي وئي. ٻئي ڏينهن ئي توهان سان چٽي شينهن وانگر
 وڙهيس. ڪاش ان مهل توهان کي ڪل هجي ها ته اها پنهنجن کان
 پاڻ کي جدا سمجهڻ جي چوڻ ٿيندي آهي! پوءِ شايد ساريءَ
 زمين جو پاڻي منهنجي مٿان لپڻائي وجهو ها يا شايد دل جو
 سمورو سنيهر اڪين مان وهائي، مون کي ان ۾ ڏوٽي سڀيل
 ڪري وجهو ها.

ايڪن ان مهل توهان جي دل سڄي هئي. سڄي چو ٻيڙي
 هئي! سروج جي دل جو ساٿ جو هوس. توهان کي خبر ئي
 ڪين پيئي ته ٽل دل ڪهڙي قسم جو اجهائيل ڏيڻو ٻڌجي
 پوندي آهي. توهان رڙ ڪري چيو، ”مون کي ساڻين کان وڇوڙ ٿي
 واري نون ڪير ٿيندي آهين؟ هتي وڃ منهنجي منهن تان.
 تنهنجي شڪل به نٿو ڏسڻ چاهيان.“ هاڻو توهان انهيءَ روپ
 کي اهڙا سخت اُڪر چيا جنهن جي وڇوڙي ۾ ڪنهن وقت نه راج
 به ترار جي ڌار ڇيان توهان کي گهائي گذرندي هئي. ۴ مان
 پنهنجي دل جي اونڌاهين منجهان ڀلا ڪهڙي ٿي روشني پاڻي
 سگهيس؟ ڏي-ري ڏي-ري ڏاڪڻ لهي هيٺ هلي آيس. ٻيو
 ڪيڏانهن وٺي هليا خبر ڪانه پيئي. جنهن وقت سوت آئي
 تنهن وقت پاڻ کي سمجهڻ جي ڪناري وٽ پاتم. لهرن مون کي
 ٻانهن ۾ وٺڻ لاءِ هڪ ٻئي سان شرطون پڄاڻڻ شروع ڪيون.
 ڇڏهن انسان، انسان کي پاڻ ۾ سائڻ کان نازي واري ڇڏيندو
 آهي تڏهن قدرت کيس سهارو آڻيندي آهي. مگر مان ان
 کي سهارو سمجهي سگهان، ايتري اڳوڻائي به منهنجي تعليم

هڪ ئي خيال ستائيندو ئي رهيو، ”مان سروج کان گهٽ
 ناهوڪي آهيان، گهٽ سندر آهيان. انڏهين ئي ته منهنجي
 سوامي منهنجي جهڙي لاش کي اورانگهي سروج لاهين بهڙي
 ويو. مان بهنجهي وارن کي ۽ هار سببگار کي عين سروج جهڙو
 لاهڻ لڳيس. مگر پوءِ به اها ڪهي دور نه ٿي سگهي. الاڳي
 اندر ئي اندر ڇا ڪڏهن آيو هئو ڇو سڄو ئي نٿي ٿيو.
 ماضي وري وري ڪا واندی گهڙي ڏسي اچي ٿي، وانگر
 ٿوڪون ڏيندو هئو. ”پتيءَ کي پيءُ استريءَ کان روڪڻ جو
 ٽوڪي اڌڪار ئي ڪهڙو هئو؟ پتيءَ ئي ته اوار هي ڏور هو
 قبضو ئي حائر آهي. اوار هي ڏور جڏهن نٿي چڪي هئي،
 تڏهن الحاج ڇڏي ڪلون مهڙو چو هليون. پلا هو به ٽوڪي ڇو
 چاهي؟ ڇا رکيو آهي منهنجي شڪل ۾؟“

انهن آريءَ ڪڏهن به اهڙي گواهي ڇو ڪهن ٿي ڏني.
 سمجهه ۾ ئي نٿي آيو. ان هوندي به جڏهن ڏٺم ته اوهانجو
 من رالهنون ڏينهن سروج وٽ ئي رهيو بهو آهي، انڏهن ڇهر،
 هڪو پڪو ٿڌو اڏامي چڪو آهي انکي وس ڪرڻ جي ڪوشش
 ڪهڙي ڪرمان. ۽ اها اوسائي رات جڏهن اوهان ضد ڪري
 سروج هي جدم ڏينهن هي ٻارئيءَ ۾ شامل ٿيڻ لاءِ لڪري
 ويا هئا، اها ٿوري رات بڻجي پئي. مون اوهانکي مک سان
 ڪهن روڪيو؟ مڃان ٿي. مگر ڪنهندي واپڪاڻا ۽ آئسن جا
 سيلاب ڇا ڪڏهن به نه ٻڌائيندا آهن؟ اوهانجي هلي وڃڻ کان
 پوءِ هئا جو هڪ هڪ جهولڪو ڪن وٽ اچي چٽي ٿي ويو،
 ”شاديءَ جا ٻنن بس ايترو ئي ڏيلا آهن، بس ايترو ئي.“ من
 ٻڌيو، ”نه پوءِ ڇا ٿورا ڇو ٿا ڏياريا وڃن؟ راجستون ئي
 صحيون جو آهن ورايون وڃن ۽ حشام ماڻهن جا مڙي اهڙي
 ڪڇي ڳنڍ ڇو ٿي ٻڏي وڃي؟“

ههروآباد ۾ ڇٺل ڀرسان مڃون جي ڦڃن وٽ اٿلن آندڙ دٻن
 ٿيل شخصن ۾ انهن جي ڀرمار ڪهاڻين ڀاڱي سوچي رهيا هئاسين.
 مون چيو، ”توهان به ڏهن مهينن جي ملاقاتن کان پوءِ ’مون‘
 ڇوڻ شروع ڪيو، سو مونکي ذرا ڇٽو ٿيو.“ ان ڪري
 اهو پنهنجي ڏانهن اڳتي وڌڻ جو قدم هڻو ته ان ڪري
 اٿڻو وقت لڳو. هاڻو اڳتي وڌڻ، پنهنجي وڃڻ کان ڪافي ڏکيو
 آهي. نه ته ڀلا مون سان جنهن ڀرمار جي ڏاڪڻ تي ڇڙهڻ لاءِ
 هيڏا سال لڳي ويا، ان تان ايترو ٽڪڙو ٽوهين ڪيئن لهي وڃو
 ها، جو سروج وٽ وڃڻ لاءِ هيڏو ضد ڪري وينا. ان طوفاني
 رات جو منهنجي هيڏي وياڪڻا ڏسي به توهان وٽ نه همدري
 آڀري سگهي ته رحم! ڀرمار جي ڏاڪڻ جا سڀ ڏاڪا لهڻ لاءِ
 بس اهي ٿورا ئي ڀل ڪافي هئا!

اڙي، هي ڇا لکي وينديس. توهان کي وڇڙڻ جي پوءِ جي
 ڪهاڻي لکڻ ويلي هئس. آلا جي اڳ جا داستان ڪيئن ڏهرائجي
 ويا. مگر اڄڪلهه، اهي اڳ جا داستان ئي نه، منهنجي ڀولڻجي
 بڻجي رهيا آهن، جنکي ڪنڊوس جي خزاني وانگر روز رات
 جو تنهائيءَ ۾ ورائي ٿيرائي ڏسڻ جي عادت پئجي ويئي
 آهي. گوپ جي ڳالهه، پئي ڪٿي مانو. هن نوڪري نه وٺي
 ڏني. پر هيڏن ماڻهن جي اڳيان ويندي ڏاڍي هڏڪ پئي
 ٿي. ليڪن پهرين پگهار ملڻ کانپوءِ انهن لڳو، ڇڻ ڪنگا جو
 جل ٿڌو نه ڏاڍو هئو مگر ٽهي هڻڻ سان هر ڀاڱي کان مڪم
 ٿي ويئي هئس. توهان کان پئسن گهرڻ جو باقي جيڪو پنڌن
 هئو ان کان به مڪم ٿي ويس.

هاڻي پئي هڪ پنڌن کي ٽوڙڻ ۾ لڳي ويس. ليڪن ۾
 رهندي وڇوڙي جو بوجھ، دل کي آلا جي ڪهاڻين تائين ڏي
 ڏوڪيندو ٿي رهيو. سڄيون سڄيون راتيون سڄيئي ڏينهن بس

”اڙي، توکي ڪڏهن ڇهر، مان ويچار وان آهيان؟ ويچارو،
هڪان ها نه پتيءَ وٽان هيئن ڏڪارجي...“
سوامي، وڌيڪ ڪجهه چئي نه سگهيس. ڇپ کي ڏند،
وچر چلي آنسو پي وڃڻ هي سخت ڪوشش ڪر. مگر آنسو...
اهي توهان وانگر خدي، اکين جا چوڪت ڇڏي، ڳالھ نه
رستو لاهي هليا.

گوپ وٽ اڀڙي درديءَ دل آهي يا هر ڌاريءَ استري؛
هي ويدنا ڪنهن نه ڀرڻ جي دل جون ٿارون هميشه، ان طور
ٿي پيڙي وجهندي آهي، سو نٿي ڄاڻان. ان وقت گوپ
رومال سان پنهنجو منهن اهڙو نه زور زور سان اڳتي ڇڏيو،
ڇو بلڪون مٿي ڪندي ئي سندس سورج جهڙو ڳاڙهو جهرو
ڏسي شروع سار ٿي ويس. ڪاش، توهان وٽان اڀڙي همدردِي
پاڻي سگهان ها ان وقت!

گوپ چيو، ”هڪ آميس ۾ هڪ ٻن ڪلار ڪن جون ڇڪهون
مالي آهن.“ مونکي ڪل اچي ويئي، پر جهڙو ٺڳل چوڙين جو
آواز. ڇهر، ”توڪري ڇا لاءِ؟ ڪنهن لاءِ؟ پتيءَ جي ڏڪاريل
استريءَ کي هيٺ ڇو نه ڪوئي حق ڪونهي. خاص ڪري
ڪڏهن پاڻ ئي پنهنجي گهر کي آڏو لڳائي آئي آهيان.“
”ڇهر“ هن ڊگهو ساھ ڪڍيو، ”اهي توهان گهٽ ڪڍڻ جا
ڌاڻي مسئلا آهن، مان وچر نهو اچڻ چاهيان. مهرباني ڪري
توهين توڪريءَ لاءِ هاڻو ڪراڻ نه مان توهانجي درخواست ڏيئي
ڇڏيان.“

ٻن ڳالھن ۾ ئي گوپ ڪيڏو مٽاڻو پٽي موٽي واپس. ”اون“
مان ”توهين“ نائين پهچندي، بس اهي ئي ٻه ڳالھون. ڀاءُ
اڙو، آسانجي اها ڀولڻ ڪهاڻي، شاديءَ کان اڳ جو قصو. توهان
چيو، ”مونکي ’اون‘ ڪري سڏ.“ ان ڏينهن اسين حيدرآباد،

ٻـڏـڏن

— سڌري اڏمچڏاڏي

سوامي، الڃي ڪهڙن سندس ڪارن جي نوڙيءَ ۾ اڏل
آهيان ته ته ٻڌڻ سڀ ٿئي ڇڪا هئا. مون ته سمجهيو هئو،
اها طوماني راج، جا الاهي وٽ ٿا ڪهراڻي، دل جي سموري
پستي اڃاڙي ويهي، سائي آسروڻ راج هئي. هڪ سال جي
اندر ئي اهڙي طوماني راج توهان لاءِ به اچي ويندي، مون
ٿئي ڇالو.

ڪلهوڪو خط پڙهي، پير ٺاهي ڪيڏو ڪجهه، جو دل
جي سطح تي ٻڪڙو ٻڪڙو ٻڌو هئو، سو ڪنهن ٻاڪل ڪٽيءَ
زمين اندر سماڻجي ويو آهي. انهن ٻڌو لڳي، انهن ٽاڙي
زمين تي هلاڪي وسڪار ٿي آهي. منجهانئس پٺي پٺي
پوشجوع پٺي اڪري. مال اڃا به گهڻي وس ٿي، اڏي وس ٿي
جو هن سرور جي پستي پڙهي پڙي وڃي. ليڪن جهونن سندس ڪارن
۾ اڏل هن سرور کي، جو، توهانجي دوست گوپ نون پيالن
جي رسيءَ ۾ پڏي ڇڏيو آهي، سو ڪهڙو به وهڪرو ان کي
لوڙهي ته سگهندا ئي ڪن.

پير اٿو، هو جڏهن بهرڻ بهرڻ منهنجي پڪن ۾ آيو،
ٿڌهن جا اچي ڇهائين؟ ”روپ! نون مون ٿي ڇاهين يا جهڙو.“
اڏيءَ ڇٽ ڇو حق ڪيس توهان وٽان ملڻو هئو يا سندس
پندا ڪيل هئو، اهو سڀ سمجهڻ جي ڪوشش پئي ڪيم،
جو ڪلي ڇهائين، ”ان طرح نوڙ ۾ ڍڪائون لاهڻ سان ئي پاڻ
کي ويچار وارن استوري ڪار، سڏائي سگهندين.“

هڪ مهراڻجهڙي شام جو، همايون جي مقبري جي ڪابل،
 ٽهليل اڀوان ۾، همايون ۽ پنهنجي نوارين ۾ سماندا پائي اها
 ڪشش ڪجهه شديد سان محسوس ڪئي هئي. سنڌ لاءِ منهنجو
 پنهنجو جذبو ڪيترو به جهڪو، ٿڌاو هجي - جيڪو ڪڏهن
 ڪڏهن صاف ۽ لکي وڃي ويٺو آهي - پر اها حقيقت ان حقيقت
 کي رد نٿي ڪري ٿي، لکين سنڌين جو سنڌ سان جذباتي لاڳاپو
 ايترو گهرو، ايترو شديد هوندو آهي، جو ان جو اظهار اڪثر اکين
 ۾ اڀري آيل ڳوڙهن ۾ مون ڏٺو آهي. اها به حقيقت آهي ته
 هر هڪ سنڌيءَ کي ڪنهن نه ڪنهن موقعي تي، ڪنهن نه
 ڪنهن وقت پنهنجي سنڌي هئڻ جي 'سج' سان منهن-منهن
 ٽيڻو پيو آهي. اهو سج ايترو ڪڙو هوندو آهي، جو ان کان
 ڀڄڻ لاءِ ڪيترن سنڌين کي مون سنڌي هئڻ کان منڪر ٿيندو
 ڏٺو آهي. منڪر ٿيڻ سان نوارين جي سج کي مٽائي نٿو سگهجي.
 سنڌ کان "پاڇ" شايد ايتري ڏکڻاڻڪ نه هئي، جيتري پنهنجو
 پاڇ کان، "سنڌي هئڻ" کان پاڇ آهي. ان پاڇ سان ئي پنهنجي
 بولي ۽ ڪلچرل کان انجي ڪري سانجي وحدت کي صرف هڪ
 پاڇو، هڪ ٻڙڙو بڻائي ڇڏيو آهي.

انسان جون عذڪي نه نعمتون ۽ حاصلاتون آهن - قدرتي
 چاهي انسان جون پنهنجون ايجاد ڪيل، پاڻ - انهن ۾، پنهنجي
 نظر ۾ وڏي ۾ وڏي نعمت ۽ حاصلات آهي انسان جي بولي
 ۽ ان سان وابستہ ڪلچر. ڪنهن به بولي ۽ ڪلچرل جي خاتمي
 کان وڌيڪ ٿوراهنديءَ جو مان تصور به نٿو ڪري سگهان. ان
 عام همايون جي مقبري ۾ آيل ٻڙڙو نڌي، مون کي لڳو هئو
 سانجي بولي، اسان جو اصلي آواز، سنڌي ڪلچرل ڪينڊهر ۾
 ٿيندڙ هڪ ٻڙڙو ئي آهي.

"ٻڙڙو" ڪهاڻي پنهنجي اصلي آواز جي تلاش ۾ ڪيل
 هڪ ڪوشش آهي.

— گدو ساماڻي

ٻڌڻ

— سدري اڻمچنداڻي

سوامي، الاجي ڪهڙن سندس ڪارن جي نوڙيءَ ۾ ٻڌل آهيان ته ٻڌڻ سڀ ٿئي چڪا هئا. مون ته سمجهيو هئو، اها طوفاني رات، جا الاهي وڻ ٽٽ ڪيرائي، دل جي سموري بستي اڃاڙي ويئي، ساڻي آخري رات هئي. هڪ سال جي اندر ئي اهڙي طوفاني رات توهان لاءِ به اچي ويندي، مون ٿئي ڄاتو.

ڪلهوڪو خط پڙهي، خبر ناهي ڪيڏو ڪجهه، جو دل جي سطح تي پکڙيو پکڙيو ٻيو هئو، سو ڪنهن بلڪل ڪڇيءَ زمين اندر سماجي ويو آهي. ائين ٻيو لڳي، نئين نازي زمين تي هلاڪي وسڪار ٿي آهي. منجهانئس پيني پيني خوشبوءِ پيشي نڪري، شال اڃا به گهڻي وس ٿئي، اڀڙي وس ٿئي جو هن سرور جي بستي لڙهي پڙي وڃي. ليڪن جهونن سندس ڪارن ۾ ٻڌل هن سرور کي، جو، توهانجي دوست ڳوپ نون خيالن جي رسيءَ ۾ پڙي ڇڏيو آهي، سو ڪيترا به وهڪرا ان کي لوڙهي نه سگهندا ئي ڪين.

خبر آئي، هو جڏهين پهرين پهرين منهنجي پيڪن ۾ آيو، تڏهين ڇا اچي چيائين؟ ”روپ! تون مرڻ ٿي چاهين يا جهيڙ.“ اڀڙيءَ جيت جو حق کيس توهان وٽان مليو هئو يا سندس پيدا ڪيل هئو، اهو سڀ سمجهڻ جي ڪوشش هئي ڪيم، جو کلي چيائين، ”ان طرح نوڙ ۾ رڳو اڻون ٺاهڻ سان ئي پاڻ کي ويچار وارن استري کان سڌائي سگهندو.“

”ٻو، سڀا، ٿارڻيخ مون کان وڌيڪ طاقتور آهي.“
 ”ٽه ٻو ٻلا هن ۾.....“

ڳالهه جي وچ ۾ هن پنهنجو ٻوس کولي ان مان ٿو ٽوڙم
 ڪار ٻورڻين جي ڇپايل دهليءَ ٻاري ۾ ڄاڻ-خبر ڏيڻ واري
 چوڻڙي ڪڍي، دهرائو، ”ٽه ٻو ٻلا هن ۾ پنهنجو ذڪر ڇو
 نه آهي؟“
 ”مطلب؟“

”ٻين سڀني ٿوارڻي ڪنڊهون جو ذڪر آهي.“
 ”ڪنڊهون جو ئي ذڪر آهي، ان ڪري ئي نه.....“
 ”ڪنڊهون ۾ سچ ۾، خال ۾ ئي ٻڙڙو ٿيندو آهي نه، سائين.
 مان تو ۾ صرف ٻڙڙو ئي ٿي ٻڌان. پنهنجو اصلي آواز ڪٿي
 غائب ٿي ويو آهي، سائين؟“

— 35. New Shelter, B-Road, Churchgate, Bombay 400 020

هيءَ ملههجي بهتارين ڪهاڻي جو آهي؟

لنڊن ۾ هوس، هڪ ڪتاب پڙهيو هوم. پيڪڊ وٺيو هئو. هڪ
 جنبش محسوس ڪئي هئم. آئند ملهيو هئو. چوڻ ڪپي:-
 I came alive.

ٽيهن سالن بعد، هڪ لشوريءَ ۾ پنهنجي لاءِ ڪوئي ڪتاب
 ڳولهي رهيو هوس. اوچتو ڏٺم، هڪ شيلف تي اهو ئي ڪتاب
 رکيو هئو. لنڊن جون يادگيريون ڏوڙنڊيون آيون. سنو لڳم.
 ڪتاب هٿ ۾ کڻي، ڪي ٻيا ورائي، هٿ-هٿ ست ٻه
 پڙهي، پنهنجي جڏاي ڪي راضي ڪري، ڪتاب واپس شيلف
 تي رکي ڇڏيم.

بس ڪجهه اهڙي ئي، ايتري ئي ڪشش مون کي سنڌ سان
 ٿيندي آهي، جيڪا، رڪي-رڪي، سڳ-ملندي، مان محسوس
 ڪندو رهيو آهيان.

”اوه، ڪجهه به نه.“

هن بهر ڏانهن اشارو ڪيو. ”هن جو مطلب نٿو سمجهين؟“
 ”نه نه.“

”ڪمال آهي ٺهندڙو، سائين. پنهنجي شاديءَ جي رسمن
 کان به غير واقف آهين.“
 ”شاديءَ جي رسم؟“

”نوهان جي شادين ۾ ائين ئي ٿيندو آهي. وڏيءَ بعد
 گهٽ جو نوٽ چورائي گم ڪرڻ، گهٽ-ڪنوار جو هڪ ئي
 وقت هڪ ٽالهه ۾ ٻه رڪڻ ۽ عقيدو اهو ته جنهن جو بهر مٿان
 اهو ئي راج ڪري، حڪم هلائي.“

”نه، مون کي خبر نه آهي. منهنجي شاديءَ ۾ اهڙي ڪار،
 رسم ادا نه ٿي هئي.“

هن آهستي آهستي بهر هٿائي ڇڏيو. ڪن بهل ائين ئي
 ٻيٽي رهي. پوءِ منهنجي پوسان ڏاڪڻ ٿي ويهي رهي.
 ”پلا، ڪنهن لاڙا ڳايا هئا، منهنجي شاديءَ تي؟“
 ”نه.“

”ڇڱو، گهر ۾ حڪم ڪنهن جو هلي؟“

مون کلي ڏنو. ڇير، ”ڇڏ گهر کي ئي احوال نه ٺهندڙو بهر
 هئو منهنجي بهر مٿان. هلاء حڪم.“

هن جي اکين جا تارا، تارن جو نور، نور جي ٺهار، ٺهار جا
 رشتا. ناٿا، سڀ جمي ويا.

”منهنجو حڪم هلي نه، سائين، ته مان توکي ڏينهن کان
 ڏنگيان.“

ان اوچتي چوٽ جو درد لڪاڻا لاه مون کاهيو. ڇير،
 ”ڏينهن جي ڪهڙي ضرورت آهي، تون ڇا ڪافي نه آهين؟“
 هن جو ساڳيو نوع قائم رهيو. ”ان لاءِ اصلي گل گهرجن.“

”ٻليو مي، (اعتبار ڪريو) همايون سنڌي هئو، پناهه ورتل
لڏي آيل سنڌي، ۽ مغل اعظم بادشاهه اڪبر به سنڌي هئو.“
هڪ سيڪنڊ لاءِ دم. ”سنڌي، باءِ ٻوٽ“ (By Birth)

وڌيڪي عجب ڀرني مونجهاري ۾، ڪجهه سمجهڻ بنا، هلاڪو
مرڪي، هيڏانهن هوڏانهن نهاريندو رهيو.

* * *

سنڌي، باءِ ٻوٽ.

مان به سنڌ ۾ ڄائو هوس. منهنجو ٻيءَ به سنڌ ۾ ئي ڄائو
هئو. ان جو ٻيءَ، ان جو به ٻيءَ، ان جو به ٻيءَ.....

* * *

”سائين، هلاون.“

”ها“

هيٺ اسان جا ٻوٽ ۽ ڇمڇل رکيا هئا. مان ڏاڪڻ جي
عيلئين ڏاڪي تي ويهي، هڪ ٻيو ۾ جو راب ٻائي رهيو هوس.
ٻيو منهنجو ننگو ٻيو هيٺ زمين تي هئو. سلما آڃا ننگي-ٻيو
بيٺي هئي. اوچتو هن ٻيو جي ٺوڪو سان منهنجو ٻوٽ ٽڏي،
ٻري ڪري، هڪ ٻيو منهنجي هيٺ رکيل ٻيو مٿان رکي ڇڏيو.
ڇوڪ ٻري مون مٿي هن جي منهن ڏانهن نهاريو. پر ان ئي ڪن
هن جي ٻيو جي ڇههءَ دٻاءُ منهنجو ڌيان هن جي ٻيو ڏانهن
ڇڪايو. هن جي ٻيو تي ڳاڙهي مٽيءَ جو هلاڪو ته ڇڙهي
ويو هئو. پر هٿ سان مٿي ڇڪيل سلاوا، هن جي مڙي کان
مٿي ڪجهه حصو نمايان ڪري ڇڏيو هئو، اتي همايون جي-
مٿي جو ڳاڙهو رنگ نه هئو. تاجمحل جو سنگمرمر هئو- پرف
جي سفيدي ۽ نور، ٿڌ ۽ گرمي. ان ئي وچ ۾ فتح جتائڻ وارا
ٽهڪ ڏيئي سلما کلي ڏنو.

”ڇا سوچي رهيو آهين، سائين.“

”ٻليو مي، (اعتبار ڪريو) همايون سنڌي هئو، پناهه ورتل
 لڏي آيل سنڌي، ۽ مغل اعظم بادشاهه، اڪبر به سنڌي هئو.“
 هڪ سيڪنڊ لاءِ دم. ”سنڌي، باءِ ٻوٽ“ (By Birth)

وڏيسي عجب ڀرتي مونجهاري ۾، ڪجهه سمجهڻ بنا، هڪو
 مرڪي، هيڏانهن هوڏانهن نهاريندو رهيو.

* * *

سنڌي، باءِ ٻوٽ.

مان به سنڌ ۾ ڄائو هوس. منهنجو ٻيڻ به سنڌ ۾ ئي ڄائو
 هئو. ان جو ٻيڻ، ان جو به ٻيڻ، ان جو به ٻيڻ.....

* * *

”سائين، هائون.“

”ها“

هيٺ اسان جا ٻوٽ ۽ ڇمپل رکيا هئا. مان ڏاکڻ جي
 هيٺئين ڏاکڻي ٿي ويهي، هڪ ٻيو ۾ جوڙاب پائي رهيو هوس.
 ٻيو منهنجو ننگو ٻيو هيٺ زمين تي هئو. سلما آڃا ننگي-ٻيو
 بيٺي هئي. اوچتو هن ٻيو جي لوڪر سان منهنجو ٻوٽ لڏي،
 ٻري ڪري، هڪ ٻيو منهنجي هيٺ رکيل ٻيو مٿان رکي ڇڏيو.
 چرڪ ٻري مون مٿي هن جي منهن ڏانهن نهاريو. ٻو ان ئي کن
 هن جي ٻيو جي ڇهاڙ-دٻاءِ منهنجو ڌيان هن جي ٻيو ڏانهن
 ڇڪايو. هن جي ٻيو ئي ڳاڙهي مٿيءَ جو هڪو ته، ڇڙهي
 ويو هئو. ٻو هٿ سان مٿي ڇڪيل سلاوا، هن جي مڙي کان
 مٿي ڪجهه حصو نمايان ڪري ڇڏيو هئو، ائي همايون جي-
 مقبري جو ڳاڙهو رنگ نه هئو. تاجمهل جو سنگمرمر هئو-ٻو
 جي سفيدي ۽ زور، ٿڌ ۽ گرمي. ان ئي وچ ۾ فتح جتانڻ وارا
 ٿهڪ ٿي پئي سلما کلي ٿيو.

”ڇا سوچي رهيو آهين، سائين.“

”ايس، سو.“

”ڊو ڊو نو روشن (تون فارسي ڄاڻين؟“

”نو، سو.“

”ايندي ٻاڏي هينئر (ايشي ڪنهن کي ڄاڻ آهي؟“

”سما کي نه، ڄاڻ ڪهڙو مذاق سجهيو. ڇائين، ”همايون
نه سنڌي هئو.“

”ان وديسيءَ مولدهاري ۾ اچي گائيد ڏانهن نھاري، سما
ڏانهن نھاريو. ڇڏيائين، ”سنڌي؟“

”سما چيو، ”او ايس، سنڌي.“

”ڊو ڊو نو سنڌي؟“

”او ايس.“

”وڏو ڀڄو ماڻهند سڄيڪنگ اي سڄيڪنگس آر تُو ان سنڌي؟
(اوهان کي ٽڪائڻ نه آهي نه هڪ ۾ ڄمڻو سنڌيءَ ۾ ٻڌائيندا؟“

”نات اُٿل آل. هينئر ڀڄو گو. (بهر نه وڃو).“

گهٽگو ڪڏهه آهڙي گهٽگوئا سان ۽ اڪڙي. ٽي ڇڪي،
جو مذاق ڪڏهن، ڪتي حقيقت ۾ بداهي وڃي، ڄاڻ ٿي نه
پيئي. گائيد پنهجي ڄاڻ ۽ ايشي جي اعزازي برداشت ڪري
نه سگهيو. اڙڪي آيو، ”ايندي، دس از تُو مڃ. همايون ۽
سنڌي؟ ۽ هڪ ٽوڙست کي غلط ڳالهائون ٻڌائڻ هو اوهان کي
ڪونه حق نه آهي، بلڪ اها هڪ بچاواڻي آهي.“

”مان اڳيان وڌي آيس. سما کي ڇڪيندي چيو، ”هائو،
سما...“

هڪ دفعو وري، ڄڻ ڪنهن جادوءَ جي اثر هيٺ، هن
جي منهن جا سڀ خط و خال پٿر ۾ تراشيءَ، پنهجي حرڪت
۽ گرمي وڃائي ويٺا. ۽ هڪ دفعو وري اهو ئي سائو ڪو آواز
هن ان وديسيءَ ڏانهن نھاري، ڄڻ آخريون التجا ڪندي چيو،

هن ٽهڪ ڏيئي ڪلي ڏنو. همايون جي مقبري جي شاهي ايوان
۾ سسٽايل اس ۾ هن جي ڪل سان ڪجهه گرمي، ڪجهه روشني
پوڄي وئي.

”ميون جي قبرن تي تازا خوشبودار گل ڇاڙهيوندا آهن.
ڏيندو ضرور هوندا. پر توکي ڏينهن جي ڏنگ جو ڏک آهي.
يا قبرن ۾ پڙاڙي نه ٻڌڻ جو رنج؟“
”پڙاڙو.“

”الله، پوءِ تون مون تي ڏمجي وين، سائين.“
”سو نه.....“

”پر ميون جي قبرن ۾ ٿيندڙ پڙاڙي ۾ همايون جي مقبري
يا تاج محل ۾ ٿيندڙ پڙاڙي جو نه ڦهلاءُ آهي، نه گونج.“

”ڪٿي مغل شهنشاهه، ڪٿي سنڌي مير... فرق نه ٻوندو ئي.“
هڪ دفعو وري هڪدم هن جي چوري تي سڀ ڪجهه
ڄمي، بجهجي ويو. هن جي نهار، نواڙ تي وارن جي چڱي-
جي حرڪت، مرڪ جو ڪل ۾ بدلتڻ جو سلسلو، سڀ ڪجهه
روڪجي، ٽمجي ويو. پوءِ اهو ئي، آهستي نرم آواز: ”پر
سائين، ميون جي قبرن تي هميشه تازا خوشبودار گل هوندا
آهن. ڏس نه، هتي نه هڪ به ڏيندو ڪونهي.“

* * *

”سائين، انڊر هاون؟“

”هل.“

انڊر هڪ وڏي ٽوليءَ کي گائيڊ ڪجهه ٻڌائي رهيو هئو.
ڪنهن گائيڊ جو، خوش-نويسيءَ (Calligraphy) ڏانهن ڌيان
ڇڪائي پڇيو، ”هيءُ ڪهڙي ٽولي آهي؟“
گائيڊ جواب ڏنو، ”پوشن (فارسي).“
”همايون جي ٽولي؟“

تمام ننڍو هوس، پنجن - ڇهين سالين جو، جڏهن اسان
 حيدرآباد ۾ ميونڊهال ڇاڙهيءَ تي نئين جڳهه ورتي هئي. اها
 جڳهه ڏسڻ لاءِ جڏهن منهنجو ڀيڻ مون کي ٻه ٻاڻ سان وٺي
 ويو هئو، شايد، تڏهن، ان بند، خالي مڪان ۾ مون پهرين
 پهرين ٻڙاڙو ٻڌو هئو. ان اوچتي، نئين 'ڊسڪوريءَ' جي
 خوشيءَ ۾ مون هر هر رڙ ڪري ٻڙاڙو ٻڌو هئو، ٽاڙيون
 وڃايون هيون.

ان بعد ٻڙاڙي جا مون الڳ، الڳ، نمونا ڏنا. ٻڌا آهن.
 جهولن ريسٽ-هائوسن ۾، بعد ڪنڊن هيٺ، ٻڙاڙن تي - ٻڙاڙن
 تي، مشران ۾ ايڪو پوائنٽ (Echo Point) تي هڪ دفعو مون
 ڦٽاڪا ٻاري انهن جا ٻڙاڙا ٻڌا هئا. آوازن کي ٻرندو ڏٺو جو -
 ۽ هڪ ڏينهن ٽاچمئل ۾ - لڳاتار سورنهن سيڪنڊن تائين
 ڪنڊهي، ڦهلاجي ويندڙ ٻڙاڙي جو حسن ۽ ٻرولي - ٽاچمئل
 ۾ مون ڏٺو. ٻڌو - مڏسوس ڪيو هئو.
 ۽ ها، حيدرآباد ۾ مڏسوس ڄا ڦٽا.

* * *

”او مڏسوس ڄا ڦٽا ڏي آهين؟“
 ”ڪمال جو سوال آهي، سائين. اسان جي روز جي واٽ
 تي اها آهي.“
 ”آئي ڏينهو اڃا آهين؟“
 ”ڏينهو!“

”اسڪول مان ٻه دفعا ٻڙي، مان مڏسوس ڄا ڦٽا ڏسڻ وارو
 هوس. آئي ڏينهن ڄا مانارا هوندا هئا. ٻئي دفعا مان ڏٺو جو
 وارو هوس. وري ڪڏهن نه ويس. مون ڪڏهن مڏسوس جي ڦٽن
 ۾ ٻڙاڙا نه ٻڌا.“

منهنجي ڇاڙهيءَ واري ڳالهه جي شروع ٿيڻ کان اڳي

هن ٽهڪ ڏيئي ڪلي ڏنو. همايون جي مڱري جي شاهي ايوان
۾ سسٽايل اس ۾ هن جي ڪل سان ڪجهه گرمي، ڪجهه روشني
پر جي وٺي.

”ميرون جي قبون تي آساڙا خوشبودار گل ڇاڙهيوندا آهن.
ڏينهو ضرور هوندا. پر توکي ڏينهن جي ڏنگ جو ڏک آهي.
يا قبن ۾ پڙاڙي نه ٻڌڻ جو رنج؟“
”پڙاڙو.“

”الله، پوءِ تون مون تي ڏمجي وئين، سائين.“
”سو نه.....“

”پر ميرون جي قبن ۾ ٿيندڙ پڙاڙي ۾ همايون جي مڱري
يا تاجمحل ۾ ٿيندڙ پڙاڙي جو نه ڦهلاءُ آهي، نه گونج.“
”ڪٿي مغل شهنشاهه، ڪٿي سنڌي مير... فرق نه ٻوندو ئي.“
هڪ دفعو وري هڪدم هن جي چهر تي ئي سڀ ڪجهه
ڄمي، ٻيجهي ويو. هن جي نهار، نواڙ تي وارن جي چڱي
جي حرڪت، مرڪ جو ڪل ۾ بدلجڻ جو سلسلو، سڀ ڪجهه
روڪجي، ٽمجي ويو. پوءِ اهو ئي، آهستي نرم آواز: ”پر
سائين، ميرون جي قبن تي هميشه نازا خوشبودار گل هوندا
آهن. ڏس نه، هتي نه هڪ به ڏينهو ڪونهي.“

* * *

”سائين، اُندر هلون؟“

”هل.“

اندر هڪ وڏي ٽوليءَ کي گائيڊ ڪجهه ٻڌائي رهيو هئو.
ڪنهن گائيڊ جو، خوش-نويسيءَ (Calligraphy) ڏانهن ڌيان
ڇڪائي پڇيو، ”هيءُ ڪهڙي ٻولي آهي؟“
گائيڊ جواب ڏنو، ”پارسي (فارسي).“
”همايونءَ جي ٻولي؟“

تمام ننڍو هوس، پنهنجن - ڇهين سالن جو، ڄڏهن اسان
 حيدرآباد ۾ ميونسپل ڇاڙهيءَ تي نئين جڳهه ورتي هئي. اها
 جڳهه ڏسڻ لاءِ ڄڏهن منهنجو ٻيءَ مون کي نه پاڻ سان وٺي
 ويو هئو، شايد، تڏهن، ان بعد، خالي مڪان ۾ مون پهرين
 پهرين پڙاڙو ٻڌو هئو. ان اوچتي، نئين ’ڊسڪوريءَ‘ جي
 خوشيءَ ۾ مون هر هر رڙ ڪري پڙاڙو ٻڌو هئو، ساڙيون
 وڃايون هيون.

ان بعد پڙاڙي جا مون الڳ-الڳ نمونا ڏنا. ٻڌا آهن.
 جهونن رست-هاڻوسن ۾، بلند گنبدن هيٺ، پهاڙن تي - پهاڙن
 تي، مٿيان ۾ ايڪو پائنٽ (Echo Point) تي هڪ دفعو مون
 ڦٽاڪا باري انهن جا پڙاڙا ٻڌا هئا. آوازن کي ٻرندو ڏٺو هوم -
 ۽ هڪ ڏينهن تاجمهل ۾ - لڳاتار سورنهن سيڪنڊن تائين
 ڪينڊجي، ڦهلجي ويندڙ پڙاڙي جو حسن ۽ يرواني - تاجمهل
 ۾ مون ڏٺو. ٻڌو - مھسوس ڪيو هئو.
 ۽ ها، حيدرآباد ۾ مٿيون جا ٿيا.

• • •

”نو مٿيون جا ٿيا ڏٺا آهن؟“

”ڪمال جو سوال آهي، سائين. اسان جي روز جي رات

ئي اها آهي.“

”اٽي ڏينهو اڃا آهن؟“

”ڏينهو!“

”اسڪول مان به دفعا پڇي، مان مٿيون جا ٿيا ڏسڻ وٺو

هوس. اٽي ڏينهن جا ماٿارا هوندا هئا. ٻئي دفعا مان ڏٺو

وٺو هوس. وري ڪڏهن نه ويس. مون ڪڏهن ميزن جي ڀر

۾ پڙاڙا نه ٻڌا.“

منهنجي ڇاڙهيءَ واري ڳالهه جي شروع ٿيڻ کان اڳ ئي

سالمو جو چهرو سخت ٿي ويو. ڪن - ٻل لاءِ هن جي منهن جا سڀاويڪ پاڻ، خط و خال، جن ۾ هلڪي ۽ اوچتو ڪل ۾ بدلتندڙ مرڪب ۾ شامل هئي، ڄمي ويا.

هن آهستي ڇيو، ”اوه، آءُ اُٺم ساري، سائين.“

* * *

ان ”سائين“ خطاب جو هڪ ننڍڙو داستان آهي.

ڄڻ ٻارن جي لڳاتار مؤت بعد، منهنجي ڄمڻ تي، منهنجي وڏي حياتيءَ لاءِ گهر ۾ ڏاڍا ٻوڙا - پات ٿيا هئا. ڇاڪاڻ ته وٺي ڇيو هئو: هيءُ ته، اُسانجو گورو ٺوهانجي گهر جنميو آهي، ان کان وڌيڪ وڏي آسپس پي ڪهڙي ٿي ٿي سگهي.

تڏهن کان، منهنجو هڪ ٻيو نالو ”گورو“ پئجي ويو. منهنجو اصل نالو ڄڻ سڀ وساري ويٺو.

منهنجي پيءُ جو هڪ ٻڪو دوست هئو: نور محمد شاه. ٻنهي گهرن ۾ ڪافي اچ - وڃ هوندي هئي. مان پنهجي گهر ۾ ”گورو“ نالي سان سڏيو ويندو هوس، پر شاهه جي گهر نه ڄاڻان ڪيئن اهو ”گورو“ بدلتجي ”سائين“ ٿي ويو. ۽ ان شاهه صاحب جي ڌيءُ هئي سالمو.

* * *

هونئن، پڙاڏو، فزڪس ۽ سائنس جي اصولن باوجود، منهنجي لاءِ عجب ۽ اسرار جا ڪيترا امڪان ڪٽي ايندو آهي. پڙاڏي جو ٿلهلڄڻ، وڻجڻ، پنهجي ’اصلي‘ آواز ڪسي ڳولھڻ، وقت جي حدن ٻاهر پهچي گونج ۾ بدلجڻ - ڄڻ آواز جو اڻ ٽٽل آرسِيءَ ۾ عڪس آهي - پڙاڏو.

اڄ مون کي ياد نه آهي، پهرين پهرين مون پڙاڏو ڪڏهن ’ڊسڪور‘ ڪيو هئو.

رائين هوائن، همايون جي مشوري آندڙ ڪنهن جو آواز ڪرڻ،
 پڙاڙي جو گواجڻ، ٻالوين لاءِ هڪ اهم آلهو ۾ شامل آهي. پر،
 ان وقت، اڏي، چمي وڻل وائوڙ ۾، گندڙو آنگن اکون جي
 وچ ۾، ان ڪل آواز ۾ آيل پڙاڙي جي اوچتائيءَ ماڻهن کان
 چوڪ پرائي ڇڏيو. ڪن جو چوڪ، موڪ ۾ بدلاجي ويو، ڪن
 جون ارون ٽالهي ويون، ڪن جي منهن تي عجب نمودار هئو.
 ٻالوين جو ننگاهون آسان طرف ڪڍي آيون. ۽ سلما ڪٿي،
 شڪي، سهڻي، آلهي، شڪ ۽ آلهن کي هٽائڻ لاءِ زور
 سان کلي ڏنو. ڪل جو وري هڪ آلهو پڙاڙو... مان سنڪوچ
 ۾ اچي ويس ۽ چڻ سلما جي حوڪم لاءِ ڏميو وار مان هوس،
 چڻ هن جي آواز ڪري، هن جي ڪل ڪري آيل پڙاڙن جي
 شور سان شهيداهه جو آند مان هاڳي آڻڻ جو امڪان ۽ خطرو هئو.
 ۽ ٻالوين جون الزامي نظرون، ڪدم سلما کي ٻانهن کان
 پڪڙي، ڇڪندي، مان اڪڙو اڪڙو ٻاهر اڪري آيس.

• • •

”اوکي رائين ڪرڻ نه ڪمندو هئو.“

”پر سائين، گنبد هيٺان پڙاڙو آ. هوڪو ٻڌڻ چاهيندو.“

”اڏهن نه... تون ٻار نه آهين. ان کانسواءِ...“

”ان کانسواءِ ڇا؟“

”هيتو ماڻهو آهن ۽ ڪيترا نه وڏيسي نه آهن ۽ ڇا سوچيندا
 هوندا نه هيءَ سنڌي...“

مون ڳالهه، اڏ ۾ ڇڏي ڏني. اصل ۾ ڳالهه، اوري ئي چڪي
 هئي. ڏاڏي- اڏڏاڏي آهڪ ڦومن ۽ جالين جا ماڻهو ۽ انهن
 وچ ۾ آسڻ نه سنڌي- هڪ سنڌ کان هتي گهمڻ- ڏوڻ لاءِ
 آيل ۽ ٻيو مان دهليءَ جي هڪ ”نگرو“ ۾ ’ڏورسجي‘ وڻل
 سنڌي- آهي نه سهاروڪ هئي، ۽ ان ڀيٽ ۾، ڀيٽ جي آخري
 سنڌي ڪٿي بهينداسين..؟

پڙاڏو

— گڏو سامه ٿاڻي

ڪافي ٿڌ هئي. ڪوهيڙو وٽن ۾ ڪوريٽري جي چار جيان
اٽڪيو ويو هئو. سياري جي صبح جي اُس، اُن چار ۾ ڦاسي،
ٻاڻ ڇڏائڻ جي ڪوشش ۾ ڦٽڪي، ساڻي ٿي زمين تي
بيٺي هئي. همايون جي مقبري جو نيچ جهڪو ٿي ويو هئو.
لڳو ٿي، مقبرو، ٿڌ کان بچڻ لاءِ پنهنجو ٻاڻ ۾ سوڙهو ٿي
ويو هئو. ٿورست ڪافي انداز ۾ هئا. پوءِ به وايو منڊل ۾
جدا جدا ٻولين جي آواز هوندي به هڪ وڻندڙ سانس هئي.
مقرر وقت اندر مقبري ڏسڻ جي بندش سبب ٿورست جا
قدم ڪجهه تيز هئا. ڪميراٽون 'ڪاڪ' جي آواز سان پنهنجي
هستيءَ جو اطلاع ڏيئي، ڇپ ٿي ٿي ويئون. ڏسندي ئي
يادگارن جا گروهه ٺهي ويا. ڪجهه ٻاهر بيٺي، دور جمنا کي ڏسڻ
۾ مڱڻ، ڪجهه مقبري جي دروازن ۽ گنبذ جي بلنديءَ جي
انداز لڳائڻ ۾ مشغول، ڪجهه اندر گائيڊ جي نه ڄاڻ ڪيترا
دفعن دهرائيل، دهرائيندي، بنا ڪوشش جي پنهنجو پاڻهي ياد
ٿي ويل، انگن-اڪرن سميت، هڪ ليڪچر ٻڌڻ ۾، ٻڌندي-
ڏسندي، ڪجهه هلاڪي عجب جي اظهار ڪرڻ ۾ گرم-سرم.

اوچتو زور سان - تمام اوچتو، ڪافي زور سان - هڪ زناڻو
آواز ”ها آ... ها آ...“ ٿيو. آواز پنهنجي گرميءَ سان جمي
ويل سونديءَ کي رچائيندو، مٿي، مٿي گنبذ سان ٽڪري،
واپس، هيٺ شهنشاھ جي قبر سان ٿيڙ ڪاٽي، ديوارين تان
ڪسڪندو، هڪ پڙاڏو بطجي گونجي اٿيو... ها آ... ها آ آ...

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

منهنجي بهترين ڪهاڻي منهنجي علم مان آڃا اچي آهي. هي الحال مونکي منهنجي شايع ٿيل ڪهاڻين ۾ ”دل ڏي- دل وارن کي“ سڀني کان وڌيڪ پسند آهي ۽ ڪارڻ ٻڌائڻ اهڙو سڙڪو نه آهي. هڪ ڀيرو اٺوئي ڪنهن رچنا کي بهتر ٻڌڻ پڙائيندو آهي. هن ڪهاڻيءَ جي ٺاڻڪا، ان جي جيون ڪهاڻي، ان جيون ڪهاڻيءَ کي بيان ڪرڻ جو طور طريقو ۽ سڀ کان وڌيڪ ٺاڻڪا جي مسلسل پڙها ۽ ان جي هندي حس ۽ ذهن تي اُتر منهنجي من تي هڪ اُتوت چاڻپ چڙي آهي. ڪنهن رچنا ڪار تي منهنجي ڪنهن رچنا يا ۽ ان جي ڪردار جو اُتوت اُتر چڙڻ تي ان جي بهتر هجڻ جي ساک ٿو پري. رچنا ڪار جي منهنجي ڪردار سان همدردي نه. ان ڪردار ۽ هندي جيون جي ڪنهن پهلوءَ کي ايترو آگاهو ڪري ٿو جو اهو پڙهندڙن جي همدرديءَ جو به ٻاڏو بڻجي پوي ٿو. هي ٺاڻڪا سان اوهان پالڪن جي همدردي ٿي نه. مان سمجهندس منهنجي چونڊ صحيح آهي ورنه..... مان ان کان وڌيڪ اوهانجي راي تي اثر انداز ٿيڻ نٿو چاهيان ۽ بس.

— گوڀند مالوي

ڪن ئي هٿ رکي ڇيائين. ”اسو جو رام ريجهاء بند.“
 ۽ پوءِ ڀڳت جيان ٺهڪ ۽ ڦيرايون پائڻ لڳي.
 مان ئي اسٽال طرف وڌي ويس. ڇانءِ جو آرڊر ڏنم ۽
 اسٽال واري کان پڇيم، ”هيءَ استوري روز ڀڳت وجهندي آهي،
 هٿ ۽“

هن چيو، ”هٿ نه، پر آلهاسنگر ۾ ڪٿي نه ڪٿي
 هيڏي مهل هن جو آواز گونجندو آهي ۽ آواز ڪافي سريلو
 اٿس. جوانيءَ ۾ قهر ڪيو هوندائين.“

مون پڇيو، ”ڪڏهن کان ڪل ٽوڪيل اٿس؟“
 ”جڏهن کان مڙسڻ گهر ۾ هن جي بهاج آڻي وهاري آهي.“
 مان اواڪ رهجي ويس.
 هن چوڪري کي چيو، ”ڀڳت صاحب کي ته ڇانءِ ڏيئي
 اچ، چورا، اڃا نند جو ڪمار اٿس، آواز ۾ چستي غائب آهي.“
 مان به چوڪري جي پٺيان پٺيان هلڻ لڳس.
 گانو ڦري چڪو هئو، ان وچ ۾.

”دل ڏجي دل وارن کي، ڪهڙو قدر پوندو بي قدرن
 يارن کي؟“

چوڪري ڇانءِ وڌائي چيو، ”ڀڳت صاحب، ڇانءِ.“
 هن ڇانءِ وٺي چيو، ”لڳي ٿو قدر دانن جي کوٽي ڪانهي.“
 چوڪري ٽهڪ ڏنو. منهنجي دل رٺڻ لڳي.
 ٻليٽ ۾ اڌ ڇانءِ مون ڏانهن وڌائي ڇيائين. ”ٻيءَ تون
 به ڇا ياد ڪنديين ته ڪو ڀڳت گڏيو.“

مون بي اختيار هن کان ٻليٽ ورتي. جهلي بهي رهيس.
 هن ڇانءِ جو ڍڪ ڀري چيو، ”ٻيڙي اٿي؟“
 مون سگريٽ هن ڏانهن وڌايو.

هن چيو، ”منهنجو ٻيءَ سگريٽ نه، ٻيڙي ٻيڻدو هئو.“

۾ جهلي، ساڳيو هٿ ڪن تي رکي گنگنايائين، ”نه ڪوانگر.
 لي لکيل هئو، نه دل تي لکي هئي، ماڻهو ائين چون ٿا...“
 هن آواز وڏو ڪيو ۽ چيو، ”ماڻهو ائين چون ٿا، عمر ساڻ
 لڳي هئي.“

منهنجا ٽاڪ لڳي ويا. مان هن کي ٺڪيندو رهيس.
 ”ڇا ٿيو آهي، هنن پنجن ڇهن سالن ۾؟“ مون پاڻ کان پڇيو.
 هوءَ ملند ڪارائيءَ ۾ رهندي هئي، منهنجي شرڪ کان
 ڏهن ٻارنهن منٽن جي پنڌ تي، اُڪويءَ جي هيٺان.
 مان پنهنجاٺ جي چنڊي لاءِ گهر گهر ويو هوس، هڪ دفعي.
 هن مونکي ڀري کان سڃاڻو. ڀابوہ مان چيائين ”اڄ.“
 هوءَ اڃا به ڳري ويئي هئي، ظاهر هئو گهر جو سمورو
 ڪمڪار پاڻ ڪندي رهي هئي. ڪرڙوڻ تي چڪي هئي،
 ڀوءَ به اکين جي ڇمڪ ۽ ڪشش، سڀاءَ جي خوش خاڻي
 سلامت هيس.

هن جو ٻڌي ڪوٺ هئو، چنڊو نه ڏٺائين. ٻڌيءَ کي پنهنجاٺ
 آڻيس ۾ چنڊو ڏيڻ لاءِ موڪلڻ جو واعدو ڪيائين، زور ڪيو
 ڇانه ڀار هائين.

هن جو ٻڌي بدشڪل نه ٿي هئو، ڀو هن جو چيس ٿي لڳو.
 اُڪاڻي سامهون ڀاڄي وڪڙندو هئو.

مون هن کان ڀاڄي وٺڻ شروع ڪئي. ڀو تي ڀيرا رستي پنڌ
 رکي، گڏي، ساڳيءَ خوش خاڻيءَ سان پيش آئي.

يڪاڪ ڀاڄيءَ وارو ڪم ٿي ويو. رکي به ملند ۾ ورڪي
 ڏسڻ ۾ نه آئي.

گاڙي آئي، مون هيءَ گاڙي به ڇڏي ڏني.
 اوچتو هوءَ اُلي کڙي ٿي. چيائين، ”مهاڻي منهنجو وارو
 آهي.“

”سڃاڻين ٿو؟“ ۽ جواب ۾ ٺهر ٻهر ٻاڙ ڏنائين. ”مان آهيان
 رڪي، سندن سڪي.“ هن ٺهڪ ڏنو.
 منهنجي ڀرج هڪي رڪي، سندن سڪي ڪري سڏيندي
 هئي.

هن ٻڃيو، ”جمنڊا ڪيئن آهي؟“
 مون چيو، ”هن سنسار ۾ ڪانهي.“
 هن کان رڙ ٺڪري ويئي، ”ڇا چيو؟“
 مون ٻڃيو، ”جيوترام ڪيئن آهي؟“
 هن چيو، ”منهنجي شاديءَ کان اول ساسين سڪالو ٿيو.“
 مون دل تي دل ۾ چيو، ”سڪر آهي.“
 سڪر مون جيوترام جي مڙ تي ۽ ڪيو هئو ٻار ان کان
 وڌيڪ هڪجي شاديءَ تي.

پليٽ فارم وري ماڻهن سان ڀرجڻ لڳو هئو. ٻي گاڏي اچڻي
 هئي، شايد.

ڪاڪ هوءَ اُٿي ويئي. ٿاڻل رٿي سان گڏ، اڳهائين.
 هٿ سان وار ٺاهيائين. ڪيسي ۾ ٻڃيل هڪ ٻيڙي ڪڍيائين.
 اُٿي، مون طرف وڌي. مون سمجهيو مونکي سڃاڻو اٿائين.
 ڇيائين، ”ماچيس اٿيئي؟“

مون ماچيس ڪڍي ڏنومانس، ”سڃاڻين ٿي نه، مونکي؟“
 ”ها.“ هن ٻيڙي ڏکائڻ لاءِ ٽيلي ٻاريندي چيو.

منهنجي دل جي ڏک ڏک وڌي ويئي.
 هڪ لٽيو ڪش هڻي ڇيائين، ”جاڙو ڀڳت آهيان نه.“
 وڌيڪ گنجير ٿي ڇيائين، ”مان ڪور ڀڳت آهيان.“ هوءَ ٻينچ
 طرف هلڻ لڳي، چوڏي ويئي، ”تون ڳام، منهنجي ڳاڻ ۾
 اچا نه آهي. ڀڙانف اچا نه ٿي آهي.“
 هوءَ ٻينچ ٿي ويهي رهي. لٽيو ڪش هڏيائين، ٻيڙي هڪ

۱۳۳
”سڃاڻين ٿو؟“ ۽ جواب ۾ لاءِ به باط ڏنائين، ”مان آهيان رڪي، سندن سڪي.“ هن ٽهڪ ڏنو.
منهنجي ڀيڻ هڪي رڪي، سندن سڪي ڪري سڏيندي هئي.

هن ڀڄيو، ”ڄمنا ڪيئن آهي؟“
مون چيو، ”هن سنسار ۾ ڪانهي.“
هن کان رڙ ٺڪري ويئي، ”ڇا چيو؟“
مون ڀڄيو ”جيوتوار ڪيئن آهي؟“
هن چيو، ”منهنجي شاديءَ کان اول سائين سڪالو آيو.“
مون ڏل تي دل ۾ چيو، ”شڪر آهي.“
شڪر مون جيوتوار جي مرن تي به ڪيو هئو پر ان کان وڌيڪ منهنجي شاديءَ تي.
بايت فارم وري ماڻهن سان ڀرجڻ لڳو هئو. ٻي گاڏي اچڻي هئي، شايد.

يڪاڪ هوءَ اُتي ويئي. ڦاٽل رني سان گڏ اڳهاڻين.
هٿ سان وار لاهيائين. ڪيسي ۾ بچل هڪ پيڙي ڪڍيائين.
اُتي، مون طرف وڌي. مون سمجهيو مونکي سڃاڻو اٿائين.
ڇيائين، ”ماچيس اٿيئي؟“

مون ماچيس ڪڍي ڏنومانس، ”سڃاڻين ٿي نه، مونکي؟“
”ها.“ هن پيڙي ڊڪاٽ لاءِ ٽيلي ٻاريندي چيو.
منهنجي دل جي ڏک ڏک وڌي ويئي.
هڪ لنڊو ڪش هڻي ڇيائين، ”ڄاڙو ڀڳت آهيان نه.“
وڌيڪ گنجو ٿي ڇيائين، ”مان ڪدور ڀڳت آهيان.“ هوءَ ايندڙ
طرف هلاڻ لڳي، چونڌي ويئي، ”تون ڳام، منهنجي ڳاٺ ۾
اچا ڏير آهي. ٻارهاڪ اچا نه ٿي آهي.“
هوءَ ايندڙ ئي ويهي رهي. لنڊو ڪش ڇڏيائين، ٻيڙي هٿ

ڳوٺ ۾ به اهڙي شائتي هئي، جهڙي بلڄمٽ فارم تي. اوجتو هيڏي مهل ذري گهٽ سڄو ڳوٺ جاڳي اٿيو. پاڪو ڪٿو پئجي ويو ڳوٺ ۾. شمعسو پنهن جهن همراهن سان آيو هئو. سڀ گهوڙن تي سوار هئا ۽ سيمي کي ڏاڏا ۽ لنون هيون. مان پنهنجي ۽ رڪيءَ جي گهر وڃر پڌر وٽ پهتس ته ڏڏڙي وح ۾ ڦاسي ويس. گهوڙا سوار پڌر لتاڙي ڳوٺ کان ٻاهر وڃي رهيا هئا. پرک ٿيندڙ رڪيءَ جا رڙيون ۽ واکا ڪن ۾ پرک رهيا هئا. هينئر به گویا ماضيءَ ۾ حال جو سنڌو منجهي چڪو هئو، ڪن لاءِ.

هڪ ئي وقت ۾، رڪيون منهنجي سامهون هيون. هڪ شام ۾ اگهور ٿيندڙ، بي ريندڙ باڪاريندڙ منهنجيءَ پُٺ سان چلي چئي رهي هئي، ”ماڻهو ڇا نه ڇون، مان گنگاڄل جهان پوتر آهيان. سميسي کسي مون پُٺ جو واسطو وڌو. ۽ عين موقعي تي هن مون کي ڇڏي ڏنو. هنجي همراهن هوس پڇاڻڻ چاهي. ڇيائين، پُٺ آهي منهنجي. منهنجي لاش تي ڪارو منهن ڪٿو.“

سميسي جي پُٺ خدا ڇا حق انشائي ڇڏيو. سميسي کي سڱهه به نه مليو، پوءِ به هن ڪا ڪلا نه ڪئي، شڪايت نه ڪئي. تسبيح ٿي ويندو هو، الله کي پاڻائيندو رهيو، ”رب جبهڪا تهندي رضا.“

هن جي ڊپ کان جهونڙام ڳوٺ ڇڏي چڪو هئو. هڙ پي ويو، رڪي اڙهي ويئي، گنگاڄل جهان پوتر هوندي به، ڪو آگاهتو نظامتو عامل يا پائيندڙ ڇوڪرو يا راڻو به هن سان شادي ڪرڻ لاءِ تيار نه ٿيو.

نورهيڻ پڇاڻا هوءَ مولڪي ڪراچيءَ ۾ پرنس رڌوڊي گڏي. ڪافي سنهي ٿي چڪي هئي. پاڻ مولڪي بهار پائين، پڇيائين،

گلن اجهي رهيو.
 علي اڪبر چيو، ”تنگ، جهڙو چورو توکي ڇڏڻ امان ٿيندو.
 گلن وج.“
 گلن وڃڻ لڳو.

مهمسي چيو، ”ڄاڻا، پوليس جي ضرورت ڪانهي. مونکي
 پنهنجي گهر ۾ آهي. مان پوليس کانسواءِ ئي پنهنجي عزت
 جو بدلو ڇڪائيندس.“
 گلن اجهي ويو.

مهمسي ڄاڻا، ”مان ڏوان جي ڏي ۽ سان زوري ڪندس،
 پڻا جو بدلو ڇڪائيندس.“
 مڙهڻو ڏيان مڙهڻا جي حالت طرف ڊوڙيو.
 مان ڪانڊار جي واس.

هو ۽ مڙهڻو ئي اولڪه، ٻيئي هئي، واس مان ٿوري ڪڪر ڦڙڙ
 لڳي ڇڏيس.

علي اڪبر مهمسي کي پڻا جو واسطو وڌو، اُڏو کڏو
 ڪرائي، مار ٻيئي گائي جو واسطو وڌو. مهمسو پوءِ اڙڙا ٿيندو
 رهيو، جهولارام همت جوڙيندو پاڙا ٿيندو رهيو، مهمسي ۽
 علي اڪبر کي.

علي اڪبر پاڻ دروازو کوليو ۽ مڙيل ماڻهن کي ٻري وڃڻ
 لاءِ چيو. هن ڊاڪٽر مولچند جي لوس کي اچڻ لاءِ نياڻو موڪليو.
 وري دروازو بند ڪري ڇڏيو.

هشتو ٺهري ويو. جهولارام پنهنجي گهر جي ورائندي ۾ سمهڻ
 لڳو. گهر جي آڳاٽي ۾ گلن ۽ سندس هاري مرمو به سمهڻ لڳا.
 هو ۽ اڃا تائين سمهي ٻيئي هئي - ڪڪر ڦاڙيندي.

کاڌي اچي ويئي. ماڻهو چڙهي ويا. هن کي ڪو پتو نه،
 ٻيو. مان ماضيءَ ۾ ڪوهيو ويٺو رهيس.

ماڻهن جا مڇڙاڪا مڙي ويا، گاڙي اڇڻ ۾ هڻي شايد،
 دروازو جهٽوڙام جي نوڪر گلڻ کوليو. هو علي اڪبر جي
 ڀڃڻ تي ڪري ڀڄو. پاڏاڻيندو رهيو، ”قبلا مان اي تصور آهيان.“
 علي اڪبر دروازي بند ڪوڻ جو حڪم ڏنو. ماڻهو مڙي
 ويا هئا ناهر.

سامهون غداڇا روئي رڙي رهي هئي، خميسي سان چنبڙي،
 هنجي سلوار ڇڪي ٽاڙي ويئي هئي. جهٽوڙام بتاون جو اڳت
 ٻڌي چئي رهيو هئو، ”مان ٻي سار ڏيندس، ٻاڪٽو جو علاج
 ۾ ڪرائيندس.“

علي اڪبر هنڪي زوردار ڏڪ هڻي ڪٺو ۽ ڇرو ”بدمعاش،
 ٽنهنجو ڀڃڻ ئي ناهو آهي.“
 ”او مونکي مارايو!“ دوان چيو، ”ٽنگ ڇوڏي چوري مون
 کي مارايو.“

علي اڪبر ٻيو ڏڪ هڻي چيو، ”ڇپ ڪر، نه ته جان کان
 ماري ڇڏيندو سانءُ.“

غداڇا سلوار هڻن ۾ جهلي پاڻ کي ٻڪڻ جي ڪوشش
 ڪري رهي هئي. ريت ۾ سلوار ٽاڙهي، وڌيڪ ٽاڙهي ٿيندي
 رهي. هو خميسي سان چنبڙي ۾ ويئي هئي. هو رڻندي
 چوندي رهي، ”گلڻ زوريءَ وٺي آو، دوان مونکي ٻن
 روپيا ڏنا، مون اڃا ئي ڇڏيا.“

نوٽ ڏهن ئي ٻڌو هئو.
 علي اڪبر گلڻ کي چيو، ”ٽالئي ان سبب (انسو ڪٽو ٿو
 وٺي آڇ. ٻو ڪجهه نه ڇڏيس. جرف ايترو ڇڏجائس، شاه
 سڏايو اٿي.“

جهٽوڙام هٿ ٻڏي چوڻ لڳو، ”علي اڪبر، مون سان ايترو
 ظلم نه ڪر، مان ڪٿي جو به نه رهندس.“

هو موڙي ئي ويلو ٻهڙي ڇڪيندو هئو ۽ اوطاق کان ٻاهر
 ايندڙ ويندڙ کي ڏسندو هئو. هڻ مونکي ڏسي موڪندو هئو،
 ۽ ان مرڪ ۾ به شرارت هئي، هڪ قسم جي نيند هئي، ما،
 آڪڙن قدمن سان شاه جي اوطاق اندر گهڙي ويندو هوس.
 شام جو رڱيءَ کي ڏسندو هوس، هنجي اکين ۽ مرڪ ٻيئي
 ۾ ڪش هئي پر نه شرارت، نه نيند.
 هڪ ڏينهن ...

اسٽيشن ئي شور و غل مڃي ويو. هڪ باڪيت مار ٻريان
 ڪنهن جو کيسو ڪٿي ريل جا پٽا لتاڙي پئي ٻاڪيت ڦارم طرف
 ٻوڙي رهيو هئو. ماڻهن چلايو، ”ٻڪڙو مارو“

مون هن ڏانهن نهاريو. هو اونگه سمهي پيئي هئي، ڪنڌ
 سو ٿورو ايندڙ کان هيٺ لڙڪي پيو هوس.
 منهنجو ڏيان رٿل جي آواز طرف ڇڪجي ڪئين سال
 ٻهون ۽ ڪئين ڪوڊ پري.

علي اڪبر چيو، ”جيوتراڻ ڪا زوريءَ ڇوڪري ڦاسائي
 آهي، ڏينهن ڏلي جو، آف.“ هڻ جنسي ٻوڙيو. مان به هن
 جي پٺيان ٻوڙيس. شاه جي سامهون واري دري بند هئي.
 اسان کاپي پاسي مهڙي دروازي طرف ٻوڙياسين. دروازو
 بند هئو. اسانجي نولڪيءَ جي ڪپ واري زمين جي ٻوڙ واريءَ
 ڪونگوءَ جي زمين جو هاري خميسو آڳند جي پٺ تي چڙهي
 ڇڪو هئو. هن زور سان آڳند ۾ ٽپو ڏنو. زانليون ڪوڙيون
 رڙيون اڃا به اچي رهيون هيون.

علي اڪبر دروازو کٽڪتاڻو ۽ زور سان چيو، ”مان شاه
 آهيان. دروازو کوليو.“

دروازو نه کليو. علي اڪبر دروازو کٽڪتاڻيدو رهيو ۽
 ”مان شاه آهيان، مان شاه آهيان“ چلائيڏو رهيو.

ٻڌڻيون ڇڪيندو هئو، پنهنجي عاقل ٻڌي جتان لاءِ ڄاڻ نه ڇڪيندو هئو، ان اوطاق کان ٻاهر ئي نه نڪرندو هئو. نوڪر هئو وٽس هڪ. هو ڇڪيڪار سان گڏ، گهر مان ماني نڪي نه آڻي ٿو ايندو هوس.

هنجي ڳوٺ ۾ اچڻ کان اڳ، ئي منهنجي هم ڪلاسيءَ جون ڪي ٻڌايو هئو، ”رڪيءَ جو ٻيءَ لائينڊيئر آهي. زال سان ورهين بيان اطمینان آيس، پر پاڻ ايندو ڪونهي.“

هن جا روش گهڻو ٺٽو رڪيءَ سان ملندڙ جهلندڙ هئا. وڏيون ويڪريون ڇڪيندڙ اکيون، هتي اهي رڪيءَ ۾ ڪشش جو باعث هيون، اتي جهولارام سونهري ڦير واري عبيدڪ مان نه ڦارائي لڳندو هئو.

ڦارائي هو هئو ئي. هر روز نڌو هئو نه ڪا به ڪا هڙائي هن جي اوطاق ۾ هر روز ڪي ڪلاڪ ايندي آهي.

هندو زالن ۽ ڇوڪرين پاڻ کان پاڻهي پابندي وجهي ان اوطاق وٽان لنگهڻ ڇڏي ڏنو هئو. مهراج قنبداس جو گهر ان اوطاق سان لاڳيتو هئو. هو چنڊيون واهيندو هئو ۽ ٽوٽا ڦٽا به ڏسيندو هئو. هو گهڻو ٺٽو گهر ۾ ويٺو هوندو هئو ۽ گهڻي ڀاڱي زالون ئي هن کان ڏاڍا سڳڙا رکيائون، ثابت وٺنديون هيون. ان زماني ۾ زالون بازار مان نه لنگهنديون هيون پر جهولارام جي منهن تي چڙهڻ کان اڳتي ڪڍي بازار لٽاري وڌو ڊڪڙ ڏيئي مهراج وٽ وڃڻ لڳيون.

مان هر روز منجهند جي ماني کائي، جڏهن ٻيا سڀ گهر جا پاڻي جهليءَ هيٺ سمهندا هئا، تڏهن گهر مان نڪري جهولارام جي اوطاق لٽاري، شاهه جي اوطاق ۾ اچي اڪير علي سان ڪچهري ڪندو هوس. شاهه جي اوطاق ۾ گهڙڻ کان اول جهولارام جي اوطاق جي دريءَ ٿنڌر ضرور ٺهاري ٻڌو هوس.

هو موڙي تي ويٺو بهڙي ڇڪيندو هئو ۽ اوطاق کان ٻاهر ايندڙ ويندڙ کي ڏسندو هئو. هو مونکي ڏسي موڪندو هئو، ۽ ان مرڪ ۾ به شوارب هئي، هڪ قسم جي نينڊ هئي، مان ٽڪڙن قدمن سان شاه جي اوطاق اندر گهڙي ويندو هوس. شام جو رڪيءَ کي ڏسندو هوس، هنجي اکين ۽ مرڪ ٻنهي ۾ ڪشش هئي پر نه شوارب، نه نينڊ. هڪ ڏينهن ...

اسٽيشن تي شور و غل مچي ويو. هڪ پاڪيت مار ٻريان ڪنهن جو کيسو ڪٽي ريل جا پٽا لٽاڙي پٽي پليٽ فارم طرف ڊوڙي رهيو هئو. ماڻهن چلايو، ”ڀڳڙو مارو“ مون هن ڏانهن نهاريو. هو اونگهه سمهي پيئي هئي، ڪنڌ سو ٿورو پينڊج کان هيٺ لڙڪي پيو هوس. منهنجو ڌيان رٿڻ جي آواز طرف ڇڪجي ڪئين سال پٺيان ۽ ڪئين ڪوهه پري.

علي اڪبر چيو، ”جيوترام ڪا زوريءَ چوڪري ڦاسائي آهي، ڏينهن ڏلي جو، اٺ.“ هو جنسي ڊوڙيو. مان به هن جي پٺيان ڊوڙيس. شاه جي سامهون واري دري بند هئي. اسان کاپي پاسي مهڙ جي دروازي طرف ڊوڙياسين. دروازو بند هئو. اسانجي نولڪيءَ جي ڪپ واري زمين جي ڀر واريءَ ڪونگوءَ جي زمين جو هاري خميسو آڳند جي پٺ تي چڙهي چڪو هئو. هن زور سان آڳند ۾ ٽپو ڏنو. زنانئون ڪوڙيون رڙيون اڃا به اچي رهيون هيون.

علي اڪبر دروازو کٽڪڙايو ۽ زور سان چيو، ”مان شاه آهيان. دروازو کوليو.“

دروازو نه کليو. علي اڪبر دروازو کٽڪڙائيندو رهيو ۽ ”مان شاه آهيان، مان شاه آهيان“ چلائيندو رهيو.

ٻڌڻيون ڇڪيندو هئو، پنهنجي عامل ٻڌي جتان لاءِ چلم اس-
ڇڪيندو هئو، ان اوطاق کان ٻاهر ئي نه نڪرندو هئو. نوڪر
هئو وٽس هڪ. هو ڪم ڪار سان گڏ، گهر مان ماني ٺڪي به
آڻي ڏيندو هوس.

هنجي ڳوٺ ۾ اچڻ کان اڳ، ئي منهنجي هم ڪلاسيءَ مون
کي ٻڌايو هئو، ”رڪيءَ جو پيءُ لاجپتو آهي. زال سان ورهين
يان الطيف اٿس، پر پاڻ ايندو ڪونهي.“

هن جا روش گهڻو ٺٽو رڪيءَ سان ملندڙ جهلندڙ هئا.
وڏيون دڪانون ڇڪيندڙ اڪيون، هتي اهي رڪيءَ ۾ ڪشش
جو باعث هيون، اتي جيوترام سونهري فريئر واري عيبداد مان
به شرارتي لڳندو هئو.

شرارتي هو هئو ئي. هر روز ٻڌو هئو ته ڪا به ڪا هراڻي
هن جي اوطاق ۾ هر روز ڪي ڪلاڪ ايندي آهي.

هندو زالن ۽ ڇوڪرين پاڻ کان پاڻ بهي پابندي وجهي ان
اوطاق وٽان لنگهڻ ڇڏي ڏنو هئو. مهراج قتيباس جو گهر ان
اوطاق سان لاڳيتو هئو. هو چنيون واهيندو هئو ۽ اوڻا ٺهڻا
به ڏسندو هئو. هو گهڻو ٺٽو گهر ۾ ويٺو هوندو هئو ۽ گهڻي
ڀاڱي زالون ئي هن کان ڏاڍا سڳڙا رکيائون، ٻائيءَ ولنديون
هيون. ان زماني ۾ زالون بازار مان نه لنگهنديون هيون پر
جيوترام جي منهن تي چڙهڻ کان اڳتي ڪڍي بازار لتاڙي وڌو
وڪڙ ڏيئي مهراج وٽ وڃڻ لڳيون.

مان هر روز منجهند جي ماني کائي، جيڏهن ٻيا سڀ گهر
جا پاڻي جهليءَ هيٺ سمهندا هئا، تڏهن گهر مان نڪري
جيوترام جي اوطاق لتاڙي، شاهه جي اوطاق ۾ اچي اڪو عليءَ
سان ڪچهري ڪندو هوس. شاهه جي اوطاق ۾ ٻهڙڻ کان
اول جيوترام جي اوطاق جي دريءَ (ڏند ضرور تيار ايندو هوس).

۽ اُتان گڏ موٽندڙون هيون. ٻنهي کسي ماڻهن هڪ ئي وقت
ٻنجهين درجي سنڌيءَ مان اسڪول ڇڏايو هئو. مان ٻنهي جي
وڃڻ مقصد هوس. روز ڇلڻ جي اوت موت ٿيندي هئي هنن
جي وڃڻ. مونکي ڇلڻ پڙهڻ جو زبردست ويچار ايندو هئو
۽ امانت ۾ ايمان ڪڏهن نه ڪيم. شام جو منهن اونداهي
بعد منهنجي ٻيٽ ٻوٽي مٿي ٿي وڃهي، مونکي ساڻ ڪري هن
جي گهر هاندي هئي. ساڙيون ڪلاڪ ساندهه ٻڪ ٻڪ ڪندڙون
هيون. مان پاسي واري گهر ۾ هڪ ڪلاسيءَ سان ايوڊي راند
ڪندو هوس. ۽ اهو ٽيهر سالن جا سال هليو.

اسٽيشن تي ماڻهو وڌڻ لڳا هئا. اها پهريون گاڏي مڇي ٻلو
وڪڻندڙن جي گاڏي ليکي ويندي آهي. منهنجي پاسي ۾
۽ هڪ ٽوڪرو رکجي ويو، ٽوڪري جو مالڪ بيٺو رهيو. هونءَ
شايد اڻهيو ئي ڇڏي وڃان ها، ان ڏينهن ٿورو پريو سويس.
هن وري ڪروٽ بدلي. ٻه ئي ٻيڙيون ڪري پٺيون هن
جي چولي جي ڦاٽل کيسي مان. ڇاتيءَ جو ٿورو حصو ڏسڻ ۾
آيو. مون منهن ٿوري ڇڏيو.

ننڍي هوندي، مون من ئي من ۾ هن جي ننگ ڪرڻي
اندر جهانڪيو هئو، الاڻي گهڻا ٻيرا.

ڪپڙا هوءَ اوچا، ڇاڪيڏاڻا ۽ سٺا سبيل پائيندي هئي.
هوءَ اڪثر چوندي هئي، ”هيءُ ڪپڙو منهنجي ٻيءَ موڪليو
آهي... هيءَ ٻوٽي ۽ منهنجي ٻيءَ موڪلي آهي... ڪهڙو ڪپڙو
مونکي سونهندو، سا منهنجي ٻيءَ کي ڄاڻ آهي.“

ٻار هن جو ٻيءَ مون ورهين جا ورهين، هن جي گهر روز
ويندي به نه ڏٺو. ۽ جڏهن هنکي مون ڏٺو، پوءِ نه اڪثر روز
ڏسندو هوسائين، تڏهن هنکي منهنجي گهر ۾ نه، گهر کان به
ٿي جڳهيون پري شاهه جي حويلي ۽ سامهون اوطاق ۾ ڏٺو. هو

ڏاڏو ۽ اتر ٺڪري ويندو ۽ ٺٽي کان سواءِ گاڏي ۾ ويٺي نه
نه ٿوري گهڻي ننڊ ڪري سگهندس. ڇانءِ سان نه...

مون کان هڪو چوڪ ٺڪري ويا.

”هيءُ! هيڏي مهل!! هتي!! هن حال ۾...“

ٺٽي پٺيان رکيل ٻنڊجي آي هو ۽ سهڻي ٻيٺي هئي. روشني
اعڙي ڇٽي نه هئي، جهڙي ٺٽي آي هئي. ۽ هن هي جهڙي
هي حالت ۾ ٿورو نه اچي ويا هئا، ٻيو نه مونکي هڪي-ڇاڻڻ
لاءِ هن ئي ٻيو نظر وجهڻ جي ضرورت نه هئي. مون ٻيو نه،
وري هن ڏانهن نهاريا. منهن ڪارو ڪم آي ويا هوس ۽ ٽوڙيل
نه ٿي لڳو. وار سڀ هڪو سڀ سڻند ٿي چڪا هئس. اکيون
بند هوندي نه، ساڳيون موڪرايون ٿي لڳيون. ”اڳيون ڪشش
ڪندڙ ڇمڪاڻا آهن ۾؟“ مون پاڻ کان پڇيو. ٻڪ سان ڪي
ڇٽي نه سگهندس. پر هو ۽ اعڙي ٺٽي لڳي هو ڪو اعتماد ڪري
سگهي نه حوائي ۾ قدم رکندي هو ڳوٺ، اڃا به او هي
سندري مڇي ويندي هئي. سڻند جهڙي، سهڻن روشن ۽
ڊولائي تي ٻهڪ ڪو اٽوڪو سنگم هئي هو.

هن پاسو بدلايو، سوڙهيءَ ٻنڊجي آي، حٽن اٿن، هڪي
روشنيءَ ۾ به هن هي ڳڻيءَ جي ظاهر پاسي آي ڇٽيءَ هو
داغ هئا، ڪافي وڏو. مون کان ٿڌو ساهه کڻي ويا.

۽ ٺٽي هوندي، ٻار هوس اڃا، جهڪو ٺڪو ٻڌندو
هئا، ”شادي ڪندين؟“ مان جواب ۾ چوندو هوس، ”مان
ساري عمر شادي نه ڪندس.“ ۽ ان زوردار نه نه ڪري ٿي
هرڪو ساڳيو سوال ڏهرائيندو هئا: او هن کي ٿڌو هوس
نه شاديءَ جو نه نه سڄو وقت هن وٺي هڪي ٻڪ ٺڪ
ٿڌو جو لوپ اوس آئيندو هئا. هو ۽ منهنجي ٻنڊجي آي ٻڪي
ساهڙي هئي. گڏ ٻڌندون هيون، اسڪول گڏ ويندون هيون

۽ اُتان گڏ موٽندڙون هيون. ٻنهي کي ماڻهن هڪ ئي وقت پنهنجن درجي سنڌيءَ مان اسڪول ڇڏايو هئو. مان ٻنهي جي وچ ۾ قاصد هوس. روز ڇنڇن جي اوت موت ٿيندي هئي هنن جي وچ ۾. مونکي ڇنڇن پڙهڻ جو زبردست ويچار ايندو هئو. پر امانت ۾ خيانت ڪڏهن نه ڪيم. شام جو منهن اونداهي بعد منهنجي پيٽ ٻوٽي مٿي ئي وجهي، مونکي ساڻ ڪري هن جي گهر هلندي هئي. ساڙيون ڪلاڪ ساڻدهه ٻڪ ٻڪ ڪندڙون هيون. مان پاسي واري گهر ۾ همڪلاسيءَ سان ايوبڙي راند ڪندو هوس. ۽ اهو نيم سالن جا سال هليو.

اسٽيشن تي ماڻهو وڌڻ لڳا هئا. اها پهريون گاڏي مڇي پلو وڪڻندڙن جي گاڏي ايڪي ويندي آهي. منهنجي پاسي ۾ به هڪ ٽوڪرو رکجي ويو، ٽوڪري جو مالڪ بيٺو رهيو. هونءَ شايد ٿلهو ئي ڇڏي وڃان ها، ان ڏينهن ٿورو پريو سويس.

هن وري ڪروٽ بدلي. به ئي ٻيڙيون ڪري پٺيون هن جي چولي جي ڦاٽل کيسي مان. ڇاتيءَ جو ٿورو حصو ڏسڻ ۾ آيو. مون منهن ڦيري ڇڏيو.

ننڍي هوندي، مون من ئي من ۾ هن جي تنگي ڪرڻي اندر جهانڪيو هئو، الائي گهڻا ڀيرا.

ڪپڙا هوءَ اوچا، ڇاڪيڏاڻا ۽ سٺا سڀيل پائيندي هئي. هوءَ اڪثر چوندي هئي، ”هيءُ ڪپڙو منهنجي پيءُ موڪليو آهي... هيءُ ٻوٽي به منهنجي پيءُ موڪلي آهي... ڪهڙو ڪپڙو مونکي سونهندو، سا منهنجي پيءُ کي ڄاڻ آهي.“

پر هن جو پيءُ مون ورهين جا ورهين، هن جي گهر روز ويندي به نه ڏٺو. ۽ جڏهن هنکي مون ڏٺو، پوءِ نه اڪثر روز ڏسندو هوسائين، تڏهن هنکي پنهنجي گهر ۾ نه، گهر کان به ئي جڳههون پري شاهه جي حواليءَ سامهون اوطاق ۾ ڏٺو. هو

ڏاڏو ۽ اڻو ٺڪري ويندو ۽ ٺنهن کان سواءِ گاڏي ۽ ۾ ويٺي نه
نه ٿوري گهڻي ننڊ ڪري سگهندس. ڇانءِ سان نه...

مون کان هڪو ٻيو ڪو ٺڪري ويو.

”هيءُ! هيڏي مهل!! هتي!! هن حال ۾...“

ٺلهي ٻنهي رڪيل اينج ٿي هوءَ سمهي پيشي هئي. روشني
اهڙي ڇڻي نه هئي، جهڙي ٺلهي ٿي هئي. ۽ هن جي جهري
جي حالت ۾ ٿورو به اچي ويو هئو، پوءِ به مونکي هڪي سڃاڻڻ
لاءِ هن ٿي بهر نظر وجهڻ جي ضرورت نه هئي. مون پوءِ به
وري هن ڏانهن نهاريو. منهن ڪارو ڪٽ ٿي ويو هوس ۽ ٽوٽل
نه ٿي لڳو. وار سڀ جو سڀ سٺو ٿي چڪا هئس. اکيون
ننڊ هوندي به ساڳيون موڪليون ٿي لڳيون. ”اڳيون ڪشش
ڪندڙ ڇمڪاڻا انهن ۾؟“ مون پاڻ کان پڇيو. هڪ سان ڪي
ڇڻي نه سگهيس. پر هوءَ اهڙي ٺٽي لڳي جو ڪو اعتبار ڪري
سگهي نه جوانيءَ ۾ قدم رکندڙ هوءَ ڳوٺ، اڃا به ٿي
سندري مڇي ويندي هئي. سٺو ڇمڪڻي، سهڻن روشن ۽
ڊولائتي ايهڪ جو انڌو سنگم هئي هوءَ.

هن پاسو بدلايو، سوڙهيءَ اينج ٿي، هٿن اٿن، هڪي
روشنيءَ ۾ به هن جي ڳچيءَ جي ظاهر پاسي ٿي ڇڻيءَ جو
داغ هئو، ڪافي وڏو. مون کان ٿڌو ساهه کڄي ويو.

۽ ننڍي هوندي، ٻار هوس اڃا، جهڪو ٺڪو پڇندو
هئو، ”شادي ڪندين؟“ مان جواب ۾ چوندو هوس، ”مان
ساري عمر شادي نه ڪندس.“ ۽ ان زوردار نه نه ڪري ٿي
هو ڪو ساڳيو سوال ٺهرائيندو هئو: پر هن کي ڏسندو هوس
نه شاديءَ جو نه نه سڄو وقت هن وٽ ويهي هڪي هڪ ٺڪ
ڏسڻ جو اوب اوس ٺهندو هئو. هوءَ منهنجي ٻنهي ٻنهي
ساهڙي هئي. ڪڏ به ٺهنديون هيون، اسڪول ڪڏ وينديون هيون

۽ اُتان گڏ موٽندڙون هيون. ٻنهي کي مائٽن هڪ ئي وقت پنهنجن درجي سنڌيءَ مان اسڪول ڇڏايو هئو. مان ٻنهي جي وچ ۾ قاصد هوس. روز ڇنڇن جي اوت موت ٿيندي هئي هنن جي وچ ۾. مونکي ڇنڇن پڙهڻ جو زبردست ويچار ايندو هئو. پر امانت ۾ خيانت ڪڏهن نه ڪيم. شام جو منهن اونداهي بعد منهنجي ڀيڻ ٻوٽي مٿي تي وجهي، مونکي ساڻ ڪري هن جي گهر هلندي هئي. ساڙيون ڪلاڪ ساڻده ٻڪ ٻڪ ڪندڙيون هيون. مان پاسي واري گهر ۾ همڪلاسيءَ سان ٻيوڊي راند ڪندو هوس. ۽ اهو ٽيهر سالن جا سال هليو.

اسٽيشن تي ماڻهو وڌڻ لڳا هئا. اها پهريون گاڏي مڇي پلو وڪڻندڙن جي گاڏي ليکي ويندي آهي. منهنجي پاسي ۾ به هڪ ٽوڪرو رکجي ويو، ٽوڪري جو مالڪ ٻيٺو رهيو. هونءَ شايد ٿلهو ئي ڇڏي وڃان ها، ان ڏينهن ٿورو پوريو سويس. هن وري ڪروٽ بدلي. ٻه ئي ڀيڻيون ڪري پٽيون هن جي چولي جي ڦاٽل کيسي مان. چاٽيءَ جو ٿورو حصو ڏسڻ ۾ آيو. مون منهن ڦيرِي ڇڏيو.

ٺنڊي هوندي، مون من ئي من ۾ هن جي تنگ ڪرتي اندر جهانڪيو هئو، الائي گهڻا ڀيڻا.

ڪپڙا هوءَ اوچا، ڇاڪاڏيڪ ۲ سٺا سڃيل پائيندي هئي. هوءَ اڪثر چوندي هئي، ”هيءُ ڪپڙو منهنجي ٻيءَ موڪليو آهي... هيءَ ٻوٽي به منهنجي ٻيءَ موڪلي آهي... ڪهڙو ڪپڙو مونکي سونهندو، سا منهنجي ٻيءَ کي ڄاڻ آهي.“

پر هن جو ٻيءَ مون ورهين جا ورهين، هن جي گهر روز ويندي به نه ٿو. ۽ جڏهن هنکي مون ٿو، پوءِ نه اڪثر روز ڏسندو هوسائس، تڏهن هنکي پنهنجي گهر ۾ نه. گهر کان به ئي جڳهيون ٻري شاعري جي حواليءَ سامهون اوطاق ۾ ٿو. هو

ڏاڏو ۽ اتر ٺڪري ويندو ۽ انهن کان سواءِ گاڏيءَ ۾ ويهي نه
 آه آوري گهڻي ننڊ ڪري سگهندس. ڇانءِ سان نه...

مون کان هڪڙو ڇوڪڙو ٺڪري ويو.

”هيءُ! هيڏي مهل!! هتي!! هن حال ۾...“

للهي بلبلان رکڻل ايندڙ آهي هوءَ سمهي پيشي هئي. روشني
 اهڙي چٽي نه هئي، جهڙي لاهي آهي هئي. ۽ هن جي جهري
 جي حالت ۾ ٿورو نه اچي ويو هئو، ٻيو نه مونکي هنکي سڃاڻڻ
 لاءِ هن آهي ٻيو نظر وجهڻ جي ضرورت نه هئي. مون ٻيو نه،
 وري هن ڏانهن نهاريو. منهن ڪارو ڪٽ ٿي ويو هوس، ٿورڙ
 نه ٿي لڳو. وار سڀ جهڙو سڀ سٺو ٿي چڪا هئس. اکيون
 بند هوندي نه، ساڳيون موڪليون ٿي لڳيون. ”اڳيون ڪشش
 ڪندڙ ڇمڪاڻا آهن ۾؟“ مون ٻاڻ کان پڇيو. ٻڪ سان ڪي
 چٽي نه سگهندس. پر هوءَ اهڙي نئي لڳي جو ڪو اعتبار ڪري
 سگهي نه. جوانيءَ ۾ قدم رکندي هوءَ ڳوٺ، اڃا نه، آه جي
 سندر جي مڃي ويندي هئي. سٺو ڇمڪڙو، سٺو روشن ۽
 ڊولائي ٺهڪ جو اٺوڏو سنگم هئي هوءَ.

هن ٻاڻو بدلايو، سوڙهيءَ ايندڙ آهي، حئن اٿن، جهڪي
 روشنيءَ ۾ نه هن جي ڳچيءَ جي ظاهر پاسي آهي چٽيءَ جو
 داغ هئو، ڪافي وڏو. مون کان ٿڌو ساڄو ڪٽي ويو.

۽ ننڍي هوندي، ٻار هوس اڃا، جهڪو لڳو پڇندو
 هئو، ”شادي ڪندڙ؟“ مان جواب ۾ چوندو هوس، ”مان
 ساري عمر شادي نه ڪندس.“ ۽ ان زوردار نه ڪري آهي
 هرڪو ساڳيو سوال ڏهرائيندو هئو: پر هن کي ڏسندو هوس
 نه شاديءَ جو نه، نه سڄو وقت هن وٽ ويهي هڪي ٻڪ
 ڏسڻ جو اوبو اوس ٿيندو هئو. هوءَ منهنجي ٻاڻ جي ٻڪي
 ساڙي هئي. گڏ ٻڙهندڙون هيون، اسڪول گڏ ويندڙون هيون

۽ اُتان گڏ موٽنديون هيون. ٻنهي کي ماڻهن هڪ ئي وقت پنهنجن درجي سنڌيءَ مان اسڪول ڇڏايو هئو. مان ٻنهي جي وچ ۾ قاصد هوس. روز ڇنڇن جي اوت موت ٿيندي هئي هنن جي وچ ۾. مونکي ڇنڇن پڙهڻ جو زبردست ويچار ايندو هئو. پر امانت ۾ خيانت ڪڏهن نه ڪيم. شام جو منهن اونداهي بعد منهنجي ڀيڻ ٻوٽي مٿي تي وجهي، مونکي ساڻ ڪري هن جي گهر هلندي هئي. ساڙيون ڪلاڪ ساڻدهه ٻڪ ٻڪ ڪنديون هيون. مان پاسي واري گهر ۾ همڪلاسيءَ سان ايوڊي راند ڪندو هوس. ۽ اهو ٽيهر سالن جا سال هليو.

اسٽيشن تي ماڻهو وڌڻ لڳا هئا. اها پهريون گاڏي مڇي پلو وڪڻندڙن جي گاڏي ليکي ويندي آهي. منهنجي پاسي ۾ به هڪ ٽوڪرو رکجي ويو، ٽوڪري جو مالڪ ٻيٺو رهيو. هونءَ شايد ٿلهو ئي ڇڏي وڃان ها، ان ڏينهن ٿورو پوريو سويس. هن وري ڪروٽ بدلي. ٻه ئي ٻيڙيون ڪري پٺيون هن جي چولي جي ڦاٽل کيسي مان. چاٽيءَ جو ٿورو حصو ڏسڻ ۾ آيو. مون منهن ڦيرڻي ڇڏيو.

ننڍي هوندي، مون من ئي من ۾ هن جي تنگ، ڪوئي اندر جهانڪيو هئو، الائي گهڻا ٻيرا.

ڪپڙا هوءَ اوچا، ڇاڪيڏاڻا ۴ سٺا سبيل پائيندي هئي. هوءَ اڪثر چوندي هئي، ”هيءُ ڪپڙو منهنجي ٻيءَ موڪليو آهي... هيءَ ٻوٽي به منهنجي ٻيءَ موڪلي آهي... ڪهڙو ڪپڙو مونکي سونهندو، سا منهنجي ٻيءَ کي ڄاڻ آهي.“

پر هن جو ٻيءَ مون ورهين جا ورهين، هن جي گهر روز ويندي به نه ٿو. ۴ جڏهن هنکي مون ڏٺو، پوءِ نه اڪثر روز ڏسندو هوسانس، تڏهن هنکي پنهنجي گهر ۾ نه، گهر کان به ئي جڳههون پري شاهه جي حواليءَ سامهون اوطاق ۾ ڏٺو. هو

کٽي ٻڌي ڏاڍو آهي. حڏهن ٻڌايس وادائ تي ٻهتي له جدرل
مٿيهر مسٽر ولسن ڪو به بيان ڏيڻ کان انڪار ڪيو. هن جو
چوڻ هو ته ڪٿيهر جو ڪو به ڏوهه نه آهي. اهي ٻنهي دراصل
ٽيڪنڊ جا ئي هئا جيڪي فور جي ڪم ڪندڙن کي ڪها
هئا ۽ الوداعي پارٽيءَ کانههه ڪيس تي ڏيڻا هئا. ٽيڪنڊ اهي
ٻنهي اڳواٽ کٽي ڪو به ڏوهه نه ڪيو آهي.

ٽيڪنڊ جي چوري تي اهو ٻڌي، هڪ مشڪ نمودار ٿي
جنهن ۾ درد ستايل هو ۽ هو هڪ نئل شخص حيان گاديءَ
۾ اچي ويٺو.

— II-M/48 Lajpat Nagar, New Delhi-110024

هيءَ منجهن جي ٻهٽرين ڪهاڻي جو آهي؟

جيئن ته ماءُ کي سڀ امت هڪ جهڙا لڳندا آهن. اسان
ڪهاڻي لکين سان به اهائي حالت آهي. لکڪن هڪ نئل شخص
کي مان ٻهٽرين ڪهاڻي ان ڪري سمجهان ٿو جو ان ڪهاڻيءَ
کي مٿسرن، اديبن پسند ڪيو آهي. ازانسواءِ اها ڪهاڻي
گجراتيءَ ۾ شري نيرف جهالڊواڻيءَ اوجھو ڪئي آهي. اوش
آهي ان سلسلي ۾ ٻروڻيسو آءِ. ٽي. جواڙواڻي جو راڻو جهڪو
بلڪل اڙ ۽ موزون آهي:-

”ٿورن صڏهن ۾ گهڻو ڪجهه. ٻيڻ ڪرڻ، لکڻ ڪلا آهن
جا سڀئي کي نه ايندي آهي. هڪ نئل شخص دل تي
گھرو اثر ڪيو. اا، ڇا نه انسان جي مڃهري!!

— ٽا

دل ڏجي دل وارن کي

گوبند مالهي

پهرين لوڪل ٽرين ۾ اڃا ڪافي ٽائيم پيو هئو جو منهنجو عزيز بان مونکي الهاسنگر اسٽيشن تي ڇڏي رهندو رهيو. مون کي مٺي راس گذرڻي هڪڙو ڇڏي وڃڻ لاءِ هن کان وڌيڪ مان جوابدار هوس. هن گهڙو ئي چيو، ”راس رهي پوءِ صبح جو ٻئي گڏجي هلنداسين.“ مون نه مڃيو ۽ چيم، ”هنڌ مت ڪڙي نٿو اچي.“ تنهن کانسواءِ صبح جو ٽرين اچي جيلڊور مان بمبئي آيل ڪو سڄڻ مون سان ملڻ لاءِ منهنجي گهر ايندو.“ ۽ اسٽيشن تي پهچي، هن گاڏيءَ اچڻ تائين مون سان گڏ رهڻ چاهيو. مون چڻ ته ٿڙي ڪڍيومانس ۽ چيومانس، ”تون جو منهنجي ڪڙي آڌار منو ڪلاڪ پنهنجي نند ڦٽائين؟ سينٽرل ريلوي جي ٽرين آهي، ان مان ڪلاڪ لينت به ٿي سگهي ٿي، پنهنجي رڌ به ٿي سگهي ٿي. تنهن سواءِ پاڻي ۽ ٻار به پنهنجي منهنجي دوستيءَ جي سزا جو پوکين.“ هو آسرو نام جو چئي هليو ويو.

مون الائي گهڻا پيرا الهاسنگر تان پهرين گاڏي، ان کان اڳ، پڪڙي هڻي پوءِ ان ڏينهن وقت کان گهڻو اڳ پهتو هوس، انهيءَ ڪري اسٽيشن ڌري گهٽ منتان هئي. جيڪي ٿورا گهڻا پهرين کان موجود هئا سي يا ته ويٺي جهوٽا کائي رهيا هئا يا ليٽيا پيا هئا ۽ ٻئي ڪونگهرا هڻي رهيا هئا.

مان ليمپا پوسٽن جي ڇوڏاري ٺهيل گول ٿلهي تي ويهي رهيس. اول سوچيم ڇا ٿان ۽ پٺيان ۽ وڙي وڇار آيم وٽڪي ۽ جو

کٽي ڇڏي وڌو آهي. ڇڏهن ڀرسان وادانت اتي پهتي نه حد دل
منجهڙو مسٽر ولسن ڪو نه امان ڏيڻ کان انڪار ڪيو. هن جو
چوڻ هئو ته ڪنهن جو ڪو نه ڏوهه نه آهي. اهي ٻنسا دراصل
انهن ڪچنڊ جا ئي هئا جيڪي ڏور جي ڪم ڪندڙن کڏ ڪيا
هئا ۽ الوداعي پارٽيءَ کان به ڪيس ئي ڏيڻا هئا. انهن ڪچنڊ اهي
ٻنسا اڳواٽ کٽي ڪو نه ڏوهه نه ڪيو آهي.

انهن ڪچنڊ جي جهڙي ئي اهو اڙهي، هڪ مهڪ نمودار ٿي
جنهن ۾ درد ستايل هئو ۽ هڙ هڪ نئل شخص جهان گاڙيءَ
۾ اچي ويٺو.

— II-M/48 Lajpat Nagar, New Delhi-110024

هتي ملهائجي ٻه ٽرين ڪواڙي ڇو آهي؟

جيئن ته ماءُ کي سڀ پٽ هڪ جهڙا لڳندا آهن. اسان
ڪهاڻي نويسن سان به اهائي حالت آهي. ليڪن هڪ نئل شخص
کي مان بهترين ڪهاڻي ان ڪري سمجهان ٿو ڇو ته ان ڪهاڻيءَ
کي مٿس، ادب ۾ پسند ڪيو آهي. ازانسواءِ اها ڪهاڻي
ڪچراڙيءَ ۾ شري تيرت چانڊواڙيءَ ترجمو ڪئي آهي. پيش
آهي ان سلسلي ۾ پروڊيوسر آءِ. ٽي. چوواڙي جو رايو ڇوڪرو
بلڪل ٿڙ ۽ موڙون آهي ۽—

”ٿورن مٿن ۾ گهڻو ڪجهه پيش ڪرڻ، لکڻ ڪلا آهن ۽
ها سڀني کي نه اهندي آهي. هڪ نئل شخص دل تي ڏاڍو
ٿورو اثر ڪيو. الا، ڇا نه انسان جي مڃهڻي!!“

— نانڪ مڊلٽي

سو رڳين جا ڪجهه نوٽ پيا هئا. هن ڳڻي ڏنا آهي ڏهه هزار رڳيا هئا. جنرل مئنيچر جو ڪو پتو نه هئو. آفيس ۾ به ماڻهو ويٺل نه هئا ڇو ته لنڊن ٽائيمز هئو. هن جي دل ڏک ڏک ڪرڻ لڳي. هن غيڏانهن هوڏانهن نهارايو ۽ پوءِ آهي نوٽ ڪڍي ڪوٽ جي اندر ٽين ڪيسي ۾ وجهي ڇڏيا ۽ ٻاهر نڪري آيو. پوءِ ٽڪڙيون ٽڪڙيون وڪون ڪڍندو هو ڏاڍي اسٽيشن طرف هليو ۽ بمبئيءَ لاءِ ٽڪيٽ وٺي گاڏيءَ ۾ هڪ سيٽ تي ويهي رهيو. هن جي چاهي ٿي پسيٽي جون چونڊون ڇهڪي رهيون هيون. هن جو ضمير هن تي ملامت هڻي رهيو هئو. هو سوچي رهيو هئو ته هن اهو سٺو ڪم نه ڪيو هئو. هن پنهنجن هٿن سان سوين هزارين، لکين رڳيا ڏنا ۽ ورتا ۽ آڇ هن جي ٺيٽ ڏهه هزار رڳيا ڏسي ڪيئن خراب ٿي ويئي ۽ هن کي وشواس ٿي نٿي آيو ته اهو ڪڏو ڪم هن ڪيو هئو! هن هڪ ڏن سوچيو - هو بمبئي وڃڻ لاءِ ملتوي ڪري جانسن ۽ جانسن فورم ڏانهن رخ رکي ۽ جنرل مئنيچر کان معافي گهري، ليڪن ٻيءَ ڏن کيس خيال آيو ته گناه آخر گناه آهي. جنرل مئنيچر کيس نه ڇڏيندو. هن ساڻس ويساهه ڪئي ڪئي آهي پيا ڪلارڪ ڇا چوندا؟ هو ويهي رهيو.

اڃانڪه هن جي خيالن جو سلسلو ٿيو... گاڏي هيٺ سورت پهچي چڪي هئي. بمبئي پهچڻ لاءِ کيس چئن ڪلاڪن جي مسافري طئه ڪرڻي هئي. هو دل جو بار هلاڪو ڪرڻ لاءِ ٽرين مان هيٺ لٿو ۽ پليٽفارم تي ٺهڻ لڳو. اڃانڪه کيس ڪو خيال آيو. هن اخبار وٺي پڙهي، اخبار جي هڪ خبر جي سرخي هئي: دهليءَ جو هڪ ڪمشنر فرار، هن جلدي جلدي پڙهڻ شروع ڪيو:-

اسانجي ڪوانٽر رٽورنو معرفت پتو پيو آهي ته جانسن ۽ جانسن فورم جو هڪ ڪمشنر ٽيڪيٽ نالي فورم جا ڏهه هزار

هڪ قتل شخص

— نازڪ مدد نائي

گاڙي ڏهه ريتار سان هلي رهي هئي، ليڪن ٽيڪيڊ جي خيالن جو وهڪرو ٽٽي رهيو هئو. آهستي آهستي گذريل واقعا سڏيما جي چتون وانگر هن جي اکين اڳيان گهمي وڃن ٿا.

... هو جانسن ۽ هائسن فورم ۾ ڪٿي هئو. چاليهه سال هن هائسن فورم ۾ ڪم ڪيو هئو. پتسي جي ڏيڻي ۽ لٽي ۽ جو ڪم ڪرڻ هئو ليڪن ٽيڪيڊ پنهنجي عوش اخلاقي ۽ ايمانداري سان ان ڪم کي آسان بڻائي ڇڏيو هئو. هو فورم جي ڪم ڪندڙن ۾ ٻارو بچي ويو هئو. ٽيڪيڊ مصمتي هئو. هن ڪم وقت ڏينهن کي ڏينهن ۽ رات کي رات نه سمجهيو!

هن حالين سالن جي عرصي ۾ ڪو خاص پئسو نه وٺيو هئو. هو ڇڙو ڇاڻڊ هئو. کيس ڪا جوابداري نه هئي ليڪن هڪ اڪيلائيءَ جو احساس سندس دل کي جنسي کائي رهيو هئو. آفيس جي هڪ ڪلارڪ ملهولرا کيس ڇوڙ ”مسٽر ٽيڪيڊ هينئر تون ڇا ڪندڙين؟“ هو جنسي ڏکي ويو. ڪو جواب ڏيئي نه سگهيو. هو خود نه سوچي سگهيو هئو نه هو هينئر ڇا ڪندو!

هو آهستي آهستي پنهنجي آفيس ۾ ڪتاب لڳو ۽ وائوچرس درس ڪرڻ لڳو. هن کي اهي چارج ۾ ڏيڻا هئا. اڃاڪه ڪنهن ڪم سانگي هو جنرل مئنيجر جي ڪهري ۾ گهڙي ويو. هن جي عجب جي حد نه رهي ڇڏهن هن ڏٺو ته وڙي

سو رڙين جا ڪجهه نوت ٻيا هئا. هن ڳڻي ڏنا آهي ڏهه هزار رڙيا هئا. جنرل مئنيچر جو ڪو پتو نه هئو. آفيس ۾ به ماڻهو ويٺل نه هئا ڇو ته لنڊن ٽائيمز هئو. هن جي دل ڏک ڏک ڪرڻ لڳي. هن ٽيڊائون هوڊائون هزارين ۽ ٻيو آهي نوت ڪٽي ڪوت جي اندر ان کيسي ۾ وجهي ڇڏيا ۽ ٻاهر نڪري آيو. ٻيو ٽڪڙون ٽڪڙيون وڪون ڪٽندو هو رڙياوي اسٽيشن طرف هليو ۽ بمبئيءَ لاءِ ٽڪيٽ وٺي گاڏيءَ ۾ هڪ سيمٽ تي ويهي رهيو. هن جي پنهوڙ ٽي ٻيڙي جون بوندون ڇهڪي رهيون هيون. هن جو ضمير هن تي ملامت هڻي رهيو هئو. هو سوچي رهيو هئو ته هن اهو سٺو ڪم نه ڪيو هئو. هن پنهنجن هٿن سان سوان، هزارين، لکين رڙيا ڏنا ۽ ورتا ۽ اڄ هن جي نيم ڏهه هزار رڙيا ڏسي ڪيئن غراب ٿي ويئي ۽ هن کي وشواس ٿي نٿي آيو ته اهو ڪڏو ڪم هن ڪيو هئو! هن هڪ کن سوچيو - هو بمبئي ويٺو لاءِ ملتوي ڪري جانسن ۽ جانسن فورم ڏانهن رخ رکي ۽ جنرل مئنيچر کان معافي گهري، ليڪن پيءُ کن کيس خيال آيو ته گناه آءِر گناه آهي. جنرل مئنيچر کيس نه ڇڏيندو. هن سائنس ويساه گتي ڪئي آهي ٻيا ڪلارڪ ڇا چوندا؟ هو ويهي رهيو.

اڇاڻڪ هن جي خيالن جو سلسلو ٿڌو... گاڏي هيٺ سورت پهچي چڪي هئي. بمبئي پهچڻ لاءِ کيس چئن ڪلاڪن جي مسافري طئه ڪوٺي هئي. هو دل جو بار هڪو ڪرڻ لاءِ ٽرين مان هيٺ لٿو ۽ بلاستفارم ٿي ٽهليل لڳو. اڇاڻڪ کيس ڪو خيال آيو. هن اخبار وٺي پڙهي، اخبار جي هڪ غبر جي سرخي هئي: دهليءَ جو هڪ ڪشمير فرار، هن جلدي جلدي پڙهڻ شروع ڪيو:-

اسانجي ڪوائيم رٽورنو معرفت پتو پيو آهي ته جانسن ۽ جانسن فورم جو هڪ ڪشمير ٽيڪيٽ نالي فورم ڇا ڏهه هزار

هڪ نئل شخص

— نالڪ مدد نائي

گاڙي ڏيئي روتار سان هلي رهي هئي، لهن ٽيڪيڊي
هي بهان ۾ وڌيڪو ٻيڙي رهيو هئو. آهستي آهستي
گذريل واقعا سڏي ڇڏيا وائڙو هن جي اکين اڳيان گهمي
وڃي ٿو.

... هو جانسن ۽ جانسن ٽرم ۾ ڪشور هئو. چاليهه سال هن
جانسن ٽرم ۾ ڪم ڪيو هئو. پٽي ۽ پٽي ڏيئي ۽ پٽي ۽ پٽي
ڪم ڪرڻ ۽ ٽيڪيڊي ٻيڙي ۽ ٽيڪيڊي ٻيڙي ۽ ٽيڪيڊي ٻيڙي
سان ان ڪم ڪري آسان بڻائي ڇڏيو هئو. هو ٽرم جي ڪم
ڪندڙن ۾ ٻيڙو ٻيڙي وٺو هئو. ٽيڪيڊي ٻيڙي هئو. هن
ڪم وٺي ڏيئي ٽيڪيڊي ۽ ٽيڪيڊي ٻيڙي ٽيڪيڊي ٻيڙي!

هن چاليهه سالن جي عرصي ۾ ڪو خاص ٻيڙو نه ورتو
هئو. هو ڇڙو چاليهه هئو. کيس ڪا جوابداري نه هئي ايئن
هڪ اڪيلائيءَ جو احساس سندس دل کي غمجي ڪاٽي رهيو
هئو. آفيس جي هڪ ڪلارڪ ملهوارا کيس چيو، ”سٽر
ٽيڪيڊي هينئر تون ڇا ڪندڙ؟“ هو چئو، ”ڪم ڪري رهيو.“
حوالو ڏيئي، ”سٽر هينئر هو ڪو نه سوچي سگهيو هئو، هو
هينئر ڇا ڪندو!“

هو آهستي آهستي ٻيڙي آفيس ۾ ڪتاب اڀري
واٽرس درس ڪرڻ لڳو. هن کي اهي چارچ ۽ ٽيڪيڊي
اڇاڪ ڪڏهن ڪم سانگي هو جنرل مئجسٽريٽ جي ڪورٽ ۾ گهڙي
وڃي. هن جي عجب جي حد نه رهي جڏهن هن ڏٺو ته ٻيڙي

۱۶۱.....! هو ڪيئن ممڪن آهي! هن جي سڄي بدن ۾ پسندو
 اچي ٿو وڃي. هڪ ڏهي ايو لهي. ان کي نه لهڻ ڪونه چئبو.
 هو هڪ عالي نڪاد آئيل ٿي وڃهي ٿو. پنکي جي هوائي
 فارم ٿڙ ٿڙ ڪندو پنهنجي جاءِ تان ڪسڪي ويو آهي ۽ زور
 زور سان ٿڙ ٿڙ جو آواز ڪري رهيو آهي. هڙ سوچي ٿو اهو
 فارم نه پر سندس دل جو ڪنل ڪپوڙ ٿڙ ٿڙائي رهيو آهي.
 ۽ فارم ٿڙ ٿڙ ڪندو آئيل جي ڪنڊ تائين ڪسڪي آيو
 آهي. هڙ سوچي ٿو. فارم ڪوي ٻوندو، جو ڪرڻ نه گهرجي
 ۽ هڪ جهٽڪي سان فارم کڻي آئيل جي وچ ۾ رکي، مٿس
 ڪجهه رکي ٿو. ٻڌي ۽ سامع جو ساه ٿو کڻي. جن ڪا سوپ
 پائي مائين.

— 1286-A, Railway Colony, Asha Ganj, Ajmer-305001

هيءَ مذهبي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

سوپ جو اعساس ڪهاڻي، مذهبي بهترين ڪهاڻي آهي
 ۽ نه اها اڄ جي سٺيد ڪار يا هيٺئين وچولي درجي جي
 اندروني عالم کي ۽ ان جي مانسڪتا کي شدت سان ظاهر
 ٿي ڪري. اڄ جي نظام ۾ ان طبقي جي ڪهڙي جڳهه آهي
 ۽ نظام ان لاءِ ڪجهه به نه ٿو ڪري سگهي ۽ سماج جو هڪ
 وڏو حصو برابر ٻيڙو ٿو رهي.

ٻانڪ ٿي ڪهاڻي لاءِ وڌيڪ ڪجهه چوڻ لاءِ اذڪاري آهي.

— ڀڳوان ڏلواڻي

ان ڪري ڏي ۽ هو ٽوڪري ڪرڻ لڙي آهي. پر ڏي ۽ اڳاڻا
ڄار ۽ ٻيا اس ٽي جي باوجود ٽوڪري حاصل ٿي سگهي
آهي. نه هوءَ تراشا کي لوس ڪٽي ۽ سمجهي وٺي آهي. هو
سمجهي نٿو سگهي ته ان تراشا ۽ احساس ڪم ٽري ۽ مان ڏي ۽
کي ڪيئن آزاد ڪرائي.

بسڪ ۽ انهن ڏهن سالن ۾. ڪيترائي ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون،
سندس آفيس ۾ رهي ٿيا آهن. پر منهنجي ڏي ۽ انهن خوش
نصيبن مان ڪانهي. ڪاش مان پئگي يا موهي هجان هان!
پيد يا بالهشاهي هجان هان!

هن کي افسوس آهي، ڏي ۽ سندس مڃوريءَ کي سمجهي
نٿي سگهي. يا سندس ٻڪ ۽ نٿي ۽ ۾ گمان ٿي آئي. يا هو
ڪو ڏي ۽ جي تراش دل جو درد سمجهي نٿو سگهي. پر...
پر هن کي ايترو صدمو ڪرڻ گهرجي. منهنجي مراد کي سمجهڻ
گهرجي. ان ۾ ئي سندس ٻلائي آهي. منهنجي آفيس ۾ آيل
ڇوڪريون، هڪ هڪ ٿي سمجهن ڪلهي ڇڙهندون ٿيون وڃن.
ٽوڪري ۽ انهن جا عيب ٽوڙ ٻڪي ڇڏيا آهن ۽ هو، هن
آڙڪ هوڙ ۾ اڳتي آهن. ڪاش هن کي ۾ لڏي هوندي ٻوليو
ٿي پوي ها. نه اڄ هي ايترا ڳاڙا ڪاٺا نه ٿيون ها! پر... پر
هيءَ ۾ سڀ ڪجهه صحيح هوندي ۾ غلط آهي! پاس هوندي
۾ نيل آهي! ان ڪري نه. ڪجهه اٿي ڪونه ٿو. هوءَ ساڳيءَ
جاء تي ايلي آهي. اهاج ۾ اڳي ۾ ٽي، تراش ۾ نااميد!
ڪيس ڪونه رستو نظر ڪونه ٿو اچي جو ڏي ۽ کي منهنجي
هڪ ٿان لاهي سگهي ۽ نه ئي ڪيس ۾ ٻڪ آهي نه هن پوري
ڏي ۽ ايتريون مارڪون ڪٽندي. ۾ هوءَ انهن خوش نصيبن
جي قطار ۾ بهي سگهندي. بس هڪ ئي طريقي آهي. ملازم
جي مؤٽ بعد، ان ۾، واري ۾ ٽوڪري ملي ويندي آهي.

۱۲۱..... ۱۲۱! ۱۲۱ ڪيئن مهڪن آهي! هن جي سڄي بدن ۾ پسندو
 اچي ٿو وڃي. هڪ ڏيئي ٻيو لهي. ان کي نه لهن ڪو نه چئبو.
 هو هڪ عالي نگار ٽيبل تي ويهي ٿو. پنکي جي هوا تي
 فارم ٽڙ ٽڙ ڪندو پنهنجي جاءِ تان ڪسڪي ويو آهي ۴ زور
 زور سان ٽڙ ٽڙ جو آواز ڪري رهيو آهي. هُو سوچي ٿو اهو
 فارم نه ٻو سندس دل جو ڪنل ڪپو ٽڙ ٽڙائي رهيو آهي.
 ۴ فارم ٽڙ ٽڙ ڪندو ٽيبل جي ڪنڊ تائين ڪسڪي آيو
 آهي. هُو سوچي ٿو. فارم ڪري پوندو، جو ڪرڻ نه گهرجي
 ۴ هڪ جهنگلي سان فارم کڻي ٽيبل جي وچ ۾ رکي، مٿس
 ڪجهه رکي ٿو ڇڏي ۴ سامهه جو ساهه ٿو کڻي. چڻ ڪا سوپ
 پائي مٽائين.

— 1286-A, Railway Colony, Asha Ganj, Ajmer-305001

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

سوپ جو اساس ڪهاڻي، منهنجي بهترين ڪهاڻي آهي
 جو ته اها اڄ جي سٺيد ڪالو يا هيٺئين وچولي درجي جي
 اندروني حالت کي ۽ ان جي مانسڪيا کي شدت سان ظاهر
 ٿي ڪري. اڄ جي نظام ۾ ان طبقي جي ڪهڙي ڪجهه آهي
 ۽ نظام ان لاءِ ڪجهه نه ٿو ڪري سگهي ۽ سماج جو هڪ
 وڏو حصو اوارو ٻيڙو ٿو رهي.

پاڙڪ ٿي ڪهاڻي لاءِ وڌيڪ ڪجهه چوڻ لاءِ اڌڪاري آهي.
 — پڳوان ٽلواڻي

ان ڪري ڏي ۽ هو ٺٽو ڪري ڪرڻ لاءِ آهي. پر ڏي ۽ لڳاڻا
چار ٻه پاسا، تپڻ جي ٺٽو ٺٽو ٺٽو ڪري حاصل نه ڪري سگهي
آهي، نه هوءَ نرالا کي نوس حقيقي سمجهي ويئي آهي. هُو
سمجهي نٿو سگهي ته ان نرالا ۽ احساس ڪمڙي مان ڏي ۽
کي ڪنهن آزاد ڪرائي.

نيسڪ لاهن ڏهن سالن ۾، ڪيترائي ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون،
سندس آفيس ۾ پڙهي ٿيا آهن. پر منهنجي ڏي ۽ انهن خوش
نصيبين مان ڪانهي. ڪاش مان پنکي يا مڇي هڪان هڪان
پيدا يا ناليساهي هڪان هڪان!

هن کي افسوس آهي، ڏي ۽ سندس مڇو ڇوڪري ڪي سمجهي
ٿي سگهي. يا سندس نيسڪ ڏي ۽ ۾ گمان ٿي آئي. يا هو
ٺٽو ڏي ۽ جي نرالا دل جو درد سمجهي نٿو سگهي. پر...
پر هن کي ايترو ضد نه ڪرڻ گهرجي. منهنجي مراد کي سمجهڻ
گهرجي. ان ۾ ئي سندس پلائي آهي. منهنجي آفيس ۾ آيل
ڇوڪريون، هڪ هڪ ٿي شينهن ڪلهي چڙهنديون ٿيون وڃن.
ٺٽو ڪري انهن جا عيب نواب پکي ڇڏيا آهن ۽ هُو، هن
آرٽڪل هونءَ ۾ اڳتي آهن. ڪاش هن کي به نڀي هوندي پولي
ٿي پوي ها. نه اچي ايترا ڪاڇا ڪاڇا نه پون ها! پر... پر
هيءَ نه سڀ ڪجهه سمجهي هوندي به غلط آهي! پاس هوندي
به پيل آهي! ان ڪري ته ڪجهه ٿئي ڪونه ٿو. هوءَ ساڳيءَ
جاء تي بيٺي آهي. اها هج ۽ اڳتي هلي، نرالا ۽ ٺٽو!

کيس ڪونه رستو نظر ڪونه ٿو. اچي جو ڏي ۽ کي سمجهي
هڪ ٽان لاهي سگهي ۽ نه ئي کيس نه پڪ آهي ته هن پٺي
ڏي ۽ ايتريون مار ڪون ڪٽندي. ۽ هوءَ انهن خوش
نصيبين ۾ ڪي قطار ۾ بهي سگهندي. بس هڪ ئي طريقي آهي. ملازم
جي مؤٽ بعد، ان جي واري کي ٺٽو ڪري ملي ويندي آهي.

ٻو..... ٻو! هو ڪيئن ممڪن آهي! هن جي سڄي بدن ۾ پسندو
 اچي ٿو وڃي. هڪ ڏهي ٻيو لهي. ان کي نه لهڻ ڪونه چئبو.
 هو هڪ عالي نگار ٽيبل تي وجهي ٿو. پنکي جي هوا تي
 مارم ٿڙ ٿڙ ڪندو پنهنجي جاءِ تان ڪسڪي ويو آهي ۽ زور
 زور سان ٿڙ ٿڙ جو آواز ڪري رهيو آهي. هو سوچي ٿو! هو
 مارم نه ٻو سندس دل جو ڪنل ڪپوڙ ٿڙ ٿڙائي رهيو آهي.
 ۽ مارم ٿڙ ٿڙ ڪندو ٽيبل جي ڪنڊ تائين ڪسڪي آيو
 آهي. هو سوچي ٿو. مارم ڪري پوندو، جو ڪرڻ نه گهرجي
 ۽ هڪ جهٽڪي سان مارم کڻي ٽيبل جي وچ ۾ رکي، مٿس
 ڪجهه رکي ٿو ڇڏي ۽ سامهه جو ساه ٿو کڻي. چڻ ڪا سوپ
 پاڻي ڄمائين.

— 1286-A, Railway Colony, Asha Ganj, Ajmer-305001

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

سوپ جو احساس ڪهاڻي، منهنجي بهترين ڪهاڻي آهي
 ڇو ته اها اڄ جي سٺيد ڪالر يا هيٺئين وچولي درجي جي
 اندروني حالت کي ۽ ان جي مانسڪتا کي شدت سان ظاهر
 ٿي ڪري. اڄ جي نظام ۾ ان طبقي جي ڪهڙي ڪجهه آهي
 ۽ نظام ان لاءِ ڪجهه نه ٿو ڪري سگهي ۽ سماج جو هڪ
 وڏو حصو ٻارو ٻيڙو ٿو رهي.

ٻاڻڪ ئي ڪهاڻي لاءِ وڌيڪ ڪجهه چوڻ لاءِ اذڪاري آهي.

— پڳوان ڏلواڻي.

ان ڪري ڏي ۽ هو ٽوڪري ڪرڻ لڙمي آهي. پر ڏي ۽ لڳاڻا
ڇار پورا پاس ٿيڻ جي باوجود ٽوڪري حاصل نه ڪري سگهي
آهي، ته هو ٺراشا کي لوس حقيقت سمجهي ويئي آهي. هو
سمجهي ٿو سگهي ته ان ٺراشا ۽ احساس ڪمريءَ مان ڏي ۽
کي ڪيئن آزاد ڪرائي.

بشمڪ انهن ڏهن سالن ۾، ڪيترائي چوڪرا ۽ چوڪراون،
سندس آفيس ۾ ڀرتي ٿيا آهن. پر منهنجي ڏي ۽ انهن خوش
نصيبن مان ڪانهي. ڪاش مان پنکي يا مڇي هجان هان!
پڙيد يا باليساهي ههان هان!

هن کي افسوس آهي، ڏي ۽ سندس مڇور ۽ ڪي سمجهي
ٿئي سگهي. يا سندس ٺڪ ٺڪتيءَ ۾ گمان ٿي آئي. يا هو
ڪو ڏي ۽ جي ٺراش دل جو درد سمجهي ٿو سگهي. پر...
پر هن کي ايترو ضد نه ڪرڻ گهرجي. منهنجي مراد کي سمجهڻ
گهرجي. ان ۾ ئي سندس ڀلائي آهي. منهنجي آفيس ۾ آيل
چوڪراون، هڪ هڪ ٿي شينهن ڪلهي چڙهندون ٿيون وڃن.
ٽوڪريءَ انهن حجاب ٺواب ٻڌي ڇڏيا آهن ۽ هو، هن
آرائڪ هوڏ ۾ اڳتي آهن. ڪاش هن کي به ٺٺي هوندي ڀلڻو
ٿي پوي ها. ته اڄ هي ايترا ڳاڇاڳا ڪاٺا نه پون ها! پر...
هيءَ نه سڀ ڪجهه صحيح هوندي به غلط آهي. پاس هوندي
نه ڀل آهي! ان ڪري ته ڪجهه ٿئي ڪونه ٿو. هو ساڳيءَ
جاء تي بيٺي آهي. اهاج ۽ اڀنگهه ٺٺي، ٺراش ۽ نااميد!

ڪيس ڪونه رستو نظر ڪونه ٿو. اچي جو ڏي ۽ کي پنهنجي
هٿ تان لاهي سگهي ۽ نه ئي ڪيس به ٻڪ آهي ته هن پيري
ڏي ۽ ايتريون مارڪون ڪٽندي. ۽ هو انهن خوش نصيبن
جي قطار ۾ بهي سگهندي. پس هڪ ئي طريقي آهي. ملازم
جي مؤسسعد، ان جي واريءَ کي ٽوڪري ٺٺي، ويندي آهي.

وارن کي. ۽ جي مونکي مان 65 سيڪڙو مارڪون ته نؤڪريون
 ڏين 85 سيڪڙو مارڪن تائين. بس ان کان وڌيڪ مون
 کان سنو نه لکيو ويندو. نه ٿا ٺاهين ٿيندي. ڏهه سال ٿيا آهن
 يارهون درجو پاس ڪئي. پوءِ وري ڪجهه به ڪونهي. ڪلاس ڪي
 جون نؤڪريون نڪرن ڏهين درجي پاس وارن لاء ۽ ان جا
 فارم چوڏهون ۽ سورھون درجو پاس ڪيل به پوين امتحان
 ۾ وهن. پوءِ اسان جو نمبر ڪٿي ايندو؟ - جڏهن ۱۴ ۽ ۱۶
 درجي پاس وارن لاء الڳ نؤڪريون نڪرن ٿيون. انهن لاء
 ڏهين درجي پاس وارو فارم به نٿو پري سگهي. نه پوءِ هي
 پوري ڪيئن چڻبي؟ پوريءَ جون رڳو ڳالهون آهن. پر پوري
 ڪانهي. ٿرڊ ڊويزن ڪڍي پاس ڪلاس قائم ڪيو ويو. پوري
 نه ڪانه آئي، رڳو نالو ئي مليو. ٿرڊ ڪلاس جي هڪ ليڪ
 ٻاهر سان ماڻهن جو درجو ۽ رتبو وڌي ويو ڇا؟ هڪ ڪي
 ٻاهي پئي ڪي ٺاهڻ سان ڪا پوري ايندي ڇا؟ ڪونه ڪو.
 هڪ نه هڪ نه ٻئي ئي رهندو! اها پوري ٺاهي؟ بابا، ڪجهه
 حقيقت پوسٽ بڻجڻ.

هؤ سوچي ٿو. ”ناڪاميابين، ٿا اُميدن ۾ لڙهندي ڏي
 الائي ڇا جو ڇا سوچڻ لڳي آهي. ستروهن سالن جي عمر ۾
 يارهون درجو پاس ڪري، ستاويهن سالن جي عمر تائين هوءَ
 ائين ئي ويندي آهي. نه نؤڪري حاصل ڪري سگهي آهي ۽ نه
 سندس ٻاٻوگيريءَ جي پگهار مان هؤ هن جي هٿن کي ميندي
 عطي سگهيو آهي. ان نواشا هن جي من ۾ الائي ڇا جو ڇا
 پري ڇڏيو آهي. هوءَ ان تلخ حقيقت کي سمجهي نه سگهي
 آهي ته هن آرٽڪل ڊوڙ ۾ هوءَ ٻولي رهجي وئي آهي ۽ هٿ
 هر هڪ ڪي. هر ڪا سٺي شيءِ ڪپي، سا به بنا مهنت جي.
 پئي جي ڪمايل ٽن مان خصوصي ڪپي يا نؤڪريءَ واري چوڪري.

۽ اوڪريءَ جو خواهشمند، ويچارو ڪامپيٽيشن جي گائيدن
ڪڍين ۽ ٽائيمپ اسٽيٽيوٽ جي گڏل ٽائيمپن تي نوري ٽيڪس ٻڌندو
رهي، انهن آفيسن لاءِ جن ۾ ٽائيمپ رائيٽر به رکيل ڪونه آهن،
خارجي طور جي ڏيڻ سال بعد امتحان ٿئي، ان جي آئين ڏهن
مھينن بعد ٽائيمپ ٽيسٽ ٿئي ۽ پڌرتن ڇهن مھينن بعد ٽيڪس
ٽيڪس ”پاس.“ پر اوڪريءَ لائق نه! ويچارو اوڪريءَ جو
خواهشمند! هيءُ سسٽم ۽ ڊيم گھڻيندڙ سرشتو. ان تي ٻيلا
وشواس ڪيئن اوڪري سگھجي.

ويچاري پيءُ، جڏهن، هن ملازمت اداري جو، ٽوڪي
واسطي اشتھار پڙھيو، ڏاڍو خوش آيو هئو. سندس ٽائيمپ
اڪيڻ ۾، آمدن حسابن ۽ ٽيڪس اڳا هئا، پر ٽيڪس ڪيس
ادالان جي گھرب ساڳو ۾ ڏيکي ڇڏيو هئو. جنهن ۾ غوطا
کائي رھيو هئو. هن جي اڪيڻ اڳيان، ٽائيمپيءَ جو انڊرو
گھرو ۽ وڌيڪ ٻڌندو ئي ويو.

اگر ٽيڪس ڪي ڪا اوڪري اٿي ملي سگھي ته هو ڏاڍي
جي ڏور ڀڳي نه سگھندو ۽ سندس سيني ۾ سينيڙو جي
عروض ڇانڊي پوي ويندي.

هو سوچي ٿو ڏيکي ڪي من ۾ اعتقاد پيدا ڪرڻو ئي پوندو.
اور پڙي جو مثال دھراڻو پوندو ۽ ڇهن ئي ٽيڪس مرڪز آلي،
ڏاڍيءَ عاجزيءَ مان ڏيکي ڪي چوي ٿو، ”ٽس ٻيٽ..... هن
ڀيري ٽن خارجي، اوڪي ضرور اوڪري ملندي. ماڻھو ڪي
ايترو ٽائيمپ نه ٿيڻ گھرجي.....“

ٽيڪس، هڪ چلندڙ نظريو آھي ۽ چيو، ”گذريل ڏهن
سالن ۾ چار ڀيرا ٽوڪي ٽيڪس ٽيڪس آھن. چار ئي ڀيرا خارجي
ڀيرا آھن. فيل آھن ڪڏهن ڪا به آھيان نه! مان ڪٿان 55%
سيڪڙو مارڪون نه ٽوڪي ٽيڪس ملن 70% ٽائيمپ مارڪون ڪٿان

وارن کي. ۴ جي مونکي ۽ 65 سيڪڙو مارڪون ته نؤڪريون
 85 سيڪڙو مارڪن تائين. بس ان کان وڌيڪ مون
 کان سٺو نه لکيو ويندو، نه لائينپ ٿيندي. ڏهه سال ٿيا آهن
 يارهون درجو پاس ڪئي. پر وريو ڪجهه به ڪونهي. ڪلار ڪيءَ
 جون نؤڪريون نڪرن ڏهين درجي پاس وارن لاءِ ۴ ان جا
 مارم جهڙيون ۴ سورجون درجو پاس ڪيل به ٿين، امتحان
 ۾ وهن. پوءِ اسان جو نمبر ڪٿي ايندو؟ - جڏهن ۱۴ ۽ ۱۶
 درجي پاس وارن لاءِ الڳ نؤڪريون نڪرن ٿيون. انهن لاءِ
 ڏهين درجي پاس وارو مارم به نٿو ٿوري سگهي. نه پوءِ هيءَ
 ٻارواري ڪيئن چٽي؟ ٻارواريءَ جون رڳو ڳالهون آهن. پر ٻارواري
 ڪانهي. ٿرڊ ڊويزن ڪڍي پاس ڪلاس قائم ڪيو ويو. ٻارواري
 نه ڪانه آئي، رڳو نالو ئي مٿيو. ٿرڊ ڪلاس جي هڪ ليڪ
 ٻاهر سان ماڻهن جو درجو ۴ رٿيو وڌي ويو ڇا؟ هڪ ڪي
 ٻاهي پئي ڪي لاهڻ سان ڪا ٻارواري ايندي ڇا؟ ڪونه ڪو،
 ڪونه هڪ نه ٻئي ئي رهندو! اها ٻارواري ناهي؟ بابا، ڪجهه
 حقيقت پوسمت ٻڌجو.

هؤ سوچي ٿو، ”ناڪاميابين، ناآميدن ۾ لڙهندي ڏي
 الائي ڇا جو ڇا سوچڻا لڳي آهي. سترهن سالن جي عمر ۾
 يارهون درجو پاس ڪري، سٽاوڀهن سالن جي عمر تائين هوءَ
 انهن ئي ويٺي آهي. نه نؤڪري حاصل ڪري سگهي آهي ۽ نه
 سندس ٻاروڪريءَ جي پگهار مان هؤ هن جي هٿن کي ميندي
 ڪڍي سگهيو آهي. ان نواشا هن جي من ۾ الائي ڇا جو ڇا
 ٿوري ڇڏيو آهي. هوءَ ان لامح حقيقت کي سمجهي نه سگهي
 آهي نه هن آرٽڪل ڊوڙ ۾ هوءَ ڏيئي رهجي ويئي آهي ۽ هٿ
 ڪرڻ ڪي هرڪا سٺي شيءِ ڪئي، سا به بنا مھنت جي،
 پئي جي ڪمايل ڌن مان حصو ڪئي يا نؤڪريءَ واري چوڪري.

۽ ٺوڪريءَ جو خواهشمند، ويڙھار و ڪاميابين جي ڳاڙھين
ڪنڊين ۽ ٽائيمپ انسٽيٽيوٽ جي ڪڏل ٽائيمپن تي نور ٺڄو ٺڄند
رهي، انهن آفيسن لاءِ جن ۾ ٽائيمپ رائيٽر به رکيل ڪونه آهن
فارم فارم جي ڏيڻ سال بعد امتحان آهي، ان جي آڻن ڏهر
مهنن بعد ٽائيمپ آفيس آهي ۽ ٻڌڻن ڇهن مهنن بعد نتيجو
ٺوڪري ”باس.“ ٻو ٺوڪريءَ لاءِ ٺاھڻ وڙھار و ٺوڪريءَ جو
خواهشمند آهي ۽ سسٽم ۽ ڊم گھڻيندڙ سوشل. ان جي پلا
وشواس ڪيئن ٺو ڪري سگھجي.

ويڙھاري پيءُ، ڪڏهن، هن ملازمت لداري هو، ٺوڪري
واسطي اشتھار پڙھيو، ڏاڍو خوش ٿيو هئو. سندس ٽائيمپ
اڪين ۾، اميدن سان ڏي ٺاھڻ لڳا هئا. ٻو ڏيڻس کيس
لراشانن جي گھري ساگر ۾ ڌڪي ڇڏيو هئو. جنهن ۾ هُو غوطا
کاڌي رھيو هئو. هن جي اڪين اڳيان، ٽائيمپيءَ جو انڌيرو
گھرو ۽ وڌيڪ ٿيندو ئي ويو.

اگر ڏيڻس کي ڪا ٺوڪري ٺي ملي سگھي، هو ڏاھي
جي ڏور چڪي نه سگھندو ۽ سندس سيند ۾ سھڻوڙ جي
عروض چاندي پوي ويندي.

هُو سوچي ٺو ڏيڻ جي من ۾ اھڻاڻ پيدا ڪرڻو ٿي پوندو.
نور پٽڙي جو مثال دھرائڻو پوندو ۽ ڇهن ئي ٺڪي ۾ ڪا آهي،
ڏاڍيءَ عاجزيءَ مان ڏيڻ کي چوي ٺو، ”ڏس ٻيٽ..... هن
ٺوڪري ٺو فارم ٺو، ٺوڪي ضرور ٺوڪري ملندي. ماڻھو کي
پٽو ٽائيمپ نه ٺھڻ گھرجي.....“

ڏيڻس، هڪ چلندڙ نظار ڏانھس اچي ڇڏو، ”ڪڏهن ڏهن
سالن ۾ چار ٻارا ٺوڪريون ٺڪيون آهن. چار ئي ٻارا فارم
ٻارا آهن. فيل نه ڪڏهن ڪانه ٺي آھيان نه! مان ڪٿان 55%
سيڪڙو مارڪون نه ٺوڪريون ملن 70% ٽائيمپ مارڪن ڪٿان

وازن ڪي. ۽ جي مونکي ملن 65 سيڪڙو مارڪون ته ٽوڪريون
 ٿين 85 سيڪڙو مارڪن تائين. بس ان کان وڌيڪ مون
 کان سنو نه لکيو ويندو. نه ٿا ٺهين ٿيندي. ٿه سال ٿيا آهن
 يارهون درجو پاس ڪئي. پر وريو ڪجهه به ڪونهي. ڪلار ڪي
 چون ٽوڪريون نڪرن ٿهين درجي پاس وارن لاء ۽ ان جا
 فارم چونڊهون ۽ سورھون درجو پاس ڪيل به پون. امتحان
 ۾ رھن. پوء اسان جو نمبر ڪٿي ايندو؟ - جڏهن ۱۴ ۽ ۱۶
 درجي پاس وارن لاء الڳ ٽوڪريون نڪرن ٿيون. انهن لاء
 ٿهين درجي پاس وارو فارم به ٿيو پري سگهي. ته پوء هي
 براڊري ڪيئن چٽبي؟ براڊريءَ جون رڳو ڳالهون آهن. پر براڊري
 ڪانهي. ٿرڊ ڊويزن ڪڍي پاس ڪلاس ٿا ڪيو ويو. براڊري
 ته ڪانه آئي، رڳو نالو ئي ملو. ٿرڊ ڪلاس جي هڪ ليڪ
 ٻاهر سان ماڻهن جو درجو ۽ رتبو وڌي ويو ڇا؟ هڪ ڪي
 ٻاهي ٻئي ڪي ٺاهڻ سان ڪا براڊري ايندي ڇا؟ ڪونه ڪو،
 هڪ نه هڪ نه ٻئي ئي رهندو! اها براڊري ٺاهي؟ بابا، ڪجهه
 حقيقت پوس ٻڌجو.

هو سوچي ٿو. ”ٽاڪاميا بين، ٽاڪاميا بين ر لڙهندي ٿي
 الائي ڇا جو ڇا سوچڻ لڳي آهي. سترهن سالن جي عمر ۾
 يارهون درجو پاس ڪري، ستاويهن سالن جي عمر تائين هو
 ائين ئي ويٺي آهي. نه ٽوڪري حاصل ڪري سگهي آهي ۽ نه
 سندس بابوگيريءَ جي پگهار مان هو هن جي هٿن کي ميندي
 ڪري سگهيو آهي. ان نرارا هن جي من ۾ الائي ڇا جو ڇا
 پري ڇڏيو آهي. هو ان تلخ حقيقت کي سمجهي نه سگهي
 آهي ته هن آرٽڪ ٻوڙ ۾ هو ڀلي رهجي ويٺي آهي ۽ هٿ
 هر هڪ ڪي هرڪا سٺي شيء ڪپي، سا به بنا مهنت جي.
 ٻئي جي ڪمايل ٽن مان خاصو ڪپي يا ٽوڪريءَ واري چوڪري.

۴ اوکریء جو خواہشمند، وپجارو ڪاميابين جي ڪاٺي ۽
ڪڍين ۽ ٽائيمپ انسٽيٽيوٽ جي ڪڍل ٽائيمپن تي زور ڏيڻو پوندو
رهي، انهن آفيسن لاءِ جن ۾ ٽائيمپ رائيٽر نه رکيل ڪونه آهن
فارم پورٽ جي ٽيڊ سال بعد امتحان ٿئي، ان جي آئين ٽيڊ
مهنن بعد ٽائيمپ ٽيسٽ ٿئي ۽ پڌڻن جنهن مهينن بعد نتيجو
ٺڪري ”پاس.“ ۽ اوکريءَ لاءِ ٺاڙي ٺاڙي وپجارو اوکريءَ جو
خواهشمند هجي ۽ سسٽم ۽ ڊم گهٽجندڙ سرشتو. ان جي پلا
وشواس ڪيئن ٿو ڪري سگهجي.

وپجاري پيءُ، حڏهن، هن ملازمت لاءِ ڌاري جو، ٺوڪون
واسطي (شتهار پڙهيو نه ڏاڍو خوش ٿيو هئو. سندس نا اُميد
اڪين ۾، اُميدن جا ٽيٽا ٽيٽمانڻ لڳا هئا. ۽ ٽيٽس ڪيس
لڙائڻن جي گهرجي ساڳو ۾ ٽڪي ڇڏيو هئو. جنهن ۾ هُو غوطا
ڪائي رهيو هئو. هن جي اکين اڳيان، نا اُميديءَ جو انڌارو
گهو ۽ وڌيڪ ٿيندو ٿي ويو.

اگر ٽيٽس کي ڪا اوکري ٿئي ملي سگهي ته هو ٽاهي
جي ٽور ڇڪي نه سگهندو ۽ سندس سينڊ ۾ سمندڙ جي
عروض چالڊي پوري ويندي.

هُو سوچي ٿو ٽيٽ جي من ۾ اعتقاد پيدا ڪرڻو ٿي پوندو.
اور پٽڙي جو مثال ڏهراڻو پوندو ۽ ڇهن ٿي ٽڪي مرڪ آڻي،
ٽيٽيءَ عاجزيءَ مان ٽيٽيءَ کي چوي ٿو، ”ٽس ٻيٽ..... هن
ٻيٽي اٺون فارم ۾، اوکي ضرور ٺوڪري ملندي. ماڻهو ڪي
ايترو نا اُميد نه ٿيڻ گهرجي.....“

ٽيٽس، هڪ ڪلندڙ نظر ڏانهن اچي چيو، ”ڪڍيل ٽهن
سالن ۾ چار ڀيرا ٺوڪراون ٺڪيون آهن. چار ئي ڀيرا فارم
ڀريا آهن. فيل نه ڪڍهن ڪانه ٿي. آهيان نه! مان ڪٿان 55%
سيڪڙو مارڪون نه ٺوڪراون ملن 70% ٽاهن مارڪن ڪٿان

وارن کي. ۴ جي مونکي ملن 65 سيڪڙو مارڪون ته نؤڪريون
 ڏين 85 سيڪڙو مارڪن تائين. بس ان کان وڌيڪ مون
 کان سٺو نه لکيو ويندو، نه لائينپ ٿيندي. ڏهن سال ٿيا آهن
 يارهون درجو پاس ڪئي. پر وريو ڪجهه به ڪونهي. ڪلارڪيءَ
 جون نؤڪريون نڪون ڏهين درجي پاس وارن لاء به ان جا
 فارم چون هون ۽ سور هون درجو پاس ڪيل به ٿيون، امتهان
 به وهن. پوءِ اسان ڄمڻو نمبر ڪٿي ايندو؟ - جڏهن ۱۴ ۽ ۱۶
 درجي پاس وارن لاءِ الڳ نؤڪريون نڪون ٿيون. انهن لاءِ
 ڏهين درجي پاس وارو فارم به نٿو ٿوري سگهي. ته پوءِ هيءَ
 برابري ڪيئن چئجي؟ برابريءَ جون رڳو ڳالهائون آهن. پر برابري
 ڪانهي. ٿرڻ ٻه ويڙن ڪڍي پاس ڪلاس قائم ڪيو ويو. برابري
 ته ڪانه آئي، رڳو نالو ئي مڏيو. ٿرڻ ڪلاس جي هڪ ليڪ
 ٻاهر سان ماڻهن جو درجو ۽ رتبو وڌي ويو ڇا؟ هڪ ڪي
 ٻاهي پئي. ڪي ٺاهڻ سان ڪا برابري ايندي ڇا؟ ڪونه ڪو،
 هڪ نه هڪ ته ٻئي ئي رهندو! اها برابري ناهي؟ بابا، ڪجهه
 حقيقت پريست بڻجو.

هو سوچي ٿو، ”ناڪاميابين، نااميدن ۽ لڙهندي ڏيءَ
 الائي ڇا جو ڇا سوچڻ لڳي آهي. سترهن سالن جي عمر ۾
 يارهون درجو پاس ڪري، ستاويهن سالن جي عمر تائين هو
 ائين ئي ويٺي آهي. نه نؤڪري حاصل ڪري سگهي آهي ۽ نه
 سندس ٻاٻوگيريءَ جي پگهار مان هو هن جي هٿن کي ميندي
 ڪري سگهيو آهي. ان نواشا هن جي من ۾ الائي ڇا جو ڇا
 ٿوري ڇڏيو آهي. هو ان تلخ حقيقت کي سمجهي نه سگهي
 آهي ته هن آرٽڪل ٻوڙ ۾ هو ٻلي رهجي ويئي آهي ۽ هٿ
 هر هڪ ڪي هرڪا سٺي شيءِ ڪڍي، سا به بنا محنت جي،
 پئي جي ڪمايل ڌن مان خاصو ڪڍي يا نؤڪريءَ واري چوڪري.

۽ لوڪريءَ جو خواهشمند، ويچار و ڪامپيٽيشن جي ڳاڙهين ڪنڊين ۽ ٽائيمپ انسٽيٽيوٽ جي گڏ ٿاڻين تي نوري ٺهڻ لڳو رهي، انهن آفيسن لاءِ جن ۾ ٽائيمپ رائيٽر به رکيل ڪونه آهن فارم پورٽ جي ڏيڍ سال بعد امتحان ٿئي، ان جي آئين ڏهر مهينن بعد ٽائيمپ آفيس ٿئي ۽ پڌري ڇهن مهينن بعد ٽيٽي ٺڪري ”پاس.“ پر ٺڪريءَ لائق نه! ويچار و ٺڪريءَ جي خواهشمند هيءُ سسٽم ۽ دم گهٽجندڙ سرشتو. ان تي پل وشواس ڪيئن ٿو ڪري سگهجي.

ويچاري پيءُ، حڏهن، هن ملازمت اداري جو، ٺڪرين واسطي رشتهار پڙهيو ته ڏاڍو غوش ٿيو هئو. سندس ٽائيمپ اڪيڻ ۾، آمهڻن حسابن ۽ ٽائيمپ اڳا هئا. پر ڏيڻس ڪيس اراهاڻن جي گهرجي ساڳو ۾ ڏکي ٿي پيو هئو. جنهن ۾ هو غوطا کائي رهيو هئو. هن جي اڪيڻ اڳيان، ٽائيمپ جو انڌرو گهر وڌيڪ ٿيندو ٿي ويو.

اگر ڏيڻس کي ڪا ٺڪري ٿئي ملي سگهي ته هو ٽاهي جي ڏور چڪي نه سگهندو ۽ سندس سينڊ ۾ سڀڻڙو جي عبوض چالدي پوي ويڌي.

هو سوچي ٿو ڏيڻ جي من ۾ اعتقاد پيدا ڪرڻو ٿي پوندو. نور پڙي جو مثال ڏهرائڻو پوندو ۽ چين تي ٽڪي ٻوڪ آڻي، ڏاڍيءَ عاجزيءَ مان ڏيڻ کي چوي ٿو، ”ڏس ٻيٽ..... هن ٻوڪ ٽون فارم پور، ٺڪري ضرور ٺڪري ملندي. ماڻهو کي ايترو ٽائيمپ نه ٿيڻ گهرجي.....“

ڏيڻس، هڪ جلد ڏنظر ڏانهن اچي چيو، ”گڏريل ڏهن سالن ۾ چار ٻوڪا ٺڪريون ٺڪريون آهن. چار ٽي ٻوڪا فارم پورا آهن. فيل نه ڪڏهن ڪانه ٿي آهيان نه! مان ڪٿان 55 سيڪڙو مارڪون نه ٺڪريون ملن 70 ٽائيمپ مارڪون ڪٿان

بر انهيء بعد، ڪن ڪسي اهو فارم مليو هئو. ان وقت هو ڏاڍو
 محسوس ٿيو هئو. ڪن چنگ، جهتي هٿاڻين ۽ شمار ۽ وڌاڻي
 ۽ ڪي سان ڏيئي ڪي ڇيو هٿاڻين. ”ڏس! ٽيندي لاءِ
 ملازمت اداري مان فارم وٺي آيو آهيان.“

پر ڏيٿس ان طرف اهاڙو به ڪونه، ڪن هن ٻڌو ٿي ڪونه!
 ڪن وري ڏيئي ڪي ڇيو. ”ڏاڍي مشڪل سان فارم مليو آهي.
 ڪن ڪري ٿو ڪري ضرور ملي ويندي. جنهن ڪم
 ڏنئون ڏريئس ايندڙن آهن، ان جو نتيجو سڌو ٺڪندو آهي.
 پر وري به ڏيٿس، ان طرف اهاڙو به ڪونه! ۽ هو عجب مان
 ڏيئي طرف آو اهاڙي ۽ ڪن جي چوري مٿان اُڀري آيل ناراضگي
 ڏسي ڏسجي آو وڃي.

پر ٽينهن هوندي به اتي ڏينهن، هو ڏيئي جي سرٿيڪيٽن
 ۽ مارڪ لسٽن جون ڦوٽو ڪاپيون ڪڍائي آو اچي ۽ ڦوٽو ڪوٺارو
 ڪي سندس ڦوٽو جون ڪاپيون ڪڍي ڏيئي لاءِ نمبر ڏئي آو
 اچي ۽ ڪنهن ڏسڻ کان دستي وٺي، فارم جي ٺيڪ جا پوسٽل
 آرڊر وٺي آو اچي.

پر ڏيٿس، سندس ڇاڪوڙ ۽ چٽاڪهيءَ جو ڪو به قدر
 ڪونه ڪيو آهي ۽ فارم ڪي هٿ به ڪونه لائو آهي. ”اها
 ٿو ڪري ملڻي ڪانهي. مان هر ڏينهن فارم ڇو پوئيان؟ پئسا ڇو
 خرچيان! پالاهه، ٿو ڪرين لاءِ چار لک. فارم ڦرڻا. جنهن مان ٿو ڪري
 ڪنهن ڪي ملي ڪنهن ڪي ملندي؟ هيءُ نه ان اداري، ٽيندي
 ڪمائيءَ جو وسيلو ڳولهي ڪڍيو آهي. هر هڪ ٿو ڪريءَ جو
 خواهشمند، ٽيندي ٻيروزگار جيپ مان پنجاه روپيا خرچ ڪري
 ان اداري ڪي ڪروڙ پتي پٽائي، جنهن مان ان اداري جي
 ملازمن جون پگهارون ۽ ٻيو خرچ ٿورو ڪيو وڃي. اگر پئسا
 پورا نه ٿين ته لاڙيان جهان ٽاريج وڌائي وڃي.“

سوڀ جو احساس

— پڳوان نڌواڻي

پنکي جي هوا ۾ تپيل ئي رکيل فارم ڦڙ ڦڙائي رهيو هئو. اڄ پڙاڻي هفتا ئي ويا آهن. اهو فارم تپيل ئي پيو پيو ڇڪو بدلائيندو ڦڙ ڦڙائيندو رهيو آهي. ڇڻ ڦڙ ڦڙاهت جي آواز سان، سڀني جو ڌيان پاڻ طرف ڇڪي رهيو آهي. پنهنجي اهميت ٻڌائي رهيو آهي. ڀر نه اهو فارم مڪمل طرح ڀرڻو ڏيو آهي ۽ نه ملازمت اداره ٿاڻن پهچايو ويو آهي. هڻ وڃاڙين اکين سان، فارم طرف ٺهاري ٿو ۽ سهميل نگاهن سان ڏيڻ طرف ڏسي ٿو، جنهن جي ضد اڳيان هڻ سهمجي ويو آهي. حتمو ته هن ڏيڻ اڳيان هزار ڪيلا هلايا آهن، فارم ڀرڻ لاءِ ڀر هڻو پنهنجي هٿ ئي ڏاڍو آهي ۽ ٺهرڻ آهڙو آهن سان ان فارم ۽ ان جي مٿان ٿلهن اکون ۾ لکيل ”ملازمت اداره“ ڏي ٺهاري چوڙي آهي، ”هيءُ سڀ ڏوڪو آهي! ڪوڙ آهي!! ۽ مان ان ڪوڙيءَ ڪلهڻا جي ڪوڙ کي ۾ ڦاسڻ لڻي ڇاهيان. ڏولائي ڏلاسڻ ئي من ٿئي ڀرمائڻ ڇاهيان.“

۽ فارم پنکي جي هوا ۾ ڦڙ ڦڙ ڪندو ٿو رهي. ۽ هڻ سوچي ٿو. اهو فارم هٿ ڪوڙ لاءِ، هن کي ڪهڙي نه اڪليف ڏسڻي پئجي. فارم لاءِ پوسٽل آرڊر وٺڻ لاءِ هڪ ڏينهن موڪل وٺي ”ملازمت اداره“ واري پوسٽ آفيس ٻاهران اڪه صبح جو ڏهن بجي کان ٻهون ڇڏو آهن بجي ٿاڻن ٺهڻا اس ۾ ڇڏندو رهيو هئو ۽ پڻي ڏينهن ۾ موڪل وٺي ”ملازمت اداره“ جي دريءَ سامهون جوڳ. پڇاڻڻو پيو هئو. ۽ سچو ڏينهن نظر

هيءَ ملوڪي بويرين ڪهاڙي ڇو آهي؟

مون کي اڳي سڪ هئو، پر جيئن جيئن وقت گذرندو ٿو وڃي، تيئن تيئن پڪ ٿيندي ٿي وڃي ته منهنجي آئو رولو آهي. هن کي اڏيل ٺهيل شهرن، گهرن ۽ گهٽين ۾ گهمڻ کان وڌيڪ پيارن، پهاڙن ۽ جهنگلن ۾ پنهنجا پيڙا ٻاڙ ٺاهڻ وڻندا آهن. منهنجي هيءَ ڪهاڙي انهن چند ڪهاڻين مان آهي جن ۾ مون قدرست جي لاءِ من جي ٿڌپ بلڪل صاف ڇڏي آهي.

— مايا راهي

”منهندي چيئا چڙي، اٺون اهو ٻڌاءِ، اٺون هڪي ڪڏي
ڪري رهي آهين سو چا سڀ سڌو ئي آهي؟“
”چا اهڙو ڪجهه مون ڪيو آهي هو سڌو نه هتي؟“ چرلڊي
مون ڏهر ڏانهن وڪ وڌائي.

”ا. هيءُ خاموش مهاڀارم چا لائين ئي ٻيا ڪنهن سبب
جي هئو؟“ هن اٺي ٻيلي ٻيلي چيو.

مون مڙي هن ڏانهن ٺهاريو ۽ هڪ ٽڪ ڏانهس ٺهاري
رھيس. منهندي اڪين جو پاڻ سمجهي هن به وڪ وڌائي ۽
سائس گڏ هلندي مون چيو، ”ا. چا انهيءَ سبب لاءِ مان ئي
جوابدار آهيان؟“ ورائڊي ۾ ٻيڙي، هڪ ڪوسيءَ ئي ويهي،
هن سگريٽ ڏکاريو ۽ هڪ سوٽو عطري گول گول ڏونهن جا چلا
لائيندي چيائين، ”شروع ا. تو ئي ڪيو هئو مهاڀارم.“

”۽ اوهان ان کي بند ڪرڻ بجاءِ ان ۾ بهرو ڏئي ان کي
اڃا به وڌايو.“

”ٻيو ٻلا ڪري ئي چا ئي سگهيس؟“

”منهندي آهي، اوهان روشن ڪري سوانديمان آهي، باقي
لاري؟“

۽ هن مولڪي وچ ۾ ئي ڪئي چيو ”لاري!“

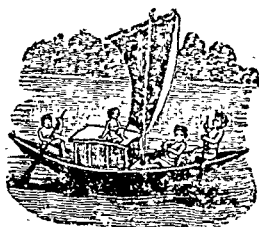
اڌنود منهنديون اڪيون سندس چهرڪي ۾ وڃي ڪٽيون. هن
اڄند سڏي، ٻوٽي آواز ۾ چيو، ”لاري خود ڏار آهي.“ ۽ اٺار
آعستي سان چيائين، ”سا نه ٿو جهڙي.“

۽ مان اڻواڪ ٿي سندس لپٽن ۾ ٺهاري لڳس جنهن ۾ هيتون
ڏينهن جي سوڪ کان پوءِ مس مس منهندي جي منهندي پنهني
ٺهر ڪئي هئي.

هيءَ منهنجي ٻوٽرين ڪهاڙي ڇو آهي؟

مون کي اڳي سڪ هئو، پر جيئن جيئن وقت گذرندو ٿو وڃي، تيئن تيئن پڪ ٿيندي ٿي وڃي ته منهنجي آئما رولو آهي. هن کي اڏايل ٺهيل شهرن، گهرن ۽ گهٽين ۾ گهٽ کان وڌيڪ بربتن، ٻهاڙن ۽ جهنگلن ۾ پنهنجا ٻيڙا ٻاڙ ٺاهڻ وڻندا آهن. منهنجي هيءَ ڪهاڙي انهن چند ڪهاڙين مان آهي جن ۾ مون قدرست جي لاءِ من جي تڙپ بلڪل صاف ڇڏي آهي.

— مايا راهي

”منهندي چنٽا ڇڏي، اٺون اهو ٻڌاءُ ٿي اٺون ڇڪي ڪڍڻ.
 ڪري رهي آهي سو ڇا سڀ سٺو ٿي آهي؟“
 ”ڇا اهڙو ڪجهه مون ڪيو آهي جو سٺو نه هجي؟“ ٻولي
 مون ڪهر ڏانهن وڪ وڌائي.

”ٺهه هيءُ خاموش مهاڀارم ڇا لائين ٿي بيا ڪنهن سبب
 جي هئو؟“ هن اٺي اٺي ٻولي چيو.

مون مڙي هن ڏانهن ٺهاريو ۽ هڪ ٽڪ ڏانهن ٺهاريو
 رهيس. منهنجي اکين جو پاڻو سمجهي هن ٻي وڪ وڌائي ۽
 ساڻس گڏ هلندي مون چيو، ”ٺهه ڇا انهيءَ سبب لاءِ مان ٿي
 جوابدار آهيان؟“ ورائندي ٻي ٻولي، هڪ ڪوسيءَ ٿي ويهي،
 هن سگريٽ ڏکاريو ۽ هڪ سوٽو هڻي گول گول ڏونهن جا ڇاڻا
 لاهيندي چيائين، ”شروع ٿي اٺي ڪيو هئو مهاڀارم.“

”ٺهه توهان ان کي بند ڪرڻ بجاءِ ان ۾ ٻيڙو وٺي ان کي
 اڇا نه وڌايو.“

”ٻيو ڀلا ڪري ٿي ڇا ٿي سگهيس؟“
 ”حقيقت آهي، توهان روشن ڪري سوانهيمان آهي، ناني
 ناري؟“

۽ هن مون کي وڃ ۾ ٺي ڪٿي چيو ”ناري!“
 اڌ خود منهنجيون اکيون سندس چهرڪي ۾ وڃي کٽيون. هر
 اڌ سندس ٻولي آواز ۾ چيو، ”ناري خوددار آهي.“ ۽ اٺي
 آهستي سان چيائين، ”سا نه ٿو جهڙي.“

۽ مان اواڪ ٿي سندس ٽيٽن ۾ ٺهڻ لڳس جنهن ۾ هٿن
 ڏانهن جي سوڪ کان پوءِ مس مس مڙهي جي مڙهي ٺهڻ
 ٺهڻ ڪٿي هتي.

ڪجهه ڏيڻ کان پوءِ جڏهن سامع ۾ آيس ته ڏٺم هيءُ
 ٽڪڙو، ٽڪڙو ٻاهر وڃي رهيو هئو. پنهنجي خيالآب ۾ مشغول
 هئڻ ڪري کيس منهنجي هٿي هڃڻ جي سمجهه ٿي نه پيشي.
 مون آهستي کيس هٿ کان جهليو. هن چوڪ ڏيڻ ۾ مونکي
 ڏسي هڪ ڀل لاءِ هو چمي ويو. جن انسان نه ڀر ڪنهن سنگت واري
 جو تازو ٿي تازو رچيل ڪو بس هجي. ”ڪمري ٻائڻ چڏي
 اچو نه؟“ مون عاجزيءَ وچان کيس چيو. بنا ڪنهن جواب
 ڏيڻ جي نفرت وچان، هڪ ئي جهٽڪي سان هن پنهنجي مٿ
 ڇڏائڻ جي ڪوشش ڪئي. ڀر مون کيس اڃا به وڌيڪ پٺڻو
 جهليندي چيو، ”هيئن ڀلا ڪيستائين ڪم هلندو؟“

”ڪيستائين تون هلائيندس.“

”مان هلايانس؟“

۴. بنا ڪنهن جواب ڏيڻ جي هن چيو، ”مونکي ڇڏ، ڏيڻ
 ٿي اٿم.“

سندس هٿ جو تهاڙو وٺي مون آهستي آهستي چيو، ”ڇا
 سڄڻ سارن چوويهن ڪلاڪن مان توهين مونکي پنهنجا ڪجهه
 مٿس به ڏنا ڏيئي سگهو؟“

هن جواب نه ڏنو ۽ ڇپ ڇاپ مون ڏانهن تهاڙيندو رهيو.
 مون کيس هٿ کان ڇڪيندي چيو، ”اڄ نه ڇڏو ڪٿي.“
 ”جيڪي ڪجهه چوڻو اٿيئي، سو پوءِ ٻڌائجي، هيئن مونکي
 ڏيڻ ٿي ٿئي.“ هن چيو.

بي اختيار ٿي مون سندس هٿ ڇڏي ڏنو. سندس اکرن
 جي ٻار کان ڊڄي منهنجو آهر تڙڙ ڳو ۽ ان ٻيڙا کان ڳريون
 ڳريون ٻلاڪيون ڪٽي مون ڏانهن تهاڙيو ۽ چيو، ”وڃو ڀلي، ڀر
 ڇا توهان کي لاهو سڀ سنو ٿو لڳي!“

ڪهر ۾ ٻيڻي هوندي هيس. نظر سامهون هر وقت هر ڇوڙ
بدليل روپ نظر ايندو هوم.

آهستي آهستي مون پلنگ، والارو ۽ دوائن ٽيڇل ۽
اڪثر دوا لاءِ چونڊو هوم ۽ مان ڳالهه ٿاري ڇڏيندي هيس
مٿڙن سنڀي هٿن مان ملندڙ ڪڙي دوا ۾ مٺي لڳندي آهي
پر آيا جي، ڪراري، کان ڪنور هٿن مان ايندڙ ڪڙي دوا
ڇڻ زهر لڳندي هئم.

زندگيءَ ۾ مون ٻهراون ٻهرو محسوس ڪيو ته هڪ انسان
پنهنجي چاهي پراڻي لاءِ صرف ۽ شيون لڌائي سگهي ٿو. هڪ
پسو ۽ ٻيو سنڀي. پسي جي آڀار ۾ ماڻهو ممٽا جو منهن
وسائيندو آهي. پر هن وقت منهنجي لاءِ منهنجين دوائن لاءِ
ڪافي پسو هئو. انهيءَ ڪري سنڀي ڪڙج ڪوڙ جو خيال ۾
هڪي ڪوڙ آيو.

اسان ٻنهي جي وچ ۾ هيءَ دٻار ڪڙي ٿي ويئي هئي ان
لاءِ مان پاڻ کي جوابدار ٻيڻي سمجهان. ائين ٻيو لڳهر ڇڻ هن
کي بنا سمجهڻ جي، مان هن کان دور هڻي ويئي هيس - انهيءَ
ئي ويچار سان ته هن وقت منهنجين املهه پائونائن جو ڪوڙ مله
ڪوڙ آهي. انهيءَ ڪري منهنجو اهم مونکي پري گهلي وڃي
پري بلڪل پري - ايترو پري جو اسان ٻئي هڪ ٻئي کي ڏسي
نه ٿي سگهياسين.

ڪڏهن ته ڪلاڪن جا ڪلاڪ وٺي سوچيندي هيس ته
ڇا مون ڪڏهن پنهنجو اهم ڇڏي کيس ڪيڏانهن هلڻ لاءِ چيو
هئو؟ سچ پچ مونکي پنهنجي هن رکي ورتاو آي شڪ ڪارو.
اڇڻ لڳي... اڄ صبح جو سويل ڄمڻ باهر ساڻي ساڻي گاه
ئي ٺهلي رهي هيس، ته اوچتو ڇڪر اچي ويو. مان پاڻ سنڀالي
نه سگهيس ۽ ائي ئي، ٿاڻڪ ڏانهن ويندڙ سيمينٽ جي رستي
جي ٺهلي ئي، واهي رهيس.

منهنجو ٿو چيئرو جهڪڻ به هن کي اي عزتي لڳندو آهي. توهان استوي سوتندڙا جا حامي آهيو، ٻو توهان جو اهم استوين کي قيد ڪري ٿو. توهين استوين جي حقن جا رکڻال آهيو ۽ هو انهن کي ٻيون هيٺان ڪڍي ٿو. هيءُ سڀ توهان جي اهم جا ڪم آهن ورنه توهان... هن هڪ ٻي جهليل انهن چتون جي چمن ٽڪرن ڏانهن بهاريو ۽ ٽڪڙو ٽڪڙو ڪمري مان نڪري ويو.

انهيءَ ڏينهن کان اسان بهي جي وچر هڪ دٻار ڪڙي آي ويئي ۽ آهستي آهستي اسين هڪ ٻئي کان پري هٽڻ لڳاسين. آفيس مان موٽي هو ڪلب ۾ هليو ويٺو ۽ راحت جو دٻار سان گهر موٽي آي، ڪڏهن کائي نه ڪڏهن بنا کائڻ جي ئي سمهي پوندو هو.

چتون ۾ هيٺو جي سبز وٽ چڻجندا هئا سي اڳي وانگر هريا پيا نه هئا. آهستي آهستي انهن جا پن چڻجڻ لڳا ۽ آخر آهي سڃاڻي ويا ۽ گڏو گڏ سڃيئون ٿي ويئون منهنجون اڪيون. وٽن جون سڃيئون ٿاڙيون بي آزاديءَ سان انتظار ڪرڻ لڳيون بهار جو ۽ منهنجون نظرون به ٽڙ ٽنڊيون رهيون بهار جي آڇڻ لاءِ. سڃن وٽن ڪري بهار به سڃاڻي لڳا. باقي ساڳو انهن جو پاڻي به مانو ٿي ويو. لهرون بيچان ٻنڌن وانگر اچي ڪنارن تي پونديون هيون.

آهستي آهستي منهنجو سورا به سڪڻ لڳو. هن جي ٽڪري وڃڻ تي مان به ڪنهن نه ڪنهن پاسي وڃي وهندي هيس ۽ ڪيترو ڪيترو وقت ڪاڪ سڃين. نگاهن سان ڏسندي رهندي هيس انهن جي بدليل روپ کي. ڪڏهن ڪڏهن ساگر جي بدليل روپ ۾ موٽي پنهنجو به بدليل روپ نظر ايندو هو. مان چوڪي ويندي هيس ۽ ڪيترا ڪيترا ڏينهن

نماء؟ جتي ڏس اٿس ويڙهون، جتي ڏس اٿي سڃا بهار
 سمنان بهت! آهي ڪا جان ڪنهن ۾؟ سڀ بهجان لاش مهل
 ٻئين ئي انگيل آهن.

اڏون ۽ ٿل خوانن جي ساڪار رومان ۾ جان هوندي ئي
 ڪاڏي. نه توهان کي نظر ڪٿان ايندي؟

مگر هن حملو نه ٻڌو ئي ڪونه. ڇهائين ”پارٽيءَ ئي هلڻ
 لاءِ جڏهن به ڇوانءَ تڏهن توکان وسوي وڃي، ڪڏهن ياد به
 بهو آئيني؟ باقي ويڙهون ۽ سمان ته چڻ دل ۾ هودر سمايا
 پيا آئيني.“

۽ سندس ڪنور هٿن ڪافي محنت سان ٺڪيل منهنجي
 ان چتر کي چئن ٽڪرن ۾ ورهائي ڇڏيو، اصل حد تي ويهي،
 صبر جو پيالو ٽٽار ٿي چڪو هئو، ته به ڏکيائيءَ سان پاڻ
 سنڀالي ڇهر، ”پارٽي، پڪڙ، ڪلب، ڊانس، مان نه سڄي
 انگ اچي چڪي آهيان انهن سڀني سان. گهر جي هڪ
 چور واريءَ مان ڪڍي پيءُ ۾ هلي آيا وهاريوم، ڪڏهن ڪنهن
 ساگر جي ڪناري، لهرن جي لڙ کي ڇوڙيندڙ ملي سو وارو
 ڪو گيت به ٻڌايو اٿو؟ ڪڏهن انهيءَ وشال قدرتي جي گود
 ۾ وٺي هليا آهيوم، ڪنهن جي وشال گود ۾ آرام پائي انسان
 چڻ نئون حشر واندو آهي؟“

”انهن سڄين جانن تي توکي مزو اچي ٿو ته پلي وڃ. ا
 مون سان گڏ توکي ٻارئين ئي به هلايو ٻوندو.“ هن ڪنورا
 سان چيو ۽ هن جي چهر تي ڪنورا مونکي به ڪنور ڪري
 ڇڏيو، ته به سختيءَ کي من ئي من ۾ ڏٺائي ڇهر، ”هي
 سڀ توهين جا چئي رهيا آهيون؟ نه، نه هيءُ سڀ توهين نه
 ٻو توهان جي من ۾ لڪل پوش جو اهم چئي رهيو آهي، جو
 صدين کان استوائن کي مرضي موجب موڙڻ ئي هٿل آهي ۽

وٽن جي سايي ۾ اچيل ٻيڙي - گهر مان نڪري ڇڏهن
 وڃار ليڪ جو چڪو هٿ ڏنگتاسين ته انهن جي وٽن سان
 ٽهه ويل سنهڙا ٻيڙا قدم ۾ وڪوڙ جي ويا. ٿڌي هوا ۾ لڏندڙ
 لامن نظارن کي کڻي، نظار بند ڪيو ۽ ڪن، ڪوئل جي درد ڀليءَ
 ڪوڪو جي ٻڪار ۽ موت ۾ ٻري ٻري ڪنهن ٻئي وٽان هن
 جو سڏ اوائيندڙ، ڪنهن ٻيءَ ڪوئل جي درد ڀليءَ دانهن،
 ميد ڪري ڇڏيا ۽ مان ڏسڻ ۾ پڌر کان لاچار ٿي وڃ هيلان
 اچل ٻيڙي تي ويهي رهيس. ڪنهن تيز ڪٻار منهنجي ٻيون جون
 ٻيڙيون ڪٿي ڇڏيون. نظارون، موهيندڙ سچي مان چوڪ ٻري
 سجاڳ، ٿي وڃيون ۽ سريو آلاپ سڻندڙ ڪن سولا ٿي ويا. نظر
 آيم ڪاوڙ کان لال هن جون اکيون ۽ تيز چنيدر اڪو ”هتي ڇا
 ڀلي ڪون؟“ ۽ اڄ به راس جي سڏائي کي ڇوڙيندڙ چنيدر ما
 جي ڀليان پاڳل چڪور جي دل ڌاريندڙ درد ڀلي آواز جي
 ٻڪار ٻڌي، هن جي ٻو ۾ هوندي به هڪ سرد شوڪارو ٻري
 رهجي ويندي آهيان.

آخر ٻوڙيان ڪندڙ هن ٻوڙيائيءَ کان ٻوڙيان ٿي مون ته،
 کيس ٻوڙيان ٿي ته ڪري ڇڏيو.

*

*

*

منهنجيءَ اڻڄاڻائيءَ ۾ ئي منهنجيءَ ڪلهن ۾ قلم ۾ دوستي
 اچي ويئي. ڪلهن ٻهاڙ جي آناهي، ساگر جي گهواڻ ۽
 ليري آڪاس جي سسڻ ڪنارن کي ڇهي صبح جو ٽڪڙي
 ٽڪڙي آهي ٿان ٿي پوندي هئي ۽ پوءِ روش هارڻ لڳندو هئو.
 اچي اچي پئي ٿي تيزيءَ سان رقص ڪندڙ اهو روش عجيب
 چٽ چٽيندو هئو. اهڙو ئي هڪڙو ڏينهن هئو. روش هڪ طرف
 ساڻو ٿيو ٻيو هئو ته ٻئي طرف ڪلهن! ڇتو ئي نظر پوندي
 ٿي هو پڙ کي آيو. ”هي سڀ ڇاهي؟ گهر آهي يا ٻيڙيان جو“

مٽوالين چوئين کي ٿي سدي هيس ته ساڳو ابي وڃڻ، جهڙن
 کي ڳوڻائي وڃڻ ۽ وٺڻ کي من به سمائي ڇڏڻ اِي دل
 آهستي هئم، هيئن هروقت اڏڻ کي ٿي سدي رهان ۽ ٻڌندي
 رهان، ڪڏهن من موٽيندڙ نه ڪڏهن چوڻ مان اٿيل چوڻن
 هي ان ڳوڻائي ٻڌيندڙ آواز کي! ٻو ڪار اڪي اڪي نه ڪ
 ٻائي مون کي اهن سڄي کان ٻري ڪامن ۽ ٻارئين به علي
 ٻڌيندي هئي. ويڃاري هڪم هي بندي!

انهيءَ ٿي پهن ڪار مان اهيٺ سان نظرون ڇڪتي ويهرائيندڙين
 لهندڙين، هلاڪي گلائي رنگ هي ڪڇڙين ڪلسن سان ٻول،
 گلاب هي ڪٽري اِي! قدم آڙيود گهلي ويهر ۽ هٿن اِي استعار
 قرب سان ٿاڻو ڪيو ان کي! هيءَ جڏهن ڪار کي ٿاڻو ٿي
 ويٺو آيو ته، ٻارائي آساع وڃان گلن وارو هٿ وڌائي کيس
 ٿي ڪار بندي ڇهر، ”ٿي سو نه!“ من جي گهرين اولائن مان سموري
 ٿي ڪري اڪوڙي هن هڪڙو ئي اڪر ڇيو ”واههههه!“ اڪر
 شايد ٻينهي ليکي مونکي ايترو آيو نه لڳو، ڇيترو ان هي ڇوڻ
 جو ٻي لڳم ۽ اڪر اڪر مان اهاڪا ٻائي ”مان هتي آهيان، مان
 هتي آهيان“ چوڻ ٿي ٿي ۽ جن هٿن سان مون ڪنڊن وارن
 گلاب هي اوڻڻ کي ٻائي ٿاڻو هئو، انهيءَ لاءِ نه مڪڙون ٿي
 گل آهن. اهن ساڳين هٿن سان مون زور سان هٿي ۽ ڪچلي
 ڇڏيو اهن ڪومل ڪامن کي!

اهن مان اڪٽل اِي رنگيءَ رس ۽ ڪنڊن هي ڇپ
 ڇپ ڪري هٿن مان اڪٽل هون هي آلاڻ اڄ نه منهنجن هٿن
 کي ساڙيندي رهندي آهي ۽ جڏهن به مان گلاب ٿي سدي
 آهيان نه اڪڻ به ڪندا ڇوڻ لڳندا آهن.

هنن سڀئي سان گڏ هوندي به اڳ. ئي رهندي هيس. شاديءَ کان پوءِ ٻهريون ڀيرو جڏهن مان هنن سان سٺو ئي ٺڪتي هيس ته حاجي ملنگه جي آناهيءَ ڇوڻيءَ کي ڏسي دل هڪ عجيب انساهه سان پوڄي ويهي هئي ۽ ويتر جو ڏنر اڏانگا پيچورا نه دل ئي چٽ ٿڙي پيئي. اُهيءَ سلوار ۽ ڪوٽي تي ساڄي ڪلهي تان ورائي ڪارو رنو ڪٽي ڪاپي ڪلهي هيٺان ٻڌم ۽ کيس سندس دوستن سان اڪيلو ڇڏي اڏانگا پيچورا پار ڪندي، مڃورا جي ڪاريءَ ۾ اُٿندڙ چولن ۽ پري پري کان نظر ايندڙ مشران جي جبلن جي قطارن کي ڏسندي، قدرت جي اڏاوت ساگر مان موٽي مٽڙي جهول پري وڃي ڇوڻيءَ تي رسي. هيءَ واري واري سان هڪ هڪ ساهيڙي کي هٿ کان وٺي اڏانگا پيچورا پار ڪرائيندو جڏهن ڪافي دُور سان مٿي پهتو تڏهن ٿڪ کان ڇڪتا چور پنهنجن دوستن ۽ ساهيڙين کان نظر بچائي چيائين، ”هيءَ ڪهڙي چوڀاڻپ آهي؟ هيئن چرين وانگر ٽڪڙي ٽڪڙي ٻه ڪون پائيندي ڇو آئين؟“ ۽ مونکي لڳو چٽ ڪنهن منهنجي من ۾ سمايل سموري انساهه کي چڪي ٻاهر ڪڍيو هجي ۽ منهنجو انساهه من مان نڪري حاجي ملنگه جي آناهيءَ ڇوڻيءَ تان ٽڪڙو ٽڪڙو گولائيون کائيندو وڌن وطن ۽ ندين ٻوٽن سان ٽڪرندو، ٿڙندو ٽٻڙندو وڃي مڃورا جي اونهيءَ ڪاهيءَ ۾ ڪريو ۽ انهيءَ ڏينهن کان مان خاموش ٿي ويس.

تيز رفتار سان ٻوٽڙندڙ ڪار ۾ هن جي پوسان ويهي جڏهن مان پري کان گجهن ٽڪرن جي آسن ۾ ڇمڪندڙ ٺوڙهه ۽ ساون سوسبز وطن سان ڀڪيل جبلن تي پونڊڙ بادلن جا ٻاڇا، آناهن جبلن جي اڙل قدمن کي لوڏي ڇڏيندڙ گهري ساگر جي

ڪري، ٻيڙيءَ کي اڳتي ڏڪهندڙ واڃو، به هڪ وار ڪند
 آيا ۽ مون ٻيڙي ۾ چنڊ جي آڪون کي ڏسي اُجا اُٺهن ۾
 سڄو روپو پئڻ لاءِ آڪاش ڏانهن اکيون ڪڍيون ٿي. مس ۽ مورو
 جو هڪ وڏي گهاٽي ٻادل ٻڌمان چنڊ لنگي ويو. چنڊ مون سان
 رهي ويو هئي. چنڊ جي ڪنڊن وٽ هڪڙي مشڪراعت اُڀرڻ
 آئي ۽ مون آڪاش مان نظارون کڻي. هيئن سامهون ٺهاريو ۽
 آڪاش ڄاڻائي ساگر جي سڀني ٿي به هڪ وڏو ڪارو
 گهاٽو ٻادل نظر آيو. اوڀر وڃي وڃڻ ٿي سڃاڻم ۽ اهو هڪ
 ننڍڙو زمين جو لڪو هئو، عيوض ٿي ننڍا وڏا ساوا سڪل وڏا
 آزاديءَ سان مرضيءَ موجب دل پسند جاءِ تي سر ڪڍيو. پوءِ
 هئا ۽ اُٺهن سڀني مٿان اُهي ڳاٽ ٻڌو هئو ٺاريل جو ڏکيو وڏو.

مون ننڍڙي ٻيڙي ٻاٿيءَ مان ڪنڊي واريءَ تي رکي ۽
 ڏکيو ٺاريل جي وٽ کي آڻڪ ڏيئي واپس واپس. ٻڌا ۽
 اهي ڏيئون، ڇڏهن اڪثر جهڙو هسي ڪماري ڏيئون ڏٺو
 ٺاريل هسي وٺن جي ننڍڙن ننڍڙن ٻاجهن ۾ واپس ڏٺو
 ڏکيو ڏانهن سڄي ڏيئي واپس. ڏکيءَ جي اُٺن ٺاهڻ
 ڪهڙا نه موهيندڙ چٽ ڇٽا هئا، اهيءَ سائيءَ جا، مٿس
 سان ساگر ڪماري، جيان جي چوٽين تي ۽ وڏن وڏن مٿس
 ۾ سان هوندو، جنهن سان ساگر جي سهول ڪماري ٿي
 ڇڏيندڙ وٺن هيٺان واپس روح رهاڻو ڪندڙ، اڃا به
 هي چوٽين تي جهولندڙ وٺن سان گڏ مان به جهوپٽ لڳندي
 ڪاش! ان وقت ئي اها چاٽ ڪٽيڻ جا ڏکيو ڏکيو ڏٺو
 وڏيون ڪاهيائون به هن ٺاريل جي وٽ والنگر ٿي لڙا ۽
 ٿينديون.

هنن سڀني سان گڏ هوندي به. اڳ ئي رهندي هيس. شاديءَ کان پوءِ پورا پورو جڏهن مان هنن سان سٿر تي نڪتي هيس ته حاجي ملنگ جي آناهيءَ چوئيءَ کي ڏسي دل هڪ عجيب آساهه سان پوري وڃي وڃي هئي ۽ ويتر جو ڏنر اٿانگا پيچرا به. دل تي غل ٿي پيئي. اُچيءَ سلوار ۽ ڪرتي تي ساڄي ڪلهي تان ورائي ڪارو رنگو ڪٽي ڪاٻي ڪلهي هيٺان ٻڌم ۽ کيس سدس دوستن سان اڪيلو ڇڏي اٿانگا پيچرا پار ڪندي، ممجرا جي ڪاريءَ ۾ اُٿندڙ چولهن ۽ پوري پوري کان نظر ايندڙ مشران جي جبلن جي قطارن کي ڏسندي، قدرت جي آگاهه ساڳو مان موٽي ميڙي جهول پوري وڃي چوئيءَ تي رسييس. ۽ هيءَ واري واري سان هڪ هڪ ساهيڙي کي هٿ کان وٺي اٿانگا پيچرا پار ڪرائيندو جڏهن ڪافي ڊار سان مٿي پهتو تڏهن ٿڪ کان ڇڪا چور پنهنجن دوستن ۽ ساهيڙين کان نظر بچائي چيائين، ”هيءَ ڪهڙي چريائپ آهي؟ هيئن چرين وانگر ٿڪڙي ٿڪڙي ٻڪون پائيندي ڇو آئين؟“ ۽ مونکي لڳو جن ڪنهن منهنجي من ۾ سمايل سموري آساهه کي ڇڪي ٻاهر ڪڍيو هجي ۽ منهنجو آساهه من مان نڪري حاجي ملنگ جي آناهيءَ چوئيءَ تان ٽڪڙو ٽڪڙو گولائيون کائيندو وڌن وڌن ۽ ننڍن ٻوٽن سان ٽڪرندي، ٽڙندو ٽاٻڙندو وڃي ممجرا جي اونهيءَ ڪاهيءَ ۾ ڪريو ۽ انهيءَ ڏينهن کان مان خاموش ٿي ويس.

ٽيڙ رفتار سان ٻوڙندڙ ڪار ۾ هن جي پوسان ويهي جڏهن مان پوري کان گدجن ٿڪون جي آسن ۾ ڇمڪندڙ نور ڏٺو ۽ ساون سوسيز وڌن سان ڀڪيل جبلن تي پوندڙ بادلن جا پاڇا، آناهن جبلن جي اڙل قدامن کي لوڙي ڇڏيندڙ گهري ساڳو جي

مان نڪري پڙهي وٺ مان زمين تي لڙڪندڙ لامن تي، جن
کي هوءَ 'ڏاڏي پڙجي' ڏاڙهي، ڪري چوڻدي هئي،
لڏندي هئي.

۴ منهنجيءَ نظر سامهون گهمي ويئي ساڳي نالڪا ڏاڏي هي
ڏاڙهيءَ تي لڏندڙ. پر نه ر. ڪا نالڪا ئي لڏندڙي هئي ۴ نه
تي وري ڏاڏي جي ڏاڙهي ساڳي. اڳي کان به سال وڏي
ٿيڻ ڪري نالڪا، نالڪا نه رهي ننگو پڙهي ويئي هئي ۴
ڏاڏي جي ڏاڙهي شواحيءَ جي قلعي جي اهاڪ ڪٿا
ٻڌائيندڙ، سمنڊ جي سويجا وڌائيندڙ، ڌرتيءَ کي جهيندڙ
گهائي نه، پر آجمن شهر کان ڇڏو پري، هڪ ننڍي بستيءَ
جي رکوالي ڪندڙ پر ڇڏي پڙجي ويئي هئي.

صبح جي وقت مور جو لاج کيس گهر کان گهلي ڏاڏي جي
ڏاڙهيءَ ر لڪائيندو هئو ۴ لاج کالهوءَ هوءَ مور جا ڪوئل کٽ
ڪندو، هنن کان هڪ ٻيئي ٿرندڙ هئي. ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ
جي هڪ ننڍي حصي کي هوءَ انهن ڪنهن سان بهند سڀني
نولي، پر سڏائيندي هئي ۴ انهيءَ ڌار کي زور سان لوڙ ڪري
جڏهن ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ جو سينگار هڪ ئي جهنگي سان
اچي پٽ پوندو هئو تڏهن هوءَ زور زور سان ٿاڙيون وڄائي
ٺهڪ ٿي پئي کٽي لڳندي هئي ۴ ڏاڏو ڇوڻ پڙهين ٻه ٻه ٻه
وشال هٿن سان، سڄي وڇان سندس مٿي تي هڻڻا گهمائيندو هئو.

ان وقت اچانڪ ڪنهن پٺيان اچي اکيون بند ڪيون هيون
مان چرڪي ويئي هيس ۴ پاڻ سڃاڻيندي ئي، مون پاڻ کي
هن جي پٺيان ڏٺو هئو. هن مرڪندي چيو، ”چرڪي. وٺينءَ“
۴ منهن شرمانيءَ اکيون جهڪائي ڇڏيون. هن ڇوڙ ڏانهن
ٺهاري پندي چيو، ”وري هتي ڇترا“ ۴ مان اکيون ٿاڙي ٽٽي

گهيس ڌارين چيان پنهنجي ئي عتن سان ڇڏيل ان چتر کي
جنهن ۾ شواجيءَ جو قلعو به هئو ته ڇهه مندڙ واريءَ سان
انديون رمندڙ ساگر جون لهرون به هيون ۽ مور جي ڪنهن سان
سمنگاريل ڏاڏي جي ڏاڙهي به هئي. الاڻي ڇا ڇڏيو هو،
الاڻي ڇا ڇڏي ويئي هيس.

وڏي شاهي ٻيڙيءَ ۾ کين سندس سائين سان ڇڏي
ڇانڊوڪيءَ جو مشاهدو ماڻڻ لاءِ لهي پيس ننڍيءَ ٻيڙيءَ ۾.
ته پٺيان واکو ڪري چيائين، ”پري متان وڃين!“ ۽ مان
بنا پٺيان نهارڻ جي ٽڪڙا ٽڪڙا وڃهه. علامندي اڳيان نڪري
ويس. ڪافي اڳتي نڪري وڃڻ کان پوءِ پٺيان مڙي ڏٺو ته
وڏو شاهي ٻيڙو هڪ ننڍيءَ ٻيڙيءَ مثل لڳو، لڏهن ٻيڙيءَ
تان ڌيان هڻي وڃي لهرون ۽ چنڊ جي مڌر ملن تي بهر. الاڻي به
مون کان سندن اعو ملن سڏو ته ويو ۽ مون زور سان وڃهه ڪئي
چنڊ جي سيني ۾ هنيو. چنڊ پاڙ کان لڏي ويو ۽ سندس ڪنهن
ننڍا وڏا ٽڪڙا سمنڊ جي سطح تي هيڏانهن هوڏانهن پکڙجي
ويا. لهرون انهن ٽڙيل پکڙيل ٽڪڙن کي مونين جهڙن جهڙي ڪئي
بلانڊ ۾ وڌو ۽ بدلي خاطر تيزيءَ سان اچي منهنجي ٻيڙي
سان ٽڪريون. مون پنهنجيءَ سڦلتا ۽ لهرون جي آسٽا تي من
ئي من ۾ موڪليو ۽ ڏسندي رهيس چنڊ جي ٽڪڙن ۽ پري
پري کان هڪ ڪاوڙيل لهرون جي مدد لاءِ ايندڙ ٻين لهرون کي.
مون کي لڳو ڇڻ چنڊ جي ٽڪڙ ٽڪڙ ٿيڻ جو هيءَ سماچار سڄي
سمنڊ ۾ وڃ وانگر پکڙجي ويو هجي ۽ چوڻف کان پنهنجي
مستحب چنڊ جي بدلي وٺڻ لاءِ زور شور سان لهرون اچي منهنجيءَ
ٻيڙيءَ سان زوردار ٽڪر هڻنديون هجن. ڪنهن عجيب آهنگا
ڪان، هڪ وار منهنجو هڏو ڪسي آيو. لهرون جو مٿاڙو

مان لڪري پڙ جي وٺ مان زمين تي لڙڪندڙ لامن تي، جن
کي هوءَ ’ڏاڏي پڙ جي ڏاڙهي‘ ڪري چوندي هئي،
لڏندي هئي.

۴ منهنجيءَ نظر سامهون گهمي ويئي ساڳي نالڪا ڏاڏي جي
ڏاڙهيءَ تي لڏندڙ. پر نه، ڪا نالڪا ئي نٿي هئي ۽ نه
تي وري ڏاڏي جي ڏاڙهي ساڳي. اڳي کان ٻه سال وڏي
ٽپ ڪري نالڪا، نالڪا نه رهي نينگر بڻجي ويئي هئي ۽
ڏاڏي جي ڏاڙهي شواحيءَ جي قلعي جي اهاڪ ڪٿا
ٻڌائيندڙ، سمند جي سوراها وڌائيندڙ، ڌرتيءَ کي جهندڙ
گهاٽي نه، پر آئين شهر کان ڇڏو پري، هڪ ننڍي پستيءَ
جي رڪوالي ڪندڙ پر ڇڏي بڻجي ويئي هئي.

صبح جي وقت مور جو ٺاڄ ڪمس گهر کان گهلي ڏاڏي جي
ڏاڙهيءَ ۾ لڪائيندو هئو ۽ ٺاڄ کانپوءِ هوءَ مور جا ڪرڻ ڪٽي
ڪڍي هٿان کان هٿ ٻيئي ٽولندي هئي. ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ
جي هڪ ننڍي حصي کي هوءَ انهن ڪنڀن سان ٻيٽ سڻهي
نموني ۾ سڏائيندي هئي ۽ انهيءَ ڌار کي زور سان لوڙڻ ڪري
جڏهن ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ جو سبڙگار هڪ ئي جهٽڪي سان
اڇي پٽ پوندو هئو تڏهن هوءَ زور سان ٽاڙيون وڄائي
آهڪ ڏيئي کٽا لڳندي هئي ۽ ڏاڏو ڇٽا پنهجن ڊگهن ڊگهن
وشال هٿن سان، سڀني وچان سندس مٿي تي هٿڙا گهمائيندو هئو.
ان وقت اڃانڪ ڪنهن پٺيان اچي اکيون بند ڪيون هيون
مان چرڪي ويئي هيس ۽ پاڻ سڃاڻيندي ئي، مون پاڻ کي
هن جي پٺان ڏٺو هو. هن مرڪندي چيو، ”چرڪي وٺينءَ“
۽ مون شرمانيءَ ۾ اکيون جهڪائي ڇڏيون. هن چيو تڏهن
نهاريندي چيو، ”وري هيءَ چٽو!“ ۽ مان اکيون ٽاڙي ڏسڻ

لڳيس ڌارين جيان پنهنجي ئي هٿن سان ڇٽيل ان چتر کي
جنهن ۾ شواحيءَ جو قلعو به هئو ته ڇمڪندڙ واريءَ سان
وانديون رمندڙ ساگر جون لهرون به هيون ۽ مور جي ڪنڀن سان
سِينگاريل ڏاڏي جي ڏاڙهي به هئي. الاڻي ڇا چئبو هوم،
الاڻي ڇا چئي ويندي هيس.

* * *

وڏي شاهي ٻيڙيءَ ۾ کين سندس سائين سان ڇڏي
ڇانڊ وڪييءَ جو مشاهدو مائٽ لاءِ لهي پيس ننڍيءَ ٻيڙيءَ ۾.
ته. بنيان واکو ڪري چيائين، ”پري مٿان وڃين!“ ۽ مان
بنا بنيان نهارڻ جي ٽڪڙا ٽڪڙا وڃهه، هلائيندي اڳيان نڪري
ويس. ڪافي اڳتي نڪري وڃڻ کان پوءِ بنيان مڙي ڏنر ته،
وڏو شاهي ٻيڙو هڪ ننڍيءَ ٻيڙيءَ جهڙو لڳي، تڏهن ٻيڙيءَ
تان ڌيان هٽي وڃي لهرون ۽ ڇنڊ جي مندر ملن تي پير. الاڻي جو
مون کان سندن اهو ملن سڏو، ويو ۽ مون زور سان وڃهه ڪڍي
ڇنڊ جي سيني ۾ هنيو. ڇنڊ پاڙ کان لڏي ويو ۽ سندس ڪٿين
ننڍا وڏا ٽڪرا سمند جي سطح تي هيڏانهن هوڏانهن پکڙجي
ويا. لهرون انهن اڙيل پکڙيل ٽڪرن کي مونين جيان مڙي ڪڍي
پلائند ۽ وڌو ۽ بدلي خاطر تيزيءَ سان اچي منهنجي ٻيڙي
سان ٽڪريون. مون پنهنجيءَ سڦلتا ۽ لهرون جي اسڦلتا تي من
ٿي من ۾ موڪيو ۽ ڏسندي رهيس ڇنڊ جي ٽڪرن ۽ پري
پري کان هنن ڪاوڙيل لهرون جي مدد لاءِ ايندڙ ٻين لهرون کي.
مون کي لڳو ڄڻ ڇنڊ جي ٽڪر ٽڪر ٿيڻ جو هيءُ سماچار سڄي
سمند ۾ وڃ وانگر پکڙجي ويو هجي ۽ چوڌرڻ کان پنهنجي
محبوب ڇنڊ جي بدلي وٺڻ لاءِ زور شور سان لهرون اچي منهنجيءَ
ٻيڙيءَ سان زوردار ٽڪر هڻنديون هجن. ڪنهن عجيب آشنڪا
ڪمان. هڪ وار منهنجو هڙو ڪڍي آيو. لهرون جو مقابلو

مان نڪري نڙ جي وٽ مان زمين تي لڙڪندڙ لامن آي، جن کي هوءَ ’ڏاڏي نڙ جي ڏاڙهي‘ ڪري چوندي هئي، لڏندي هئي.

* * *

۽ منهنجي ۽ نظر سامهون گهمي ويئي ساڳي بالڪا ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ تي لڏندڙ. پر نه ڪا بالڪا ئي ننڍڙي هئي ۽ نه ئي وري ڏاڏي جي ڏاڙهي ساڳي. اڳي کان به سال وڏي لپڪ ڪري بالڪا، بالڪا نه رهي نينگر بڻجي ويئي هئي ۽ ڏاڏي جي ڏاڙهي شواحيءَ جي قلعي جي اڻهاڪ ڪٺا ٻڌائيندڙ، سمنڊ جي سويجا وڌائيندڙ، ڌرتيءَ کي ڇهيندڙ گهاٽي نه، پر اڄهن شهر کان ڇڏو پوي، هڪ ننڍي بستيءَ جي رڪوالي ڪندڙ پر ڇڏي بڻجي ويئي هئي.

صبح جي وقت مور جو ٺاڄ کيس گهر کان گهاٽي ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ پر لڪائيندو هئو ۽ ٺاڄ کانپوءِ هوءَ مور جا ڪرپل ڪٽي ڪٽيو هتان کان هڪ ٻيئي لڙندي هئي. ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ جي هڪ ننڍي حصي کي هوءَ انهن ڪمين سان ٻيٽو سهڻي نموني، پر سڃاڻيندي هئي ۽ انهيءَ ڌار کي زور سان لوڏڻ ڪري ڇڏهن ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ جو سينگار هڪ ئي جهٽڪي سان اڇي ٻٽ پوندو هئو ۽ ڏهن هوءَ زور زور سان ٽارون وڄائي آهڪ ڏيئي ڪلڻ لڳندي هئي ۽ ڏاڏو ڇڻ پڇڻ ٻڌڻ ٻڌڻ وصال هٿن سان، سڄي وڇان سندس مٿي تي هٿڙا گهمائيندو هئو. ان وقت اڇالڪ ڪنهن پٺيان اڇي اکيون بند ڪيون هيون ۽ مان چرڪي ويئي هيس ۽ پاڻ سڃاڻيندي ئي، مون پاڻ کي هن جي پٺيان ڏٺو هئو. هن ڪندي چيو، ”چرڪي وٺين“ ۽ مون شرمائجي اکيون جهڪائي ڇڏيون. هن چتر ڏانهن نهاريندي چيو، ”وري هيءَ چتر!“ ۽ مان اکيون ٽاڙي ڏسڻ

زاون حالت کي رسيل، هنڌان هنڌان پوندڙ، انھاس جي ساکي هن پاڻي پگڙل ٻل قلعي جي هڪ ئي جاءِ هن کي ايڪو پسند هئي - تون هلائي جي. انهيءَ هنڌ بهي هوءَ ڪافي دؤر تائين قلعي کي هڪ مدم کان گهڻو پيڙيل انهن سندن آلهن، ٻگهن، بندرن ۽ ننڍن وڏن سوسپز ساون، پور پاڻيءَ مٿي سان پڪيل هٿ ڪري پيان وٺڻ کي ڏسندي رهندي هئي. ۽ سوچيندي هئي وٺڻ جي پڌاڻي ئي! انهن جي سنيهر ۽ ممتا ئي، جي الائي ڪيتري وقت کان قلعي کي هيئن پنهنجي گود ۾ لڪائي ويٺا هئا. بهار ۾ هوءَ اتي بهي وٺڻ جي ساوڪ تي ۽ غزان ۾ انهن پاڙن کي پڪي پڇڻ پندڙ پڇڻيل پيان پٺن ۾ سسنان ٿارين ئي سوچڻ لڳندي هئي.

* * *

منجهند جي وقت ماني ڪاٺي، اڪيون پوري هوءَ سمهڻ جو اهڙو ڪري ماءُ جي مٿي اولي پڙندي هئي ۽ جڏهن آخري ستن چوندي سدس ماءُ سمهي پوندي هئي تڏهن ماءُ جي جاڳي پوڻ جي ٻپ کان آهستي آهستي اُٿي هوءَ پڇي نڪرندي هئي. پوني ۽ ٻين شهرن ڏانهن ويندڙ لوهي ٿارن مان بند غفائن جي منهن وٽ وڃي هوءَ اندر لپاڪا پاڻي ڏسڻ جي ڪوشش ڪندي هئي ۽ پوءِ ٻن وٺڻ جي مهل مان لهيل اُن ڪپ ۾ ويهي ڪڏهن اڪائي آندل ڪنڊ ڪٽين ڪسي کارائيندي هئي ته ڪڏهن چؤطرف چڙيل چاري کي آڱرين ۾ لاسائي ڇڏيندي هئي. شام جي وقت ڪناري تي پيل ڪاري پٿر تي ويهي پاڻيءَ ۾ ٽنگون وجهندي هئي ۽ اچي ۽ اچي ۽ گچي ۽ کي جيستائين انهي هٿن ۾ پڪڙي بيھندي هئي جيستائين اُها پاڻيءَ جو روپ ڌاري، آڱرين جي وٿين مان وهي، ٺونڊين جي سهار کي وڙي وڃي پاڻيءَ سان نه ملندي هئي، دؤر ٿيڻ تي هوءَ پاڻيءَ

مکتبہت جو مہینوں

— شریعتی ماہی راہی

دش اچي اچي ڪاغذ تي، من عي اڀريل ماون کي جدا جدا رنگن سان رنگڻ لڳو هئو جو اڃاڪه منهنجي نظر، ڇتر ۾ ڇٽيل ڳوڙهي سائي رنگ جي پاڙ تي وڃي پئجي. هڪ ٻل لاءِ منهنجو دش رکيو ۽ ذهن ۾ گهمي ويو شواحيءَ جي قلعي ۽ سار ڪداری جي وچ ۾ اهو وڻ، حدهن جي پاڙ ۾ اهڙي هئي، ٻاڪل اهڙي، جهڙي مون اڃا ان وقت ئي ڇٽي هئي. وڻ جي پاڙ هڪ پاسي کان ڪجهه اندر ئي ٻيل ۾ ڪجهه ڪاڌل هئڻ ڪري هڪ وڏي ڪپ وانگر ئي پاسي ۽ اهيءَ ڪپ جي لڳو لڳو هڪ ٻيو وڻ ۾ ٻاڪل اهڙي نموني ٻيل هئو جو ان آڳاٽين وڻ جو ڪپ وڌيڪ وڏو ۽ وڌيڪ ويڪرو ٿي لڳو.

مونکي نظر اچڻ لڳي هڪ ننڍڙي ڇهن ستن ورهين جي ٻاڪا ان ڪپ ۾ ويل. منجهند جي وقت ٺهڻ اُس، حدهن سمند جي ڪداری تي ليٽيل اٿاه. واريءَ جي سار کي اڃا ئي ۽ ڇمڪائي ڇڏيندي هئي. ان وقت اڪثر هوءَ ان ڪپ ۾ ويل نظر ايندي هئي. صبح جي وقت هوءَ شواحيءَ جي قلعي ۾ گهمندي ڦرندي رهندي هئي. ڪڏهن قلعي جي اڏاڻهين جاءِ تي وڃي پنهنجي هئي ۽ چؤطرف نظر ڊوڙائي ٻري ٻري ڏانهن ڏريءَ جي سيني کي ڊڪيندڙ سار جي آنڇل کي لهرائيندو ڏسندي هئي ۽ ڪڏهن قلعي کان اُور وڃي اُڀري وڻن جي وٿين مان لٻاڪا پاڻي ڏسندڙ پنهنجي گهر ڏانهن هڪ نظر اڇلائي، گهر وارن جي نظر پئجي وڃڻ جي ڊپ کان اُڀر ٿي ڊڪون پائيندي هڪ دم اڳي ۾ اچي ساڄي پٺيندي هئي.

ٻهٺجي گهٽتائي سمجهندو آهي. اڄ هو ٻهٺجي سنڌيت جو
سرواڻ ڪرڻ لاءِ تيار آهي. هڪ سنڌي ٻئي سنڌي ٻاءِ کي
ٽنگ کان چڪي هيٺ ڪرائڻ جي ڪوشش ڪندو آهي.
اهڙي حاڪم ۽ حرم وٺڻ لاءِ دوزخ جي دڪان کان به وڌيڪ
آهي.^۸

ناردمنيءَ کي مذاق سچهي آيو، هن چيو، ”ڇا به هجي،
 پر هڪ ڳالهه، ته ضرور آهي ته ٺوهان سنڌين کان وڌيڪ سڃاڻو
 هن ٻوليءَ تي ٻيو ڪوئي نه ملندو.“

”سائين، اهڙي سڃاڻپ ڪهڙي ڪم جي، هـ و پنهنجي
 نرني وڃائي در در خون ٺوڪرون کائيندا وٺن. سنڌ جو ڪجهه
 ٽڪرو ٽوري ٽڪرو هلائڻ سان کين ملي پئوي ها. سنڌين
 سوچيو ته ايترو ٽڪرو وٺي اهي ڇا ڪندا، جڏهن سڄو پارس
 کين ملي رهيو آهي. چوڻدا آهن ته سڃاڻو ڪانءِ؟ ٽنگو ٿاسي،
 سو اهي ڦاٽا به اهڙو آهن، جو ڪجهه سالن ۾ اهي پارس ۾
 پنهنجو وڃوڏي وڃائي وهندا. دنيا جي صديق هستيءَ سان
 هنن جو نالو نشان ئي مٽجي ويندو. پوءِ صرف سنڌين جو نالو
 اواراج ۾ پڙهڻ ۾ ايندو. هن ڇا ڪتاب ۽ ٻيون ڇيڙون خالي
 ڪور ۾ ئي ڏسڻ لاءِ ملنديون. انهن ڪوب ٻيو ٻيو ئي رحر
 ڪريو. مولڪي اهڙي ڄاڻيءَ ۾ ٿئي ته ڪراچي جڏهن ۾ ته پنهنجا ٽپ
 هر انگ آهي ۽ نه ماڻر پاشا لاءِ بهار ئي آهي.“

منهنجي ڏهن آڙين هزارين اي ڪنهن به ڏيان ڪوڙ ڏنو.
 ڏرواج وڃ به وقت ڏسي ڇو، ”ڇڱو سمنڊي آتما هاڻي
 سڀا رڳواسف آي رهي آهي. اٺن اسان جو ڄمار گهڻو ٿاڻيم
 وٺي وٺن. نه نه ايترو وقت اسين ڪنهن به آتما کي ڪوڙ
 ڏيندا آهيون. هاڻي اٺن پنهنجي ڏينهن حرم پٽوڙيءَ اڏوسار حد
 آي هڪ سمنڊي ماڻا جي ڪڪ مان ڄمڻ وٺن، ڇا ماڻا صرف

آهي. توکي ملندڙ جنم جي جنم پتري لهي چڪي آهي. ان ۾
جيئن ڄاڻايل آهي تيئن اوشيه ٿيندو.

تڏهن مون کان رڙ نڪري ويئي. پاڻ سنڀاليندي ۽ اٽوليءَ
مان چيم، ”ٻيو، ڀلا ان ۾ اهو ته لکيل ڪونهي. ته مان وري
سنڌي ٿيندس. جلدي ٻڌايو، منهنجا سائين!“

ٿوري دير درٻار ۾ خاموشي رهي. ذرمراج ناردمنيءَ طرف
ٺهاريو. ناردمني هڪڙو موڪي رهيو هئو. هو ڪرامت جو
مالڪ هئو. هن کان ته ڪجهه به ڳجهو ڪون، هئو. آخر ذرمراج
پنهنجي مڃڻ کي مرو ٿيندي چيو، ”اي آتما! پنهنجي اڳئين
جنم جي ڪوم ڪندلي ايتري ته ڏوهن ۽ پاڻن جي وڏيءَ وچور
سان ڀريل آهي، جو اسين توکي سنڌيءَ کان سواءِ ٻيو ڪو
جنم ڏيئي نٿا سگهون. تون جلدي ئي سنڌي سائين ٿيندين،
وڏا وڏا واپار ڪنديين.“

ناردمنيءَ تنهن ئي ڀڄيو، ”اي آتما! ڇا توکي سنڌي ٿيڻ
۾ اعتراض آهي؟ سنڌي ته پرشارتي قوم آهي. هنن ته ٿوري
وقت ۾ پشما ڪمائي سڀني کي حيران ڪري ڇڏيو آهي.
هاڻي تون به ته جنم هڪ سنڌي اچي گهر ۾ وٺي رهيو
آهين. توکي ناراض ٿيڻ جو سبب ئي ڪونهي.“

منهنجي دل بي انت دڪ ۽ ٻيڙا سان ٽٽار ٿي ويئي. اکين
مان آنسن جي ڌارا وهي نڪتي. رومال سان اکيون اڳهندي
جواب ڏنم، ”مهراج، مان پنهنجي سنڌين لاءِ ڇا چوان؟ پنهنجو
منهن ۽ پنهنجي موچڙي واري ڳالهه ٿيندي!“
”تڏهن به ڪجهه نه ٻڌاء.“

”ٻيو، سنڌي پنهنجو پاڻ کان نفرت ڪندو آهي. سنڌي
سڏائڻ ۾ پنهنجي بي عزتي سمجهندو آهي. سنڌي ۾ لکڻ ۽
پڙهڻ ته هو ڀلجي چڪو آهي، پر سنڌيءَ ۾ ڳالهائڻ کي به

ناردمنيء ذرمراج هي پاسي واري سنگهاسن تي ويهندي
 چيو، ”مان هن آتما هي آراڙي آڪڙو ڪڙو پارس ديش مان
 سڌو هتي پاروڪر آيو آهيان. گهڻن يگن بعد مان اوڏانهن وڌو
 هوس. پر جهڪي مون اتي ڏٺو، مونکي پنهنجي اکين تي
 وشواس ئي نٿو آيو. هيءُ آتما لڪي آئي چوي. ديوتائن جي هن
 اوج ۽ اوار ذرتيءَ کي اڄ پارواشين دوزخ کان به بدتر بڻائي،
 ڇڏيو آهي. اڄ پارس جهڪي ڪو ڪرو آهي نه صرف بي ايماني،
 پرشتاچاري، غريبي، گندگي ۽ جهالت پر. هتي ڪيترائي لکي،
 رشوتخوري، گولڊاگيري ۽ بدامنيءَ جو راج آهي.“

مون به ناردمنيءَ کي ولڙيندي چيو، ”هاڻو سائين، پارواشي
 پشي ها پوڄاري آهن. پشي سان اهي اڄ ڪهڙو به پيشاعدي
 ۽ ڀرو ڪم ڪري سگهن ٿا. بلڪ اهي پنهنجي مٺي ملڪ کي
 به وڪڻي سگهن ٿا. پنهنجي ڀروي ڀريو، مونکي اهڙي انڪار پر
 ٿئي نه ڪو. پارس کان سواءِ مان ڪهڙي به ملڪ پر وڃڻ
 لاءِ تيار آهيان.“

ذرمراج هڪ دفعو وري پنهنجي ڪرم ڪندليءَ تي نظر
 وڌي. ڪنڌ ڏوٽيندي چيائون، ”نه، نه، اي آتما! مان لاچار
 آهيان. پنهنجا ڪرم اهڙا نه ڪڍا آهن جو پارس کان سواءِ
 ٻوڪي ڪٿي به موڪلي نٿو سگهجي.“

حواب ٻڌي مان ڏاڍو ڊکي ٿيس. ناردمنيءَ طرف منهن
 ڪري کيس حسني پڙائيندي چيو، ”مديراج! اوهان پنهنجي
 ڪجهه سھائتا ڪريو. مان اوهان جو عدم حذمانتر آڀاري رهندس.“

ناردمنيءَ ڪجهه حواب ڪونه ڏنو، پر صرف هڪڙو هڪڙو
 ذرمراج پنهنجي ذميجي چيو، ”اي آتما! هي پنهنجو ڪو
 پارس ديش نه آهي، جتي باسڪاڻو ۽ ۴۰۰ ڪرم ڪمائيءَ
 جي عامرش سٺارش سان فيصلو بدليا وڃن. اسان جو نوجو اٿڻو

تنهن ئي مون وراڻي ڏيندي ڇڏيو. ”پريو! مون کي پلي
ڪهڙي، جانور جو جنم ڏيو پر انسان جو ڇولو هون ڏيو.“
”اي آتما! ڪنهن به جانور ٿيڻ جي لائق ناهين ڪرم
ڪيل ئي ڪونهن، ٻڌاءِ مان پلا ڇا ٿو ڪري سگهان؟“

اهو ٻڌي مان بيهڻ لڏي ٿيس. هٿ جوڙي ويٺي ڪير،
”اي پريو، اڳو مونکي واپس انسان ٿي بڻائڻو ٿو ته مون تي پلا
اهڙا ڏيا ڪريو جو واپس ڀارت ۾ نه موڪليو. اڳو ڪنهن پوري
ملڪ، آسٽريليا يا ڇان ۾ موڪليو ته مان توهان جا ٿورا ڪڏهن
پر نه ڀلي ڇڏندس.“

منهنجي هن ڳالهه سڀني ڊيوٽن کي وري ٽپوسن ۾ وجهي
ڇڏيو. هڪ ڊيوٽا ته چئي ڏنو: ”اي آتما! تون ڇا ٿو ڪين؟
ڀارت ته خود پڳوان جي پوي آهي. هن پوتر ديش ۾ رام ۽
ڪرشن جا جنم ٿيا هئا. ويد، پراڻ ۽ گيتا جهڙا مهان ڪتاب
انهيءَ ڌرتيءَ تي ئي لکيا ويا. دنيا جي ڌرم گروه ”ڀارت“ ۾
تون جنم وٺڻو ٿو ڇاهين! اهڙي ڳالهه ته اسين پوريون دفعو
ٻڌي رهيا آهيون.“

مون کان کل ٽڪڙي ٿي ويئي، پر ڪيسي مان رومال ڪڍي
کل کي روڪڻ جي ڪوشش ڪير ته مٿان ڌرمراج جي درٻار
۾ منهنجي کلڻ کي بد فضيلتي نه سمجهيو وڃي.

مون چيو، ”پر اڄ جو ڀارت آڻوٽو ۽ آڌر مين جو ديش آهي.
اهو رام، ڪرشن، ٻڌ ۽ مهاوير جو ڀارت گهڻو اڳ جو ڀارت
هيو.“

ايتري ۾ نارد مني ۽ جي ”نارائڻ نارائڻ“ جو آواز ڪنن تي
پوندي ٿي سڀني جو ڌيان اوڏانهن ڪڍي ويو. ڌرمراج اُٿي
نارد مني ۽ جو آڌر ستڪار ڪيو، ”اچو اچو منيراج، پلي ڪڙي
آيا، هن وقت ڪيئن هين ڏانهن اچڻ جي تڪليف ڪئي آڻو؟“

ٺ. ڏاڍو وڃي. ڪٿو ٻيا گهوڙو ڪندا ٿ. مان اوهانجو ڏاڍو
احسانمند رهندس.

سڀني ڏيوتائن جون نظرون مـون ڏانهن ڪڍي وادن. سڀ
جهنڊان ٿي ويا ٿ. هيءُ وري ڪهڙو اسرار! سڀ آتمائون انسان
ٿيڻ لاءِ چاهڪ، پر هتي هيءُ آتما انسان ٿيڻ لٿي باسي. ڌرمواج
تعجب ڏيکاريندي ٻڌون، ”اڙي ٻائي انساني جنم آءِ سـرو
سرمشت جنم آهي ۽ هتي تون آهين هو انسان ٿيڻ بدلي ڪٿو
يا گهوڙو ٿيڻ بهتر ٿو سمجهين. آءِ ڪهڙي ڳالهه آهي؟“

مون جواب ڏنو، ”سائين معاف ڪري، چوٽا منهن ٿڙي
باسا! اڄ عو هي ڪلجڳي انسان ڏاڍو ڪري چڪو آهي. هن
پر انسانيت جو نالو نشان نه رهيو آهي. هو اي ايمان، اي رحم
اي شرم ۽ ناستڪ بطن ڇڪو آهي ۽ منهن کان سواءِ هو خود
مطلبي، لالچي ۽ بهرمان لهر جو ڪپتي ٿي ويو آهي. هنڪان
نه جانور بهتر.“

ڏيوتائن منهنجي ويچار تي ڪنڌ ڏوٽي پنهنجي سڀمستي
ڏني. ڌرمواج مرڪي چيو، ”اي آتما! تو انسان کي صحت
سڃاڻو آهي. اسان کي سڀ رپورٽون ملي چڪيون آهن. انسان
ايڏو نه ڪري چڪو آهي، جو هاڻي هن جي سڌرڻ جي ڪاٺي
آميد نه رهي آهي. ٻئي طرف هائورن پر ساڄي ڪوٽان ڪوٽ
پريل آهي.“ درٻار ۾ اهڙي نه شائتي ڄاڻيل هئي، جو اڳو سڄي
به ڪري نه ان جو آواز ڪن تي پوي. بل پر ڌرمواج وري
چيو، ”پر اي آتما! مونکي انسوس سان چوڻو ٿو پوي ته پنهنجي
اڳئين جنم جا ڪرم اهڙا نه خراب آهن جو توکي انسان بڻائڻ
کان سواءِ ٻيو ڪو رستو ئي ڪونهي. گهوڙي، هاليءَ ۽ ڪانءِ
جا درجا اڳڪلهه اوچا ٿي ويا آهن، اهي جنم پاڻ ڏاڍا
مضل آهن.“

شريعتي ۽ جي هن ڳالهه ۾ دم هڻيو. هن سچ ٿي چيو.
 منهنجي اها حالت ڪجهه سالن کان هئي. پهرين من اڳاٽو
 ٻوندو هئو ۽ هاڻي اڳاٽن سان به نٿي لڳو. وات جو سواد وڃي چڪو
 هئو. جيڪي ڪاڻ اهو ساڳيو. مڙهي پيٽ جي موٽو ۾ پيٽرول
 پُرڻو هئو. اهو به زمانو هئو جو منهنجو سواڊي کاڌن ۽ چاٽ
 جو شوق چومت تي هئو، نٺ نوان ۽ نشين فمشن جا ڪپڙا پائڻ
 کان سواءِ مونکي مزو ئي نه ايندو هئو. پر هاڻي جيڪي شريعتي
 ڪارائي اهو کائيندو هوس ۽ جيڪي پارائي اهو پائيندو هوس.
 چوندو هوس مڙهي پيٽ پُرڻو ۽ انگ ڀڪڻو. موهه ۽ ممتا
 جا پنڌن ڌيري ڌيري ٿي ويا. ورور ڪري نظارا ڏسڻ لڳس
 ته مان زندهه به ڪٿي هوس. مان ته هڪ مردو هوس ۽ مان
 سرڳواس ٿي چڪو هوس.

مونکي ٻرلوڪ ۾ ڌرمراج جي درٻار ۾ پيش ڪيو ويو. هن
 ديوتائن جي درٻار جو شان ۽ شوڪت لاجواب هئو. هرڪو ديوتا
 پنهنجي پنهنجي آستان تي اراجمان هئو. هڪ هڪ ڪري
 آتماڻن کي گهرايو پئي ويو ۽ کين اڳئين جنم جي ڪرمن انوسار
 نشين جنم جو فيصلو ٻڌايو پئي ويو. وقت گذرندي منهنجي
 ڪرم ڪنڊلي به ڪولي ويئي. ڌرمراج ۾ ديوتائن وچ ۾ صلاح
 مصلحت ٿيڻ لڳي. سندن سس پس مان مونکي ائين لڳي رهيو
 هئو ته منهنجو معاملو ڪٿي به هئو. مان ڏاڍو اُٿلڻو ٿي رهيو
 هوس. ڪجهه وقت جي سوچ وڃڻ بعد هنن منهنجي ڪرم ڪنڊلي
 بند ڪئي. پنهنجو نرين ٻڌائڻ کان اڳ ڌرمراج ۾ ”سرڳواسي“
 پنهنجو فيصلو ٻڌائڻ کان اڳ، پهرين اسين منهنجي آخوين
 خواهش ڄاڻڻ ٿا چاهيون.

مون هڪ جوڙي ڏاڍي نمونا سان جواب ڏنو، ”مهراج،
 منهنجي صرف اها خواهش آهي ته مونکي وري انسان جو جنم

ڪرم ڪندڙي

— رام ڀٽسواڙي

هڪ ڏينهن مون ڏٺو ته مان مري ويو آهيان!
اندر وارو چوڻ لڳو، ”سٺوئي آيو جو مري ويس. ڪهڙو
سڪ رکيو آهي هن سنار آ؟ هيڏي وڏي راج ٻاڳ هوندي
نه منهنجي دل خوش نه آهي. مت مائٽ، يعني، ٻار، جائداد،
ڇا نه آهي مون وٽ. مان هرڀرو ڪو مالدار نه ڪو آهيان،
ڀو نه ڇڻن کان چڱو آهيان. دڪ جي اهڙي ڪاٺي ڳالهه
مون وٽ ڪانهي، پر تڏهن به ڇو مان سڪي نه آهيان؟ من هو
سڪ. مون وٽ نه آهي. هن سوار ٿي سنار مان دل کڻي ٿي
يعني اٽل. انسان جو انسانيت سان ڪو ميل نه رهيو آهي، يعني
هڪ ٻئي کان ڪو به پري ٿي ويا آهن.“

ان ڏينهن شروعاتي ۽ پڇم هئو، ”اڄ روئيءَ ۾ دل ڪري
ڇا ڪائينداس؟“

مون کيس جواب ڏنو، ”مان دل ڪري وري ڇا ڪائيندس،
مولڪي نه ڪا نه خبر نه آهي.“

”نه نه، ضرور ٻڌائو ٻولندو، اڄ توهان جي پسندي جو
طعام ٺاهيندس.“

”پر رائي، توکي نه خبر آهي ته مولڪي پنهجي پسندي
آهي ئي ڪانه.“

”اڄ توهان جي جدم هو ڏينهن آهي، اهو به توهان کي ياد
نه آهي! توهان کي اڄڪلهه ئي ڇا وارو آهي؟ ڪا به ڳالهه ياد
نٿي پئو؟ اڪو ڪنهن نه ڳالهه ۾ من ٿو لڳندو.“

شريعتي جي هن ڳالهه ۾ ڊم هئو. هن سچ ٿي چيو. منهنجي اها حالت ڪجهه سالن کان هئي. پهريون من اڳاڻو ٻوندو هئو ۽ هاڻي اڳاڻن سان به نٿي لڳو. وات جو سواد وڃي چڪو هئو. جيڪي ڪاڌ اهو ساڳيو. مڙيئي پيٽ جي موٽر ۾ پيٽرول ڀرڻو هئو. اهو به زمانو هئو جو منهنجو سواد ي کاڌن ۽ ڇات جو شوق ڇوٽ ٿي هئو، نٺ نوان ۽ نشين فشن جا ڪپڙا پائڻ کان سواءِ مونکي مزو ئي نه ايندو هئو. پر هاڻي جيڪي شريعتي ڪارائي اهو کائيندو هوس ۽ جيڪي ٻاراڻي اهو پائيندو هوس. چوندو هوس مڙيئي پيٽ ڀرڻو ۽ انگ ڍڪڻو. موهه ۽ ممتا جا بدن ڌيري ڌيري ٿئي ويا. ورور ڪري نظارا ڏسڻ لڳس ته مان زندهه به ڪٿي هوس. مان ته هڪ مردو هوس ۽ مان سرڳواس ٿي چڪو هوس.

مونکي ڀروڪه ۾ ڌرمراج جي درٻار ۾ پيش ڪيو ويو. هن ديوتائن جي درٻار جو شان ۽ شوڪت لا جواب هئو. هرڪو ديوتا پنهنجي پنهنجي آستان تي بواجمان هئو. هڪ هڪ ڪري آتماڻن کي گهرايو پئي ويو ۽ کين اڳئين جنم جي ڪومن انوسار نشين جنم جو فيصلو ٻڌايو پئي ويو. وقت گذرندي منهنجي ڪرم ڪنڊلي به ڪولي ويئي. ڌرمراج ۽ ديوتائن وچ ۾ صلاح مصلحت ٿيڻ لڳي. سندن سس پس مان مونکي ائين لڳي رهيو هئو ته منهنجو معاملو گنجپير هئو. مان ڏاڍو اتاولو ٿي رهيو هوس. ڪجهه وقت جي سوچ وڃڻ بعد هنن منهنجي ڪرم ڪنڊلي بند ڪئي. پنهنجو نونيه ٻڌائڻ کان اڳ ڌرمراج پڇيو ”سرڳواسي، پنهنجو فيصلو ٻڌائڻ کان اڳ، پهريون اسين تهنهجي آخري خواهش ڄاڻڻ ٿا چاهيون.“

مون هٿ جوڙي ڏاڍي نمونتا سان جواب ڏنو. ”مهراج، منهنجي صرف اها خواهش آهي ته مونکي وري انسان جو جنم

ڪرم ڪنڊالي

— رام پيسواڻي

هڪ ڏينهن مون ڏاڍو نه مان مري ويو آهيان!
اندر وارو چوڻ لڳو، ”سنوئي ٿيو جو مري ويس. ڪهڙو
سڪ رکيو آهي هن سنسار ۾ آ؟ هيڏي وڏي راج ٻاڳ هوندي
نه منهنجي دل خوش نه آهي. مت مائٽ، پتي، ٻار، جائداد،
ڇا نه آهي مون وٽ. مان هروڀرو ڪو مالدار نه ڪونه آهيان،
پر نه ڇنگن کان چڱو آهيان. دک جي اهڙي ڪاٺي ڳالهه
مون وٽ ڪانهي، پر ڏهن به ڇو مان سڪي نه آهيان؟ من جو
سڪ مون وٽ نه آهي. هن سوارڻي سنسار مان دل کڻي ٿي
پيمي آهر. انسان جو انسانيت سان ڪو ميل نه رهيو آهي، اهي
هڪ بتي کان ڪو نه پري ٿي ويا آهن.“

ان ڏينهن شروعاتيءَ ۾ ڇو هئو، ”اڄ روئيءَ ۾ دل ڪري
ڇا ڪاٽينداس؟“

مون کيس جواب ڏنو، ”مان دل ڪري وري ڇا ڪاٽيندس،
مولڪي نه ڪا به خبر نه آهي.“

”نه نه، ضرور ٻڌائڻو ٻولندو، اڄ توهان جي پسندي جو
طعام ٺاهيندس.“

”پر رائي، توکي نه خبر آهي ته مولڪي پنهجي پسندي
آهي ئي ڪانه.“

”اڄ توهان جي جنم جو ڏينهن آهي، اهو به توهان کي ياد
نه آهي! توهان کي اڄڪلهه ٿي ڇا ويو آهي؟ ڪا به ڳالهه ياد
نٿي پئو؟ ڪو ڪم به نه ڳالهه ۾ من ٿو لڳو.“

جواب آيو، ”سڀ نيڪ آهي ... مون پنهنجي گهر ۾ صبح جو پڻ ٽيليفون ڪيو.“

”ها، مونکي خبر آهي.“

”پوءِ... اچين ٿو؟ موقعو سنو آهي.“

ان نيند تي ڳوٺال جي بدن ۾ آڱه لڳي ويئي، سندس سٿرن ۾ گرم گرم خون جون چٽيون اُٿل لڳيون. ٻار کن ۾ ئي اهي وسامي ويئون. هن چيو، ”نه، جنهن تڪليف مان اسين گذري رهيا آهيون، اهو سڀ ان تڪليف جي قابل نه آهي.“ ۽ هن فون ڪٽي ڇڏيو.

— B-14, Dayanand Colony, Lajpat Nagar, New Delhi-110024

هيءَ هوندي ٻه ڏين ڪهاڙي ڇو آهي؟

هيءَ ڪهاڙي ٻه ڏين ”هندواسي“ جي ۲۹ اپريل ۱۹۸۴ ۾ شايع ٿي هئي. اُتان پوءِ آرمي پبليڪيشن، حيدرآباد سنڌ وارن، پنهنجي ”آرمي-۴“ ۾ ڪٽي، شايع ڪئي. انجو هندي رويانتر دهليءَ مان نڪرندڙ هندي ماهوار ”ڪامبني“ جي جنوري ۱۹۸۵ آڱه ۾ ظاهر ٿيو. ان بعد، هن ڪهاڙيءَ جا ترجما ٽيليوگ ۽ بينگالي ٻولين ۾ پڻ ٿيا.

خبر ناهي ڇو، مونکي اها ڪهاڙي خاص طرح وڻندي آهي.

— مونيئل جوتواڙي

”مسز ملهوارا جي چهري تي ڪي ٻاڇا لڙي آيا. هن چيو، ”مڙيئي ٺڪ ٻيئي هلي.“

گوبال سندس چهرى ۾ ٺهاري ٻڌي چيو، ”مڙيئي ٺڪ ٻيئي هلي.“
 ”انساهه؟ انساهه ڇا چيو؟ سڀني هڏن تي ڳالهه ساڳي آهي. دراصل، زندگيءَ جا مسئلا هر ذهن رستي کي اهو ئي ساڳيو پراڻو رستو ڏيکاري ٿو. ان ۾ نوان تبديليون آهن، جيستائين پراڻا ئي نه آهن.“ مسز ملهوارا چيو، ”ڪن لاءِ ٻيئي ۽ پنهنجو ڪلاس وٺڻ لاءِ ٻئي پاسي هلي وئي.“

گوبال استاد روم ۾ وڃي عادت مطابق ”مڙيئي“ ڏانهن وڌيو. اتي سندس ماني ۾ ڪاليج جي دفتر مان آيل هڪ رٿو، ۽ نال ۾ آيل ٻه ٻوڪ پوسٽ لڌا هئا. لڏا ۾ سڀني ڳالهه ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ ٺهيل رٿو هوندي. هن اهو سوچي لڏا ڏيکاري ڇڏي، ۽ هو رٿو پڙهڻ لڳو... نه چٽيو، هن هتي ڪاليج ۾ به نون ڪم آهن ۽ هن لاءِ ٺاهيو ڇڏيو آهي ته هو اڇو سان هڪدم ڪم نون ڪري... خبر ناهي، اهڙي ڪهڙي ٽڪڙي ڳالهه آهي؟ ڇا سندس مڙس کي يا اوسي پاسي وارن کي خبر پئجي وئي آهي؟... سندس پيشانيءَ تي گهٽج طاهر ٿي پيدا. هن ڪيئي ڀيرا هٿ وجهي ڏسڻ ۾ آيو ۽ استاد روم کان ٻاهر نڪري ويو. پر دفتر ٻاهران لڳل ٻيلاڪ ٽيليڊون تي هڪ ڇوڪري ڳالهائي رهي هئي. هن گوبال کي ڏسي نون ئي ڳالهه ٻولي. مختصر ڪري ڇڏي ۽ سندس اڳيان ادب وچان سو جهڪائي هلي وئي.

گوبال ٻئي پاسي ”هبلو“ جو آواز ٻڌي سگهيو ”سلامت“ ۾ وڌو ۽ پڇيائينس، ”ها، ڇا خبر آهي؟“

جواب آيو، ”سڀ لک آهي... مون ٽنهنجي گهر ۾ صبح جو پڻ ٽيليفون ڪيو.“

”ها، مونکي خبر آهي.“

”پوءِ... اچين ٿو؟ موقعو سڌو آهي.“

ان نيند تي گوپال جي بدن ۾ آڱر لڳي ويئي، سندس سٿون ۾ گرم گرم مٿون جون چٻيون اُٿل لڳيون. پر ڪن ۾ ئي اهي وسامي ويئون. هن چيو، ”نه، جنهن ٽڪليف مان اسين گذري رهيا آهيون، اهو سڀ ان ٽڪليف جي قابل نه آهي.“ ۽ هن ٽون ڪٽي ڇڏيو.

— B-14, Dayanand Colony, Lajpat Nagar, New Delhi-110024

هيءَ ملههجي ٻوٽن ڪهاڙي ڇو آهي؟

هيءَ ڪهاڙي ٻوٽن ”هندواسي“ جي ۳۹ اپريل ۱۹۸۴ ۾ شايع ٿي هئي. اٽان پوءِ آرسِي پمليڪيشن، حيدرآباد سنڌ وارن، پنهنجي ”آرسِي-۴“ ۾ ڪٽي، شايع ڪئي. انجو هندي رويانتر دهليءَ مان نڪرندڙ هندي ماهوار ”ڪاد ميني“ جي جنوري ۱۹۸۵ آنڪ ۾ ظاهر ٿيو. ان بعد، هن ڪهاڙيءَ جا ترجما ٽيليوگ ۽ ايننگالي ٻولين ۾ پڻ ٿيا.

خبر ناهي ڇو، مونکي اها ڪهاڙي خاص طرح وڻندي آهي.

— مونيئل جوٽواڙي

مسز ملهوارا جي چوري تي ڪي ٻاجا لڙي آيا. هن چيو،
 ”مڙيئي ٺڪ ٻيئي هلي.“

گوپال سندس چهرڪي ۾ ٺهاري پڇيو، ”مڙيئي ٺڪ ٻيئي هلي؟“
 ”آٿس؟ آٿس؟ ڇا چو؟ سڀني هنڌن تي ڳالهه ساڳي آهي.
 در اصل، زندگيءَ جا مسئلا هر نئين رستي کي اهو ئي ساڳيو
 پراڻو رستو نڀائي ڇڏين ٿا. ان ۾ نوان تبستائين آهي،
 تبستائين پراڻا ئي ناهي.“ ۽ مسز ملهوارا مشڪي، ڪن لاءِ
 ٻيئي ۽ پنهنجو ڪلاس وٺي لاءِ ٻئي پاسي هلي ويئي.

گوپال استاف روم ۾ وڃي عادي مطابق ”مڙيئي ٺڪ ٻيئي“
 ڏانهن وڌيو. اتي سندس خاني ۾ ڪاليج جي دفتر مان آيل
 هڪ دفعو ۽ نرال ۾ آيل ٻه نوڪ دوست لڏا ٻيا هئا. لڏا
 ۾ سڀنيار وغيره ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ ٺهيندڙ ٻئي هوندا، هن اهو
 سوچي لڏا ڀڃڻ جي ڪسي ۾ وجهي ڇڏيا، ۽ هو دفعو ٻڙهڻ
 لڳو... نه چئبو، هن هتي ڪاليج ۾ به فون ڪيو آهي ۽ هن
 لاءِ نمايو ڇڏيو آهي. هو اچڻ سان هڪدم ڪيس فون ڪري...
 خبر ناهي، اهڙي ڪهڙي ٽڪڙي ڳالهه آهي؟ ڇا سندس مڙس
 کي يا اوسي پاسي وارن کي خبر پئجي ويئي آهي؟... سندس
 پيشانيءَ تي گهٽج طاهو ٿي پيا. هن ڪسي ۾ هڪ وجهي
 پنجاهه پئسن جو سڪو کڻي ۽ استاف روم کان ٻاهر نڪري ويو.
 ٻو دفتر ٻاهران لڳل ٻجڪ ٽيلي فون تي هڪ ڇوڪري ڳالهائي
 رهي هئي. هن گوپال کي ڏسي فون تي ڳالهه ٻولي. مختصر
 ڪري ڇڏي ۽ سندس اڳيان ادب وڃان سر جهڪائي هلي
 ويئي.

گوپال ٻئي پاسي ”ههلو“ جو آواز ٻڌي سڪو ”سلامت“ ۾
 وڌو ۽ پڇيائينس، ”ها، ڇا خبر آهي؟“

۱. آلی. اڏهی ۽ ڪی اڏی ڏانهن مسڪراھت وڌائی ۽ ڪڏ ھلڻ شروع ڪیو.

مسز ملھوٽرا ٻڃیو، ”ڏیو غیور ٻاڪٽر شرمڻ، ساوٽری ڪیئن آھی؟“

گوبال ورائیو، ”ٻاڪل لیڪ آھی. توهان ڪی ڏاڍو یاد ڪندی آھی. توهان ۾ ته گھڻن ڏینھن کان - ها، جڏھن کان نھن گرهستی جوڙي آئو - اسان وقت ڪونہ آیا آھیو. ڪڏھن مسٽر ملھوٽرا سان ڪڏ اچو نہ... توهان نہ اچو ته اسانکي گھرايو، اسین اڀداسین.“

ٻئی ڪلا لڳا، مسز ملھوٽرا ”ٻڃیو، ڇڏو، اڄ شام جو ٽیلیفون تی ”بڪس“ ڪنداسین.“

گوبال ڏانهن ٺھاریو ۽ کانئس ٻڃیو، ”ٻڪ؟“
ھن ٻڃیو، ”بڪ.“

گوبال سندس چھری کان نظر ھٽائیندی، ھونئن ئی مٿس نظر وجھندی سوچيو، ھوء نون ویچارن جي نھن ناری آھی. ڪافي ھمت واری آھی. تازو ھن اڳنھن مڙس کی طلاق ڏیئي نھن شادي ڪئی. ساوٽریءَ جي من ۾ ته ھن لاء گھڻي عزت آھی. ھڪ دفعی ھن، جڏھن ھوء اڃا مسز ڪنا ھئي، کیس ڇیو ھئو ته، ھوء ھڪ ڌارئي مرد لاء خوب ڪشش مھسوس ڪری رھي آھی ۽ لڪچپ ۾ نھن رستو قائم ڪرڻ کان اھو بھتر سمجھي تی ته، پنھنجي پراڻي رستي مان ”واڪ آئوٽ“ ڪری... ۽ ھن انھن ڪیو.

مسز ملھوٽرا ٻڃیو، ”ڇو، ڇا سوچي رھیا آھیو؟“
گوبال ورائیو، ”بس، اھمئي سڀ ڳالھيون... توهان جي نھن گرهستی ڪیئن آھي ھي؟“

انهن ٻارو آهي ته ازل کان ئي مرد کي عورت طرفان ۴ عورت
کي مرد طرفان اهڙو رستو قائم ڪرڻ چڱي ايندڙ دليل آهي.
ڪو به ڪٿي نه انهن ذري سگهي ٿو ۴ ماڻهو انهن ٻن کان...
آخر دل ئي نه آهي.

هو انهن عالمن جي سلسلي ۾ مٿو هڻو ته موڙ ئي ساهيون
کان هڪ ٽوڪ پنهنجي ٻي ريتار ۾ آئي، ۴ رستي جو گوبال
وارو ڳول حصو ڳوڙهي ورتي. گوبال کي هڪ کن لاءِ مهنوس
ايو هڻو ته اها ٽوڪ سندس اسڪوٽو مٿان لنگهي ويندي. پر
هن عين وقت ئي پاڻ سنڀالي، اسڪوٽو کي پڪي رستي کان
لاهي ٽوڙ ٽوڙ ۾ هلايو هڻو. هاڻي هن پٺيان ٺهاري ٽوڪ کي
ٽٽو ۴ سوچيو، ٽوڪ آمدرفت جي ٻنهن جو پالڻ نه ڪيو هڻو.
هن هڪ نظر پنهنجي اسڪوٽو تي به اڇلائي ۴ کيس لڳو
اسڪوٽو سڙڪ ٿي ٻوڙ ٿيندي پنهنجن ئي عالمن ۾ مٿو رهيو
هڻو، پاڻ ٽائين محدود رهيو هڻو. اهڙيڪ ريت اهي حادثا
ٿين ٿا.

ڪاليج جي باغران چوڪون ۴ چوڪون هي جهل-ٻهل لڳي
پيئي هئي. هڪ ڏينهار ٿي گوبال جي ساهيون ٿي آيا، تن
ٻن وچان کيس ”گڊ مارننگ“ ٿي چيو، گوبال به کيس
”گڊ مارننگ“ چئي ٿي ڪيڪاريو. هو سوچڻ لڳو، اڄوڪي
زمانن ۾ به ڪرو شش جي وچ ۾ مڙر سڀيندڙ رهي سگهي ٿو،
جڏهن ڪرو پنهنجو ٽرم ياد ڪري ۴ شش پنهنجو ڪوٽو به
وساري. هو ڪاليج جي ٽائڪل اندر ڪهڙي اسڪوٽو-ڪار
استند ٽائين وڌيو ته ٻوڪي کان ٽائين، مسز ڪنا نه نه، هاڻي
هو مسز ملهونرا آهي. پنهنجيڪار ڪار ها شيشا مٿي چاڙهي
رهي هئي. هن پنهنجو اسڪوٽو ٻيهار ٻي ”لاڪ“ ڪيو ۴
مڪيٽ ٻاراما وارو ڪتاب ڪيو ته ايتري ۾ مسز ملهونرا

هن صرف توسان ڳالهائڻ تي چاهيو! ۽ سندن اکين ۾ شرارت
نچڻ لڳي.

ان وچ ۾ گوپال بدن تي ڪهڙا ڍڪي ڊريسنڱ ٿيل اڳيان
انجي اچي وارن ۾ ڪنگهي ڪري رهيو هئو. چيائين، ”چري
توڪي مڃو ڪانه آهي ته ٻلاڪ ٿيليفون ۾ مان ٿيليفون ڪرڻ
۾ اها سهوليت آهي. ماڻهو خاص آواز ٻڌي ڪري ٿي پنجاهه
پنهن جو سڪو وجهندا آهن.“

ساوٽريءَ ڏٺو، گوپال جي قميص جو مٿيون ٻٽ ٽٽل هئو،
۽ گوپال کي محسوس ٿيو ته هو پاڻ کي اڃا پوريءَ طرح ڍڪي
نه سگهيو هئو. ساوٽري سندس قميص تي ٻٽ ٽاڪڻ لاءِ سٺي
ڏاڍو ڪٽي آئي ۽ هن ڏندن وچ ۾ سٺي جهلي ۽ سندس گريبان وٽان
قميص ٻڪڙي اچي ٽٽل ٻٽ جي ڇڪهه تي نئون ٻٽ رکندي
چيو، ”هائو، ۾ ماڻهو منهنجو آواز ٻڌي ڪري به نه توسان
ڳالهائڻ لاءِ ٿيليفون تي ڪي سيڪنڊ ”هولڊ“ ڪري سگهن ٿا.
پا اهو ضروري آهي ته تون ئي هر وقت ٿيليفون کڻين؟“

هاڻي گوپال کان رهيو نه ويو. هن ڪاوڙجي چيو، ”تنهنجو
پا مطلب آهي؟ جيڪڏهن اهو مطلب ائين ئي نه گهر کان واندي
ڪا عورتن مون کي ٿيليفون ڪندي رهي ٿي ۽ هو ڇڏهن تون
ٿيليفون تي هجين ٿي ته ٿيليفون رکي ڇڏي ٿي، ته مان کيس
پڇڻي ڇڏيندس ته هو مهرباني ڪري گهر ۾ ٿيليفون نه ڪري
ڪاليج ۾ ڪري.“

ساوٽريءَ جي چهر تي ٿي ڪلور ڊيڪائون مڙي آيون. هن
چيو، ”اها ته عجيب ڏاڍائي چڻبي!“ ۽ هو وڌيڪي ۾
هلي ويئي.

توري ڏي ڪانه هئان ٿي ڪائمن پڇيو، ”پانه ڪوڪي
سان گڏ آمليت لاهي اچان، يا عاف خواجه هلندو؟“

ٿا... ٿا ڪٿي ۽ جواب ۾ هن ۽ ڪين هٿ جي هلاڪي لوڙ سان
ٿا... ٿا چيو.

هو واپس گهر آيو ۽ ساوٽريءَ رنڊڻي مان ئي ڪائمس پڇيو،
”اڄ نه اسڪول بس ٻيو سان آئي ڇا؟“
ان وچ ۾ گوپال سندن ڪوليءَ ۾ گهڙي چڪو هئو. شايد هن
ساوٽريءَ جي ڳالهه ڪين ٻڌي، يا شايد ٻڌي اُٺي پڌي ڪري
ڇڏي. هو پنهنجن ئي شين ۾ غلطان هئو.

هو بدن تي پاڻيءَ جا لوڻا هاري سندن ڪري چڪو هئو،
نه گهر ۾ ٽيليفون جي گهٽي وڳي. هن سوچيو، اهو ٿو
ٽيليفون ٻڌڻ لاءِ ساوٽريءَ جو سڏ ٿئي. هو جهڙا ٽهڙا لڳهه اُگهي
۽ ٽوال ٻڌي اُڙ ٽڪڙ ۾ سندن ڪوليءَ مان ٻاهر نڪتو. سوالِي
نڪاهن سان ساوٽريءَ ڏانهن ٺهاريائين ۽ ساوٽريءَ ڪمس چيو،
”فون وڳو نه سهي، پر اهي طرف کان ڪنهن ڪجهه ڪين
ڳالهائو ۽... فون ڪٿي ڇڏيو.“

گوپال جي ٽوال کي ڇڪاڇي ويئي ۽ هن عين وقت ئي
ٽوال کي هٿ سان جهلي پاڻ کي پچائي ورتو ۽ چيو، ”اڄ ڪلهه
گهٽيئي رانگهه نمبر اچڻ لڳا آهن.“

ساوٽريءَ ڪلهو ڇڏيائين، ”ڇو گندجي ڪٽو سندن ڪوليءَ
۾ ڪٿي وڃڻ وسري ويو هجي ڇا؟“

گوپال ۾ ڪاڻ لڳو. ٻهڪن ساوٽريءَ کي لڳو، سندن اها
ڪل اهاڻي هئي، اڃا به بي مطلب ڪاڻ لاءِ هئي، ڇاڪاڻ ته
جلد ئي اهي ٻيئي ٽيليفون واري ڳالهه، ئي ڪنهن سان سوچڻ
لڳا هئا.

ساوٽريءَ اڌ ۾ ڇڏيائين ڳالهه کي پورو ڪندي چيو، ”اهو
رانگهه نمبر ڪيئن ليکيو؟“ ٽيليفون ڪندڙ شخص منهنجي
”هيو هيو“ ڪرڻ کانپوءِ ئي ۽ فون کانپوءِ... ئي سگهي ٿو

تڪليف جي قابل نه

— ڊاڪٽر مونيمل جو نواڻي

ساوٽريءَ ٽڪڙ ٽڪڙ ۾ سنڀل ۽ نيلام جي اسڪول بستن ۾ لنڊ، باڪس وڌا ۽ آهي بستا ڪٽي گوپال جي هٿ ۾ نمايا. گوپال ميز تان اخبار ڪٽي پنهنجي بگل ۾ دٻائي ۽ ٻارن کي هڪل ڪئي. هو هڪ هٿ ۾ بستا جهلي ۽ ٻئي هٿ سان ننڍي نيلام کي ساڻ وٺي اسڪول بس جي اسٽاپ تي اچي بيٺو.

بس جي انتظار ۾ ٻيا به ڪيترا ۽ سندن مائٽ بيٺا هئا. هن ذرا مشڪي ڪين ڪيڪاريو ۽ سوچيو، ڪافي دير ٿي ويئي آهي ۽ بس اچا نه آئي آهي... ٻو جيڪڏهن بس پوري وقت تي اچي ها ته اڄ به سندس ٻار بس ۾ چڙهي اسڪول نه وڃي سگهن ها. کيس انهن کي پنهنجي اسڪول تي چاڙهي اسڪول ۾ ڇڏي اچڻو پوي ها... هن ٻارن کي پنهنجو پنهنجو بستو جهلڻ لاءِ ڏنو ۽ هو ساڻ بگل مان چوڻي ڪيل اخبار ڪڍي، ان کي ٻنهي هٿن سان ٽهلائي، سڌو ڪري پڙهڻ لڳو. اخبار ٽئين صفحي تي ئي ڪليل هئي ۽ هن اها ساڳي خبر هڪ دفعو وري پڙهڻ شروع ڪئي. هڪ مرد غصي ۾ اچي پنهنجي زال ۽ سندس پرياميءَ کي گولي هڻي ماري ڇڏيو هئو. گوپال پوليس جي ٺهڻ لاءِ رپورٽ کي غور سان پڙهڻ کانپوءِ ان زال مڙس جي بدقسمت ٻارن تي سوچي رهيو هئو ته اسڪول بس ڇيڄاٽ جي ڪري انهن سڀني اڳيان اچي بيٺي. هن به پنهنجن ٻارن کي بس ۾ چاڙهيو ۽ انهن هڪٻار ٻاڙوھ وڃان نهاريو. ٻارن کيس

واری دکان طرف وڃڻ لڳس ته ڪنهن ٺوٺو وانڙيءَ جو آواز
 ڪن ٿي اچي ”مٿا ماري، اوڍو ڪٽان ها، سوچين ڇا ٿا يا
 ڪي، ماڻهين ٿي اچي، اڀڻس ٿي اچي؟“

— 403/14 O T. Section, Uthasagar-421001

هيءَ مذهبي ڀوترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

هيءَ مٿي ڪهاڻي مذهبي ٿي ٻڌل آهي، انڪري بههڻين
 جي ڪهاڻين جي اڀر وڌاڪ بعد اُمر ۲۵ سال اڳ هيءَ
 مٿي ڪهاڻي لکي عمر، انهن انهن لکي ها وسعا پوءِ مٿيءَ
 جا چوندا هئا. بس وڏو واهڻ لنگهڻ ٿي ڏاڍي ڏاڍي ڏاڍي
 هئي، جو ڪپڙن سان ٿڌ پوري هي حال ٿي. ڏسڻ وٺان
 هوندي هئي. ۲۵ سالن جي هئي صوف اچي پيو آهي، جو آهي
 وسعا ڏاڍو ۽ جهيٽ ڪاڪوٽ جا آهي، اڄ به ڪل
 زنجير ڪل ٿي.

— هر ڇو هڪٻين

اچھي ٿي

— مڙو مسڪين

سندونگر جي رستن جي حالت اهڙي آهي، ڏيوي ۽ زبون آهي، جو ميونسپل ڪائونسل ان طرف ڪجهه به ڌيان نٿي ڏئي. جڏهن به ٿوري بوساڻ ٿي پوي ته رستي جا ڪڏون ڪها پاڻيءَ سان ڀرجي ويندا آهن. ڪٿي ڪٿي ته ائين ٻيو پاسو آهي، جڳهه ڀنڊون ۽ تلاو هجن. راهگيون ڪي رستي تان لنگهن ۾ ڏاڍي پراڻي ٿيندي آهي. ويتر جو انهن جي پاسي کان آئورڪشا لنگهي، پوءِ ته ماڳهين ڪڇڙن جي حالت به قياس جوڳي ٿي ويندي آهي. ان حالت ۾ آفيس يا ٻئي ڪمڪار تي وڃڻ بدران مورڳو ئي گهر واپس ورتو پوندو آهي. ها، سو ڳالهه ٿي ڪير ته رام سان گڏ صبح جو سهي سنڀري آفيس لاءِ گهران نڪرندو آهيان. ڌيان هوندو آهي لوڪل ٽرين ڪٿڙ ۾. هڪڙو رستا سوڙها ڪڏون ڪها وات تي، ٻيو هٿ کاڌي وارا رستي تي بيٺا هجن، مٿان هيٺوڳي جي مند ويتر جو پاسي تان لنگهي آئورڪشا ته سمجهو ٿا، ڪهڙا ته ٽيڪنيڪل ٿيندا ٿي. سو پويان آئورڪشا جو آواز ٻڌندي ئي پاڻ بچائڻ لاءِ ٻيو ڪنڊون پاسا ڳولهي پوندو آهيان.

رام کي به چڻ لڳندو آهي روشو، سو آئورڪشا جو آواز ٻڌندي ئي چوندو آهي ”اچي ٿي.“ ۽ مان به پاسيرو ٿي ويندو آهيان.

تنهن ڏينهن جي ڳالهه آهي، رام سان وڃي رهيو هوس ٻوٽي ۽ ٿي. رام چيو ”اچي ٿي.“ ٻڌندي ئي جهڻ پاسي

وراندو. هند ۾ اچڻ کانپوءِ قسمت مولائيءَ کي ساٿ ۽ سهڪار
 نه ٿيو. سندس ٻڌڻو آهي ۽ ۴ ماڻ موري ويا ۽ سندس ٻاءُ ٻيڻ
 سنڌ ۾ اڪيلا رهڻي ويا. انهن کي ٻيو ياد ڪندو هئو. هندون
 هاريندو هئو.

هڪ ٽيڻهن امڙ آڳوڻ ”انا! ڏٺائو ويا وياڙڻ نه ڪئي.“
 اسان هي مني ٻار ٿي هائي جوان ٿي ويئي هئي ۽ کيس اڪلا نظر
 هئو. منهنجو ان طرف ڪو ڌيان آهي نه ويو هئو. منهنجي لاءِ
 مني اڃا چٽڪ مني هئي.

آخر امڙ جي آس پوري ٿي. مني لاءِ سڌو ور گهو ملي
 ويو. مون ۽ منهنجي پٽيءَ گوليءَ ۽ ٻڪر پيال ڪيو. اءِ شاديءَ
 جي ڏينهي ويا. ٿي گهٽ رائج ڪري مولائيءَ کي عجب ۾ وجهندڙ
 سوکڙي ٿي.

شاديءَ ٽيڻهن مولائيءَ کي اندر سنڌ ڪري هڪ اونڻو
 بدل سندس هڪ ۾ ٽي ڇوڙ. ”مولائي! مني ۽ هو قسم اٿئي
 هي مولائين نه.“ ڇو اٿس. ”ساڻين! آڻ ۽ پٽسا ڪيڏانهن
 ڪندس؟“ ڇوڙ. ”مولائي! سنڌ مان وڃي گهي ۽ پنهنجي
 ساٿيو. هي سڄو پوري ڪري اچ.“ آخر مني ۽ جو واسطو وڃي
 کيس سنڌ آڻي آيس.

مولائيءَ کي سنڌ موڪلي آڻ ۽ ائين پائڻا اٿس نه ٿارو گنگا
 جو اشدان ڪيو اٿم. گوليءَ ڇوڙ ”آخر ساڻين ۽ مولائيءَ جي سٺي.“
 - Hasija Corner, Sadhu Vaswani Nagar, Thane (East)

هيءَ منهنجي پوئين ڪهاڻي جو آهي؟

ڪهاڻي ”مولائي“ منهنجي پوئين ڪهاڻي آهي ۽ ڪاڪڙ جو
 هن ۾ سنڌي ماحول ۽ ٻارن جو سنسار ۽ سنڌي ڪوڏار ماني
 آهي. مولائي هڪ سادو ۽ سڌو ۽ سچو انسان آهي جو سنڌ ڪم.
 ساريءَ جو آخر ساڻين سندس سٺي آهي.

— هولا راه

ڊاڪٽر جا هن ڏانهن پئسا رهجي ويندا هئا. چونڊو هوس،
 ”ڊاڪٽر لکندو وڃ... ڪڏهن نه ڪڏهن پئسا لاهيندس.“
 ۽ ڊاڪٽر جي پاڻين آندڻ هئا. ٻيو موٽي ڪي هميشه، فڪر
 رهندو هئو.

موٽي، هئو غريب، ۽ ٻار ڪالونيءَ جي مشهور ماڻهن کان وڌيڪ
 مشهور هئو. ڪالونيءَ ۾ جڏهن بهراڻو يا ڇيڇو شروع ٿئي ته
 موٽي ان ۾ بهرو ضرور وٺي. هوليءَ جي ڏينهن اها موج مچائي
 جو سڀ ڏنگ، رهجي وڃن. جڏهن سنڌي ناريون پنهنجي اڱا
 ۾ ڳائڻ ڇالو ڪن:

سانوڻ ۾ ڏينهن چار، اما مٺي ڪيڏڻ ڏي، پٺت ته ڇڻيندڙينءَ
 چار، اما مٺي ڪيڏڻ ڏي... ته هي به پنهنجي ننڍڻڻائي وڃي
 نوورڻڻين ۽ نينگرين جون ممتا پراون ٻوليون ٻڌي. ڏسڻ ۾
 ڏياريءَ تي وري موٽيءَ جا رنگ ڏسو ته پئي سال به هٿ
 اچڻ تي دل ٿيڻو.

موٽي ٻري کان پٿرو. ڪيتري هزار ۾ گڙدي هجي ۽ هن
 جي لوڙ تي لک لهي!

شل نه ڪالونيءَ ۾ ڪو قضيو ٿئي. ائين لڳندو ته ڪو
 موٽيءَ جو مٺ مري ويو آهي. جي ڪو سدا سدور وٺت، رات
 جو مٺ پنهنجي ٻيڙي پيءُ کي، گهر ۾ رکڻ چاهيندو هئو
 ته، موٽي اڳي کان اڳرو هوندو هئو... ان جي سڀوا جو سهرو
 بنا چوڻ جي پنهنجي مٿان ڪٽي ڇڏيندو هئو. مون ڏاڍو ته انهن
 سڀني ڳالهين ڪري، موٽيءَ لاءِ چڱي مڃتا ۽ محبت هئي
 ماڻهن جي منن ۾. موٽيءَ جي غم جي خبر موٽي ٿڌهن پيشي
 جڏهن منهنجو چاچو ڏينهن سنڌ مان هٿ گهٽ آيو.

موٽي پنهنجي هڪ مائٽ، جهامن سان، سنڌ ڇڏي هئد
 ڏانهن آيو هئو. پنهنجي ٻيڙي پيءُ، ماءُ ۽ پٺڻ کي اُتي
 ڇڏي آيو هئو. کيس اهائي آس هئي ته حالتون ڇاچي واپس

وڃي پنهنجو پٽن جو دٻو آندو ۽ چيائين ”وٽ ماما! پنهنجي
سند وڃ.“

اُٻار هي دل ڏسي موليٰ ۽ اُٻاريءَ کي گاي لڳائي ڇڏيو.
ڪافي وقت سنڌ ڪندو ۽ سنڌ کي ساري ڏنو رهيو.

موليٰ هي ڇهون ها ڪهترائي ڇٽو آهن. اوهان هي اڳيان
ڪهڙا ڇٽي ڪهڙا ڇٽيان؟ سندس ڇهون ٻارن کي موهي،
هڪ ڏي ڇڏي آهي. سندس ڇهون هي هن هڪ ئي باب
مولڪي مٿس مٽر مڱڻ ۽ مستاو ڪري ڇڏيو آهي.

ڇٽو هو ڏينهن هئو. موڪل هئي. ڪشمور هي وٽندڙ
واڏيءَ ئي ڪا ڪهاڻي لکي رهيو هوس. نه ايتري به هئو نه
آهي نه موليٰ ڪٿان اچي سهڙيو. اچڻ سان ئي پڇيائين ”ٻاڏو
سائين ڇرندو هئو نه آخاديءَ ڪالهه مسڪين، مسڪين نه،
رهندا... سڀ کي اڏو ڏنو ۽ اهو ملندو، سائين! مسڪين نه.
مولڪي اڃا ڏسڻ به اچن ٿا.“ ڇهومانس ”ٻار! تون اهڙا سوال
پڇي، مولڪي نه منجهائي ٿو ڇڏين. مان سوچي رهيو هوس
ڪشمور هي واڏين ئي، گن ۽ ڦلن ئي، وٽن ۽ وٽڪار ئي،
بلبل ۽ ڪوئل ئي. سڄو سوچ هو سلسلو غراب ڪري ڇڏيو.
اڄ توکي ڦوڪڻا ٺاهڻ وڪڻڻا؟“

دب جو ڪڍي مانس نه منهن ٻڌو ڪري هلي ويو. اوه
مون سوچيو نه غريب هي دل ڏکائي هجر. موليٰ اهو سڄو ڏينهن
بزار به بي لڏيو پٽڪو هئي. مون پڇيائين ٻاڏو ڪنهن غراب
هي غريبي ئي مني ڪهاڻي لکي ورتي.
مٿيون واقعو، موليٰ هي ڪهاڻي مان، اٽل سائين جو هڪ
ٻيو باب هئو.

جڏهن موليٰ اٽل سائين ڏٺو ته پنهنجو علاج ڏاڪٽر موهن
آهرجا کان ڪرائيندو هئو. ٻورا پٽل نه هئڻ ڪري ههڻهه.

پوڄي ويندو هئو. موتيءَ جي من اندر مونجهه هئي جنهن جو مشاهدو مون ڪوڙ پئي ڇاهيو ۽ ٻار موتي منهن نه ڏيندو هئو. منجهر نه پيو؟ مونکي ته هو سنڌ ۾ سڃاڻيءَ جو صاحب لڳندو هئو. جڏهن جڏهن چوانس، ”موتي! پنهنجي جيون ڪهاڻي ٻڌاء ته ڪا ڪٿا لکان“... ته نريءَ ليل لائڻ ئي ته ڏني.

موتي روئي کانيندو هئو ڳوڙڻي جي ماڻا پيوند وٽ. خبر نه آهي ته ٻيڙي پيوند سان ڪهڙي ماڻهي هيس؟ ٻار آکيندو هئو ته ٻيڙي سندس مڙياڻي ٿئي.

اسانجي ٻاڙي ۾ ته موتي مامي جي نالي سان مشهور آهي. هڪ دفعي منهنجي ڏيءَ ڀارتيءَ موتيءَ کي ڦوڪڻ وارو سڏيو هئو ته، چيومانس ”ٻٽ! موتي تنهنجو مامو آهي.“ بس اهو ڏينهن اهو شينهن. موتي مامو ٻڄي ويو. سڀ ٻار کيس ”مامو“ ڪري ڇوڻ لڳا. جڏهن موتي ٻڌي ماما... ماما... ته نري پوي. هڪ ڏينهن موتيءَ ڳايو پئي... ”لعل لعل لطيف چوي...“ منهنجي مٺي ڀارتيءَ پڇيس، ”لطيف تنهنجو ڀيءُ ٿئي؟“ ته لهر ۾ اچي وڌيڪ لڏ لڳو ۽ چيائين، ”ها لعل لعل لطيف منهنجو ابو ٿئي ابو.“ ٻار کي ڪهڙي خبر ته لطيف ڪير هئو. وري پنهنجون وڏيون وڏيون اڪڙيون مڪائيندي پڇيائينس، ”تنهنجو لطيف ڪٿي رهندو آهي؟“

وراڻيائين، ”سنڌ ۾.“

”پلا سنڌ ڪٿي آ.“

”سنڌ سمنڊ جي هن ٻار آهي.“

”سنڌ ڪڏهن ويندين؟“

”جڏهن ڪوڙ ڪوڙ پئسا گڏ ڪيان.“

”مان پئسان ڏيان.“

ڏينهن موتيءَ جي اکين ۾ آنسون پسي ڀارتي ٽڪڙو ٽڪڙو

موٽسي

— هولا رام سڀڃا ”هاس“

هندو ٺاڻو هئو موٽسي. هو سڀن جو سوداگر هئو. سڀن کي سرهيندو هئو ۽ سڀنا ورهائيندو هئو. مارڪيٽ مان ٽوڪڻا وٺي انهن کي ٽوڪي وڪڻندو هئو. سندس گهر اسان جي بستيءَ جي هن ٻار گاريءَ جي ڪناري... اوڀر طرف هئو. سندس جهوڙي وٽ سورج ڏيوا سڀن هڻندو ئي مس هئو. هو پنهنجن پراڻين ڳوڙن مان اٺي سڃاڻ ٺاهندو هئو. پنهنجي اڻوڪي اڏاڻ سان انهن ٽوڪڻن کي شاعري اندر پڙهي، اسانجي بستيءَ ڏانهن اسهيندو هئو.

هو شاهه صاحب جو شيدائي هئو. شاهه جو ڪلام سڌ سنڌي لهجي ۾ ڳائيندو هئو ۽ ٽوڪڻا وڪڻندو هئو. ٻار هڪي ”ٽوڪڻ وارو“ ”ٽوڪڻ وارو“ ڪوٺي وڪوڙي ويندا هئا. موٽسي جا ٽوڪڻا هڪڙهن جلدئي خلاص ٿي ويندا هئا. شام جو ٻه جي وٽ هيٺان ٻارن کي ٺاهو ڪهاڻيون ۽ قصا ٻڌائيندو هئو. خبر نه آهي ايتريون ٻه ڪهاڻيون ڪٿان آڻيندو هئو. ٻار معصوميت سان ٻيا مشڪندا هئا. هندي وري اعڙو ڳالهائيندو هئو جهڙي اسانجي ٺاڻي ڳالهائي.

موٽسيءَ جي پوشاڪ هئي مخصوص ۽ پٽلون، وڏيل ڏاڙهي، اڙال ۽ ڳورو سڌن. ساميءَ جي سلوڪن مثل ٺول اڪڙيون، سندس مٿي مڪ مان سادگي ۽ سرتا پيئي پڪندي هئي. خبر نه آهي ڇو ڪيس موٽسي متوالو ڪوٺي ڪوٺيندا هئا.

سندس موهيندڙ مڪ ڪڏهن ڪڏهن سڀن جي غبار سان

۽ ٺٺا. هن پاسو ورايو ۽ ڪاڪ ڪٽ ٿي اٿي ويٺو. بهريائين
 پنهنجي ڌيءَ ۽ پوءِ پنهنجن ٻارن ۽ ننهن کي ڦهري نگاهه سان
 ڏٺائين ۽ پوءِ رڙ ڪري چيائين، ”۽ هنن سهڻي ڪارجن کي
 پوري ڪرڻ لاءِ ئي اوهان منهنجي دوا بند ڪري ڇڏي آهي،
 ائين نه؟“

ڪنهن جواب نه ڏنو. رفته رفته دولترام جا ڀڪوڙيل ڇپ
 ڀرا ٿيڻ لڳا ۽ هن هڪ ٺهڪ ڏٺو، پوءِ ٻيو، پوءِ ٽيون ۽ ائين
 ٺهڪن جو هڪ سلسلو شروع ٿي ويو. ائين ٻئي لڳو ڇڻ ڪو
 چيل ٿاڻو هئو ۽ ان جا پٿر اڏامي رهيا هئا..... شيشي جي
 ديوار ٽٽي پٽي هئي ۽ چؤطرف شيشي جي ڀڃڻ جا آواز اچي
 رهيا هئا!

— T/13, BARC Quarters Sarvodaya Estate, Chembur,
 Bombay-400 074

هيءَ ملههڙي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

وچولي طبقي جي زندگيءَ ۾ ڪهاڻيءَ کي ڪيئي موضوع
 ملن ٿا. گڏيل ڪٽنب ۾ ٿوري ڪهاڻيءَ ۽ گهڻين گهرجن وارا
 گهر جا ٻائي، سک ۽ سهوليت جي سڙڙ پاڻ ڏانهن سڀريلدا
 رهن ٿا، ايتري قدر جو رست جا رستا به ٽٽي ٿا پون!

گفتگو جي ان ٽن جملن ۾ ئي هر ڪردار جي من جي مواد
 جي مڪمل تصوير ڪينجڻجي اچڻ سان، هيءَ ڪهاڻي وڌيڪ
 خواهه نجاهه جي خيال کان مونکي پنهنجن ٻين ڪهاڻين جي
 پٺت ۾ وڌيڪ مؤثر لڳندي آهي.

— ڪرشن راهي

زال وارو ورتو، ”مسواڙي جاڻون وري ڪهڙيون آهن!
ڳاڻي ڀڳي مسواڙ ڏيڻ سان به ڪهڙو ملندو هڪ، جنهن به
قدم نه سڌا نه ڪٽي سگهه. هي ڪٺ نه يا ماڻهو سان اُڪر لڳندو
يا سامان سان. هن جاءِ کي ئي ڪٽي ڏسو نه، هن غشا جهڙيءَ
جاءِ به نه ٿو پائي ٿا رهن.“

وڏي ننهن، جا اڳئين موقعي تي بهندڙ وارو وڃائي وٺي
هڻي، انهن کي وجهه ملي ويو، چيائين، ”ها، بهنئيءَ به سڀ
ماڻهو پنهنجن حريد ڪيل حاين به ٿا رهن نه! باقي هڪي
هزار بچيا آهن، اُهي به ڇڪهه تي لڳائي ڇڏيو نه باقي اها هٿترا
ڪارج ڪٿان ٿيندا؟“

اُڀرڻ وارن اکين تي اکين سان پنهنجيءَ حوه کي شاهس ڏئي
پر سڄا مڙس ڪي باڻ ڏانهن ٺهاري ڏسي، موت به انهن
موڙو ڏٺو جن چئي چڪي، ”ٿوئي نه اڙي سندن سڌي ڳالهه
به چوڻ نه آئي، نه!“

ٻارن جي ڀڃڻ ۽ پاڇاڻن جي اُڀرڻ واريءَ ڀيءَ کي ٻارن
تي مالش ڪري رهي هئي. هونئن شايد نه ڳالهائي ها، پر وڏي
ننهن جو امن ڪارڻن ڏانهن اشارو ڪيو، سو کيس جن ڪا
وسريل ڳالهه ساد اچي ويئي ۽ آهستي، جن صرف ٻيءَ سان
ڳالهائيندي چيائين، ”دادا! ماما (سندس ڏيءَ) ڪي مڱشي
سال آي ويو آهي. گهوٽيا نه شاديءَ جي هڪ لائي ٻيلا آهن.
پر همتون ٻارن هوندي گهر جو کاڌو ئي مشڪل سان ٺو هلي،
سو شاديءَ لاءِ ٻنسا ڪٿان اچن؟ نياڻيءَ جو ڪارج آهي،
ڏوهڙيون به نه ڏينن سامان آهن. مان ئي چوان نه جهڪندڙ
ٻنسي جي نه ٿوري مدد ڪرايو نه جهڪو نياڻيءَ جو ڪارج ئي
وڃي.“ ۽ انهن چئي مالش بند ڪري ٻيءَ جي منهن به ٺاهڻ لڳي.
دولت رام جي گهٽجڻل جهوپ ٿي ان هڪ ڀاون جا ٻارڊا چڙهيا

چيائين، ”ائين ته ماڻهو شاديءَ وقت به جڳيا ٿا پائين. هونئن به هندستان ۾ اچي ماڻهن جڳين جو رواج لاهي ڇڏيو آهي.“

خوشيوارم اخبار پڙهندي پڙهندي پنهنجي زال جي چترائيءَ تي مسڪيو ۽ نوٽ هڻي کيس سندس خوشياريءَ جو داد ڏنائين. ساڌ ورام ڪوئي جواب نه ڏيئي پنهنجي زال ڏانهن نهاريو، جنهن ڀرسان بيٺل ٺاٺڪ کي بنا سبب هڪ ڌڪ هڻي. مڙس کي نظر جو اگني ٻاٺ هڻي ڪڍيو. ساڌ ورام سمجهي ۽ ٻيو ڪجهه نه ڪري هٿ ۾ جهليل بوتل جي پادر تي زور زور سان ٻوش گهمائڻ لڳو. گهر جي پائين هيءُ جيڪي ڪجهه ٿيو، ٻڌي به نه ٻڌو، ڏسي به نه ڏٺو!

هيٺي خوشيوارم جو وارو هئو. اخبار مان منهن ڪڍي چيائين ”دادا! ڪولواڊا ۾ نيون جڳهيون ٿيون نهن. به ڪمرا رنڌڻو، سنان جي ڪوئي، ڪاڪوس ۽ بالڪني! ۽ خاص مهانگيون به ٺاهن. ڪجهه پٽسا اسان کي پوڻا پوندا ۽ ڪجهه سرڪار ڦرڻ ڏيندي. اهي به قسطن ۾ ڏيئي سگهجن ٿا. هونئن ته انهن جڳهين جي قيمت جيڪو گهڻي ٿئي ۽ چاڪاڻ ته ڪوآپريٽو سوسائٽي تي ٺهرائي، ان ڪري سسٽيون ٿيون پون. ٺوهان جو خيال هجي ته.....“ ۽ وڌيڪ اثر پيدا ڪرڻ لاءِ ڳالهه اڌ ۾ ئي ڇڏي ڏنائين.

مڙس کي همٿائڻ لاءِ ننڍيءَ ننهن ڪملا چيو، ”پائي، بمبئيءَ ۾ ته پنهنجي جڳهه هٿ ضروري آهي ڪين. مساڙ لڳي پيشي آهي ڳائي پڳي.“

مڙس زال جي ڳالهه جو ڏاڳو ٻڪڙيو، ”۽ مساڙي جايون وري ائين مفت ٿيون ملن ڇا؟“ ۽ زال ڏانهن منهن ڪري چيائين، ”اڄ ڪلهه ٻڪڙيءَ ئي ڪا سٺي جڳهه نه وٺي ڏيکارا! ان کان ته پنهنجي جڳهه هجي ته سٺو نه.“

مريض دولتوامر هي سار سنڀال لهن لاء گهر ۾ نه ٻيٺ هئائ
انهن جون زالون هجن ۽ اهو سڀ ڪافي نه سمجهي دولتوامر
جي هڪ ئي ٻروٽيل ڏي ۽ احمد ۾ پنهنجو ساهرو گهر ڇڏي
ڪجهه وقت کان پنهنجن ٻارن سميت اچي ايڪن ۾ ٺڪي
ٻيٺ هئي.

ڏينهن آرتوار جو هئو. سڀ ٻائي گهر ۾ هئائ دولتوامر جا
ٻئي ٻيٺ، گهر ۾ ڏي ۽. طاهري طرح نه هر ڪو پنهنجي پنهنجي
ڪم ۾ مشغول هئي ڏاڍو ٻرو دستور جي خلاف گهر ۾ ٻارن جو
نه هئو ۽ هنن ٻائين جي ڇهون جي آڻارن ۽ رڪي رڪي هڪ ٻئي
کي هڪ ٻئي لکاء سان ڏسڻ، ڇو ڪهري جي خاموشيءَ ڪري
منصوبي جو رنگ ڏيئي ڇڏيو هئو. هر ڪو ائين محسوس ڪري
رهندو هئو ڇو ڪاٺس سوا ٻيا سڀ ڳالهائي رهيا هئا.

وڏي ڏينهن سڀيلا پنهنجي ۽ اُنڪ ۾ ڪڍڻا لاهيندي، سامهون
ٻيٺ ۾ ويهي نوت پالش ڪندڙ پنهنجي مڙس ساڌورام ڏانهن
هڪ نظر اچائي. ساڌورام ڪن ئي ڪن ۾ ان نگاهه کي پنهنجن
اڪين سان جهٽيو ۽ ان جو اڻ پنهنجن نگاهن ۾ سمائي، ڪجهه
ٻرو ڪٽ ٺي سمجھيل دولتوامر ڏانهن ٺاهري ڇو ٻرو ڇڏي
ڇو، ”دادا! سڀيلا ٺي ڇو نه ٺاڪ (سندس ٻيٺ) کي ڇڏيا
ٻاراڻجن.“ جيستائين مقصد جو تعلق هئو، ڳالهه مڪمل هئي
ٻرو اڻ ٺو يا نه، ان جي پوري ٻڪ نه هئو ڪري ساڌورام
ڳالهه کي وڌائيندي ڇو، ”جهن سالن جو ٺي ويو آهي. ايندڙ
مهيني ستن ۾ ٻرو ٻائيندو. هونئن نه ماڻهو پنهنجن سال ٺي
ٻارن کي ڇڏيا ٿا ٻاراڻين. ٻرو.....“

ننڍي ڪنوار ڪملا جا پنهنجي مڙس خوشوارام جي ٻرو ۾
ويهي آر ٺي ڪو نئون نمونو (Pattern) مڙهي رهي هئي، مڙس
کي هلڪي نونگ هڻي ۽ کلي، آهستي آهستي صاف آواز ۾

چيائين، ”ائين ته ماڻهو شاديءَ وقت به جڳيا ٿا پائين. هونئن به هندستان ۾ اچي ماڻهن جڳين جو رواج لاهي ڇڏيو آهي.“
 خوشيوار اخبار پڙهندي پڙهندي پنهنجي زال جي چترائيءَ تي مڙڪيو ۽ ٽوٽ هڻي کيس سندس هوشياريءَ جو داد ڏنائين. ساڌو رام ڪوئي جواب نه ڏيئي پنهنجي زال ڏانهن نهاريو، جنهن ڀرسان بيٺل نازڪ کي بنا سبب هڪ ڌڪ هڻي. مڙس کي نظر جو اگني ٻاڻ هڻي ڪڍيو. ساڌو رام سمجهي ويو ۽ ٻيو ڪجهه نه ڪري هٿ ۾ جهليل بوت جي پادر تي زور زور سان ٻرش گهمائڻ لڳو. گهر جي پائين هيءُ جيڪي ڪجهه ٿيو، ٻڌي به نه ٻڌو، ڏسي به نه ڏٺو!

هيئن خوشيوار جو وارو هئو. اخبار مان منهن ڪڍي چيائين ”داد! ڪولواڊا ۾ نيون جڳههون ٿيون نهن. به ڪمال رنڌڻو، سنان جي ڪوئي، ڪاڪوس ۽ بالڪني! ۽ خاص مهانگيون به ناهن. ڪجهه پٽسا اسان کي پوڻا پوندا ۽ ڪجهه سرڪار ٿرس ڏيندي. اهي به قسطن ۾ ڏيئي سگهجن ٿا. هونئن ته انهن جڳههين جي قيمت جيڪو گهڻي ٿئي پر ڇاڪاڻ ته ڪوآپريٽو سوسائٽي ئي ٺهرائي، ان ڪري سسٽيون ٿيون پون. توهان جو خيال هجي ته.....“ ۽ وڌيڪ اثر پيدا ڪرڻ لاءِ ڳالهه اڌ ۾ ئي ڇڏي ڏنائين.

مڙس کي همٿائڻ لاءِ ننڍيءَ منهن ڪملا چيو، ”پائي، بمبئيءَ ۾ ته پنهنجي جڳهه هئڻ ضروري آهي ڪين. مسواڙ لڳي پيئي آهي ڳائي پڳي.“

مڙس زال جي ڳالهه جو ڏاڳو ٻڪڙيو، ”۽ مسواڙي جايون وري ائين مفت ٿيون ملن ڇا؟“ ۽ زال ڏانهن منهن ڪري چيائين، ”اڄ ڪلهه ٻڪڙيءَ ئي ڪا سٺي جڳهه نه وٺي ڏيکارا! ان کان ته پنهنجي جڳهه هجي ته سٺو نه.“

شيشي جي ديوار

— گرشن راهي

دولتارام جڏهن سرڪاري نوڪريءَ تان رٽائر ڪيو، تڏهن ڪيترن سالن جي ايمانداريءَ سان ڪڍل نوڪريءَ جي عموومي طور کيس ۾ ڇوڙون نصيب آيون ۽ هڪ رقم ۽ ٻي بيماري!

رغم لاءِ تہ خبر هو ڪو سمجهي سگهيو ٿي تہ کيس ٻراوڙ ٻڌت وند مان ملي هئي ۽ ٻي بيماري ڪٿان آئي هئي، ان بابت ٻيا تہ لهيو ٻي خود دولتارام بہ ڪجهه ٻڌائي نہ ٿي سگهيو. جيئن کيس ڪي سڌ هئي تيئن کيس نہ خبر هئي تہ کيس بيماري هئي. ڪهڙي بيماري هئي؟ ان بابت نہ ڪو هڪ رايو نہ هئو، الڳ الڳ رايو هئا. اڻڌوڻيءَ جا ٻاڪٽر ڇاڪاڻ تہ ان بيماريءَ کي ڪوئي نالو نٿي ڏئي سگهيا، ان ڪري سندن خيال هئو تہ کيس ڪاٺي خاص بيماري ڪانڊ هئي. هوميوپٿيءَ وارن کي سندس بيماريءَ جا جيڪي اعتراف ڏسڻ ۾ پئي آيا انهن موجب کيس ڪا هڪ نہ بلڪه ڪيئي بيماريون هيون. هڪجهڙن ۽ طبيبن جو رايو هئو تہ سندس جسم ۾ لوھ ڏان وٺي سون ٽاميڻ سڀئي ڏانن جي ڪوٽ هئي. وڌندڙ جو وڻجڻ هئو تہ سندس بيماريءَ جو علاج هڪ اهڙي جڙيءَ ٻوٽي سان ٿي سگهيو ٿي، جنهن بابت هنن آڀرو ٻڌ جي بسترڪن ۾ نہ گهڻو ڪجهه پڙهيو هئو ٻي اها ٻوٽي ڪٿان ملندي، ان بابت سندن جدا جدا وڻجڻ هئا، ۽ هر دوار جي ستماند جو چوڻ هئو تہ کيس ڪاٺي بيماري ڪانڊ هئي، الھف مٿس ڪراب ڪره چاري هئي، جا چاليھ ڏينھن سانڍه پڙهڻ پائي ٻيڻ سان ۽ ان کان

پوء ڪو وڏي بگير ڪرڻ سان اهي سگهي ٿي. بس، اها بيماري هئي ۽ اهو علاج هئو، جو ٿي رهيو هئو.

ڏسڻ ۾ نه هئي ۽ طرح طرح جو علاج ٿي رهيو هئو پر حقيقت ڪجهه ٻي هئي. حقيقت اها هئي ته هڪڙو علاج پئي علاج کان مهانگو سمجهي بند ڪيو ويندو هئو ۽ ٽيون علاج پئي علاج کان سستو سمجهي آزمايو ويندو هئو. انهن ٻنهي پاسن جو ڌوڏو ڪو مريض نه بلڪ جدا جدا دوائن طريقن جو هڪ تجربوگاهه هئو ۽ دوائون سندس بيماريءَ جو علاج ڪرڻ لاءِ هڪ ٻئي جو علاج ڪري رهيون هيون. انهن ئي ڪجهه وقت علاج آڻيندو رهيو ۽ دولترام ڇاڪا ٿيڻ جي بدران اڳوڻو ڪم ڏاڍو ٿي ويو. ان عرصي ۾ ڪجهه گهر جي خرچ ۽ ڪجهه دوا به ٻي ڇڏي ڇڏي ڪڍج هزارن جي رقم سسي اچي ڪجهه هزارن ٿي پئسي، انڌن دولترام جي گهر وارن دوا جي ڪجهه دعا کي ڏيئي پئي.

روايعي طرح آئيني ۾ چهره اهڙو ئي نظر ايندو آهي جهڙو هوندو آهي، پر ڪي آئينا اهڙا به ٿيندا آهن جن ۾ چهره وڌيڪ خوشنما نظر ايندو آهي. اها انسان جي چهرن جي نه پر آئيني جي خصوصيت آهي. پشوپ هڪ اهڙو آئينو آهي جنهن ۾ نهارڻ سان مستعمل وڌيڪ خوشنما نظر ايندو آهي. اهو ئي سبب هئو جو هزارن جي اها رقم جا دولترام ڪي پرايڊنٽ فنڊ مان ملي هئي، ان سان گهر جي پائين جون اڳوڻي آڱريون واپست ٿي چڪيون هيون. اها هزارن جي رقم گهر جي هر پائيءَ لاءِ هڪ اهڙو شيڻو هئو جنهن ۾ هر هڪ پائيءَ پنهنجي پنهنجي آڻينده جي حياتيءَ جا ڪي خوشنما عڪس، پنهنجي اميد جي اکين سان ڏٺا هئا ۽ اهي عڪس جن کي وقت ۽ حالتن هن مهل تائين ڌڙي گهٽ ننگو ٿي رکيو هئو، سي هيئنو حقيقت جا جدا جدا ويس پھڙي ظاهر ٿي رهيا هئا.

شيشي جي ديوار

— ڪرشن راهي

دولت رام جڏهن سرڪاري نوڪريءَ تان رٽائر ڪيو، تڏهن ڪيترن سالن جي ايمانداريءَ سان ڪيل نوڪريءَ جي عيوضي طور ڪيس به ڇڏڻون نصيب ٿيون؛ هڪ رقم ۽ ٻي بيماري!

رقم لاءِ ته خبر هر ڪو سمجهي سگهيو ٿي ته ڪيس ڀرڻ وٺڻ تڪليف ۽ وقت مان ملي هئي؛ پر بيماري ڪٿان آئي هئي، ان بابت ٻيا ته ٺهيو پر خود دولت رام به ڪجهه ٻڌائي نه ٿي سگهيو. جيئن ٻين کي سڏ هئي تيئن ڪيس به خبر هئي ته ڪيس بيماري هئي. ڪهڙي بيماري هئي؟ ان بابت به ڪو هڪ رايو نه هئو. الڳ الڳ رايو هئا. اڻڻو پٽيءَ جا ڊاڪٽر ڇاڪاڻ ته ان بيماريءَ کي ڪوئي نالو ڏيئي نٿي سگهيا، ان ڪري سندن خيال هئو ته ڪيس ڪاٺي خاص بيماري ڪانه هئي. هو ميڊيڪل واري ڪي سندن بيماريءَ جا جيڪي اهڃاڻ ڏسڻ ۾ پئي آيا انهن موجب ڪيس ڪا هڪ نه بلڪه ڪيئي بيماريون هجن. حڪيمن ۾ طبعين جو رايو هئو ته سندس جسم ۾ ٿلهه کان وٺي سون ٽائجن سڀئي ڌاتن جي کوٽ هئي. وڌندڙ جو ويچار هئو ته سندس بيماريءَ جو علاج هڪ اهڙي ڇڙيءَ ٺوٺيءَ سان ٿي سگهيو ٿي، جنهن بابت هنن آڀرويدڙ جي بستڪن ۾ ته گهڻو ڪجهه پڙهيو هئو پر اها ٻوٽي ڪٿان ملندي، ان بابت سندن جدا جدا ويچار هئا. ۽ هر دوار جي ستمبند جو چوڻ هئو ته ڪيس ڪاٺي بيماري ڪانه هئي، البت مٿس خراب ڪره چاري هئي، جا چاليهه ڏينهن ساندهه پڙهيل ٻائي پيئڻ سان ۽ ان کان

ٺٽڪنھن ٺٽياري ٺٽڪمل ٺٽي ٺٽاٺڏي ۾ ٺٽڪٺاٺو ويو. ٺٽي
 ٺٽو، ٺٽھن ٺٽي ٺٽاٺي اٺسا وادي ”ٺٽسٽي“ ٺٽي، سو ٺٽو ٺٽي
 ٺٽو. آٺو ٺٽاٺن ٺٽڪ ٺٽ ڪٺيا ٺٽن. ٺٽوٺڊن جو ٺٽ ٺٽھن آٺو. ساٺوٺ
 ٺٽسٽ ۾ ٺٽ ٺٽو ٺٽو ڪري، سوٺوٺو ٺٽي ٺٽڄن ٺٽي ٺٽڄن ۾
 ٺٽاٺاٺا ٺٽاٺا ٺٽي ٺٽسٽ ٺٽو ۾ سوٺا ٺٽو ٺٽوٺسٽ ٺٽاٺا ۾ اٺ
 ٺٽي ساٺوٺاٺن ٺٽي ٺٽڪ ۾ ٺٽو، ٺٽي ٺٽن ٺٽي ٺٽاٺا ٺٽاٺا ٺٽڪ
 ٺٽاٺا ٺٽاٺا ٺٽي ٺٽھن ٺٽون. ٺٽوٺوٺو ٺٽاٺا ٺٽن ۾ ٺٽون ٺٽي ٺٽو
 سان ٺٽو ٺٽو ٺٽو ڪري ٺٽون ۾ ٺٽاٺا جا ووت ٺٽڪ ٺٽا ويا.
 ٺٽوٺو ٺٽوٺن ٺٽاٺو ٺٽو، ٺٽھن ٺٽڪمل ٺٽو ۾ ٺٽوٺي ٺٽاٺا
 اٺوٺوٺو ٺٽو صرف ٺٽاٺو، ٺٽو ٺٽي ٺٽاٺا ٺٽو ٺٽوٺي وٺي.
 ۽ اٺن ٺٽڪ ٺٽڪ ٺٽي ٺٽوٺي اٺاٺا، ٺٽن ٺٽن سان جوٺوٺل
 ”ٺٽسٽي“ سوٺ ٺٽو ٺٽوٺي سوٺوٺو!

— 18, Jai Apartments, Ulhasnagar-421 003

ٺٽي ۾ ٺٽوٺي ٺٽوٺي ٺٽوٺي ٺٽو ٺٽي؟

اٺ ٺٽوٺوٺو، ”ٺٽن ٺٽاٺي ٺٽاٺا ٺٽوٺي ٺٽوٺو ٺٽوٺو ٺٽوٺو“
 اٺي. ٺٽوٺن ٺٽي ٺٽو، ٺٽوٺي ٺٽوٺو، اٺ ٺٽي ٺٽاٺا ٺٽي
 ٺٽوٺو ٺٽوٺي ٺٽي ٺٽي ۽ ٺٽي ٺٽوٺي ٺٽوٺي ٺٽوٺي ٺٽوٺي ٺٽوٺي
 ٺٽوٺو ٺٽوٺو ٺٽوٺو ٺٽي ٺٽوٺو ٺٽوٺو ٺٽوٺو ٺٽوٺو ٺٽوٺو
 اٺوٺو ٺٽوٺو ٺٽوٺو... ٺٽوٺي ٺٽاٺا ٺٽوٺي ٺٽوٺي ٺٽوٺي
 ٺٽن ٺٽاٺن ٺٽي ٺٽوٺو ٺٽوٺو ٺٽوٺو ٺٽوٺو.

— ٺٽوٺوٺو ”ٺٽسٽ“

پوندو ئى سىزىن ھى قومى نىشانى آھى پوندى ھو واسطو
 قىممەت سان آھى. "سانول قىممەتلەل كى چوندائىل لاء، ھمايىم
 ھىت كىرل لاء، نئون مادون طوبۇو آپدايو. ھن كىنھن پوانەرى
 اسكول ھى پازن لاء كىر ھا دېا موكلما. كىنھن نازى سىپا
 كىي لىستىك ھو بارسل موكلمايىن. كىنھن لودوان مەنل كى
 آمريكن چىكىمىن ھا پاكىمەت ولىي دىلانىن. كىنھن مەندىر كى
 ادائىي دىزن ذىل ۋ كروس اكرىتەدون ولىي دىلانىن. كىن مەنگىن
 لاء پىدىر. ھو پىندو پىسە كىيانىن ۋ اژپىدىن لاء كىتورى دارونە
 چا دورم پوانى، دىكىل كولى چىدبايىن. لىنھن سىپى شەن ئى
 "پوندى چىي چىاپ لىل ھوندى ھىي. چىوژى دان واپو قىممەتلەل
 ھى دان ھا اعلىن روز اعشارىن پىر شايىع تىپىدا ھىي. لىر دىو ايترو
 پىر شاعىرن كان پوندى ھى شان پىر شىر لىكائى، مەشاعوا كىوانىيىن،
 واسىدو نۆمل ھى لىكىل مەشور آزاد نظىر "پوندى و"، سىدولنگىر
 ھى ھو مەنن ۋ اعشار پىر چىمايىن. لىكىمىن، سىجادىكن كان
 كىتاب ۋ لىكىم لىكارائى پوندى كى اربىل كىوانىيىن. ھى ھىو
 سىپى دىيىن پىر ھىو تىپىدو ھىو، ان ئى واپو سىكىزو، و دىكى
 عطى، راس ھىو ھىو سىباب قىممەتلەل كى دىپىدو ھىو ۋ نىي
 دىيىن لاء پىسا ولىندو ھىو.

قىممەتلەل سان كى "پوندى" چا دى پاچە كائى پىيا. پىيى ھى
 زوردار پولىتى ئى. پوندى ھى كىرى قىممەتلەل ايترو مەشور
 ئى واپو ھىو ھىو سىدس ئى دوكان ئى شىدون ولىل لاء
 اچىل لىكو ۋ دوكان ئى دىكىل سىن رىنگىن پىر چىپىل، لىر دىيى
 وارائى كىرائىل تىپىدو ھىو ھىو چىر چىكىمەن "پوندى و" دىيى،
 ھىو ئى كىرائىل سامات ولىي ولىي ھىو قىممەتلەل ھى مەشالەم پىر
 پىر ھىو امىدواز وچى نىپىل، ھى مان ھىك كى لىر چىوندىن لىيىل
 كىرە. ھى دىيىن اچى، كىوندىن كان سىدس آفەس مان پىچائى،

ٺڪڻون ڏياري ٿيندڙ مل جي فائدي ۾ هٿ ڪٽايو ويو. باقي
 ٻيو، جنهن جي نشاني احمد ساءِ وادي ”نمستي“ هئي، سو نٿو ٿي
 ٻيٺو. آخر تائين هٿ نه ڪڍيائين. چونڊن جو ڏينهن آيو. سانول
 بيمپ ۾ ٻڪ ٻوڙ ڪري، سنڌونگر جي پنجن ئي نمبرن ۾
 شامپانا هڏيا، جتي ملت سڪو ۾ سڀيا جو بندوبست ٿيلا ۾ ان
 جي ساهيڙين جي هٿ ۾ هڻو، جي ٻين کي ڏيڻ کان وٺي
 باق کائي ٻي رهيو هيو. ٻيو روزگار ڀائرن ۽ ڀينرن جي مدد
 سان خوب ٻوڙ ڪري ڇيئون ۾ ملان جا ووت هٿ ڪيا ويا.
 نتيجو جڏهن ظاهر ٿيو، تڏهن ٿيندڙ مل ڪٿيو ۽ هنجي مخالفت
 اميدوار نه صرف هاراڻو، پر هن جي ٻي پازت به ضبط ٿي وئي.
 ۽ ائين هڪ ڪليل هٿ جي پوندي اڳيان، ٻن هٿن سان جوڙيل
 ”نمستي“ ست نه جهلي سگهي!

— 18, Jai Apartments, Ulhasnagar-421 003

هيءَ ملهه جي بوتلين ڪهاڙي ڇو آهي؟

اڄ جو ماحول، ”ٻن ڪمائي نازڪا مونکي ساڌن جهڙو ڪر“
 آهي. عهدن جي بڪ، ليدري جو شوق، اڄ جي انسان جي
 فطرت بطبي ڇڪي آهي ۽ هيءَ ڪهاڙي به اهڙي انسان جي
 فطرت جو عڪس آهي جيڪو چند پئسن خرچ ۾ جي عيوض
 اڳوان بطبي ٿو چاهي... انڪري اها ڪهاڙي مونکي پنهنجن
 ٻين ڪهاڙين جي پيٽ ۾ وٺي ٻڌي آهي.

— ٽيڪچرل ”مست“

پونڊو ئي سنڌين جي قومي نشاني آهي پونڊي جو واسطو
قسم سان آهي. ”سائول قنڊلمل کي چونڊائڻ لاءِ حمايت
هت ڪرڻ لاءِ نئون ماڊرن طريقو آڻيائو. هن ڪنهن پرائمري
اسڪول جي ٻارن لاءِ ڪم ڄاڻا موڪليا، ڪنهن ناري سڀا
کي لپسٽڪ جو پارسل موڪليائين. ڪنهن نوجوان منڊل کي
آمريڪن چيگمن جا پاڪيٽ وٺي ڏنائين. ڪنهن مندر کي
اڏائي ٻڌڻ ڌريل ۽ ڪروس اگريٽيون وٺي ڏنائين. ڪن ملڪن
لاءِ پنگ، جو بندوبست ڪيائين ۽ اڙپنگن لاءِ ڪيترائي ڌارون
ڄا ڊرم پرائي، ٻڪڻ کولي ڇڏيائين. انهن سڀني شين تي
”پونڊي جي چاٻ لڳل هوندي هئي. جهڙي دان وٺو قنڊلمل
جي دان جا اعلان روز اخبارن ۾ شايع ٿيندا هئا. نه رڳو ايترو
پر شاعرن کان پونڊي جي شان ۾ شعر لکائي، مشاعرو ڪرايائين ۽
واسديو نوهل جي لکيل مشهور آزاد نظم ”پونڊو“ سنڌونگر
جي هر مڙن ۽ اخبار ۾ ڇپايائين. ليکڪن، سمجھڻ کان
ڪتاب ۽ ليکڪن لکرائي پونڊي کي اڀر ڪرايائين. هڪڙو
سڄي ڏينهن ۾ غرض ٿيندو هئو، ان ئي ويهه سيڪڙو وڌيڪ
هٽي، راس جو سڄو حساب قنڊلمل کي ڏيندو هئو ۽ نئي
ڏينهن لاءِ پئسا وٺندو هئو.

قنڊلمل سان گڏ ”پونڊي“ جا ٻه ڀاڱا ڪاپي ٿيا. پٺي جي
زوردار پبلسٽي آهي. پونڊي جي ڪري قنڊلمل ايترو مشهور
ٿي ويو جو هڪو سندس ئي دوڪان تي شين وٺڻ لاءِ
اچڻ لڳو ۽ دوڪان تي رکيل ستن رنگن ۾ ڇهيل ٻه دٻا
وارن ڪرايل لنڊن ٻن ٻن جي وچ ۾ ڪمندڙ ”پونڊو“ ڏسي،
خوش ٿي گهرال سامان وٺي ويندا هئا. قنڊلمل جي مخالفت ۾
ٻه صدي آميدوار وڃي پيما، جن مان هڪ کي نه چونڊڻ لڳو
کان هڪ ڏينهن اڳ، گولڊن کان سندس آفيس مان ڀڄائي،

ٺٽڪيون ڏياري ڦٽندڙ مل جي فائدي ۾ هٿ ڪٽايو ويو. باقي
 ٻيو، جنهن جي نشاني اعدسا وادي ”نمستي“ هئي، سو ٺٽو ٿي
 پيو. آخر تائين هٿ نه ڪڍيائين. چونڊن جو ڏينهن آيو. سائول
 جيم ۾ ٻڪ ٻوڙ ڪري، سنڌونگر جي پنجن ٿي نمبرن ۾
 شاهيانا هڏيا، جتي مفت سڪو ۽ سڀيا جو بندوبست ٿيلا ۽ ان
 جي ساهيڙين جي هٿ ۾ هڻو، جي ٻين کي ڏيڻ کان وڌيڪ
 پاڻ کائي ٻي رهيون هيون. ٻيروزگار ڀائرن ۽ ڀينرن جي مدد
 سان خوب ٻوڙ ڪري ڇيئون ۽ مٿان جا ووت هٿ ڪيا ويا.
 نتيجو جڏهن ظاهر ٿيو، تڏهن ڦٽندڙ مل ڪٽيو ۽ هندي مخالفت
 آميدوار نه صرف هارايو، پر هن جي ٻيڙت به ضبط ٿي ويئي.
 ۽ ائين هڪ ڪليل هٿ جي پوندي اڳيان، ٻن هٿن سان جوڙيل
 ”نمستي“ ست نه جهلي سگهي!

— 18, Jai Apartments, Ulhasnagar-421 003

هيءَ ملهه جي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

اڄ جو ماحول، ”ٻن ڪمائي نازڪا مونکي ساڌن جهڙو ڪر“
 آهي. عهدن جي بڪ، ليدري جو شوق، اڄ جي انسان جي
 فطرت بطبي ڇڪي آهي ۽ هيءَ ڪهاڻي به اهڙي انسان جي
 فطرت جو عڪس آهي جيڪو چند پيسن خرچ جي عيوض
 اڳواڻن بطحن ٿو چاهي... انڪري اها ڪهاڻي مونکي پنهنجين
 ٻين ڪهاڻين جي پيمت ۾ وڌيڪ پسند آهي.

— ٺٽڪيون ۽ ”نمستي“

ٻولندو ئي سنڌين جي قومي نشاني آهي ٻولندي جو واسطو
قسمت سان آهي. ”سائول قعدٿمل کي چونڊائڻ لاءِ، حمايت
هڪ ڪوٺ لاءِ نئون ماڊرن طريقو آڻندو. هن ڪنهن پرائمري
اسڪول جي ٻارن لاءِ ڪير جا دٻا موڪلڻا، ڪنهن ناري سڀا
کي اپسٽڪ جو پارسل موڪليائين. ڪنهن نوجوان منڊل کي
آمريڪن چيگمن جا پاڪيٽ وٺي ڏنائين. ڪنهن مندر کي
اڍائي ڏن ٽريل ۽ گروس اگريٽيون وٺي ڏنائين. ڪن ملنگن
لاءِ پنگ. جو بندوبست ڪيائين ۽ اڙپنگن لاءِ ڪيتري دارونءِ
حا ٻڌڻ پرائي، ٻڪڻ کولي ڇڏيائين. انهن سڀني شين تي
”ٻولندي جي چاب لڳل هوندي هئي. جهڙي دان ويڙ قعدٿمل
جي دان جا اعلان روز اخبارن ۾ شايع ٿيندا هئا. نه رڳو ايترو
پر شاعرن کان ٻولندي جي شان ۾ شعر لکائي، مشاعرا ڪرايائين؛
واسديو نرمل جي لکيل مشهور آزاد نظم ”ٻولندي“، سنڌونگر
جي هر مختزن ۽ اخبار ۾ ڇپايائين. ليکڪن، سمجھڻ کان
ڪتاب ۽ ليکڪ، لکرائي ٻولندي کي ارباب ڪرايائين. جهڙو
سڄي ڏينهن ۾ طرح ٿيندو هئو، ان تي ويهه سيڪڙو، وڌيڪ
هٽي، راس جو سڄو حساب قعدٿمل کي ڏيندو هئو ۽ ٻئي
ڏينهن لاءِ پئسا وٺندو هئو.

قعدٿمل سان گڏ ”ٻولندي“ جا ٻه ڀاڱا ڪاپي پيا. ٻنهي جي
زوردار پبلسٽي ٿي. ٻولندي جي ڪرڻ قعدٿمل ايترو مشهور
ٿي ويو جو هرڪو سندس ئي دوڪان تي شين وٺڻ لاءِ
اچڻ لڳو ۽ دوڪان تي رکيل ستن رنگن ۾ ڇهيل، ٻه دفعا
وارس ڪوٺل ننڍڙن لمن جي وچ ۾ ڪندڙ ”ٻولندي“ ڏسي،
خوش ٿي گهريل سامان وٺي ويندا هئا. قعدٿمل جي مخالفت ۾،
ٻه صدي آميدوار وڃي پيا، جن مان هڪ کي نه چونڊڻ ٿيڻ
کان، هڪ ڏينهن اڳ، گولڊن کان سندس آفيس مان ڇڏائي،

ڏمڪيون ڏياري ڦٽندڙ مل جي فائدي ۾ هٿ ڪٽايو ويو. باقي
 ٻيو، جنهن جي نشاني اهدسا وادي ”نمستي“ هئي، سو نذر ٿي
 پيو. آخر تائين هٿ نه ڪڍيائين. چونڊن جو ڏينهن آيو. سانول
 جيب ۾ ٻڪ ٻوڙ ڪري، سنڌونگر جي پنجن ٽي نمبرن ۾
 شاميانا هڏيا، جتي مفت سڪو ۽ سڀا جو بندوبست ٿيلا ۽ ان
 جي ساهيڙين جي هٿ ۾ هڻو، جي ٻين کي ڏيڻ کان وڌيڪ
 پاڻ کائي ٻي رهيون هيون. بيروزگار ڀائرن ۽ ڀينرن جي مدد
 سان خوب ٻوڙ ڪري جيئرن ۽ مٿان جا ووت هٿ ڪيا ويا.
 نتيجو جڏهن ظاهر ٿيو، تڏهن ڦٽندڙ مل ڪٽيو ۽ هنجي مخالفت
 آميدوار نه صرف هاريو، پر هن جي ٻيڙت به ضبط ٿي ويئي.
 ۽ ائين هڪ ڪليل هٿ جي پوندي اڳيان، ٻن هٿن سان جوڙيل
 ”نمستي“ ست نه جهلي سگهي!

— 18, Jai Apartments, Ulhasnagar-421 003

هيءَ مونکي ٻهٽرين ڪهاڻي ڇو آهي؟

اڄ جو ماحول، ”ٻن ڪهاڻي نانڪا مونکي ساڌن جهڙو ڪر“
 آهي. عهدن جي بڪ، ليڊري جو شوق، اڄ جي انسان جي
 فطرت بطبي ڇڪي آهي ۽ هيءَ ڪهاڻي به، اهڙي انسان جي
 فطرت جو عڪس آهي جيڪو چند پئسن خرچ ٿي عيوض
 اڳوان بطبي ٿو چاهي... انڪري اها ڪهاڻي مونکي پنهنجين
 ٻين ڪهاڻين جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ پسند آهي.

— ڏيکڻ ڪچن ”مست“

پوندي ٿي سنڌين جي قومي نشاني آهي. پوندي جو واسطو
قسمت سان آهي. ”سائول قعدمل کي چونڊائڻ لاءِ، حمايت
هٿ ڪرڻ لاءِ، نئون مادون طريقو اڀاريو. هن ڪنهن پرائمري
اسڪول جي ٻارن لاءِ ڪم ڇڏي موڪليا، ڪنهن ناري سڀا
کي لپسٽڪ جو پارسل موڪليائين. ڪنهن نوجوان منڊل کي
آمريڪن ڇهنگمن جا پاڪيٽ وٺي ڏنائين. ڪنهن مدرسي
ادبائي ڊزن ڊزائين ۽ ڪروس اگريٽيون وٺي ڏنائين. ڪن ملنگن
لاءِ پنڊڪ جو بندوبست ڪيائين ۽ اڙپنگن لاءِ ڪيتري دارونءِ
جا ڊرم پرائي، ڊڪٽ ڪولي ڇڏيائين. انهن سڀني شين تي
”پوندي جي چاب لڳل هوندي هئي. ههڙي دان وٺو قعدمل
جي دان جا اعلان روز اخبارن ۾ شايع ٿيندا هئا. نه رڳو ايترو
پر شاعرن کان پوندي جي شان ۾ شعر لکائي، مشاعرا ڪرايائين،
واسديو نوهل جي لکيل مشهور آزاد نظم ”پوندي“ سنڌونگر
جي ڊرمٽزن ۽ اخبار ۾ ڇپايائين. ليکڪن، سمجھڻ کان
ڪتاب ۽ ليکڪن لکرائي پوندي کي رابطي ڪرايائين. جهڪو
سڄي ڏينهن ۾ غوج ٿيندو هئو، ان تي ويهه جهڪڙو، وڏي
هٿي، رات جو سڄو حساب قعدمل کي ڏيندو هئو ۽ نئي
ڏينهن لاءِ پئسا وٺندو هئو.

قعدمل سان گڏ ”پوندي“ جا ٻه ٻياڳ ڪاٽي پيا. ٻنهي جي
زوردار پبلسٽي ٿي. پوندي جي ڪري قعدمل ايترو مشهور
ٿي ويو جو هڪو سندس ئي دوڪان تي شيون وٺڻ لاءِ
اچڻ لڳو ۽ دوڪان تي رکيل ستن رنگن ۾ ڇوڪل، ٻه دفعا
وارثن ڪرايل ننڍڙن بلبن جي وچ ۾ ڪينڊڙ ”پوندي“ ڏسي،
غوش تي گهريل سامان وٺي ويندا هئا. قعدمل جي مخالفت ۾،
ٻه صدي آميدوار وڃي پڇا، جن مان هڪ کي اڄ چونڊن ٿين
کان، هڪ ڏينهن اڳ، گولڊن کان سندس آفيس مان پڇائي،

ڏمڪيون ڏياري ڦٽندڙ مل جي فائدي ۾ هٿ ڪٽايو ويو. باقي
 ٻيو، جنهن جي نشاني اهدسا وادي ”نمستي“ هئي، سو نٿو ٿي
 ٻيٺو. آخر تائين هٿ نه ڪڍيائين. چونڊن جو ڏينهن آيو. سانول
 جيپ ۾ ڊڪ ڊوڙ ڪري، سنڌونگر جي پنڇن ٿي نمبرن ۾
 شاميانا هڏيا، جتي مفت سڪو ۽ سڀسا جو بندوبست ٿيلا ۽ ان
 جي ساهيڙين جي هٿ ۾ هڻو، جي ٻين کي ڏيڻ کان وڌيڪ
 پاڻ کائي ٻي رهيون هيون. ٻيروزگار ڀائرن ۽ ڀينرن جي مدد
 سان خوب ڊوڙ ڪري جيئرن ۽ مٿان جا ووت هٿ ڪيا ويا.
 نتيجو جڏهن ظاهر ٿيو، تڏهن ڦٽندڙ مل ڪٽيو ۽ هنجي مخالفت
 آميدوار نه صرف هاريو، پر هن جي ڊپازٽ به ضبط ٿي ويئي.
 ۽ ائين هڪ ڪليل هٿ جي پوندي اڳيان، ٻن هٿن سان جوڙيل
 ”نمستي“ ست نه جهلي سگهي!

— 18, Jai Apartments, Ulhasnagar-421 003

هيءَ ملوڪي بوتورين ڪهاڻي ڇو آهي؟

اڄ جو ماحول، ”ٻن ڪمائي نانڪا مونڪي ساڌن جهڙو ڪر“
 آهي. عهدن جي بڪ، ليدري جو شوق، اڄ جي انسان جي
 فطرت بطبي ڇڪي آهي ۽ هيءَ ڪهاڻي به اُهڙي انسان جي
 فطرت جو عڪس آهي جيڪو چند پئسن خرچ ٿي جي عيوض
 اڳوان بطب ٿو چاهي... انڪري اها ڪهاڻي مونڪي پنهنجن
 ٻين ڪهاڻين جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ پسند آهي.

— ڏيکڙي ڪچڙ ”مست“

پونڊو ئي سنڌين جي قومي نشاني آهي. پونڊي جو واسطو
قسمت سان آهي. ”سائول ٽينڊمل کي چونڊائڻ لاءِ، حمايت
هٿ ڪرڻ لاءِ، نئون ماڊرن طريقو آڻيائون. هن ڪنهن پرائمري
اسڪول جي ٻارن لاءِ ڪير جا دٻا موڪليا، ڪنهن ناري سڀا
کي لٽڪر جو پارسل موڪليائين. ڪنهن نوجوان منڊل کي
آمريڪن ڇڪڙي جا ٻاڪٽ وٺي ڏنائين. ڪنهن مدر کي
ادائي ڏيڻ لاءِ ۽ گروس اگريٽمون وٺي ڏنائين. ڪن ملنگن
لاءِ پنگر جو بندوبست ڪيائين ۽ اڙپنگن لاءِ ڪنٽري دارونءِ
جا ڊرم پرائي، ٻڪڙ کولي ڇڏيائين. انهن سڄي شين تي
”پونڊي جي چاپ لڳل هوندي هئي. ههڙي دان ويو ٽينڊمل
جي دان ها اعلان روز اخبارن ۾ شايع ٿيندا هئا. نه رڳو ايترو
پر شاعرن کان پوندي هي شان ۾ شعر لکائي، مشاعرو ڪرايائين ۽
واسديو ٽرمڊ جي لکيل مشهور آزاد نظم ”پونڊو“، سنڌونگر
جي ڏهه مخزن ۽ اخبار ۾ ڇپايائين. ليکڪن، سمجھڻ کان
ڪتاب ۽ ليکڪ، لکرائي پوندي کي اربڻ ڪرايائين. جهڪو،
سڄي ڏينهن ۾ غرج ٿيندو هئو، ان ئي ويهر جهڪڙو، وڏي
هٿي، راس جو سڄو حساب ٽينڊمل کي ڏيندو هئو ۽ نئي
ڏينهن لاءِ پئسا وٺندو هئو.

ٽينڊمل سان گڏ ”پونڊي“ جا ٻه ٻياڳ، ڪاٺي ٻيا. ٻنهي جي
زوردار پمپسٽي آهي. پونڊي جي ڪري ٽينڊمل ايترو مشهور
ٿي ويو جو هرڪو سندس ئي دوڪان تي شيون وٺڻ لاءِ
اچڻ لڳو ۽ دوڪان تي رکيل ستن رنگن ۾ ڇريل، نه دٻا
وارنس ڪوايل ٽينڊڙن پلمن جي وچ ۾ ڪمڪندڙ ”پونڊو“ ڏسي،
حوش ٿي گهريل سامان وٺي ويندا هئا. ٽينڊمل جي مخالفت ۾،
ٻه صدي آميدوار وڃي پڄا، جن مان هڪ کي نه چوندن ٿين
کان، هڪ ڏينهن اڳ، گوڏن کان سندس آفيس مان ڀڄائي،

”جا آڳيا“ چئي، اتي ڏينهن ئي ڦٽندڻ لڌي جي سيڪريٽري جو لقب لڳائي، پنهنجياتي هال مساڙي وٺي سائون آفيس کولي. پروگرام دوستن کي گڏ ڪيائين، انهن ۾ سندن لائق ڪم ورهايا آهن. مهمبر شپ جا ڪي پروچندا رهيا.

سنڌونگر جي مشهور رام ڪوٽن دربار جي پاڻي صاحب کي هڪ سو هڪ راپيا ارداس ڏني وئي ۽ کيس عرض ڪيو ويو ته صبح شام صاحبن اڳيان ارداس ڪري، ڪٿاها، پوساد، ڦٽندڻ جي نالي ۾ ورهائي ۽ آلمان کي اڀايش ڪري ته ڦٽندڻ کي ئي ووٽ ڏين، جو هو ئي سنڌي شونار ٿي سماج جو گهڻو گهرو آهي، سنڌي ڄاڻي ڪي اڃا ڦٽندڙ آهي. سندس زماني آهي ”ڀونڊو“ - ڀونڊو، جو هر سنڌي گهر ۾ ڏٺو ويندو آهي.

بمبئي ۽ مان حوالي ٿيڻ ڪندڙ زالون گهرايون ويئون جي هر ڪئمپ جي، هر سيڪشن جي، هر پاڙي جي هر گهٽي ۽ ۾ سولن سازن ئي، حوالي ۽ جي پروگرام جي وچ وچ ۾ ”ووٽ ڏيو ڦٽندڻ کي، جنهن جي زماني ڀونڊو آهي“ چئي هڪ هٿ ڄاڻي ٿي رکي، اتي هڪ ڇوڻ پنڊ ٿي آڱريون کولي ڏسندڙ کي ڀونڊا ڏيندڙون ٿي رهيون.

سائون، سنڌونگر جي هلندڙ، بند ٿيل ۽ نين اسٽندڙ سماجڪ چاهي پنڪتي سنسٽائن جي بازيڪارن ۽ مهمبرن کي، ڊالڊا گيه، مان لهيل سوچي ۽ جو حلو ڪرائي، ڀونڊي جا پنڊ پارائي، مهمبر شپ ڌارمن تي صحتيون ڪرائي، پروچار لاءِ الڳ الڳ پاڙي ۾ موڪليو. اخبارن ۾ اشتهار وجهايائين، پوسٽر ڇپرائي پٽين تي ڇپرائيائين، جن ۾ لکيل هئو ”ووٽ ڏيو ڀونڊي کي، ڇاڪاڻ ته ڀونڊو گهر گهر ۾ ڏٺو ويندو آهي. ڀونڊو سنڌي ٻولي وسارڻ بعد به سنڌ جي ياد ڏياريندڙ آهي.

اڏرڻ کي ڏسي، سائول جي واپس مان اڏرڻ لڳو ويو.
 ”سائين، ڀڄو!“

”ڀڄو؟“

”ها سائين ڀڄو، اڌ سئڙي هٿ جي لاشي، جنهن مان
 سنڌي جو هڳاءُ ٿو اچي.“

ڦٽل ٿيل خون واهون ٽڙي ويئون. ٻئي لڙيندي، آيس
 ڏيندي، چيائين ”شايدس ڀڄا، نيڪ عقل اچي ويو، ڏس،
 اٺن منهنجي پٽ اٺو آهي، منهنجي خاندان جي عزت،
 منهنجي هٿ ۾ آهي. سيڪريٽريءَ لاءِ اميدوار ٻيو منهنجو
 ڪم ۽ ڪٿائڻ منهنجو ڪم. اٺن ڀل ٺوڪريءَ تان به هٿ ڇڏڻ
 وٺ. ٺوڪي ٻيڙو پگهار مان ڏيندس. جيڪا ٺوڪي اٺن آهي
 سا ٺهه معاف، باقي ٽيندڙ اٺن به ٺوڪي معاف. ٺاڻي هي چٽا
 نه ڪر، ٺاڻو ڪري ڪم ڪري ڏيکار.“

سائول، پٽ جو پٽ ڇڪ وٺي، گاسٽ جو دٻو کڻي
 آيو. گهر ٺيلا سان ڳالهه ڪريائين. اڏاهايس ”ڦٽل ٿيل
 ڪم ڪري، پگهار سان گڏ، ورائل ۽ ٽيندڙ اٺن به معاف
 ٿيندي. جيئن حڪم ڏين، هن لاءِ ڪم ڪريان، يا نه؟“ ٺيلا
 ڪٽيندڙ پگهار، وڌندڙ ڪٽيب جي وڌندڙ گهرجن جو خيال
 ڪيو. کيس ڏاڍو ئي ڏاڍو نظر آيو. هن چيس، ”ٺيلا ان ۾
 سوچڻ هي ڪهڙي ڳالهه آهي؟ نقصان ٿورو ئي ٿو پوي؟ عقل
 هلائي هن ڪم مان ڪجهه پئسا، پاسپورٽ ڪندو وڃان. ڦٽل ٿيل
 ئي سيڪريٽري ٿيڻ جو ڀرپور سوار ٿيل آهي. هن کي ڪم
 جي به پرواهه نه آهي. به چار ماڻهو وڌيڪ ٻڌائي، هنن جي
 نالي جي پگهار اڳيان ڇڏين. عقل کان ڪم واهان، کيس ڪم
 ڪهڻ به ڇڏين هو ڇوڏين ۾ ڪٿي وڃي نه هن کان العام
 جي طلب ڪڍان.“

”اھو تہ ليڪ، سائين، پر وڌيڪَ اُميدوارن جي هٿن سبب،
چونڊون لڙايون. چونڊون لڙايون تہ نشاني مٿس ڪٿي. لشتهار-
بازي ڪرڻي پوندي، ڪٿي خرچ.....“

”اها ڪهڙي وڏي ڳالهه آهي؟ هونءِ به، جي دڪان لاءِ
لشتهار بازِي ڪرايان تہ خرچ ٿيندو تہ؟ ساڳيو ئي خرچ سمجهي،
چونڊن تي ڪندس. ۽ چونڊن کان بعد تہ سڄي هندستان ۾،
هن سميان جي سيڪريٽري چونڊين ڪري مشهور ٿي ويندس.
ڇڱو ڦرندار، ڪو اهڙو نالو يا نشاني ٻڌاءِ، جنهن جو سڀني
سنڌين سان واسطو هجي.“

”بھراڻو“

”اھو ٻھراڻو نالو آھي. نالي ۾ ڪجهه نوان هٿ ڳهرجي.“

”جهڙو“

”اھو زنانو شوق آھي.“

”ڇهه؟“

”انهيءَ اکر ۾ ڪشش تہ آهي، پر..... ٻيو نالو ٻڌاءِ.“

”اٺي ڏڪر.“

”اھو وري ٻاراڻو شغل آھي.“

”ملھ.“

”ٻائي، ان نشان لاءِ تہ ٻھراڻن کي ڳولھڻو پوندو. سندن

ڦوٽا ڪڍائڻا پوندا. اها تہ هنن جي مشهور ڪٿي ويندي.“

سائون منجهي ٻيو، ڇپ ٿي ويو. سوچيائين، ڪيس ڪهڙو
نالو ٻڌايان، پنهنجي عقل جو سڪو ڇمايان؟ بئٽل چانءِ جو
احسان ڇڪايان. ٿيندڙ مل گراهڪن کي منهن ٿي تہ پٺي ڏئي،
خالي ٻيو ڇڙائين، ۽ واپس موٽائين. هو پنهنجي هٿ جي ٽوپڪ
۾ شايد پنهنجي قسمت ڏسڻ لڳو. هن جي ڪليل هٿ جي

”زوردار، جي پاڻ ڪهڙو ماڻهو ٻڌو، ته ٻيھڻ ۽ چوڻدي
۾ ڪهڙو ٿاڻو رکندو؟“

”سو چا توهين سڪون پري لاءِ اميدوار ٿيھندا؟ چوڻديون
ٿيندا؟“

”ھا، ڇو، مان سڪون پري نه ٿو پڻجي سگهان؟ اٺون نه
گھڻن ئي سنڌائن ھو سڪون پري آھن. پوءِ مان چوان؟“
”پر سائين، اها به نوجوان اميدوار ٻيھڻا آھن.“

”نه چا ئي ٻيو. اٺون منھنجيءَ وڌيڪ عمر کي ٿو ڏسڻ؟
حوان دل کي ٿو ڏسڻ؟ ٻيھڻ جو انيءَ ۾ ڇڻن کسي
مروڙو ٿي پيو ھئس، نه گھڻن ئي ٻيھڻن جا ڇھ ٻچي ٻولدا
ھئا. حوالي نه سھي، ساڳيو ھون، نه بدن ۾ سلامت آھي، نه؟“
”پر سائين ھتي نه ميمبرون جو، سوال آھي، جيڪي توهان
کي ووت ڏيان...“

”اھا ڪهڙي وڏي ڳالھ آھي. منھنجي ڪمڏي وارا گراھڪ
ئي سڙ به سڙ آھن. ھنن جي نالي رسيدون ڪٿائيمون، پئسا
مان پونديس. ھو مئس ۾ روئشي جو روئشو به ڏسندا، ووت ھو
ووت نه ڏيندا. ۽ مولڪي سولارو ڪندا.“

”رڳو سوا به سڙ ميمبر ڪافي نه ٿيندا، پر ٻين سنڌائن
جا ووت به ڪندا.“

”اھا ڪهڙي وڏي ڳالھ آھي؟ سنڌو نگر ۾ ئي گھٽ ۾
گھٽ نالي طور ھڪ سڙ نيرھن سنڌائن آھن، ھنن گھڻا
عھديدار: چاھي ميمبر ساڳيا ھولدا آھن. ڪٿي سڀني سنڌائن
جي عھديدارن کي جھولاجلال مندر ۾ گھرائي، ڪاچي حلوائيءَ
جي ٻولندي سگر ڪرائي، مٿان مينگھراج لائل واري وٺان پندڙ
گھونائي، کين ٻياري، جھولاجلال جا واسطا ڏئي، سنڌ ٻس جا
سوگند ڪرائي، ھنن کان ووت جي طلب ڪئي.“

ڦند ٿمل جي هن قرباڻي وهندوار کي ڏسي سانول وائڙو ٿي ويو. ڄڻ ٻيون مان ٿي ٻيو ڇڻيا. سوچيائين ٻئي، جو آيل ڇانءِ ڏيندي، هٿ وارو ٻيو ورائيندي، چيائين ”زوردار هيءُ نه پڙهي ڏس.“

ڇانءِ مان سرڪي پويندي، ٻيو پڙهيائين. لکيل هئو، ”اڪل ڀارت شرنار ٿي ۽ پنڳتي سميلن، هن سال سنڌونگر ۾ ٿي رهيو آهي. سڀني کي عرض آهي ته سميلن جا ميمبر ٿي، سميلن ۾ شريڪ ٿي سنڌي ڄاڻيءَ جي ايڪتا جو ثبوت ڏين. سيڪريٽري ڪمل ڪمار ٿائيلس وارو.“

سانول عجب وڃان ڦند ٿمل ڏانهن نهاريو. دماغ کي ٻوڙايائين ته شرنار ٿي ۽ پنڳتي سميلن کي آسرو جو پنڄين ٻئي کان وٺي رات جو يارهين ٻئي تائين دوڪان تي وهندڙ ڦند ٿمل، ڇو ٿو اهميت ڏئي؟

سانول ڏانهن ڏسندي، ڪجهه مزڪندي، ڦند ٿمل چيو، ”سمجهي نه؟“

سانول وراڻيو ”نه، سائين.“

چيائين سميلن سنڌونگر ۾ ڪندا ته ضرور هتان ئي وڌيڪ ميمبر به ٿيندا.“.....“

”ميمبر ٿيندا، ته نيٽائڻ جون چونڊون به ٿينديون ۽ ڪوبه ميمبر به روپيا ڏئي ميمبر ٿي سگهي ٿو ۽ هندوستان جي لوڪشاهيءَ جيان، ميمبرن مان ڪهڙو به سيڪريٽري يا پرايزيڊنٽ ٿي سگهي ٿو؟“ هيل تائين ڪساهيءَ ڦند ٿمل ڳالهائيندو ويو. نيٺ سانول وارو ورتو. چيائينس ”نه، سائين، نه. سيڪريٽري يا پرايزيڊنٽ ٿي نه ٿو سگهي. اميدوار بهي سگهي ٿو، چونڊون لڙي سگهي ٿو.“

نمشاني

— ټيگچند هست

آر اوار ښهه، صبح ساط، کاسهت خو خالي ډېو ساول
ځانې وځانېدي، منهن کي موږو ځانې ټيلا چيو "لاشتو
لځه ټيلا ټيلا، ځانې کاسهت اېندو."

ساول وپاړو ډېو کڼي جهت هلو ټنډل بساري وټ.
اټي بهتو، ځانې کاغذ هت هر چلې، شانې کوي ټنډل
چو سماځي هر وېږو آهي، رام رام کندي، ډېو وځانېدي
چيائيس "سائين کاسهت ټيلاهي."

چوک پوښدي، ساول ځانې نظر وراځندي، چيائين "اټي
ټيلا ساول آهي؟ مان ئي ئي اوځانې آيس. شکر پکوان جو،
جو پاڅ آيو آهي."

ساول سوچيو، ضرور اوځر هي لځا کيدو. صبح ساط
موډ خراب کيدو. نه ځي ټيلا پکړو چيائيدو. چيږو اټي
رنگ جو کارو، ټيږو ئي آهي اندر خو کارو. سارو وقت پټي
واټ هر وجهو، ډوليان کيدو هتو ټ کندي وارن ئي ټاټا
وسايدو هتو.

چيائيس "سائين، ذکر اتر خو پښن خو بند وسيد. کړي
سگهيو آهيان." ټنډل مرکندي ټ چيائين خو آرډو
کندي، کيس پندجي اټو وپاړندي اکو "اوراډو، پښن
کڅي ټر چتا کړن؟ اټن ځارو، نه آهيان، خو اټي
ټيلا کړان. کڅي ئي ټيلا لکي وپاړ، اوسان کي ټيلا
ټيلا. صلاحون وټيږو آهيان."

پو هر ڪنهن دودو ڏٺو... ٺهون ڪي ٻياري ڏٺم، پو هنن ڪڏهن
 به مون کي پنهنجو نه سمجهيو..... پو مون کي به ڪنهن جي پوواهه
 ٺاهي..... آيا سڀ منهنجي آڱولي تي.

— 182, Sindhi Colony, Bani Park, Jaipur-302006

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

هن ڪهاڻيءَ ۾ هڪ اهڙي استوريءَ جي ڪردار نگاري
 ڪئي ويئي آهي جيڪا پرچلت ماءُ جي بلڪل ابتڙ آهي.
 جتي ٻيون ماءُ پنهنجي اولاد جي سک جون خواهان هونديون
 آهن. اتي هيءَ ماءُ پنهنجي اهم جي توڙي نه ٿيڻ تي، پنهنجي
 اولاد جي سڪي گرهستي ڦٽائڻ ۾ خوشي ٿي حاصل ڪري.
 پنهنجي اهم جي اڳيان، ٻيون سڀ ڳالهون هن لاءِ بچ آهن.
 سنڌي ساهت ۾ هن نموني جي ڪردار نگاريءَ سبب،
 هيءَ ڪهاڻي، مون کي پنهنجين ٻين ڪهاڻين کان بهتر لڳندي
 آهي.

— اچمن ڀمڀاڻي

ماء چو وهندوار ڏسي کيس لڳو ته زال ماءُ پوڄي ويئي آهي. دادِي سڄو ڏينهن پيئي پوئي هي پوڳهور لهندي هئي. سن کي ايل مالش ڪندي هئي، ستيون پياريندي هيس. پاڙي وارا به واه واه ڪرڻ لڳا ته دادِيءَ جهڙي سٺي ماءُ ڪا ئي نه سگهندي.

دادِيءَ هاڻي آهستي آهستي پنهنجا نرو هلائڻ شروع ڪيا. سڳندو ۽ سولا آفيس هليا ويندا هئا ته دادِي پوئي کي هنج ۾ ڪڍي پاڙي اوڙي ۾ وڃڻ شروع ڪيو. پاڙي وارا سڳندي هي ماءُ جي نائي سندس آڌر ڀاءُ ڪندا هئا. دادِي ڏٺو ته ماءُ موقعو ڏسي گلا شروع ڪندي هئي..... منهنجو سون جهڙو سڳندو، انهيءَ ڪاريءَ ڪوچهيءَ سولا الائي ڪنهن کيس پنهنجيءَ چار ۾ ڦاسايو..... منهنجو سڳندو ته حور پوکيءَ سان مڱمل هئو..... هاڻي هيءُ ڏسو جيڪو رو. لڳي ئي ڪونه اُو ته ڪو سڳندي چو پٽ آهي..... مائي، مولڪي ته شڪ آهي.....

آهستي آهستي اهي ڳالهون سڳندي ۽ سولا ٽائمن پهتو، اتي وائڙا آي ويا... ڪالونيءَ ۾ دادِي سندن عزت مٽيءَ ۾ ملائي رهي هئي. آفيس ٽائمن ته ڳالهون پوڄي رهيو هون. چڱي بدنامي ٿي هئي. سڳندي ڪوشش ڪري پنهنجي ۽ سولا جي بدلي پئي شهر ڪرائي ڇڏي.

ان وچ ۾ ديوان صاحب گذاري ويو. ڏوٽو ولائس ۾ سڄو دولترام ٿي ويو هئو، پوءِ واپس ڪونه وريو. سڳندو به اُوهي پاڻي ڪنهن ڏورانهن شهر هليو ويو هئو. دادِي ڏٺو ته ماءُ اڪيلي پنهنجي گهر ۾ زندگيءَ جا ڏينهن گذاري رهي هئي. پاڻي پٽڪي ڇڏهن ڪو سندس گهر ۾ ايترو پائيندو هئو ته دادِي اُهي ئي پراڻا رولٽا پيئي رويندي هئي ته جن لاءِ مٿس منهن ڪانڊي نه ڪونه ٿيا..... اولاد لاءِ مون هيتو ڪجهه ڪندو

۱۰ ھو ڪنهن لڏوڪو ڏٺو... ٺهرن کي ٻياري ڏنم، ۱۱ ھن ڪڏھن
۱۲ ۱۰ مونکي پنهنجي نڙ سمجهيو..... ۱۱ ۱۲ مونکي ۱۰ ڪنهن جي ۱۲ رواھ
۱۳ ٺاھي..... آيا سڀ منهنجي آڱوٺي تي.

— 182, Sindhi Colony, Bani Park, Jaipur-302006

هيءَ منهنجي ٻوٽن ڪهاڙي ڇو آهي؟

هن ڪهاڙيءَ ۾ هڪ اهڙي استريءَ جي ڪردار نگاري
ڪئي وئي آهي جيڪا پرچلس ماءُ جي بلڪل ابتڙ آهي.
جتي ٻيون ماءُ پنهنجي اولاد جي سک چون خواهان هونديون
آهن. اتي هيءَ ماءُ پنهنجي اهم جي ٽوٽي نه ٿيڻ تي، پنهنجي
اولاد جي سڳي گهرستي ٽڙاڻا ۾ غوشي ٿي حاصل ڪري.

پنهنجي اهم جي اڳيان، ٻيون سڀ ڳالهائون هن لاءِ ٽچ آهن.
سنڌي ساعس ۾ هن نموني جي ڪردار نگاريءَ سبب،
هيءَ ڪهاڙي، مونکي پنهنجن ٻين ڪهاڙين کان بهتر لڳندي
آهي.

— اچمن ڀمپاڙي

ماڻ ڇو وهندوار ڏسي ڪميس لڳو ته رڻال ماڻ ڀرڇي ويهي آهي. دادی سڄو ڏينهن ٻنهي ٻوٽي جي ڀرڳهور لهندي هئي. ڪن کي نيل مالس ڪندي هئي، ستيون ڀياريندي هيس. پاڙي وارا نه واه واه ڪرڻ لڳا ته دادی ڇهڙي سني ماڻ ڪا ٿي نه سگهندي.

دادی ۽ هاڻي آهستي آهستي ٻنهن ٻنهن هلائڻ شروع ڪيا. سڳندو ۽ سولا آفيس هليا ويندا هئا ته دادی ٻوٽي کي هڻج ۾ ڪڍي پاڙي اوڙي ۾ وڃڻ شروع ڪيو. پاڙي وارا سڳندي جي ماڻ جي ناني سندس آدر پاء ڪندا هئا. دادی دڙو ماڻ موقعو ڏسي ڪلا شروع ڪندي هئي..... منهنجو سون جهڙو سڳندو، انهيءَ ڪاريءَ ڪوڇيءَ سولا الائي ڪيئن ڪيس ٻنهنجيءَ چار ۾ ڦاسايو..... منهنجو سڳندو ته حور ڀرڇي سان مڱيل هئو..... هاڻي هيءُ ڏسو ڇوڪرو. لڳي ٿي ڪونه ٿو ته ڪو سڳندي جو پٽ آهي..... مائي، مونکي ته شڪ آهي...“

آهستي آهستي اهي ڳالهون سڳندي ۽ سولا ٽائين بهتون، ٻئي وائڙا ٿي ويا. ڪالونيءَ ۾ دادی سندن عزت مٿيءَ ۾ ملائي رهي هئي. آفيس ٽائين ته ڳالهون ٻنهنجي رهيون هيون. چڱي بدنامي ٿي هئي. سڳندي ڪوشش ڪري ٻنهنجي ۽ سولا جي بدلي ٻئي شهر ڪرائي ڇڏي.

ان وچ ۾ ديوان صاحب گذاري ويو. دڙو ولايت ۾ سيٺ دولترام ٿي ويو هئو، ڀر واپس ڪونه وريو. سڳندو نه ٿو ٿي پائي ڪنهن ڏورانهن شهر هليو ويو هئو. دادی دڙو ماڻ اڪيلي ٻنهنجي گهر ۾ زندگيءَ جا ڏينهن گذاري رهي هئي. ڀلي پٽي ڇڏهن ڪو سندس گهر ۾ ليو پاڙيندو هئو ته دادی اهي ئي ڀاڱا روڻا ٻنهي روئيندي هئي ته جن لاءِ مٿسجن اهي ڪانڌي نه ڪونه ٿيا..... اولاد لاءِ مون هيٿرو ڪجهه ڪندو

”سڳني کان ٿي ٿڌهن پڇان، جڏهن سڳندو منهنجي چئي ۾ نه هجي. سڳني جي موت کي خبر آهي، هو ڪڏهن به منهنجي ڦالھ نه ٿا ريندو.“ داديءَ جي آواز ۾ آتم وشواس هئو.

ان وچ ۾ سڳني کي ٽريننگ لاءِ مسوريءَ وڃڻو پيو. چئن مهينن کان پوءِ جڏهن هو واپس وريو ته هن سان گڏ هڪ ڇوڪري به هئي. اچڻ سان ئي ٻئي چٽا دادي ڏٺو ۽ ماءُ کي پڇيائين: ”هي دادي دهاجي ويئي، ڪدم پير پري ڪري پڇيائين، ”هي پاڻ سان گڏ ڪنهن کي وٺي آيو آهين؟“

سڳني مسڪرائيندي ورائي ڏني، ”امان، تنهنجي نهن آهي، پير ڪير آهي؟ هيءُ آهي سولا سڪسينا. آئيسر آهي. مون سان گڏ ٽريننگ ۾ هئي ۽ هاڻي منهنجي ارڏانگني آهي.“ داديءَ جا هوش حواس گم ٿي ويا. کيس لڳو ته هڃا سينا ڇڪتا چور ٿي ويا. آهستي آهستي پاڻ سنڀالي هن سولا سڪسينا ڏانهن نهاريو ۽ پوءِ سندس ٻارو چڙهي ويو، ”چورا، ڪو حياءُ شرم اٿئي؟ خاندان جو نڪ ٻوڙي، هاڻي اهو ٻڌائڻ آيو آهين ته هيءُ منهنجي ارڏانگني آهي. ڪهڙيءَ پنڀڳيائيءَ کي وٺي آيو آهين، نه شڪل نه صورت. سنڌي ڇوڪريون ڪٿيون آهن ڇا جو تون غير سنڌيءَ سان لاڙون لهي آيو آهين؟ ٿو منهنجي اکين اڳيان. نڪري وڃ منهنجي گهر مان. خبردار جو هن گهر ۾ ڪڏهن پير رکيو اٿيئي.....“

سڳندو نه سولا کي وٺي وڃي سرڪاري بنگلي ۾ رهيو، پر داديءَ روئي روئي ڪٽي رچ پيا. هن کي لڳو ته انهيءَ سولا کيس زبردست شڪست ڏني آهي، پر دادي شڪست کائڻ لاءِ نه ڄاڻي ڪانه هئي. هن همت رکي وري مورچو سنڀاليو. سڳني کي ڪو ڄاڻو نه. دادي به ممتا جي مورت بڻجي سڳني جي گهر پهتي. پهرين ته سڳندو گهرائجي ويو. پر پوءِ

دادیء نه سڀني کي اهو ئي چوڻ شروع ڪيو ته ڏاڍي پاڻي
 اڄڪلهه هو اولاد، نهنن کي ڏي ڪان به وڌيڪ ڀائو وسين،
 کيس سڳو ستاڻو رکيوسين، ۽ سسئون به ڪڏهن سڳيون ٿيون
 آهن! الائي چوري کي ڪهڙي پٽي پاڙهيائين جو چورو جو
 هو مرند ئي بهو. هاڻي ڀلا ڪنوار ولائجي به اڪيلي ڪن
 رهندي؟ دک آهي سڳ آهي، ويڻ آهي سهر آهي، گهر به
 ڪنهن وڏڙيءَ جو هئڻ ضروري آهي، ۽ ڪڏهن پنهنجو ئي
 سون ڪيو آهي ته ٻين کي ڪهڙو ڏوهه ڏهي؟

دولوءَ جي همت مان نڪري وڃڻ کان پوءِ نه دادیءَ همٿ
 نه هاري. هاڻي سندس آسون اميدون پئي ٺهر ٻٽ - ڳڻي ۾
 هيون. سڳو ڪل ۾ ڪٿي مڃارو ڪونه هئو، ۽-ر ٻڙهن ۾
 هوشيار هئو. ڪميشن جو امتحان ڏيئي ڪڏهن سڳو آفيسر بڻبو
 ته دادیءَ سڄي پاڙي ۾ ڪٿاهه، ڀرسان ورهائو. نوڪري ملي
 ته دادیءَ کي سڳي لاءِ چوڪريءَ جي چمٽا وڙهي وئي. ۽
 هن ڀيري دادیءَ کي بلندي ڇڪ واري چوڪريءَ کان وڌيڪ
 سهڻيءَ چوڪريءَ جي ڳولها هئي. چوڪرو ڪل جو ڀورو بندو
 هئو، ٽهندڪري چوڪري ته گهٽ ۾ گهٽ ڪليل رنگ جي
 هئي جو اڳتي هلي اولاد به رنگ جو ڪليل نڪري.

آخر دادیءَ دولوءَ ماءَ جي ڳولها هڻي وڃي هنڌ ڪيو.
 هڪ چوڪري کيس پسند اچي وئي، ڪيتوڻيڪ گهر ڇڙهيل
 ڪونه هئو، پر دادیءَ جي اکرن ۾ چوڪري جو ڀري هئي.
 ديوان سان ڳالهه چوريائين ته هن کلي جواب ڏنس، ”سڀاڳي،
 سڄي عمر ۾ مون کان ڪڏهن صلاح ٻڌي اٿئي هو اڄ ئي ٻڌين؟
 مرضيءَ جي مالڪ آهين، ڪنهن ڪهڻي ائين وڃي ڪر، پر اڄڪلهه
 جي هوا موجب سڳي کان ٻڌين ته بهتر اٿئي.“
 ”سڳي کان پڇان؟“ دادیءَ ٺڪ کي موڙو ڏيئي چيو،

اسان توکي چيڪا وڳا ڪونڊ ٿا پائڻ ڏيون! چوري جڏهن
گهوڻهن ٻاهر آهي ته اهي گهم ڳڻا ۽ وڳا پائي ڪنهن کي
ريڙهيائيندڙين؟

ڪنوار جي صبر جو پيالو به ڪو پرڇي چڪو هئو. جواب
ڏيڻ بدران هن سس کان سڌو سوال پڇيو، ”امي، توهان منهنجي
ڦالي وارو خط کوليو ئي ڇو؟“

”واه... واه، خط ڇو نه کوليان؟ ڇا نه ڏٺو منهنجو پٽ ڪونهي
جو ان جو خط مان نه کوليان؟ اڙي خط نه کوليان ها ته مون کي
تنهنجي ان تريا - ڇوڙ جي ڪمن خير پوي ها؟ گهر جي هڪ
هڪ ڳالهه، ٿي نه ڏٺو ڪي لکين. خبردار، هاڻي تنهنجو خط لکڻ
بند....“

۽ پوءِ دادي نه ڏٺو ماءُ ڪنوار کي خراب - خوار ڪرڻ شروع
ڪيو. ڇوڻ لڳي ته ڇوڪرو آهي ٻاهر، مائيءَ کي پاڻ تي ضابطو
ٿي ڪونهي. هار سينگار جو شوق اٿس، الاڻي ڪنهن جي لاءِ
ٿي هار سينگار ڪري. هوڏانهن نه ڏٺو ڪي جو ٻن - ڇهن خطن
جو جواب نه مليو ته هن کي اڻ - ٺڻ ٿي پيئي. فون تي پنهجي
ڪنوار سان ڳالهائين ته هن کيس سربستي ڳالهه ڪري ٻڌائي
۽ چيو ته جيڪڏهن هو کيس پاڻ سان گڏ وٺي ويندو
ته هوءَ آتم هتيا ڪري ڇڏيندي.

نتيجي طور ڏٺو چئن ٽن ڪري ٻن مهينن جي موڪل وٺي
آيو. پڇ پڇان ڪري ڪنوار جو پاسپورٽ ٺهرايو، وٺا هٿ
ڪئي ۽ وڌو هوائ. ۽ اڏامي ويو. دادي کيس
نه کيس اڃائي غلط فهمي
سڳين ڌيئرن کان وڌيڪ
روڙو ٻڌو ۽ ڏٺو، ان بعد
واجب نه لڳو.

ڇڪ وٺي، سوڳهو ڪري، دٻاءُ ڪري مڱائي ڇڏيو. دٻاءُ
 هڪ ٻه ڀيرو دٻيل زبان سان چيو ته ته اڪڙ ڪهڙي آهي،
 هڪڙي مسافري تي به ڪري اچان، پوءِ ٽي سئو سئو. ٻه دادي
 مڇڻ واري ڪاڏا هئي. مردن جو ڪهڙو ڀروسو، سڃاڻي ڪا
 گهٽ وڌ ڳالهه ٿي وڃي ته ڪجهه منهن ٿي پيو.

دادي دٻاءُ ماڻ ٿاڻي ڇاه سان دٻاءُ جي شادي ڪئي.
 گهر ۾ ٻهرايون وهانءُ هئي، انڪري دادي ٻيڻو آساهه ۽ امنگ
 ۾ هئي. سڀ کان وڌيڪ ڪم ڪري ان ڳالهه جي هئي جو
 سندس حبس ٿي هئي. ٻه شايد دٻاءُ جي ڪنوار سان داديءَ
 هاڻ ٿي نه ملڻا. هنن ٿي دٻاءُ وائين جي مسافريءَ تي روانو
 ٿيو، دادي اچي ڪنوار جي پويان پئي. ڪنهن ٽي ڪنهن ڳالهه.
 ٿي پئي ڇهيندي هئي. ايندي ويندي سان پئي ڪنوار جي
 گلا ڪندي هئي... مائي، ڇوڪريءَ کي مائٽن ڪجهه سڃاڻي
 ٿي ڪونهي، ڏهر هلائي جو ڪوڏا اٿس، سڄو ٽيڻو ٽنگ
 ٿي ٽنگ ڇاڙهي سمهي پئي آهي. ڇوڪري ڪڏهن گهٽ
 لڪندي هئي يا پڪن ۾ ويندي هئي ته پئي ٻاري ٿي پئي
 هئي، اٿا سڄا ٿه سوال پڇندي هئي، اڳتي گهر کان ٻاهر
 ته انڪريءَ جي ٽاڪيڊ ڪندي هئي.

هڪ ڀيري ڪنوار نالي آيل دٻاءُ جو ڪو خط داديءَ جي
 هٿ لڳي ويو. خط پڙهندي ٿي دادي ٿي به ٿي ويئي. اٿان
 ٿي رڙ ڪري ڪنوار کي چيائين، ”ڇوري، اک جي لعنت
 آئي.. اسان ڪهڙو ٽوڪي ٽوڪي رکيو آهي، ڪهڙو ٽوڪي ڪيل
 ۾ بند ڪري رکيو آهي، هو دٻاءُ کي ٿي ڏانهن لکين؟
 ڇوڪرو ويچارو وائين، ان کي اٿي ٿه چيئائون، تون وري
 هتان ٽوڪي ٽوڪي، ڪوڏا ٽوڪي ڳالهائون لکي، هن جو
 دماغ ٿي خراب ڪرين؟ اسان ٽوڪي ڳهه ڪوڏا ٿا پائڻ ٿيون،

اسان توکي چيڪا وڳا ڪونہ ٿا پائڻ ڏيون! چوري جڏهن
گهوڙن ٻاهر آهي تہ اهي گهم گمنا ۽ وڳا پائي ڪنهن کي
ريجهائينديءَ؟

ڪنوار جي صبر جو پيالو به ڪو پرڇي چڪو هئو. جواب
ڏيڻ بدران هن سس کان سڌو سوال پڇيو، ”امي، توهان منهنجي
نالي وارو خط کوليو ئي ڇو؟“

”واه...واه، خط چونہ کوليان؟ ڇا دؤلو منهنجو دست ڪونهي
جو ان جو خط مان نہ کوليان؟ اڙي خط نہ کوليان ها تہ مونکي
تنهنجي ان تر يا - چرتر جي ڪمن خبر پوي ها؟ گهر جي ڊڪ
هڪ ڳالهه ٿي دؤلو ڪي لکين. خبردار، هاڻي تنهنجو خط لکڻ
بند....“

۽ پوءِ دادي دؤلو ماءُ ڪنوار کي خراب - خوار ڪرڻ شروع
ڪيو. چوڻ لڳي تہ چوڪرو آهي ٻاهر، مائيءَ کي پاڻ ئي ضابطو
ٿي ڪونهي. هار سينگار جو شوق اٿس، الانهي ڪنهن جي لاءِ
ٿي هار سينگار ڪري. هوڏانهن دؤلو ڪي جو بن - چمن خطن
جو جواب نہ مليو تہ هن کي اُڻ - ٽڻ ٿي پيشي. فون تي پنهنجي
ڪنوار سان ڳالهائين تہ هن کيس سرپستي ڳالهه ڪري ٻڌائي
۽ چيو تہ جيڪڏهن هو کيس پاڻ سان گڏ وٺي ويندو
تہ هوءَ آتم هتيا ڪري ڇڏيندي.

نتيجي طور دؤلو چمن ٿمن ڪري بن مهنن جي موڪل وئي
آيو. ڀڄ پڄان ڪري ڪنوار جو پاسپورٽ ٺهرايو، وڙا هٿ
ڪئي ۽ ڪنوار سوڌو هوائي جهاز ۾ اڏامي ويو. دادي کيس
پڇاڙيءَ تائين سمجهائيندي رهي تہ کيس اجائي غلط فهمي
ٿي آهي، هوءَ تہ ڪنوار کي پنهنجن سڳين ڌيئرن کان وڌيڪ
پائيندي آهي، پر دؤلو جيڪو روبرو ٻڌو ۽ ڏٺو، ان بعد
کيس ڪنوار کي هٿ اڪيلو ڇڏڻ واجب نہ لڳو.

دادی دُولوۂ ماء

— اچھڻ ڀمياڻي

سڀ هن کي دادی دُولوۂ ماءُ ئي چوندا هئا، ڀلي سندس
پٽ. دُولوۂ ماءُ مان دولت ۽ دولت مان سڀت دولت رام ئي وٺو
هئي، پر اوڙو پاڙو اڃا نه کيس دُولوۂ ماءُ ئي ڪري سڏيندو
هئو. دادی جهڙي بدن جي سگهاري هئي، نهڙو ئي سندس
آواز به بلند هئو. نه صرف پنهنجي ئي گهر ۾، پر سڄي پاڙي
۾ سندس رعب هوندو هئو. سندس پتي ديوان رامچند نه هن
جي سامهون ڪڍيندو ئي ڪونه هئو. ڪڇي پلا ڪري نه ڇا ها.
جڏهن گهر ۾ هليدي ئي دادیءَ جي هئي. جيڪو چوڪ سو
پٿر جي اڪير. هڪڙهن ديوان صاحب ڀڙڪندي ڪا صلاح
ڏيندو هوس ته ٽوڪ هڻندي چوندي هئي ته توهان مرد ڇا
حائو، انهن گهر وڃا هيس مان، توهان کي ڪهڙي خبر ته گهڻي
ويهن سؤ ٿيندو آهي. ديوان صاحب ويچارو منهن ٻئي پاسي
ڪري، ڇٽ ٿي ويندو هئو.

جڏهن دُولوۂ وائس جي بي مسافري ڪري لٿو ته دادیءَ
کي اچي دُولوۂ ماءُ جي رهائش جي چٽا لڳي. ڪالونيءَ ۾، شهر
۾، پاڙي اوڙي ۾، برادريءَ ۾ دُولوۂ ماءُ ڇوڪريءَ جي ڳولها
شروع ٿي ويئي. ڀلا دُولوۂ هئو سلڇڻو، شڪل هو سهڻو، سڀاءُ
ڇو مالڻو، سو ڄام مائٽيون اچڻ لڳيون، پر دادیءَ جي ڪنهن
۾ اک ئي ڪانه ٻڌي. ڪنهن ڇوڪريءَ جو رنگ نه وڃيس ته
ڪنهن چاروڻي، ڪنهن جو خاندان گهٽ نه ڪٿي وري نه ٻئي
لمٽيءَ جو حساب نه ٿي. هڻندي هڻندي هڪ ڇوڪري

داديءَ جي اک ۾ مڙني ٿوري چڙهي ويئي ۽ وڇوڪريءَ جي ٻيءَ داديءَ کي چيو ته توهان ڇوڪريءَ جي رنگ روپ کي هر ڀيرو نه ڏسو، باقي ڏيئي لپتيءَ لاءِ بلشڪ چيڪ ٿيائو. ٿو. جيڪو انگ وٺو سو ڀري ڇڏيو.

ان وچ ۾ ديوان جو هڪ جهونو دوست پنهنجيءَ پٽيءَ ۽ ڌيءَ سميت اچي پهتو. ڳالهين ڳالهين ۾ هن پنهنجيءَ ڌيءَ لاءِ ڳالهه چوري. دادِي هئي هوشيار مائي. الاڻي ڇو هئي ڇوڪري ڏسندي ئي هن جي من ۾ اها ڳالهه اچي ويئي ته هيءُ سندس گهر جي ستيا ناس ڪندي. ڇوڪريءَ جو رنگ برابر ڪليل هئو، روش تمام سٺا هئس، پر دادِيءَ کي اڳو ته هن جي اکين ۾ جادو آهي، هوءُ سڀني تي جادو ڪري ڇڏيندي. ۽ شايد ٿيو به انهن. هيءُ پهريون ڀيرو هئو جو ديوان صاحب پنهنجي زبان کولي هئي ۽ چيو، ”دولاءِ ماءُ، منهنجو خيال آهي ته دولاءِ لاءِ هي گهر ليڪ رهندو.“

”پنهنجو خيال رکڻ ٻاڏ وقت.“ دادِيءَ رڙ ڪئي، ته ديوان هيسجي ويو. چوڻ لڳو ته مون ته پنهنجو ويچار پئي ٻڌايو. باقي چئن ٽوڪي وڻي ٿين ڪر. هونئن به ڪٿي به پڪ ڪرڻ کان اڳ، دولاءِ کان به پڇين ها ته بهتر ٿئي ها.

”توهان جي ماءُ ٻيءَ جڻ توهان کان پڇي مون لاءِ ها ڪٿي هئي.“ دادِيءَ طنز ڀريل آواز ۾ چيو.

”اڙي سڀاڳي، هندن کان اهائي نه غلطي ٿي ويئي... گهٽ ۾ گهٽ اسانکي ته اها غلطي نه ڪرڻ کپي.“

دادِي هئي چتر چالاڪ. هن کي الاڻي ڪرڻ لاهو احساس ٿي ويو ته دولاءِ به ان ڇوڪريءَ تي هرڪ هاري ويٺو آهي. ان جادوگر ڇوڪريءَ جو دولاءِ تي وڌيڪ جادو هلي ٿي هلي، ان کان اڳ ئي دادِيءَ کڻي ٽپائي ۽ بلشڪ چيڪ واري کان

دادی دُولوء ماڻ

— اڇھڻ پمپاڻي

سڀ هن کي دادِي دُولوء ماڻ ٿي چوندا هئا، ڀلي سندس
بستر دُولوء مان دولف ۽ دولف مان سيٺ دولترام ٿي ويو
هتي، پر اوڙو پاڙو اڃا به کيس دُولوء ماڻ ٿي ڪري سڏيندو
هئو. دادِي جهڙي بدن جي سگهاري هئي، اهڙو ئي سندس
آواز به ٻڌند هئو. نه صرف پنهنجي ٿي گهر ۾، پر سڄي پاڙي
۾ سندس رعب هونديو هئو. سندس پتي ديوان صاحب ڀڳندي کا صلاح
هي سامهون ڪڍيندو ٿي ڪونه هئو. ڪڇي ڀلا ڪري به ڇا ها.
جڏهن گهر ۾ هليدي ٿي، دادِيءَ جي هئي. ڇڪو ڇوڪر سو
ٻڌو هي اڪبر، ڇڪندي ديوان صاحب ڀڳندي کا صلاح
ڏيندو هوس ته ٽوڪ هڻندي چوندي هئي ته، اوهان مرد ڇا
ڄاڻو! انهن گهر ۾ ڳالهين مان، اوهان کي ڪهڙي خبر ته گهڻي
ويهن سو ٿيندو آهي. ديوان صاحب ويچارو منهن پئي پاسي
ڪري، ڇنڀ ٿي ويندو هئو.

جڏهن دُولوءِ وائيس جي ٽي مسافري ڪري ٿو ته دادِيءَ
کي اڇي دُولوءِ جي وهانءَ جي چنٽا لڳي. ڪالونيءَ ۾، شهر
۾، پاڙي اوڙي ۾، اوانديءَ ۾ دُولوءِ لاءِ ڇوڪريءَ هي ڳولها
شروع ٿي وئي. ڀلا دُولوءِ هئو سلڇڻو، شڪل جو سهڻو، سماءُ
جو مائٽو، سو جام مائٽيون اڇا لڳيون، پر دادِيءَ جي ڪنهن
۾ اک ٿي ڪانه ٻڏي. ڪنهن ڇوڪريءَ جو رنگ نه وڃيس ته
ڪنهن چاروش، ڪنهن هو خاندان گهٽ نه ڪٿي وري ڏيئي
لمٽيءَ جو حساب نه ٿي. هڻندي هڻندي هڪ ڇوڪري

داديءَ جي اک ۾ مڙئي ٿوري چڙهي ويئي ۽ وڇوڪريءَ
بي بيءَ داديءَ کي چيو ته توهان ڇوڪريءَ جي رنگ روپ
کي هرگز نه ڏسو، باقي ڏيئي لپتيءَ لاءِ بلڪل ڇڪ ڏيائو
ٿو. ڇڪو انگ وڌيڪ سو ڀري ڇڏيو.

ان وچ ۾ ديوان جو هڪ جهونو دوست پنهنجيءَ پٽيءَ ۽
ڌيءَ سميت اچي پهتو. ڳالهين ڳالهين ۾ هن پنهنجيءَ ڌيءَ
لاءِ ڳالھ ڇوري. دادِي هئي هوشيار مائي. الاڻي ڇو هئي
ڇوڪري ڏسندي ئي هن جي من ۾ اها ڳالھ اچي ويئي ته
هيءَ سندس گهر جي ستياناس ڪندي. ڇوڪريءَ جو رنگ
برابر ڪليل هئو، روشن تمام سٺا هئس، پر دادِيءَ کي لڳو ته
هن جي اکين ۾ جادو آهي، هوءَ سڀني تي جادو ڪري
ڇڏيندي. ۽ شايد ٿيو به ائين. هيءُ پهريون ڀيرو هئو جو ديوان
صاحب پنهنجي زبان کولي هئي ۽ چيو، ”دولوءَ ماءُ، منهنجو
خيال آهي ته دولوءَ لاءِ هي گهر ليڪ رهندو.“

”پنهنجو خيال رکڻو پاڻ وٽ.“ دادِيءَ رڙ ڪئي، ته ديوان
هيسڃي ويو. چوڻ لڳو ته مون ته پنهنجو ويچار پئي ٻڌايو. باقي
جمن توکي وڻي ٿمن ڪر. هونئن به ڪٿي به پڪ ڪرڻ کان
اڳ دولوءَ کان به پڇين ها ته بهتر ٿئي ها.

”توهان جي ماءُ پيءُ جڻ توهان کان پڇي مون لاءِ ها ڪٿي
هئي.“ دادِيءَ طنز ڀريل آواز ۾ چيو.

”اڙي سڻاڳي، هڏن کان اهاڻي ته غلطي ٿي ويئي... گهٽ
۾ گهٽ اسانکي ته اها غلطي نه ڪرڻ کپي.“

دادِي هئي چتر چالاک. هن کي الاڻي ڪمڻ لاهو احساس
ٿي ويو ته دولوءَ به ان ڇوڪريءَ تي هرڪ هاري ويندو آهي.
ان جادوگر ڇوڪريءَ جو دولوءَ تي وڌيڪ جادو هلي ٿي هلي،
ان کان اڳ ئي دادِيءَ ڪڙي تپائي ۽ بلڪل ڇڪ واري کان

ڪوشش ڪندا هئا ڇا ته هن آبگهات ڪيو آهي. فوٽي ڪاسينڊو ۾ گهڻو هارائڻ ڪري نراس ٿيو هوندو ۽ پاڻ ماريو هوندا ٿين. اهو شخص هوندو ئي ٻاهرئين ملڪ جو هئو ته سندس باري ۾ ڇا به گهڻي نه رهندي هئي ٻين ماڻهن کي. اهو شڪ نه ڪاسينڊو جو مالڪ پڻ هنن سان شامل هوندو ۽ هنجو به انهن چورين ۽ خونن ۾ هڪ هوندو. ثابت ڪونه ٿيو. هن ڳالهه ۾ هنجو ڪوبه واسطو ڪونه هئو شايد.

بس - ائين جلد ئي ڀڄڻ ڪري منهنجي حياتي بچي ويئي! توهين سمجهندا هوندا ته اهڙي خوفناڪ آزمودي بعد مون ڪاسينڊوس ۾ وڃڻ ئي چڱي ڏٺو هوندو. پر نه - عادت ڏاڍي آري ڇيز آهي. مان اڃا به ڪاسينڊو ۾ ويندو آهيان.

— 51, Sangita, Behind Telephone Exchange Colaba
Bombay-400 005

هيءَ منهنجي پوئرين ڪهاڻي ڇو آهي؟

ڪهاڻي ٻڌائڻ جو شروعاتي مقصد هوندو هئو وڌرائڻ. وندر انسان جي من جو ڪاڇ آهي. ان ڪري جيڪڏهن ڪهاڻي وندرائي ته انجو مطلب آهي ته ڪهاڻيءَ پنهنجو اصلوڪو مطلب پورو ڪيو.

انين برابر آهي ته بعد ۾ ڪهاڻي ڪلا باز يون کائي پنهنجو روپ ۽ مقصد بدلائي ويئي آهي پر منهنجي هيءَ ڪهاڻي وندر ميسر ڪري ڏئي ٿي، اها مونکي پڪ آهي.

ساهت ڄاڻ جو دائرو پڻ وڌائيندو آهي. مان سمجهان ٿي منهنجي ”ڪاسينڊو“ ڪهاڻي ولانت جي ڪاسينڊوس جي ڄاڻ پڻ ڏئي ٿي.

بس - انهيءَ ڪري ئي مونکي هيءَ ڪهاڻي پنهنجين ٻين ڪهاڻين کان بهتر لڳي ٿي.

— پوئتي هيرانداڻي

اوهين منهنجا پٽا ڏ پاڙت ڪري رسيد ٿو. صبح جو توهان
 کي 'سپ' ڪهه. ٻڌائيندس. (صبح نه چٽ ٿي ٿي ويو هو.)
 بس پٽن کان نچاڪا پائي هوٽل جي، ڪمري ۾ موٽي اُهڙي
 نه نند آئي هو صبح جا ڏهه يارھان لڳي ويا!

سنان ڪري اهي ئي ڪپڙا پائي مون هوٽل واري کي فون
 ٿي، منهنجو ڪي چيو ته، ”ويجهو ٿي ڪي ڏهه سيٽ ڪپڙا ملندا
 هجن ته ٺٽائي ساڻس ها موٽي گهرائي ٿو. خميس - پٺت -
 ڪوت - پوت - سپ ڪجهه.“

ڪپڙا پوري هوٽل جي چارخس ٿي پئي، پٽا وٺي ۴ پوٽس
 ٺٽي لاءِ ڀڄي مون ٽئڪسي گهرائي. پٽا ويجهو واري بندڪ
 ۾ جمع ڪرائي ئي اونو ٿي ويس.

پوٽس ٺٽي ٿي انهيڪٽر کي اعتبار ٿي نه آيو. مون کي
 خيال ويٺل هئو ته ڪاسينو جي پروپرائيٽر جي ئي هيءَ چالماڙي
 آهي. پر انهيڪٽر چيو ته اٽن ٿي نه ته ٿو سگهي ڇاڪاڻ
 ته ”پهري گيمبلنگ ڊينس ٿي آسانجي ڪڙي اک رهندي
 آهي.“ مون زور ڏنو ته منهنجي رپورٽ لک ۴ حاج ڪرايو.
 ايتري ۾ پوٽس ڪمشنر آيو ۽ چيائين ته، ”باهو آئين ماڪن مان
 آيل واپارين جي ڳالهه. آسانگي ضرور ٻڌي آهي.“ هن پاڻ
 تمام گهڻا سوال ڀڄيا. نيٺ ٽوپو ڪٽي مون سان هليو ۴ چيائين
 ته ”اهو وٺو هلي سگهائ.“

مون سپ. وٺو ٿا پر هو نه هئو ڪين! جڏهن ٻاهر پئي
 نڪتاسين ته هڪڙو چٽو پٺرو ٿي اڪڙو اڪڙو پٺرو واري
 گهٽيءَ ۾ هليو ويو. ڪمشنر انهي پٺيان ڊوڙيو ۴ وڃي ڪار
 ۾ هٿ وجهي پڪڙي انجو منهن منهنجي پاسي ڪيو..

اهو ئي هئو. پوٽس کيس پڪڙي سڄي ڪرائي. هو ۴
 ڪاسينو ۾ نه ڀڄا ڪم ڪندڙ پاڻ ۾ ملڻ ٿي، ڪنڊڙ کي ان
 خاص ڪمري ۾ موڪليندا هئا. پوءِ هنکي خون ڪري، لاش
 جي ڏيکي ۾ لکي ڏهر جي شيشي وجهي ائين ڏيکارڻ. هي

ٻوڏ وارو ڪمرو هن ڏيکاريو ۽ چيو ”ڪنڊ واري ڪمري کي
دريون گهڙيون آهن ان ڪري هيءُ ڪمرو ليڪ ٿيندو توهان
لاءِ. آندران سڀ ڪڙا ۽ بولٽ پائي سمجهو. هيٺو ڪجهه ڪچرو
تہ مان توهان لاءِ آڻيان؟“ مون ناڪار ڪئي ۽ هو هليو ويو.
مان آندڙ گهڙيس. بتي ٻاري ڪهڙا مڏايم ۽ بستري ۾ گهڙيس.
الائي ڇو ٻڌ پئي اڳ. سو وري بتي ٻاري بستري هيٺان
ليٿو پائي ڏٺم تہ ڪو اڪو نہ ويٺو آهي؟

ٻوڏ بتي وسائي سمجهيس. خبر ناهي جهوڻو آيو هئڻ يا نٿو
اچا آئي ٿي يا اچا گهٽ ۾ ئي هوس ائين محسوس ڪيم
ڪنهن ليٿو پائي ٿي ڏٺو تہ مان سمجهيو آهيان يا نہ؟ سامهون
دريءَ کان ڪنهن جو ڪارو مٿو ڏسڻ ۾ آيو. مون بتي ٻاري
تہ مٿو ڳم ٿي ويو.

هاڻي تہ منهنجيئن اڪين مان نٿو ٿي. اڏامي ويئي اوهان ٻوي
ڪري ٻيو ڏسان تہ. پئسا آهن؟ (پئسن وارو رڳو مال وهاڻي
هيٺان رکيو هئم) اوچتو وڃ جهٽان هڪ خيال منهنجي من ۾
گهمي ويو اوهڪڙي چڻي چيو هو تہ: ”ڪاسيندو وارا ڪٿيڏڙ جا
پئسا ڪيئن به ڪري واپس ڪٽيندا آهن!“ سو مٿان هو مونکي
عون ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪندا هجن!۔ بس اهو خيال اڀري
ٿي مون پئسا ڪڍيا ۽ ناٽيف سوٽ ۾ ئي ڏاڪڻ تان ٽڪڙو لٽس
(لٽ لاءِ بہ ڪين ٿوسيس). مان ٻيون اگهاڙو ٿي هوس.
(ڪهڙن ۽ ٻين شين واري بئگ. اتي ئي ڇڏيم).

ٻاهر نڪري ٻوڙ پاتيم. ٿورو پريان ئي هڪ هوٽل هئي.
اُتي گهڙي ڪمرو گهڙيم تہ هتي منهنجي رات واري پوشاڪ ۾
مونکي پريان اگهاڙو ڏسي ڪاٺيو. هتي سمجهيو تہ مان شايد
هڪ خفخاني يا شراپي آهيان. پر مون پنهنجي آواز ۾ لهر
اڀري چيو: ”لاچارِيءَ هيٺ مونکي هيئن اچڻو پيو آهي.“

ستارو آهڙو زور ڏي، ڪنهن ٻيا راند ڪندڙ، ويٺو ۽ سڀرو اٿڙو منهنجي مٿي جي چوڌاري اچي مڙيا.

جيئن رات گذرندي وڃي، مون وٽ پئسنڪ جا سڪا ڪٺا ٿيندا وڃن! هڪ ويٺو ڪن به اچي چيو ”ڪنهن چوڪري سان آيو آهين ڇا؟ ان سان رات گذرڻ بدران ڪيس هٿ اڪائي ئي ڇڏي وڃڻ نه، نه سڀ ڪجهه بهاري ويندو.“ هڪ راند ڪندڙ صلاح ڏني. ”هاڻي راند بند ڪر نه، ڪٽيل پئسا هارائي ويهندين.“

انهن ڏانهن نهارڻ کانپوءِ ئي ”ٽئڪسيو“ چئي مان راند ڪرڻ به مشغول رهيس.

اوچتو ڪنهن آهستيگيءَ سان چيو، ”ڪاسينڊو مان ڪير ايترو کٽي وڃي اُورو ئي سگهندو آهي؟ ڪنهن نه ڪنهن طريقي سان آهي پئسا واپس حاصل ڪري وٺندا آهن.“

ان کٽي مونکي ڇڙڪائي ڇڏيو ۽ مون ڪمڊ ورائي ڏانهن نهارڻ ئي چاهيو پر ڳالهه چوندڙ ماڻهن جي وچ مان ٽپي ويو.

خبر... صبح جا چار لڳا، مان اٿيس. سڪا ڏيئي ڪازوٽو ٿان پئسا ورتو ۽ رومال به ٻڌو. پوءِ سڄي بج ان پئسي چوڪريءَ ڏانهن، ريسٽورانٽ به ويس ئي ڪين. اڃا در ڪان ٻاهر ٿئي نڪتس نه آهو ويٺو، ڪنهن چوڪريءَ سان گڏ نه وڃڻ واري چيٽاوي ڏيئي هئي، مون وٽ پئسو آيو ۽ آهستي چيٽاين: ”هڪڙو ڪهڙو معي آهي، جو امار سوکيو آهي. اوهانکي آهو ڏيکارهان؟“ (ڪاسينڊو به راند ڪندڙ لاءِ چيو ويو. ڪلاڪ ٽي ڪهڙا ڪٽيل رهندا آهن.)

هن مون به دشواس ھاڳايو هئو، سو مان اُمالڪ هڏجي پٺيان ويس. پٺين ماڙي ئي ڪٽي واري ڪهڙي کي ڇڏي ان کان

پوء وارو ڪمرو هن ڏيکارڻ ۽ چيو ”ڪنڊ واري ڪمري کي
دريون گهڙيون آهن ان ڪري هيءُ ڪمرو ٺيڪ ٿيندو توهان
لاءِ. آندران سڀ ڪڙا ۽ بولت پائي سمجهو. هيٺس ڪجهه ڪپڙو
نه مان توهان لاءِ آڻيان؟“ مون ناڪار ڪئي ۽ هو هليو ويو.

مان آندڙ گهڙيس. بتي باري ڪپڙا ملايم ۽ بستري ۾ گهڙيس.
آلائي ڇو ڏپ پئي لڳم. سو وري بتي باري بستري هيٺان
ليٽو پائي ڏٺم ته ڪو لڪو نه ويٺو آهي؟

پوءِ بتي وسائي سمجهيس. خبر ناهي جهوڙو آيو هئڻ يا نه
اڃا آئي ٿي يا اڃا گهڙت ۾ ئي هوس ائين محسوس ڪيم
ڪنهن ليٽو پائي ٿي ڏٺو ته مان سمجهيو آهيان يا نه؟ سامهون
دريءَ کان ڪنهن جو ڪارو مٿو ڏسڻ ۾ آيو. مون بتي باري
ته مٿو ڳم ٿي ويو.

هاڻي ته منهنجيئن اُڪين مان ننڊ ٿي. اڏامي ويئي! وهائو ٻاري
ڪري ٻيو ڏسان ته پئسا آهن؟ (پئسن وارو رؤ مال وهائي
هيٺان رکيو هئم) اوچتو وڃ جهٺان هڪ خيال منهنجي من ۾
گهمي ويو! هڪڙي جڳي چيو هو ته: ”ڪاسينڊو وارا ڪٽندڙ ڇا
پئسا ڪيئن به ڪري واپس ڪٽندا آهن!“ سو متان هو مونکي
ڪون ڪوڙ جي ڪوشش نه ڪندا هجن!- بس اهو خيال ايندي
ئي مون پئسا ڪڍيا ۽ ناٽيف سٽ ۾ ئي ڏاکڻ تان لڪڙو لٽس
(لفت لاءِ- ٻه ڪين- ٽرسيس). مان ٻيرون اُگهاڙو ٿي هوس.
(ڪپڙن ۽ ٻين شين واري بئگ. اُتي ئي ڇڏيم).

ٻاهر نڪري ڊوڙ ڀاتي. ٿورو ٻريان ئي هڪ هوٽل هئي.
اُتي گهڙي ڪمرو گهڙيم ته هتي منهنجي رات واري پوشاڪ ۽
مونکي ٻيرون اُگهاڙو ڏسي کليو. هتي سمجهيو ته مان شايد
ڪو خفگاني پناهه گهري آهيان. پر مون پنهنجي آواز ۾ لهڙ
آڻيندي چيو: ”لاچارِيءَ هيٺ مونکي هيئن اُڇڙو ٻيو آهي.

ستارو آهڙو زور ڏي، ڪنهن به راند ڪندڙ، ويٺو ۽ سهروائڙو منهنجي مڙ جي چوڌاري اچي مڙيا.

جيئن رات گذرندي وڃي، مون وٽ پئسن ۽ ڪا ڪا ڪپا ٿيندا وڃن! هڪ ويٺو ڪن به اچي چيو ”ڪنهن چوڪري سان آيو آهين ڇا؟ ان سان رات گذرڻ بدران کيس هڪ اڪيلي ئي ڇڏي وڃڻ نه، نه سڀ ڪجهه بهاري ويندو.“ هڪ راند ڪندڙ صلاح ڏني. ”هاڻي راند بند ڪر نه، ڪم ٿيڻا هارائي ويهين.“

انهن ڏانهن نهارڻ کانپوءِ ئي ”ٽنڪيو“ چئي مان راند ڪرڻ به مشغول رهيس.

اوچتو ڪنهن آهستيگي سان چيو، ”ڪاسيندو مان ڪم ڀرتو ڪئي وڃي اورو ئي سگهندو آهي؟ ڪنهن نه ڪنهن طريقي سان آهي پئسا واپس حاصل ڪري وٺندا آهن.“

ان گفتي مونکي چڙڪائي ڇڏيو ۽ مون ڪم ورائي ڏانهن نهارڻ ئي چاهيو پر ڳالهه چوندڙ ماڻهن جي وچ مان لڳي ويو.

شهر... صبح جا چار لڳا نه مان آڏس. سڪا ڏيئي ڪاٺوٽر مان پئسا ورتو ۽ رومال به ٻڌو. پوءِ سڄي ڀڄي ان پنهنجي چوڪريءَ ڏانهن، ريسٽورانٽ به ويس ٿي ڪين. اچا در ڪان ٻاهر ٿئي لکتس نه آهو ويٺو، جنهن چوڪريءَ سان گڏ نه وڃڻ واري چيتاوي ڏني هئي، مون وٽ پهچندو آيو ۽ آهستي چيائين؟ ”هڪڙو ڪمرو مٿي آهي، جو تمام سوگهو آهي. ٺوھانکي آهو ڏيکارين؟“ (ڪاسيندو به راند ڪندڙ لاءِ چو ويو، ڪلاڪ ٿي ڪم ٿيڻا رهندا آهن.)

هن مون به دشواس جاڳايو هئو، سو مان امانڪ هڏجي پٺيان ويس. پٺيان ماڙي ٿي ڪنڊ. واري ڪمري کي ڇڏي ان کان

پوءِ ساڻ ڪنڊيل ڇوڪريءَ هٿان ڦوڙو ويو آهيان. خبر ناهي انهن ڇوڪرين کي اهو ڪهڙو حواس آهي جنهن ڏٺارن ڪٿي به لڪايل بڻسڻ کي - منگهي وٺندڙون آهن ۽ پوءِ اهوئي چالاڪيءَ سان ڪٿي وٺندڙون آهن جو مون کي بيت به نه پوندي آهي ته ڪيئن ۽ ڪيڏي بهل ڪڍيائين! عجب نه اهو آهي ته ٻنهي مان هڪ هيٺ هارائڻو ئي پوندو آهي يا ڪاسيندو اٿندو يا ڪاسيندو کان ٻاهر ڇوڪريءَ جي هٿان. ڇا ڪجي.

ڪن ملڪن ۾ ٺٽڪسيءَ وارا مڪو ڪندا آهن ته کين پنهنجي قومي ٻوليءَ کانسواءِ ٻي ڪا ٻولي اچي ئي ڳانه ٿي، روم هجي يا فرانس، ڪوريا هجي يا اسپين. ان ملڪ جي هڪ ماڻهوءَ جي ساٿ جي ضرورت پوندي ئي آهي ڇا منهنجي ڳالهائيل ٻوليءَ جي مراد ٺٽڪسي ڊرائيور کي سندس ٻوليءَ ۾ سمجهائي. پوءِ پاڻ جهڙو مرد ملنگ ڪٿي نهن کان سهڻي ڏيکڻ جو ساٿ پوندو حاصل ڪجي؟

ها - سو ڳالهه ٿئي ڪير ته هڪ ملڪ جي ڪاسيندو وٺس. (ملڪ جو نالو نه ٿو ڪٿان، جو ان ملڪ جي سرڪار اعتراض وٺي سگهي ٿي) هڪ لائين ساڻ ڪنڊير چنهڪي ريسٽارنٽ ۾ ويهاريو.

هميشه جيئن ڪاسيندو جي هر راند جي چارج ۾ ڇوڪريون ئي هيون. مرد صرف سپروائيز ڪري رهيا هئا، جيئن ايموجنسيءَ جي حالت ۾ ڇوڪريءَ جي اچي مدد ڪن.

هڪ راند ڪير هاريو. پوءِ اچي ڏانهن وٺيس ۽ ٻه ڏاڍا ڏنڊير. ٻئي هاريو. ٽئين هٿ هليو وٺس. اُتي پهرين راند ڪير نه اُتي چٽي وٺي رهيس. وڃان ڪٽندو... هڪ هڪ ڏاڍا سان ڪئين سڪا پيا. مون ڏانهن رڙهن! منهنجيءَ قسمت جو

هؤ باهو ويو. مون اندران در لاک (lock) ڪيو. پوءِ ٺڪڻ
سڙو دريءَ مان باهو نڪري پائپ کي پاڪو پائي ڪسڪي
هيٺ لهي آئي. ڀڳس!

هڪ دفعي چيائين، ”لنڊن آو وڃان هينئر.“ اٿان مون
نه چيائين لنڊن ۾ هڪ جو لنڊن کائو کائو هجي نه سو هو
ايراضيءَ ۾ وڃي. اتي انڊين، چائينيز، لمبيز، ڪورين،
چياني، اٿالين، اسپينش يا ڪائينينٽل کائي لاءِ اٿڻ، اٿڻ،
ريستارنٽس آهن. سڀني کان مهانگو انڊين کائو آهي، ان
ڪري ڪائينينٽل کائي واري ريسٽارنٽ ۾ گهڙيس ته هڪ
تمام سهڻي چوڪري آهي پر ويلي. چوڪريءَ مشڪو نه
مونکي چڻ ٿيو چڙهي ويو! هڪ ٻش مان هڪ نه چمچو کائي،
هوءَ ”ٺاٺا“ ڪري آئي هلي ويئي. کائي اٿڻ بعد بل پورڻ لاءِ
ڪسي ۾ هٿ وڌم ته تن سون پائونڊن سان پورڻ ٿيئون غالب
ٿي! انڊرٽين ڪسي مان هڪ وڏو نوٽ ڪڍي مٽايم ۽ باهو
آيس ته ٿي ته اها چوڪري ٿيڻو لاهي، پنهنجي مٿي تان وارن
هي وڌ لاهي رهي هئي! نه لاهي رهي نه هئي پر لاهي رهيو
هئا! ڇاڪاڻ ته او هڪ چوڪري هئي!

ٻئي دفعي آيو ته چيومانس، ”ڪجهه ڪاسينوس جي ناري
۾ ٺڌاءِ. اتي ڇا ٿيندو آهي؟ ڪنهن ڪاسينوس ۾ ڪو غور رواجي
آزمودو مليو آهي؟“

هن چيو، ”ڪاسينوس؟ هندستان جي زال جيڪو ڪلهنا به
ڪري نه سگهي ته ڪاسينوس ڪهڙي نسر جي ڪجهه آهي؟
ٻيٽون، چوڪريون، وسڪيءَ جا گلاس، اڇلايل يارڊ، پلٽڪ
جا سڪا، ميزون، ٿرندڙ رولٽس، حواس ڪم ڪندڙ هار ۽
مٿي اڏائيندڙ جيب... مطلب ته شيطان جي خلافت ٻڌڻي
دنيا آهي هيءَ! ڪنهن دعويٰ ڪاسينوس ۾ پئسا ڪٿييا آهن؟“

”متان آئي ٿو آهين. آئي جا ماڻهو ڪٿا ٻليون ۽ طوطا ماري
 اسٽف ڪري رکندا آهن. مڇاڻ ماڻهو ماري نه اسٽف ڪن؟
 تنهنجو داد فرياد ڪيئن ٿيندو ۽ ڪير ٻڌندو؟“ سچ ٻچ
 اسٽيشن آئي ته پليٽفارم تي ٻليون ۽ طوطا ٻئي وڪاميا. انهن
 جو بدن اهڙو نازو هئو، جو ڪير به جيڪو وشواس نه ڪري
 ته هي جيئو ڪو مثل آهن!“ مون پنهنجي هم سفر جا شڪواڻا
 ٻڌا آندا ۽ مالڪ کي ياد ڪري هندي مهرباني مڃيم.

ٻئي دفعي اچي ٻڌايائين ته نشي جي حالت ۾ ڪنهن
 اڻڄاتل اسٽيشن تي ٽرين مان لهي ويس. رات جو وڙو هئو.
 بئگر هٿ ۾ کڻي مڪي، رستي تان هلييس ته هڪ هنڌ اورد
 پڙهيم ته ”هتي نيم سوٽو ڪهرو ملندو.“ مون گهڻي وڃائي
 ته هڪ چالهيڻ ٻائيٽالهيڻ سالن جي مرد دروازو کوليو. هو
 ڏاڍو سهڻو هئو. سندس روش اهڙا نفيس هئا ڇڻ هون ته ٻو
 زال آهي. ريجسٽر ۾ نالو داخل ڪري مون ڪهري ۾ چانهه
 موڪلڻ لاءِ چيو. ٿوري وقت اندر هو پاڻ چانهه کڻي آيو.

مون چيو ”ڇو؟ ڪو بيمار يا ويٽر ڪونهي ڇا؟“
 هن چيو ”رات جو ڏيڍ تائين ڪنهنڪي ڪيئن ٿو روڪي
 ويهاري سگهجي؟“ مان چانهه پيش ۽ وينس ته هو مون واريءَ
 ڪوسيءَ جي ٻانهن تي اچي ويٺو ۽ منهنجي ڳڻي کي سهلائي
 منهنجو ڳل ڇمڪ لڳو! مان اچي ٻنس ته آلائي ڪٿي اچي ٿاڻو
 آهيان. سو چيو مانس ته گهڻا پئسا وٺندو آهين؟ هن زال
 وانگر نڪرو ڪندي چيو ”پئسا ڇا ڇا؟ ڪهري جي چارج ۾ سڀ
 اچي ويو!“

مون ٽڪر ۾ سوچي ورتو. چيو مانس ”مان هيٺو ٽڪر
 آهيان ۽ هڪ ٻن ڏينهن کان سنان به ڪونه ڪيو اٿم. تون اڌ
 ڪلاڪ کن ٻاهر ٿوس ته پوءِ مان تيار هوندس.“

— پوي ٿي هيراننداڻي

دنيا جي وڏن وڏن شهرن ۾ ولندڙ ميسر ڪرڻ لاءِ اُنڪ
طريقا ورتا ويندا آهن. انهن ولندڙ جي نمونن مان هڪڙو آهي
ڪاسپينو. آمريڪا جي لاس وگاس، فلپائن جي مئلا، ڪوريا
جي سئول، هانگ ڪانگ جي مڪائو ۽ روس آئلس جي لنڊن
شهرن ۾ تمام وڏا ڪاسينوس آهن، جتي هر رات ڪروڙن ۽
اُربن جي دٻو هليدي آهي.

منهنجو هڪڙو ڀروڙ مائٽ، جو وڏيش ۾ واپار ڪندو
آهي، وڏو حوثاري آهي. هُو رالن حُون رانيون ڪاسينوس ۾
گذاريندو آهي ۽ لک ڪمندو ۾ هارائيندو آهي. دل جو تمام
سٺو ماڻهو آهي، چرچائي به ڏاڍو آهي ۽ ان ڪري جڏهين به
ايندو آهي اُسيَن تمام گهڻي دلچسپي سان ڳالهائون ٿيندا
آهيون. سندس ٻڌايل ڳالهين مان ڪي اسُڙا پڪ هوندا آهن،
پر ڪي حياتيءَ جا سچا واقعا هوندا آهن. پڪ هجڻ نه هُو
پڇاڙيءَ ۾ کلي ڇڏندو آهي ”واهه! هندستان جا ماڻهو ڪهڙا
نه سادا سُڙا آهن! مٿن پئسيءَ جي ڳالهه اي اعتبار ڪري ويا
نوهين؟“

ڪيئن نه! مزدار ڳالهائون حقيقتي هجن يا افسانا، پنڌ ۾
لطف ڪيئن نه ايندو؟

هڪ دفعي چيائين ته آرين ۾ مسافري ڪندي پاسي واري
ماڻهوءَ کي چهره نه ”ٻاهر نظارا نه ڏاڍا سٺا آهن. ايندڙ اسٽيشن
تي لهي آڻو ڀوان.“ تنهن ئي ان ماڻهوءَ خبردار ڪندي چيو

”متان لائي لئو آهين. لائي جا ماڻهو ڪٿان پليون ۾ طوطا ماري اسٽف ڪري رکندا آهن. مڇاڻ ماڻهو ماري به نه اسٽف ڪن؟ تنهنجو داد نرياد ڪيئن ٿيندو ۾ ڪير ٻڌندو؟“ سچ پچ اسٽيشن آئي ته پائٽفارم تي پليون ۾ طوطا پئي وڪاميا. انهن جو بدن اهڙو تازو هئو، جو ڪير به چيڪر وٺواس نه ڪري ته هي چيو ڪو مثل آهن!“ مون پنهنجي هر سفر جا شڪراڻا بجا آندا ۽ مالڪ کي ياد ڪري هنجي مهرباني مڃيم.

پئي دفعي اچي ٻڌايائين ته نشي جي حالت ۾ ڪنهن اڻڄاڻل اسٽيشن تي ٽرين مان لهي پيس. رات جو وڏڙو هئو. بئڪر هٿ ۾ کڻي مکيه رستي تان هليو ته هڪ هنڌ پورڊ پڙخير ته ”هتي ٺهرون سوڌو ڪهرو ملندو.“ مون گهٽي وڃائي ته هڪ چاهين بائيٽالين سالن جي مرد دروازو کوليو. هو ڏاڍو سهڻو هئو. سدس روش اهڙا نفيس هئا جو مود نه پر زال آهي. ريجسٽر ۾ نالو داخل ڪري مون ڪوري ۾ چانهه موڪلڻ لاءِ چيو. ٿوري وقت اندر هو پاڻ چانهه کڻي آيو.

”مون چيو؟ ڪو بيشور يا ويٽر ڪونهي ڇا؟“ هن چيو ”رات جو دير تائين ڪنهنڪي ڪيئن ٿو روڪي ويهاري سگهجي؟“ مان چانهه پيش وٺيس ته هو مون واريءَ ڪرسيءَ جي ٻانهن تي اچي ويٺو ۽ منهنجي ڳڻي کي سهلائي منهنجو ڳل ڇمڪ لڳو! مان اچي ٻڌس ته الائي ڪٿي اچي ٿاڙو آهيان. سو چيومانس ته گهڻا پئسا وٺندو آهين؟ هن زال وانگر نڪرو ڪندي چيو ”پئسا ڇا جا؟ ڪوري جي ٽچارج ۾ سڀ اچي ويو!“

”مون ٽڪڙ ۾ سوچي ورتو. چيومانس.“ ”مان هيٺ ٽڪل آهيان ۽ هڪ ٻن ڏينهن کان سنان به ڪونه ڪيو آئون. تون اڌ ڪلاڪ کن ٻاهر ٿوس ته پوءِ مان تيار هوندس.“

— پوي ٿي هيراند اٿي

دنيا جي وڏن وڏن شهرن ۾ وندر ميسر ڪرڻ لاءِ اُنڪي
طريقا ورتا ويندا آهن. انهن وندر جي نمونن مان هڪڙو آهي
ڪاسيندو. آمريڪا جي لاس وگاس، فلورائين جي ميملا، ڪوريا
جي سيئول، هانگ ڪانگ جي مڪائو ۽ برٽش آئلس جي لنڊن
شهرن ۾ تمام وڏا ڪاسيندوس آهن، جتي هر رات ڪروڙن ۽
اُربن جي چوڻا هلندي آهي.

منهنجو هڪڙو ڀروڙ مائٽ، ج. و. وديش ۾ واپار ڪندو
آهي، وڏو چوڌاري آهي. هُو راتين چوَن راتيون ڪاسيندوس ۾
گذاريندو آهي ۽ لڪ ڪٽندو ۽ هارائيندو آهي. دل جو تمام
سٺو ماڻهو آهي، چوچائي نه ڏاڍو آهي، ان ڪري ڇڏهين نه
ايندو آهي اُسيَن تمام گهڻي دلچسپي سان ڳالهون ٻڌندا
آهيون. سندس ٻڌايل ڳالهين مان ڪي ايترا هٿ هوندا آهن،
پر ڪي حياتي ۽ جا سڃا واقعا هوندا آهن. ايت هجن ته هُو
پڇاڙيءَ ۾ کلي چوندو آهي ”واھ! هندستان جا ماڻهو ڪهڙا
نه سادا سُڌا آهن! مُون پئي ۽ جي ڳالهه اِي اعتبار ڪري ويا
توهين؟“

ڪيئن نه — مزيدار ڳالهون حقيقي هجن يا افسانا، انڌ ۾
لطف ڪيئن نه ايندو؟

هڪ دفعي چيائين ته تُوڻ ۾ مسافري ڪندي پاسي واري
ماڻهوءَ کي چيو ته ”ٻاهر نظارا نه ڏاڍا سٺا آهن. ايندڙ اسٽيشن
تي لهي تُو روان.“ تنهن تي اُن ماڻهوءَ خبردار ڪندي چيو

وقت ڏٺو هئو. هيءَ ڪهاڙي به ان ئي گهرائي جي آهي جا ۲۵ سال اڳ-۱ چچي هئي. ان وقت مون ڏٺيءَ در پوار ٿڌا ڪئي هئي ته جلد به جلد هن ڪهاڙيءَ جو موسم ٿئي. پر لڳي ٿو ته هن ڪهاڙيءَ جي اوستا وڏي آهي.

هن ڪهاڙيءَ جا ٻه مکيه پاتڙ هڪ ”الف“ ۽ ٻيو ”مان“ آهن. اهي ٻئي ڪردار اڄ به توهان جي ويجهو ملندا. ان لاءِ شرط صرف هڪ ئي آهي ته توهان آرسِيءَ جي اڳيان بهي هن ڪهاڙيءَ جي ٻنهي پاتڙن جو هڪ ڪن لاءِ..... ها! صرف هڪ ڪن پر لاءِ خيال ڪيو. توهان کي هڪ ئي عڪس ۾ ٻئي پاتڙ ڏسڻ ۾ ايندا. اها ئي هن ڪهاڙيءَ جي وسيلو آهي.

— نند جوڀري

هن موهنيء ر اهن اي ٻاهاڙو جهڙو شو لنگ مٿان ننگل
 ٻاندي مان ٻائي لس اي لس وهندو آهي. گویا آجاريءَ ڪو ٻاڏي
 لوهه سڀا ۾ پوڙن اڳيان گوهي رهندو هئو. او ٻاڏو وڌيڪ نه
 سگهي ۽ هو لڏو آي ويو جهڙو ڪو ٻاڏي صاحب ٻانهي
 ڌرمجهڙي سڃيٽا ڏاڍيءَ کي مخالفت ڏر سان شامل ڪرڻ ۾
 ناڪامياب وارو آهي ۽ لڏو شوڪارو ڏاڍو جهڙو آهي.

سڀني کي شاهوش ڏسي، ڪوڙ جواب نه ڏيئي هن مولائي
 الڪواريءَ ۾ چيو ”هڪڙو اڪهار نه ڏاڍو.“

”او هيءَ سنڌي اڪهار آهي.“ مون هڪي الڪواريءَ ۾ چيو.

”ها، مان سنڌي آهيان.“ هن وري الڪواريءَ ۾ چيو.

هڪ سنڌيءَ کي ٻئي سنڌيءَ سان الڪواريءَ ۾ ٻاڏا ٻڌندو
 ٻڌي مڏهنجي من ۾ هڪ عجيب قسم جي هواجس ٻڌا آئي.
 اڪهن هن اهائي حالت هڻي ها اڳ امان ڪري آيو آهيان.
 يعني هڪ اڳ ۾ ڏڪار ۽ پيءُ ۾ ڄاڻاس هئو.

اڻوڻس اڻڻان هڪڙن واکو ڪري چيو ”ڪاٺا..“ ٻيو مان
 هن بداهه ڏوسهه کي جواب ۾ هڪل ۾ ڪري نه سگهوس.
 مڏهنجي ٻئي اکيون شرماني اٿس ان ڪل هڻون. مان به اڪهن
 سان ۾ روپ ڏسي رهندو هوس.

هيءَ ملههجي پوترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

مون ڪهاڻيون ٻاڪل اڻڙيون ٺاهيون آهن. اهي ڪهاڻيون
 هن جو ٻرلڏڻ مسئلن سان واسطو رکن ۽ رهندو آهي، او جهڙو نه
 ٻرلڏڻ. مسئلا صرف ٻرلڏڻ آهن... ۲ اح- ٻاڏي وسائي ويندا،
 اڳ ڪهاڻيون جي ولڏي نه... اهڙو اي راءِ نشانن ان

”نہ۔ پوءِ ڪمپيوٽسٽ بخدار چڻيا“ هڪ چڻي راڪو ڪري

ڇڏيو.

”مان نہ۔ چوان ٿو نہ سنڌي بہ بخدار آهن.“ هڪ موهڻي گهاٽيءَ موهڻي ۾ ڇڏيو ”سالو سنڀڪت مهاراشٽر جي آندولن ۾ هڪ پيشي جي بہ مدد نہ ڪيائون. منهنجو سنڌي سڀيت نہ انجام ڪري بہ ڦري ويو.

ٿڌهن هو دنڀو گهڻو دل سوت پهريل شريمان الف منهن ورائي خاموش ٿي ويو.

هن موهڻي گهاٽيءَ وري ڇڏيو ”سالو ڪنڊلا ۾ وڏا وڏا سميلان ٿا ڪن. سرڪار سنڌي ٻوليءَ کي وڌان ۾ نہ وڌو آهي ڇو وڏو ظلم ڪيو آهي...“

مان وڌيڪ ٻڌي نہ سگهيس. چاهيم نہ هن کي ٻڌايان نہ بڪ بڪ بند ڪر، پاسي ۾ سنڌي ويندو اٿيس. ياد آيم نہ ٿيلهيءَ ۾ هندستان اخبار پيشي آهي، سو هندستان اخبار کسي وسيلو بڻائي پاڻ ظاهر ڪيم نہ مان سنڌي آهيان.

سڀني جي نظر وڃي اخبار تي پيشي. باقي سڀ اخبار ڏسي خاموش ٿي ويا. گويا هندستان اخبار راوڻ هئي. پر هن گهاٽيءَ جي اخبار تي نظر ئي نہ پيشي. هو چوندو ٿي ويو ”...ڏسو نہ جڳهه جڳهه وڏا وڏا منڊل ۽ سڀائون ڪڙيون ڪيون اٿائون، وڏا وڏا نعرا ٿا هڻن ”سنڌي ٻولي زنده باد.“ مان نہ چوان ٿو نہ انهن سنڌين کسي بمبشي مان ڪنڊ گهرجي...“ هو اٿي ڪڙو ٿيو، جو پهريل اچي ويٺي هئي ۽ هن کي اٿيئي لهڻو هئو.

هو ٻه گهو متارو دل سوت پهريل صاحب منهن ورائي وري سڀني جي سامهون آيو، ۽ مشڪي وري سڀني سان ٿيڻه موهڻيءَ ۾ ڳالهائڻ لڳو ”پاڻي! ڪهڙو زمانو آهي، هندستان آزاد ٿئي ورهيه گذري ويا...“

ٺهڻ تي هو صاحب مڙهي ٿيو. ٻو ايتري ۾ ئي هو ڏٺو
گهڻو شرماني ٿي وڃي وڪاٽ ڪرڻ لاءِ آهي ٿو.

هن مڙهيءَ ۾ چيو، ”صاحبان اوهان کي ڏ. شهر دولدي
ڏ. چين هندستان تي ڪاهيندو آو اچي ۾ عيڏانهن هندستان
جي جيتا به ڪهيواسين خلاف ڪاٺ ڪهاڙا ڪيا آهن.
حالم اچي اها ئي آهي جو ڏ. ڏ. وڃان ڪهڙائي ڏروڪ
ڪهڙوئست قوميت ها ٺهرا ٺا ٿيان. هاڻي هڪڙا اما قومي
ڪهڙوئست ۽ ٻيا ٿيا قوم ايتي ڪهڙوئست. اها ملاوٽ ٺاهي
ڏ. ٻيا آهي؟“

”اورار آهي اورار آهي.“ ٺهڻ تي اتي چڻي هن کي وڃي
ڪٽيندي چيو.

هن شرماني ٿي اچي هلي چيو ”ايتري قدر جو مان اوهان
کي هڪ پنهنجي ڳالهه ٿو ٻڌايان. مان هڪ جڳو. ٻو سڏ هاءِ
آهيان. وڃي هڪ غزلن جو مجموعو ڇپايو. ٻو ماڻهن ۾ جو
ڏ. ڏ. وڃي آهي ٺ. اچي ٿو چين دهليءَ تي حملو ڪري ۽
هند ۽ چين وچي جڳو لڳي، سو ماڻهو بيمڪن مان ٻهسا ڪڍاڻ
لڳا آهن ۽ حالم اچي اها ئي آهي، جو ٺاڙو ڏ. بيمڪن ڪڍي
وڃن. هاڻي ٻڌايو ته جڏهن مارڪيٽ ۾ پسي جي ايتري
هڪ آهي، تڏهن ڪير ٺو پنک ٿي ٺڪو ڪري.“

”ڏ. اوهانجو مطالب آهي ڏ. شهر شاعري پنک آهي.“ هڪ
مڙهي ڪهاڻيءَ مڙهيءَ ۾ چيو.

”اڪل صحيح. اڄ ڪالھ ڏ. هر ڪنهن شيءِ ۾ ٺو آهي.
انهن ڪهڙوئستن کي ئي ڏسو. مٿي ۾ ڪهڙوئست جو اڏو ٺو
ٺو ڇڙهيل اٿن جو ڏس کي ڏ. اورانگهي ٺا وڃن.“ هن ٺل
سوت ٻهڙيل ڏنهي گهڻي شرماني ٿي چيو.

”نہ ٻوڙ ڪهه وٺست غدار چڻبا“ هڪ چڻي واڪو ڪري ڇڏيو.

”مان نه ٻڌوان ٿو ته سنڌي به غدار آهن.“ هڪ مرهڻي گهاٽي ۽ مرهڻي به ٻڌيو ”سالو سڏيڪت مهاراشٽر جي آندولن به هڪ ٻيئي جي به مدد نه ڪيائون، منهنجو سنڌي سڏيڪت نه انجام ڪري به لاري ويو.

لڏهن هو دنگو گهڙو دل سوت بهرايل شريمان الف منهن ورائي خاموش ٿي ويو.

هن مرهڻي گهاٽي ۽ وري ٻڌيو ”سالو ڪڍلا به وڏا وڏا سهيلن ٿا ڪن. سرڪار سنڌي ٻوليءَ کي وڌان به نه وڌو آهي چڻ وڏو ظالم ڪيو آهي...“

مان وڌيڪ ٻڌي نه سگهيس. ڇاهين ته هن کي ٻڌايان ته ٻڪ ٻڪ بند ڪري پاسي به سنڌي ويلو اٿئي. ياد آيم ته ٿيلهيءَ به هندستان اخبار پڙهي آهي، سو هندستان اخبار کي وسيلو بڻائي باق ظاهر ڪيم ته مان سنڌي آهيان.

سڀني جي نظر وڃي اخبار تي پئي. باقي سڀ اخبار ڏسي خاموش ٿي ويا. گويا هندستان اخبار راوڻ هئي. پر هن گهاٽيءَ جي اخبار تي نظر ئي نه پئي. هو چونڊو ٿي ويو ”...ڏسو ته ڇڪهه ڇڪهه وڏا وڏا منڊل ۽ سڀاڻون ڪڙيون ڪيون اٿائون، وڏا وڏا نعرا ٿا هڻن ”سنڌي ٻولي زنده باد.“ مان ته چوان ٿو ته ٻانهن سنڌين کي بمبئي مان ڪڍڻ گهرجي...“ هو اٿي ڪڙو ٿيو، جو ٻولل اچي ويئي هئي ۽ هن کي اٿيئي لهڻو هئو.

هو به گهو متارو دل سوت بهرايل الف صاحب منهن ورائي وري سڀني جي سامهون آيو، ۽ مٿي وري سڀني سان ٿيڻ مرهڻيءَ به ڳالهائڻ لڳو ”ٻائي! ڪهڙو زمانو آهي، هندستان آزاد ٿئي ورهيه گذري ويا پر...“

ٽي سٺي بي روڪ هر هئي ڳالهائي سگهندو آهيان جهڙي اوهان
 جي ذريعي اوهان کي گهر ڏار سان پهچڻ آي سنڌي
 ۾ بي روڪ غصي ڀريا لفظ ڳالهائيندي آهي. منهنجي (ڏاڏا)،
 ڀڄاڪا يا مڪل کي ڏسي ڪوبه به ڪو ڪو غلط ڪندو. مان
 نڪو هر هٿو، نه ڪو ئي ڀارت - رڪار - جو منگري آهيان. او
 سنڌ مان ڀڳل هڪ واليو آهيان ۽ زور جي اهاو سبب منشي
 آي رههي ويا آهيان، نه نه نه بهي جي ماهر اڪ واري
 - رنسل ڪا اونساري ضرور ملي وڃي ها.

انهيءَ ڏهاڙي وڃي - ٽي اسٽيم آي ڪامپاني وڃڻ لاءِ ايلو
 هوس. اڃا ٽرين پليٽفارم آي ڪانه آي هئي. منهنجي هڪ
 خاص عادت آهي. مون کي "فاسٽ ٽرين" ۾ سفر ڪرڻ جو
 خاص شوق آهي. پر ڪميشن سينٽرل ريلوي وارا هميشه
 "فاسٽ ٽرين" "ڪنسل" ڪندا آهن. انهيءَ ڏهاڙي به ٽرين
 آيو. سو لاچار وڃي "سٺو" ٽرين ۾ چڙهيس. هڪو خدا جو
 دويءَ واري جڳهه ملي ويئي. دل خوش آي ته ڪامپاني جي
 لمبي مسافري سڪ مان ڪٽجي. ايتري ۾ ئي اوسي پاسي وارا ٽرين
 سڀ جڳهون ڀري ويا آهن. هڪ ماڻهن جي اهمه ٻيو منجهند
 جو وقت اس وال لڳو ٻيو هٿو. شڪو ڀڳوان جي چٽاڻ مان
 هڪ گنگا نڪتي هئي ۽ اسان جي مٿي مان سون ڀڳو ڇوڻ
 ڏارائون گنگا حمدا اٿي وهي رهون هيون.

ٽرين هلاڻ جو وقت آي وارو. پر سينٽرل ريلوي جي ڪروچارين
 کي عجب قسم جي قبضي ۽ جي ايماري آهي. هو هميشه
 ٽرين کي رکي رکي ڏار سان ڇڏيندا آهن.

سينٽرل ريلوي جي ڪروچارين ڇان مون کي به هڪ مرض
 لڳل آهي. هونءَ نه منهنجون ٻئي اکيون دلم استار ٿي ۽ جهڙيون
 آهن، او ڇڏهن ڪا اهڙي جهڙي ڳالهه ٻڌان ته هڪ اک جو

آڪار وڌي، ويندو اٿم. ان وقت منهنجي اک مان ڏيا يا ڦياس
نير پڻجي وهندو آهي ته، ٻي اک ٿمائي وانگر سڄي لال ٿي
ويندي اٿم. گویا نفوس ۽ ذڪار جون ڇڻيون ٻيٽيون ٺڪونديون
آهن. سچ ٿو چوان، ٻيٽون جي هٿ ۾ ايتري شڪتي نه
هوندي، جهڙي ان وقت منهنجيءَ اک ۾ جلائڻ جي شڪتي
موجود هوندي آهي. انهيءَ ڪري ئي ويجهو گستاخ دوست
جان وچان مون کي ڪاٺو ڪري سڏيندا آهن.

آخر ٿورن هلي + ماڻهن ۾ ساهه ڇڏيو.

”سالو! سينٽرل ريلوي ڪو ختم ڪرڻا چاهيئي“ هڪ بمبئيءَ
جي اورچي هنديءَ ۾ چيو.

”روڙو! شايد سينٽرل ريلوي جي ڪورپورين جا ابا گڏهه
هڪليندا هئا“ هڪ مواليءَ پڳل موهڻيءَ ۾ چيو. انهن ئي
گفتگو شروع ٿي ويئي.

منهنجي سامهون واري بينچ تي شريمان الف ويٺو هئو. هن
ڊگهي متاري، فل سوٽ بهرايل، ويٺي ٻان ڇهاڙيو. خيال ڪيم
ته سنڌي آهي. ٻوڙ جڏهن هن بمبئيءَ جي ماڃاڻين وانگر
ٻي روڪ ليٽ موهڻيءَ ۾ ڳالهائڻ شروع ڪيو گویا بوسائي ٻاڻيءَ
جو وهڪرو روڪي نه ٿي رکيو، تڏهين ٻڪ ٿيم ته هو
سنڌي ڪونه آهي.

”نه، ٻوڙ ڇڻجي سينٽرل ريلوي جي ڪورپورين ۾ گڏهه
هڪليندڙن جي ملاوت آهي.“ هن ڏسي گهڻي شريمان الف
چيو.

”مهڻو ٻڪل مهڻو! اڄ ڪلهه، ڪميونسٽن ۾ ڇا ٻوڙ
هرڪنهن شيءِ ۾ ملاوت آهي.“ هڪ ڇڻي موهڻيءَ ۾ چيو.

”سو وري ڪيئن؟“ هڪ موهڻيءَ ۾ چيو.

هڪ انسان به روپ

— نند جوڙي

ڪاڏيءَ جو لالو ايترو ته بدنام ٿي چڪو آهي جو سرورود به جا واليندڙ به ڪاڏي ٻاڻڻ کان هٻڪن ٿيا. پر ڪنهن وقت مونکي ان ڪاڏيءَ سان ٻار هئو، ۽ اڄ اهو ٻار به بدلاجي هڪ نالو ٿي پيو آهي. منهنجو ڪاڏيءَ سان اهڙو ئي نالو آهي جهڙو هڪ هندو استريءَ جو پنهنجي بدنام پٽيءَ سان ٿيندو آهي. مڙس ڪيترو به لوڙو ۽ شرابي هجي به هندو استريءَ جو فرض آهي ته ان نالي کي نجهيندي اچي، ۽ انهيءَ لاءِ ئي ڪاڏي پائيندو ٻيو اچان.

اڃا سفيده ڪاڏي منهنجي ڪاريءَ ڇمڙيءَ تي ٻاڪل اٿين ٿي سونهندي آهي، جيئن نهرو صاحب جي گوري ۽ ملايم ڇمڙيءَ تي ڪاڏيءَ جو ڪارو جهڪيڪ. اگر هندستان جي وزيرن جون شڪليون ۽ پوشاڪون ڏٺيون وڃن ته توهان کي مون لاءِ غلظت فيصلو ڪرڻو ٿي پوندو. منهنجي شڪل ۽ پوشاڪ ڀارت جي رڪشا منتر جي چوهاڻ يا مرڪزي منتر جي جهڳٽيوار سان ڪيترائي به ملندي هجي، پر مونکي وري وري ڇوڻو پوندو ته مان ڪاڏي گرام اڏيوڪ منڊل جو هڪ منشي آهيان ۽ نه ڀارت سرڪار جو ڪوئي منترڪي.

توهان جي اگر مون سان ملاقات ٿئي ته توهانکي مون لاءِ هڪ ٻيو به غلظت فيصلو ڪرڻو پوندو. منهنجي ڪاري ڇمڙي ۽ پوسائي ٻاڻيءَ جيان ٽيز وهندڙ زبان توهان کي مجبور ڪندي ته توهان پنهنجي من به مونکي هڪ مرهڻو سمجهو. مان ايتري

هن ڄاڻو ٿي. هڪ پرسندلي ٿيندي آهي. هڪ شخصيت ٿيندي آهي. جنهن جي هن کي شايد ڄاڻ نه آهي! ڪاش... هو ڪا پرسندلي ڌاري سگهي ها...

جنهن ڏينهن هو استعفا ڏيڻ وارو هئو، ان ڏينهن سنسٽا جا ڪيترائي ميمبر حاضر رهيا هئا. خاص ڪري ڪيترا هندجي استعفا ڪري ئي آيا هئا. ميٽنگ شروع ٿي هئي. هن ميٽنگ جي ڪارروائي هلائيندي هلائيندي چيو هئو:

”ڪنهن به ناگورک تي ڇڏيل آهي ته هو ڪنهن به سنسٽا کي بختو ڪري. سنسٽا نه موندِي آهي. سنسٽا جا بائيڪار موندِا آهن. جيڪڏهن سنسٽا جا بائيڪار سٺا آهن، هڏ ڏوڪي آهن، ته ضرور ئي سنسٽا جي پوري رهندي. ان جي موط جو ڪو سوال ئي نه اٿندو. اها ته ويندي رهي، رهي، ترقي ترقي ڪندي ۽ ڪمال تي رسندي... پر هڪ ٻيو به پهلو آهي. ٻل بائيڪار ڪهڙا به هجن. پر سنسٽا اُمر رهندي آهي.. سنسٽا نه بدلجندي آهي. هن جا بائيڪار بدلجندا آهن... مان ڪمزور آهيان...“

وڌيڪ هو چئي نه سگهيو هئو. ميٽر اوچتو ڌڪ چانچي ويو هئو. هن جي ويجهن مخالفتين جي دلين ۾ ٻڻ ٿرڻو مچي ويو هئو. ڌري گهٽ ڄڻ سڀني ڌڪ مھسوس ڪيو هئو. گهڙيءَ ٻل لاءِ سڄو ماحول ڌڪاٽ ٿي ويو هئو. سڀني جون نظرون هن جي چهري تي ٿي. ڪٿل هيون... من هو ڪجهه ڳالهائي، ڪجهه ڳالهائي... پر هن وڌيڪ نه ڳالهايو هئو... فقط ٻيڙا وس ٿي، هن چيو هئو، ”مان ڪمزور آهيان. مان پنهنجي پڌر تان استعفا ڏيان ٿو.“

سڀ هن ڏانهن نهارڻ لڳا هئا. ڪنهن جي به مک مان ڪو ويڻ نه اٿڪتو هئو. ۽ هو گهر آيو. هن لاءِ اڄ جو ڏينهن ڪافي ويچار ڪٽي آيو. هن ٻار پنهنجن مٿن بابت گهڻو ئي سوچيو.

ڪارڻ هن وقت ڪونه هئو. پر هن چالو ئي ... شايد... شايد،
هو ”ٻڌو“ جو رهڻو هئو!

۽ ٻڌو رهڻو هئو!... اڏهن ئي شايد هن گهڻو ڪجهه سڏو هئو!
گهر ٻار کي ٿلڻاڻي ڏيئي، ٻڌي ماءُ بيءُ جي سنڀال کان
دور - هن پنهنجيءَ سنڀالا لاءِ گهڻو ڪجهه ڪيو هئو. سنڀالا
کي مالي مدد ڪرڻ لاءِ هن ڏينهن رات پاڻ ٻٽوڙيو هئو.
ايتري قدر عور رات جي هڪ هڪ ٽائين هن کي روئي، نه نصيب
نه ٿيندي هئي. فقط روئي، انسان لاءِ سڀڪجهه ٺاهي! سٺان
پاڻي، پنهنجي صحت جو هن ڌرو نه خيال نه ڪيو هئو. جڏهن
سنڀالا کي مدد ڪرڻ لاءِ هنن واراڻي پروگرام رکيو هئو، اڏهن
ڪيترا ڏينهن نه هن سنڀالا لاءِ ٻئي مالي مدد ورتي. ايتري
قدر جو ڪنهن ڪنهن وقت هن جو دماغ ڇڪرائڻ لڳندو هئو.
هنجي گهڻيءَ جن - بت کي ڏسي هن جا متر اصل ڏنگ رهجي
ويڌا هئا. ڪيترن نه هن کي ٻاڳل ۽ ڇرايو نه ڪوٺيو هئو...
”ٻاڳل آهي... اڃا به ٻيو پاڻ ٻٽوڙي.“ هن جي هڪ متر
ڇيو هئو.

”نه عوف... انهن ئي ڏينهي ۾ ولدو. ڪجهه عئل نه اٿس.“
”سڻو نه آهي... هيترون مترن هوندي به مري رهيو آهي.“
”اسانجو ڇا وڃي...!“

”او هنکي ڏلو آهي. واراڻيا، ميرا ڪهڙا ۽ مرجهايل ڇهري
تي عجب مسڪراحت ڪئي ۽ ٻيو گهمندو آهي. مان به نه ڇڏو
پاڻي... ڪجهه ايتريڪيت به نه هئڻ گهرجي. ڪا سٺي پرستي
نه هجي. ڪا شخصيت نه هجي...“

”ڇرايو... پنهنجي پرستي ئي وڃائي ويڌو آهي. اهو ئي
ڪارڻ آهي... جو هنجي سادي پرستيءَ جو فائدو وٺي...
هيءَ جا متر هن کان ڏور ئي ويا آهن. هنجي ڪيل ڪار به ئي
خنده زني ڪري رهيا آهن...!“

جن کي ڪار اهميت نه هوندي هئي. پر انهن ۾ هن پنهنجن
مترون کي سمجهڻ ۾ وسان ڪين گهڻا ڏيکيا هئا. پر هو ڇاڻو ڪري
سگهي؟ انهن اي معدي ڀلن کي، هو پنهنجي ڪهڙي معدي
تو ڏئي سگهي؟

”جنتا جمارن آهي. پنهنجن ۾ پرميشور آهي.“ هن جو
هڪ ويجهو مخالفتي چوندو هئو.

پر هن کي ڇاڻ آهي ته جنتا جمارن ئي نٿي سگهي. ۽
نه ئي پنهنجن ۾ پرميشور رهڻو آهي. اڄ دنيا کي ڪي پنهنجو
جمارن پنهنجو پرميشور... يعني...

دنيا ۾ جي سنسٽائن ۾ - پوءِ چونڊ آهي ڪهڙي ۾ قسم جون
سنسٽائن هجن - انفراديت اچي چڪي آهي. ۽ انفراديت آڻي
آهي راجنيتيءَ کي ڪٽي. هر ڳالهه ۾، هر فرد ۾، هر ڌرم ۾،
راجنيتيءَ کي ڳولهي وٺو آهي. ”ڪهڙي پارٽي آهي؟“

”ڪنهنجو ماڻهو آهي؟“ بس پهرين ان جي ڇاڇ ڪئي
ويدي آهي. پوءِ ئي ڪنهن کي مدد ڏئي ويدي آهي.
جيڪي راجنيتيءَ جي ڇال کان دور آهن، انهن لاءِ اڪثر ٻيو
ڪجهه، ڇو ويٺو آهي! يعني هو ٻڌو آهن... اي سمجهه آهن...
اڪثر ان ڳالهه تي هو کلي ويهندو آهي. هنکي ۾ ته هنجي
مترون ’ٻڌو‘ کوليو هئو. ۽ شايد ٻيو ۾ اهڙو ڪجهه... جنهنکي
ٻڌي، اڪثر هو نفرت ئي نفرت ۾ زور زور سان کٽي لڳندو
هئو... ها... ها... ها...

ڪجهه ڏينهن کان هنجي من تي ڪيترائي رد-عمل آيا
اڳا هئا. هن جا تمام ويجهو مترو، جنکي هن اڪثر ساراهيو
هئو - سڀ هن کي ڪوڪلائي نظر آيا هئا. هن جي اندر کي
ڇاڻ لاءِ هن ڪافي ڇاڻ کان ڪم ورتو هئو. پر پنهنجن مترون
جي ان ڪوڪلائپ جو ره ڪارڻ ڪهڙي نه سگهيو هئو. ان جو

کي پنهنجي افواهن جو مرڪز بڻايو، هو هن لاءِ ٻاهر نڪرڻ
مڪمل ٿي ويو...

”مڃر آئيني، هن اسانجا ڇوڙي آهي؟“

”نه، مرڻي ڪهڙي جاڳا!“

”ڀائي، چون ٿا - هن ڀنسن جي گهولي هڻي آهي!“

”اهي شخص ڇپڪي ڪنهن سنسٽا جا ڀنسا ٿيڻ ٿا،
سي ٺوڳ جا ڀائي آهن.“

”تون به آهين ٻورڙو! ٺوڳ - سوڳ، هتي ئي آهي. ٺوڳ، نه هو؟“

هتي ئي ڀوڳي رهيا آهن...!“

اها به ڳالهه، اتي ختم ٿيڻ واري نه هئي!

جڏهن هو اسڪولي شاگرد هئو، تڏهن کان ئي هن اهو انڇو
ڪيو هئو ته عهد بدار اهو آهي، جو ڪم به ڪري ۽ ٻيڙي جا
وٽ به ٻڌي. اهو ئي سبب هئو، جو هن ڪيترن هم ڪلاسي
مترون جي ڪافي زور ڀرڻ ٿي، مانجهو ٻيڙي ڪونه قبوليو هئو،
نه ئي ڪنهن ڊائيننگ سوسائٽيءَ يا ڊراما سوسائٽيءَ جي ڪنهن
پد تي اچڻ قبوليو هئو. پنهنجن هم ڪلاسي مترون لاءِ اسڪول
جي ننڍي وڏي ڀلي لاءِ، هن اڪثر اڪيلو ٻئي ٻار ٻٽوڙيو
هئو. غريب شاگردن جي فتن لاءِ، انهن جي حقن لاءِ هو ڀرنسڀال
سان به لڙي چڪو هئو.

۽ هن پنهنجي سر جا نه ڪيو هئو؟

تڏهن نه هو چپ هئو. هاڻ به هو چپ آهي. هڪ سنسٽا
ٿي، هو متون جي راءِ تي سيڪريٽري چونڊجي آيو هئو. اتي
سنسٽا ٿي، جانيٽ سيڪريٽري. هن پنهنجي ايڪي چيڪو
ڪم ڪيو هئو، سو حد کان وڌيڪ ساراڻو ڇوڳو هئو. ٻو هن جا
ڪيترا متر هئا، جي هن جي ڪم ڪري نه ٿي سگهي هن جي پد
کي ٿيندا هئا ۽ ويندا هئا هن مان ڀلون ڪڍندا. ڀلون آهي،

ڦيرائي وار ڪرڻ لڳا پر اميزان ۾ موت جي ڏپ جو نانءُ نشان
 نه هئو. ايتري طاقتور ٻن مردن سان وڙهندي سندس پيشانيءَ
 تي ڪو گھنچ به ڪونه هئو ڇو هوءَ ڪا رواجي رازد ڪري
 رهي هئي يا ڪو رڳو ناٿڪ، جنهن ۾ ڪو جان جو جوکوئي
 ڪونه هئو، جڏهن ڪڏهن ڏسندڙن موجب، سندس لاءِ صاف خطرو
 هئو. چئن تلوارن جي جهن جهن هيٺس ٻه رڳن ڪيل کان وڌيڪ
 نوالي هئي. ارڇتو اميزان ٿيو ڏٺو ۽ ساڄي هٿ واري تلوار
 هڪ جي پٺت ۾ گھڙي ويئي ۽ ٻيو جيئن ئي سندس ويجهو
 آيو ته ڪاٻي هٿ واري هنجو ڪلهو چيري ٺڪري ويئي. ٻئي
 اٽيئي ڏيوي ٿي پيا. حاضرين اٽي ميڙاڪو ڪري سندن
 چوڌاري اچي بيٺا. هڪ ته اٽيئي دم ڏيئي ڇڏيو، ٻيو جو
 سخت زخميو هئو تنهن امير کي پاڻ ڏانهن سڏي آهستي ڪجهه
 چيو. گيرارڊ سڪا جي بدن تي ڪجهه زخم ۽ ڪجهه خون جا
 اڏاميل چنڊا ڳاڙهن مڙين جي ڳهڻن جيان سندس گوريءَ
 چمڙيءَ تي، شيشن اُندران ٻرندڙ بئين جي روشنيءَ ۾ ڇڪمڻ
 لڳا ڇو ٻنهي شيدن کي ڪيوائي هن خود ئي اهو انعام منجهان
 ڪسي حاصل ڪري ورتو هئو.

* * *

ٻئي بازين ڪٽڻ کانپوءِ به اڃ اميزان لاءِ آرام نصيب ڪونه
 هئو. لڳي ٻيو اڃ هوءَ روم جا باقي بچيل سڀ غلام ماري ٿي
 رهندي. هيٺس اميرن ان شخص کي سندس سامهون ڪيو جو
 شيدن کي رت ۾ وٺي آيو هئو ۽ جو ڪيترو وقت ڪمري ۾
 گيرارڊ سڪا کي لڳل رهڙن کي صاف ڪري دوا لڳائي ساڻس
 ڳالهيون ڪري رهيو هئو. صاف ظاهر هئو ته اڃانڪ هن
 بيگناهه ڪسي صدي جي ٻڪري بڻائي اڃ هن عورت جي
 ڪاميابيءَ ۾ هڪ وڌيڪ عدد جوڙيو ٿي ويو، ڇو ته اعلان
 ٻڌندي ئي هن ماڻهوءَ جي منهن تي هوايون ڦري ويئون ۽ هو
 ٻئي ڪيترو وقت وري ڪمري ۾ هلي ويا. لڳي ٻيو هو پنهنجي

هلي ويندي آهي. اڌ ڪلاڪ اندر باهرو رت ٻيهڻ جو آواز آيو.
گهوڙن هٽڪار ڪئي ۽ ٻه غلام شيدائي ۽ سارڻي رت مان لهي
اندر شاهي هال ۾ گهريا. ٻنهي شيدان جا ڏورا وٺيل، اکيون
شواب ۾ ڳاڙهيون ۽ بدن لوهه جا پٽي لڳا، جڙڪ ڪارا ڏاڙو
جا پتلا هئا. حاضرين کي ڏسي ڀڪ ٿي ته اڄ اميزان جي آخرين
شام آهي.

گوشت ۽ ڦٽن جون تشاويون ۽ شواب جا جام آمدن اي ٿرڻ
لڳا، جڙڪ ٺاٽڪ جو هڪ اٽڪ پورو آيو هئو. ڪجهه وقت
۾ ئي سورمي ٻنهي هٿن ۾ تلوارون کڻي اچي حاضر ٿي. هوءَ
پنهنجو ڏرو ٽي ويل ڪپڙو ڇاڻين ٿي ۽ هيٺ وڌيڪ مضبوطيءَ
سان ٻڌي آئي هئي. پتي شيدائي هڪئي ڏسندڙي ٿي رهجي
ويا. هنن گهوارن ٻڪرا جو ٺاڙو ٻڌو هئو پر کيس ڏسڻ جو
موقعو کين ڪونه مليو هئو. ڏوٻڙو اٿڻ کان اڳ، ڪڏهن اٿڻي
هڪ پتي جي وڃهه آيا ته لڳو عورس جو حسن اڃا به وڏي
ويو ۽ شيدائي اڃا به وڌيڪ ڪارا ٿي ويا. هو انجي شخصيت
کان ابترا متاثر ٿي ويا جو پنهنجون تلوارون کڻي هٿ ۾ جهلي
ڏانهن هٿ ملائڻ لاءِ وڌيا جيئن به رانديگرو راند جي شروعات
۾ ڀاڻ ۾ ملندا آهن. اميزان به هنن کي ٺاهيندڙ نه ڪيو ۽
مڪندي ساڻن هٿ ملايو.

امير جي اشاري تي وري تماشو شروع ٿي ويو. عورس هن
دفعي پنهنجو سڀڻل به لاهي آئي هئي. هوءَ ڏاڍو ٿڙهي
مان ٿولدي ٻنهي شيدان جو مقابلو ڪرڻ لڳي. ڪڏهن هوءَ
ٽپ ڏيئي ڪنهن ٽپيل تي چڙهي پئي ويئي ته آسي پاسي
ويٺل ٽپيل مهمان هڪدم ٻرڻ هڻي ٿي ويا ۽ هوءَ ٽپ ڏيئي
وري هيٺ لهي ٿي آئي. پتي شيدائي پنهنجو چارو ڏيکارڻ
۽ ڪمزور جنس کي ڪمزور ثابت ڪرڻ لاءِ کيس چيني پاسي

ڦيرائي وار ڪرڻ لڳا پر اميزان ۾ موت جي ڏپ جو نانگ نشان
 نه هئو. ايتري طاقتور ٻن مردن سان وڙهندي سندس پيشانيءَ
 تي ڪو گھنچج به ڪونه هئو ڇڻ هوءَ ڪا رواجي زائد ڪري
 رهي هئي يا ڪو رڳو ناڪ، جنهن ۾ ڪو جان جو جوکوئي
 ڪونه هئو، جڏهن ڪڏهن سندن وڃڻ موجب، سندس لاءِ صاف خطرو
 هئو. چئن ٽلوارن جي جهن جهن هيٺس ٻه رئين ڪيل کان وڌيڪ
 ٽراي هئي. اوچتو اميزان ٽپو ڏنو ۽ ساڄي هٿ واري ٽلوار
 هڪ جي پٺت ۾ گھڙي وائي ۽ ٻيو جيئن ئي سندس ويجهو
 آيو ته ڪاٻي هٿ واري هنجو ڪاهو ڇيري ڪري وئي. ٻئي
 ائين ئي ڏيئي ٿي پيا. حاضرين اٿي مڙاڪو ڪري سندن
 چوڌاري اچي بيٺا. هڪ ته ائين ئي دم ڏيئي ڇڏيو، ٻيو جو
 سخت زخمو هئو تنهن امير کي پاڻ ڏانهن سڏي آهستي ڪجهه
 چيو. گيرارڊسڪا جي بدن تي ڪجهه زخم ۽ ڪجهه خون جا
 اڙميل چنڊا ڳاڙهن مڙين جي ڳهڻن جيان سندس گوريءَ
 ڇمڙيءَ تي، شيشن آندران ٻوندڙ ٻئين جي روشنيءَ ۾ ڇڪوڻ
 لڳا ڇڻ ٻنهي شيدائين کي ڪيرائي هن خود ئي اهو انعام منجهائن
 ڪسي حاصل ڪري ورتو هئو.

ٻئي بازين ڪٽڻ کانپوءِ به اڃ اميزان لاءِ آرام نصيب ڪونه
 هئو. لڳي ٻيو اڃ هوءَ روم جا باقي بچيل سڀ غلام ماري ئي
 رهندي. هيٺس اميرن ان شخص کي سندس سامهون ڪيو جو
 شيدائين کي رت ۾ وٺي آيو هئو ۽ جو ڪيترو وقت ڪمري ۾
 گيرارڊسڪا کي لڳل رهڙن کي صاف ڪري دوا لڳائي ساڻس
 ڳالهائين ڪري رهيو هئو. صاف ظاهر هئو ته اڃانڪ هن
 بيگناه ڪسي صدي جي ٻڪري بڻائي اڃ هن عوربت جي
 ڪاميابيءَ ۾ هڪ وڌيڪ عدد جوڙيو ٿي ويو، ڇو ته اعلان
 ٻڌندي ئي هن ماڻهوءَ جي منهن تي هوايون ڦري ويئون ۽ هو
 ٻئي ڪيترو وقت وري ڪمري ۾ هلي ويا. لڳي ٻيو هو پنهنجي

هلي ويندي آهي. ان ڪلاڪ اندر ٻاهر رت ٻجهڻ جو آواز آيو
 گهوڙن هٽڪار ڪئي ۽ ٻه غلام شيدائي ۽ سارڻي رت مان اهو
 اندر شاهي هال ۾ گهريا. ٻنهي شيدائين جا ڏورا وٺي، اڳيون
 شراب ۾ ڳاڙهيون ۽ بدن لوڻ، ٻئي لڳل چٽڪ ڪارا ڏاڍو
 ٻڌا هئا. حاضرين کي ڏسي پڪ ٿي ته اڄ اميزان جي آخران
 شام آهي.

گوشت ۽ ٿلن جون نشويون ۽ شراب جا حام ٽمبلن تي ڦرڻ
 لڳا، چٽڪ ٽاڪ جو هڪ انڪ پورو ٿيو هئو. ڪجهه وقت
 ۾ ئي سورمي ٻنهي هٿن ۾ ٿلوارون کڻي اچي حاضر ٿي. هره
 پنهنجو ٻرو ٿي ويل ڪهڙو چارين تي ۽ غمڪ وڌيڪ مضبوطي
 سان ٻڌي آئي هئي. ٻئي شيدائي هڪئي ڏسندي ئي رهڻي
 ويا. هنن گهرار ٻه ڪا جو ٿاڻو ٻڌو هئو پر کيس ڏسڻ جو
 موقعو ڪن ڪونه ملو هئو. ڊوڊو ٽمبل کان اڳتي ڪڏهن اچي
 هڪ ٻئي جي ويجهو آيا ته لڳو عورت جو حسن اڃا به وڏي
 ويو ۽ شيدائي اڃا به وڌيڪ ڪارا ٿي ويا. هو انجي شخصيت
 کان ابترا متاثر ٿي ويا هو پنهنجون ٿلوارون کڻي هٿ ۾ جهلي
 ڏانهن هٿ ملائڻ لاءِ وڌيا جيئن به رانديگر راندي جي شروعات
 ۾ ٻاڻ ۾ ملندا آهن. اميزان به هنن کي ٿاڻيد نه ڪيو ۽
 مڪندي ساڻن هٿ ملايو.

اهو جي اشاري تي وري اماڻو شروع ٿي ويا. عورت هن
 دفعي پنهنجو سنبڊل به لاهي آئي هئي. هوءَ ڏاڍو ڦڙاڻي
 سان ٿرلندي ٻنهي شيدائين جو مقابلو ڪوڻ لڳي. ڪڏهن هوءَ
 ٽپ ڏيئي ڪنهن ٽمبل تي چڙهي ٻئي ويڙهي ته آسي پاسي
 ويٺل ٽمبل مهمان هڪدم ٻڙي هٿي ٿي ويا ۽ هوءَ ٽپ ڏيئي
 وري هڪ ٻئي تي آئي. ٻئي شيدائي پنهنجو جادو ڏيکارڻ
 ۽ ڪمزور جنس کي ڪمزور ٿاڻيد ڪرڻ لاءِ ڪم ڇڏي پاسي

واجھائڻ لڳو. سڀني کسي سلام ڪندو هو اڳتي وڌيو ۽ ٽپ ڏيئي اميزان جي ڀيٽ تي چڙهي کيس پاڪر ٻائي سندس ڇمپ ڇمي ورتائين. محفل ۾ ڪل جو ڦوهارو ڦاٿي نڪتو. جيئن ڪو نانگ يا وڇونءَ کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪندو آهي، تيئن هن ڄامڙي کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪيو ۽ کانئس پري هڻي ويئي. هڪ شخص اتي عورس جي ساڄي ٻانهن کي ٻڌيان نوڙي سان ٻڌي آيو.

ڏسندي ڏسندي ڪيل شروع ٿي ويو. مهمانن جي اوڳواڻ جو آواز تلووارن جي جهنگار کي راند جو روپ ڏيئي رهيو هئو. ’ذپ-ذپ-ذپ‘ ڄامڙو ڪجهه، ته پنهنجي قد سبب ٽي مستري ٻڌا ڪري رهيو هئو ڪجهه سندس سپاءَ ۾ مذاقي ٻڌي لڳو جو هو هر اميزان کي اک هڻي عجيب آواز ڪري کيس فاحش اشارا ڪري رهيو هئو. هنجي تلووار عورس جي ڀيٽ تائين مس ٻڌي پھتي. پر گيرارڊ بسڪا ڪهي هٿ سان به اهڙا ڦڙڙيءَ سان وار ڪرڻ لڳي جو هن کان جلد ئي ڪل مستري وسري ويئي ۽ هو پنهنجي جان بچائڻ ۾ لڳي ويو. ڏهه منٽ به ڪونه ٿيا هوندا جو اڇلي چمڪي ۽ غلام جو سر ڪوڪيت جي بال جيان ٽپ کائي پريان رکيل جولين ٻليٽن مٿان وڃي ڪريو ۽ ڌڙ وڪيٽ وانگر اُٿي ڪري پيو. ٻليٽن جي آواز سان گڏ تارڙين جي گڙگڙاهٽ به گونججي اُٿي. پر اميزان مهمانن جي واه واه ڏانهن ڪو ڌيان نه ڏيئي ڏانهن نفرت سان نهاريندي وڃڻ لڳي ته امير اُٿي چيو ”توس توس اڃا سوڀو آهي هڪ ٻه ٻيو به ڪيل ٿيڻ ڏي. هيٺون ٽون هڪ ئي وقت ٻن آفريڪي شيدين سان وڙهندينءَ، ٻل ٽون پنهنجي ٻي تلووار به ڪٽي اچ.“

هوءَ ڪجهه ساهي ٻڌڻ لاءِ ٻئي ڪوري ۾ هلي ويئي، جيئن ٽراڪي ٻي ڇيز پيش ڪرڻ لاءِ ڪجهه وقت منڇ جي ٻنهيان

وقت پنهنجي موت کي مهمل ڪري سگهيو. اوهان جي اڻوار
هي توفيق ئي مدار آهي.

— مونکي خبر آهي، جي عورتون بد ڀڃو ڪندي ڀڳڙيون
وڃن ٿيون يا جن پنهنجي ڀروارين لاءِ مڙسن کي ڏهر ڏنن، سي
به نيهلس ڀرسان ڪاٻوٽا جي ان مرڪز ۾ موت جي سزا بدوان
غلامن سان اڻوار هي اعلم وٺي رهيون هيون، پر اها ڪا اوهان
جي ملڪ هي فراعدي نه پر وندر جو هڪ واهياف طرڻو آهي.

— گهرارد ڀڳا، تو سو زمين-روم ئي ٺهي روم جي
ناشدن هي بي عزاي ڪئي آهي، پنهنجي گذريل ڪاميابين
پنهنجو حوصلو وڌائي ڇڏيو آهي، اهو صاف ظاهر آهي هيٺ
وڌيڪ دٻس نه وڃائي اڄ جي دويو ڪيل لاءِ کاڌي هي
آيلن کان پري هڻي وڃي. پنهنجي زبان درازيءَ جي سزا
آه نه اڄ توکي سڄو هٿ پٺيان پڌي ڪبي سان وڙهڻو پوندو.

— اوهو! نه اهو به صاف ظاهر آهي ته اوهين پنهنجي
وڌيڪ ڪاميابي ڏسڻ لڳا چاهيو. پر مان ڪنهن نه ظلم پر ڊڄڻ
واري نه آهيان. مان ڪا رومن ٺاهيان جا پنهنجي ڀڃت ۾ اڻوار
چپائي ڇڏيان نه ڪا مصر جي ڪلڀڙيل جو پنهنجي چاهن
تي لانگ سمهاري پنهنجي ڪور سان سندن ڏهر بدلي ڪريان،
مان اوهان کان رڳو هڪ ئي ڳالھ، گهران ئي نه مونکي اڄ ڪنهن
به عورت سان وڙهڻ لاءِ نه ڏهر وڃي.

— ملڪ آهي نه توکي پهرين پنهنجي ڀڃت سان ٺا ٺڙيون.
رئيس آيل ئي ڏک ڏيو. هڪ چار فوٽ چاهڙو اڻوار ڪٽي
ڪوري مان ٻاهر نڪتو. ڏسندي ئي ڏسندي مهٽل جي ڪپڙو
نضا ڪل ۽ چرچي ۾ بدلي وئي. هو ٿورو ٺنگڙاڻندو هلي
رهيو هئو. سندس منهن ۾ رانديگر واري مرڪ هئي ۽ هو
سروڪس هي مشڪري وانگر حاضرين ڏانهن ڇڻ ٺوڙهه ڏانهن لاه

واجهاڻا لڳو. سڀني کسي سلام ڪندو هو اڳتي وڌيو ۽ ٽپ ڏيئي اميزان جي ٻيٽ تي چڙهي کيس پاڪر پائي سندس چپ چمي ورتائين. محفل ۾ ڪل جو قوهارو ڦاٽي نڪتو. جيئن ڪو نانگ يا وچونءَ کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪندو آهي، تيئن هن ڄامڙي کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪيو ۽ کانئس پري هڻي ويئي. هڪ شخص اتي عورت جي ساڄي ٻانهن کي پٺيان نوڙي ۽ سان ٻڏي آيو.

ڏسندي ڏسندي ڪيل شروع ٿي ويو. مهمانن جي اوڳرائين جو آواز تلووارن جي جهنگار کي راند جو روپ ڏيئي رهيو هئو. ’ڏپ-ڏپ-ڏپ-ڏپ‘ ڄامڙو ڪجهه، ته پنهنجي قد سبب ئي مسخري ٻندا ڪري رهيو هئو ڪجهه سندس سپاءَ ۾ مذاقي ٻئي لڳو جو هو هر اميزان کي اک هڻي عجيب آواز ڪري کيس فاحش اشارا ڪري رهيو هئو. هنجي تلووار عورت جي ٻيٽ تائين مس ٻئي پهتي. پر گيرارڊ بسڪا کڄي هٿ سان به اهڙا ڦڙڻيءَ سان وار ڪرڻ لڳي جو هن کان جلد ئي ڪل مسخري وسري ويئي ۽ هو پنهنجي جان بچائڻ ۾ لڳي ويو. ڏهه منٽ به ڪونه ٿيا هوندا جو بجلي جهڪي ۽ غلام جو سر ڪرڪيٽ جي بال جيان ٽپ کائي پريان رکيل جولين پليٽن مٿان وڃي ڪريو ۽ ڌڙ وڪيٽ وانگر اُٿي ڪري پيو. پليٽن جي آواز سان گڏ تڙين جي گڙگڙاهٽ به گونججي اُٿي. پر اميزان مهمانن جي واه واه ڏانهن ڪوڏيان نه ڏيئي ڏانهن نفرت سان نهاريندي وڃڻ لڳي ته امير اُٿي چيو ”تس تس اڃا سوڀر آهي هڪ به ٻيو به ڪيل ٿيڻ ڏي. هيٺون ٽون هڪ ئي وقت ٻن آفريڪي شيدين سان وڙهندين، ٻن ٽون پنهنجي بي تلووار به ڪٽي اچ.“

هوءَ ڪجهه ساڄي ٻيٽ لاءِ ٻئي ڪمري ۾ هلي ويئي، جيئن نرڪي بي چيز پيش ڪرڻ لاءِ ڪجهه وقت منڇ جي پٺيان

وقت پنهنجي موت کي مهمل ڪري سگهيو. اوهان جي ٿا
هي توميتي ئي مدار آهي.

— مونکي خبر آهي، جي عورتون بد پيشو ڪندي پڪڙي
وڃن ٿيون يا جن پنهنجي بزمين لاءِ مڙس کي زهر ڏئي،
ٻه ٽيپلس ڀرسان ڪاٻوٽا جي ان مرڪز ۾ موت جي سزا بدلا
غلامن سان ٿلوار جي تعليم وٺي رهيون هيون، پر اها ڪا اوهان
جي ملڪ جي ذواحدائي نه پر وندر جو هڪ واهياف طريقو آهي.

— گوارڊسڪا، تو سر زمين-روم ئي اهي روم جي
ناشدن هي ئي عزتي ڪئي آهي، پنهنجي گذريل ڪاميابي
پنهنجو حوصلو وڌائي ڇڏيو آهي، اهو صاف ظاهر آهي هيئن
وڌيڪ وقت نه وڃائي اڄ جي دوندو ڪيل لاءِ کاڌي جي
ٽيبلن کان پرک هڻي وڃ. پنهنجي زبان درازيءَ جي اها سزا
آهي ته اڄ توکي سڄو هٿ پٺيان ٻڏي ڪبي سان وڙهڻو پوندو.
— اوهو! نه اهو به صاف ظاهر آهي ته اوهين پنهنجي

وڌيڪ ڪاميابي ٽي سڀ ٿيڻا چاهيو. پر مان ڪنهن به ظلم پر ٻڌڻ
واري نه آهيان. مان ڪا رومن ٺاهيان ها پنهنجي بيمت ۾ ٿلوار
جهڙي ڇڏيان ته ڪا مصر جي ڪلوپٽرو، جو پنهنجي چاهين
تي ٽانگ سمهاري پنهنجي ڪير سان سندن زهر بدلي ڪريان.
مان اوهان کان رڳو هڪ ئي ڳالھ گهران ٿي ته مونکي اڄ ڪنهن
به عورت سان وڙهڻ لاءِ نه ڇڏو وڃي.

— اٽڪ آهي ته توکي پهرين پنهنجي بيمت سان ٿا لڙايون.
رئيس ٽيبل تي ٽڪ هڻيو. هڪ چار فوت چاهڻو ٿلوار کڻي
ڪهرڪ مان ٻاهر نڪتو. ٽي سندن ئي ٽي سندن محفل جي گنهرو
فضا ڪل ۽ چرچي ۾ بدلجي ويئي. هو ٿورو لنگڙائيندو هلي
رهيو هئو. سندس منهن ۾ رانديڪو واري مرڪ هئي ۽ هو
سورڪس جي مشوري وانگر حاضر ٿيڻ ڏانهن چڻ 'واه واه' لاءِ

واجبائو لڳو. سڀني کسي سلام ڪندو هو اڳتي وڌيو ۽ ٽپ ڏيئي اميزان جي بيمت تي چڙهي کيس پاڪر پائي سندس ڇپ چمي ورتائين. محفل ۾ ڪل جو ڦوهارو ٿاڻي نڪتو. جيئن ڪو ناڻگ يا وچونءَ کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪندو آهي، تيئن هن ڄامڙي کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪيو ۽ کانئس پري هڻي ويئي. هڪ شخص اُتي عورت جي ساڄي پانهن کي پٺيان نوڙي ۽ سان ٻڌي آيو.

ڏسندي ڏسندي ڪيل شروع ٿي ويو. مهمانن جي اوڳراڻن جو آواز تلوارن جي جهنگار کي راند جو روپ ڏيئي رهيو هئو. ’ذپ-ذپ-ذپ-ذپ‘ ڄامڙو ڪجهه، ته پنهنجي قد سبب ئي مستوري پيدا ڪري رهيو هئو ڪجهه سندس سپاءَ به مذاقي ٻئي لڳو جو هو هر هر اميزان کي اک هڻي عجيب آواز ڪري کيس فاحش اشارا ڪري رهيو هئو. هنجي تلوار عورت جي بيمت تائين مس ٻئي پهتي. ٻار گيرارڊ يسڪا کڻي هڪ سان به اهڙا ڦڙڻا سان وار ڪرڻ لڳي جو هن کان جلد ئي ڪل مستوري وسري ويئي ۽ هو پنهنجي جان بچائڻ ۾ لڳي ويو. ڏهه منٽ به ڪونه ٿيا هوندا جو بجلي چمڪي ۽ غلام جو سر ڪوڪيت جي بال چيان ٽپ کائي پريان رکيل جونين پليٽن مٿان وڃي ڪريو ۽ ڌڙ وڪيٽ وانگر اُٿي ڪري پيو. پليٽن جي آواز سان ڪڏ تارڻن جي گڙگڙاهت به گونججي اُٿي. پر اميزان مهمانن جي واھ واھ ڏانهن ڪو ڌيان نه ڏيئي ڏانهن نفرت سان ٺهاري پندي وڃڻ لڳي ته امير اُتي چيو ”نرس نرس اڃا سوڍو آهي هڪ به ٻيو به ڪيل ٿيل ڏي. هيٺون نون هڪ ئي وقت ٻن آفريڪي شيدين سان وڙهندين ۽ ٻل نون پنهنجي ٻي تلوار به ڪٽي اچ.“

هوءَ ڪجهه ساھي پٺڻ لاءِ ٻئي ڪوري ۾ هلي ويئي، جيئن نرڪي ٻي ڇيڙ پيش ڪرڻ لاءِ ڪجهه وقت منڇ جي پنڊان

ٺاڻي هئي ويو ۽ مڙبان هي آواز سان گڏيل هڪ ئي غصي
پريل آواز لکتو ”ڇو؟ ڇو؟“

سچو نه. اوهين رومنس نه يولائين وانگر ڳجهي، طرح
ڇوڪريو آهيو. اوهان ڪيڙن ڇوڪرن سان عشق فرمائي ڄاڻو.
اوهانجن فيلسوفن ۽ شاعرن نه ڇوڪرن جي خوبصورتيءَ تي
شعر لکيا آهن. يولان ڇو افلاطون (پلاٽو) نه ان کان آهيو. رهيو
۽ اوهان جا بهادر سمزر ۽ آئنيولي به. ان شوق جو لطف وٺڻ
کان رهي نه سگهيا. هي ڏسو، بنا ڏاڙهين يا مڇن جي رهڻ
آيل لسراڻ ڇوڪرا، جي رنگونگي ڪپڙا ڪلهن تي ڦڙڪائيندا،
هتي به ڳهمي رهيا آهن. سي سڀ ڀڪه ٿي ڀڪه اوهان مان
ڪنهن نه ڪنهن جا معشوق هوندا.

امير رڙ ڪري ڇڏو. مڇر دار گيرارڊ بسڪا! تون پنهنجي
اوقات کان ٻاهر وڃي رهي آهين. توکي ڪوئي حق ناهي
آساني ڪنهن شوق تي لکت ڇڏي ڪوڙ جو. اهو نه وسار
نه تون هڪ نمڙي آهين. اسان توکي مارڻو ڪونه آهي، ان
لاءِ توکي اسان جو شڪرگذار ٿيڻ گهرجي.

نه اوهان مارڻو ڪونه آهي نه پنهنجي شوق کي زنده رکڻ
لاءِ. اوهان هزارين عورتن کي تلوار بازي سبڪاري مڇلن ۾
ٻن ٻن کي ويڙهائي موني راند ڏسڻ جا عادي ٿي ويا آهيو.
مان گذريل يارهن مهينن کان اوهان جي دل بهلاو لاءِ لڙي رهي
آهيان. مون اٽڪل ۲۰۰ غلام، خطرناڪ ڏوهاري، موني عورتن
۽ مردن کي هنن مڇلن ۾ پنهنجي تلوار جي گهاٽ اٿاريو آهي.
توهن جيئن ڪڪڙن کي ويڙهائي ٿاڙيون وڃائيندا آهيو، تيئن
ٿي هنن مڇلن ۾ عورتن کي ويڙهائي، ماري، ٿاڙيون وڃائيندا
آهيو. اوهان جي هر مڇل شواب سان شروع ۽ ڪون سان ڪٽم
ٿيندي آهي. اوهان وٽ جي عورتن جي حسن جو قدر هجي

ها ٺه هيٺن هزارين عورتن کي پنهنجي روشني لاءِ هڪ ٻئي کان پاڙي تي وٺي کانئن هي ڪم ڪرايو هاءِ؟

پرينءَ ٿيڄل تان آواز آيو — هن بڪايل عورت کي، هن محفل کانچوءَ، جيڪڏهن هيءَ اڃا به ٻي وڃي ته ان جي انعام طور مان هم بستر ڪوڙ لاءِ تيار آهيان. حاضرين ۾ ٽهڪڙو مڃي ويو.

— انعام مون سوين ڪٽيا آهن ۽ اهي منهنجي مالڪ کي ملندا پئي رهيا آهن، جن مان خوش ٿي موٽي امير ڪوڙ لاءِ هن منهنجو پٿر جو بست به ٺهرائي رکيو آهي. موٽي ته لڳي ٿو ته هڪ ڏينهن رومر رڳو سهڻن بيچان پتلن جو ملڪ رهجي ويندو ۽ ان جو شرف ته آهي هتي جي بست تراش کي نه ڪو اوهان ٻارن اميرن کي، جي عورت کي هم بستر ڪوڙ ٿي بهادري ٿا سمجهن. جي اوهان مان ڪنهن ۾ دم هجي ته مان لالڪار ٿي ڪريان پنهنجي تلوار سنڀاليو. غلامن کي ويڙهائڻ بجاءِ اڃا اوهان مان ڪوبه مون سان به هٿ ڪري.

امير رڙ ڪئي — زبان دراز عورت! اڃا تون زبان جي تلوار هلائي رهي آهين. توکي اسان سان هڪ ڪوڙ يا اسان کي لالڪار جو ڪو حق نه آهي. تون سان لڙائي ڪوڙ اسان جي عزت جي گهٽتائي آهي. تون هڪ هزاريل لڙائيءَ مان ٻڪڙيل عورت آهين ۽ تون ڪهڙي ملڪ مان آئي آهين سان به سڀني کي پليءَ پانٽ خبر آهي — اهو ملڪ جتي مردن کي زندهه نه ڇڏيو ويندو آهي. عورتون جنگ ۾ مردن کي پڇائي انهن مان ٻار پيدا ڪري مردن ۽ پٽن کي تلوار جي حوالي ڪري ڇڏينديون آهن ۽ ڏينهن کي پالي لڙائيءَ جي تعليم ڏينديون آهن. اهڙا! اهو نه وسار ته اسان توکي ۽ ٻين هيترين عورتن کي تلوار بازيءَ جي وڌيڪ سکيا ڏني آهي ته توهين پنهنجو بجاءِ ڪري جيترو

نامتي هتي ويو ۽ مڙبان هي آواز سان گڏيل هڪ ئي غصي
بريل آواز نڪتو ”ڇو؟ ڇو؟“

— ڇو نه. اوهين رومنس نه يونانين وانگر ڳجهيءَ طرح
ڇوڪڙن ۽ ڇوڪرين جو ڪون سان عشق ڦرمائي ڄاڻو.
اوهانجن فيلڊون ۽ شاعرون نه ڇوڪرن جي خوبصورتيءَ تي
شعر لکيا آهن. يونان جو املاطون (پائٽو) ان کان آڇو نه رهيو
۽ اوهان جا بهادر سوز ۽ آئوٽوني نه ان شوق جو لطف وٺڻ
کان رهي نه سگهيا. هي ڏسو، ٿڌا ڏاڙهن يا مڇن هي رهڙ
آيل لسراڻ ڇوڪرا، جي رنگون رڱي ڪپڙا ڪلهن تي ڦڙڪائيندا،
هتي نه. گهمي رهيا آهن. سي سڀ هڪ ئي هڪ اوهان مان
ڪنهن نه ڪنهن جا معشوق هوندا.

امر رڙ ڪري ڇڏيو. خرددار گهرارد هڪا! تون پنهنجي
اوقات کان ٻاهر وڃي رهي آهين. توکي ڪوئي حق ناهي
آساني ڪنهن شوق تي نڪتو. چئني ڪرڻ جو. اهو نه وسار
نه تون هڪ قيدي آهين. اسان توکي ماريو ڪونه آهي، ان
لاءِ توکي اسان جو شڪرگذار نٿو ٿيڻ گهرجي.

— اوهان ماريو ڪونه آهي نه پنهنجي شوق کي زنده رکڻ
لاءِ. اوهان هزارين عورتن کي ڏاوار بازي سڀڪاري مڇن ۾
تنهن کي ويڙهائي خوني راند ڏسڻ جا عادي ٿي ويا آهيو.
مان گذريل ٻارهن مهينن کان اوهان جي دل بهلاو لاءِ لڙي رهي
آهيان. مون اٽڪل ۲۰۰ غلام، خطرناڪ ڏوهاري، خولي عورتن
۽ مردن کي هنن مڇن ۾ پنهنجي ڏاوار جي گهاٽ اٿاريو آهي.
توهين جهڙن کي ويڙهائي ٿاڙيون وڇائيندا آهيو، توهين
ئي هنن مڇن ۾ عورتن کي ويڙهائي، مارڻ، ٿاڙيون وڇائيندا
آهيو. اوهان هي هر مڇل شواب سان شروع ۽ خون سان ختم
ٿيندي آهي. اوهان موت جي عورتن جي حسن جو قدر هجي

روم ۾ هڪ رات

— چٽرو ناگپال

اڃا اسانجي هن محفل ۾ اوهين جانباڙي ۽ جو هڪ وڌيڪ ڪارنامو ٿيندا. هن ٽلوار باز اميرن عورتن کي اوهان ٻين نه شاهي مهمان نواز اميرن جي دعوتن ۾ ڏسي چڪا هوندا. سڄي روم ۾ هن جو ڏاڪو ڇمي ويو آهي. اسين روم جا باشندا بهادري ۽ سونهن جا ڪوڏ يا آهيون. اسان جا آکاڙا ۽ راندين جا ميدان ترڻ جا ٽلاءِ ۽ ٽلوار بازيءَ جا تعليم گهر، اسان کي ميدان-جنگ لاءِ هميشه تيار رکندا آهن ۽ ان لاءِ اسان کي متاثر ڪندي آهي، جسماني سونهن. حسن اسانجي روح جي خوراڪ آهي ۽ توهين هن عورتن ۾ ٻئي چيزون ڏسندا.

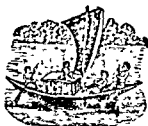
رومن رئيس اڃا اهو چولو پورو ئي ڪيو نه هڪ ڪمري مان هوءَ ٻار جهڙي ئي سنهي ۽ ٻڌگهي ٽلوار ڇمڪائيندي ٻاهر نڪتي، هڪ ئي ڪپڙي ۾ ملبوس! ٻو هن جا ڪلها ۽ سترون اگهاڙيون هيون. ڪڏيل وار ٻڌگهي ڳچي ڇمڪندڙ اڪيون جهنڊار نڪ، گوري ۽ لسي ڇمڙي ٽي ڪٽي ڪٽي گهاون جا نشان، ٻڌگهيون چنگهون ۽ ٻيون ۽ رسين سان ٻڌل سنبڊل، چٽڪ هال ۾ لڳل سفيد سنگمرمري پتلن مان ڪو ٽپ ٿيڻي هيٺ لهي آيو. انڪري ٻيا موداڻا اگهاڙا پتلا، حاضرين وانگر اڪيون ٽاڙي کيس نهاريندا ئي رهيا. هڪ ۾ اگهاڙي ٽلوار سيندس سونهن کي تيز ڌار ٿيڻي ڇڏي هئي.

امير جي جملي جو جواب ٿيندي هن چيو ”عورتن جي بهادري ۽ حسن جو قدر اوهين ڄاڻو.“ مهمانن جو منهن

جڏهن ٿيندڙون ٿڌ سڌو، پڙهندو آهيان، ٻڌندو آهيان اڏهن
من ۾ گهڻو جوش پيدا ٿيندو آهي. 'پوس' اڄ هر ناگروڪ جي
موجودي ٿي پئي آهي. شايد اهائي خصوصيت منهنجي نظر
۾ اهي ڪهاڻي ۽ ڪي ٻيوين ٻڌائي اچي آهي.

هي ڪهاڻي جڏهن ڪجراڻي ۽ ۾ 'چاندي' مخزن ۾ چڱي
هئي اڏهن ڪجهه سجاڳ، بالڪن خط لکي ان کي خوب
ساراهيو هو. اهو ۾ اڻٿاڻ ٿي چئبو جو هي ڪهاڻي 'سورن'
۾ ٿي ۱۹۷۷ ۾ ٻهراون دفعو چڱي هئي.

— هوند راج بلواڻي

ٽيمر بيهوش ۽ درد کان بيهال هوندي به هو چاهي ٿو، هن جي اڌ ميل سروي کي مشورتي هوم ٽائين پهچايو وڃي جنهن هُو ڪنهن کي نياپو ٿي سگهي ۽ هن جي پٽيءَ کي بهيڙا کان نجات ملي سگهي.

پوءِ هُو اُٿي نٿو سگهي. هن جي سروي مان چٽ سموري سگهي نڪري چڪي آهي. هن جي سروي جي اُنگ اُنگ ۾ پُرور آهي. ۽ ائين ئي هن جو سروي بهچان ٿي وڃي ٿو.

هوڏانهن پٽيءَ جي حالت به تمام نازڪ بڻجي رهي آهي. گهڻو وقت لڳل، ڦٽڪل، ٽڙ ٽل کان پوءِ هوءَ به سدا لاءِ شانت ٿي وڃي ٿي.

پوليس اُچا نه آئي آهي. ڪير چاڻي ايندي به يا نه! ايندي نه پوءِ مٿاڇريون پهچائون ڳاڇائون ٿينديون. گولڊن کي ڀڳڙيو ويندو پوءِ آخر ۾ سڀ لاش مت ٿي ويندو.

— 761/5, Textbok Board Qrts, Sectore-24 Gandhinagar-382 023 (Gujarat)

هيءَ ملهه جي ٻوٽن ۾ ڪهاڙي ڇو آهي؟

’بن ٻڙن جي وچ ۾ آڄ جي ’ڊسٽرب‘ ٿيل زندگيءَ ۾ بي سلامتيءَ جي ڪهاڙي آهي ۽ ڊپ ۾ هراس ۾ جيئندڙ عام ناڪرڪ جي جان- مال جي سلامتيءَ جي ڪاٺي گهرائي ڪانهي. لوڪ شاهي راڄ ۾ به اسماڪه عنصرن جو بول بالا آهي. پوليس جي اُڪهڙت آهي. اهڙين حالتن ۾ عام ناڪرڪ جي حالت ڇنڊ جي بن ٻڙن ۾ ڦاٿل اناج جي ڍاڻن جهڙي آهي. هيءَ سڃندو رهڻ ئي هن جي نصيب ۾ لکيل آهي.

ڪهاڙيءَ ۾ ذڪر ڪيل گهٽن سان ملندڙ جلندڙ گهٽائون

”شڪر آهي جو توهان موٽي آيا آهيو. کوليءَ جو آواز
ٻڌي مان به ڊڄي وڃي هئس.“

”خبر ناهي هيءَ لڙائي ڪهڙي تائين هلندي؟“
”مها وڙهندي وڙهندي پاڻهه ڇپ ٿي ويندا“ انهن
ڄڻي ٻڌي، ٻئيءَ کي دلداري ڏئي ٿي ۽ ٻئي کي وري
ٻيڙا وڌي وڃڻ ڪري هوءَ چوي ٿي، ”مولتان هيڏي وڌيڪ
سٺو ٺٽو وڃي. الا... مولڪي ڪنهن به طرح مشرتئي هوم لائين
پهچايو يا...“

”مان ڇا ڪريان، سشي! مان انهنجو درد سمجهان ٿو پر...“
”مان به مري ويندس.“
”انهن به ڇو.“
۽ ان ٻل ٻڌي ڊرڪي اوي ٿي.
هو ڏکي وڃي ٿو.

ٻئيءَ جون اکيون اڻڻڻ لڳيون آهن، دم گهٽجڻ لڳو آهي.
هوءَ زور زور سان گهٽجڻ لڳي ٿي. هن جي ڇپ ٻاهر نڪري
آئي آهي.

هو ڪجهه دير لاءِ گرم سرنجڻي واپو آهي.
انڌهن هن جي ڊال من ۾ اڇاڻڪ غضب جي طاعت اچي
وڃي ٿي. هو بنا هڪ منٽ به اجايو وڃائڻ جي اڪڙو اڪڙو
ڊر طرف وڌي ٿو ۽ ڪڙو کولي ٻاهر نڪري اچي ٿو.

هن جا قدم مشرتئي هوم طرف وڌي رهيا آهن.
ان وقت شرارت ڪندي هڪ کولي اچي ٿي ۽ هن جي
سميئي کسي پار ڪري لنگهي وڃي ٿي. هن جي چاٽيءَ مان
خون ٻڙو ٿوهارو ڇڏي اڪري ٿو. هو پاڻ سڀالڻ جي ڪوشش
ڪري ٿو پر سندس قد ۾ لڙڪڙاڻجڻ لڳن ٿا ۽ هو ٽان ٿي ڪري
پوي ٿو.

ڪاٺي عرصي کان لڇندي ٿيڪندي هوءَ ڇوٽ سائي ٿي چڪي آهي. ڪنهن نامعلوم خوف کان هن جي ڇائي ڌڙ ڪٽا لڳي ٿي. هرءَ اشاري سان پٽيءَ کي پاڻ ڏانهن سڏي ٿي. هو ٻليڪ جي ڀرسان اچي بيهي ٿو.

”ڏسو... ذرا سهيلي وڃجو. هنن مٿن کولڻن کي به هن وسائي.. اٺ! ڏاڍو سور ٿو ٿئي.“ پٽي چوي ٿي.

هو تيز قدمن سان در طرف وڌي ٿو. در جو ڪڙو لاهي هڪ طاق هوريان هوريان ٿورو کولي ٿو ۽ ٻاهر اچائي ٿو.

ٻاهر گهٽيءَ جي رستي تي ٽهليل شيشي جا ٽڪر سج جي روشنيءَ ۾ ڀڄمڪي رهيا آهن. هڪ ٻي ماڻهو رستي تان لنگهندو نظر نٿو اچي. پٽي ڪرو هن جا زخمي ٿيل ڪجهه کولندا پٽ تي ڪوبل آهن. مٿس جهڙو ماحول آهي.

لا.. نا...

اڇاڪ هڪ کولي ڇٽي ٿي ۽ اڀر وقت ئي ڪنهن ماڻهوءَ جي ڌاريندڙ ڇيخ ٻڌڻ ۾ اچي ٿي. هڪ وڌيڪ موت ٿيو.

ڇيخ ٻڌي هو ٻڌجي وڃي ٿو. نيزيءَ سان در پڪڙي وڌا وڌا ساهه کڻڻ لڳي ٿو. ٻاهر نڪرڻ مشڪل آهي ڇو ته ٻي ٻي ڪڙي ٿو ۽ وري ڪڙو لڳائي اندر لنگهي اچي ٿو. کوليءَ جو آواز پٽيءَ به ٻڌو آهي. هوءَ پنهنجي سموري طامع لڳائي اٿي ويٺي آهي. هوءَ من ئي من ۾ پنهنجي پٽيءَ جي وڏي آواز جا لاءِ ڳوان کي ٻار ٿندا ڪوي ٿي.

هو موٽي آيو آهي. پٽيءَ کي خوشي ٿئي ٿي. هوءَ پنهنجي ٻيڙا وساري سنئون جو ساهه کڻي ٿي. ”ٻاهر نه گواپبازي آڃا چالو آهي.“

جو ٻڌڻو ڪري رهيو هئو. ٻڌڻو ڪندي ڪندي اڪ ڏسي
در وٽ ئي رڪجي ويو هئو. در وٽ ٻيلي اچي هلڪ هيلان
لڪي ويل ڏاڍي ڪٽي ڏانهن اڪ اڪ گهڙي رهيو هئو.
هن ان وقت ڏاڍي ڪٽي ڪي اڪ ڏيکاري ٻاهر ڪڍڻ
چاهيو هئو پر ڪٿو هئو جو لڳاتار ڪڙن ڪڙن ئي ڪري رهيو
هئو. ٻڌڻو وڃان هن جو پيشاب به وهي ويو هئو. اڪ جي
ٻڌڻو کان ڏاڍي ڪٽي ٻاهر اڪڙ چاهيو هئي پر در وٽ ويل
ٻنهي دشمن کي ڏسي ان کي همت ئي نه هئي ٿي.

هن پوءِ سمجهه کان ڪم وٺي ٻنهي شڪاري ڪٽي کي در
کان ٻاهر هڪائي ڪڍيو هئو ۽ پوءِ ڏاڍي ڪٽي کي ڏاڍي
ڏاڍي، ٻڌڻو جي ڪوشش ڪئي هئي.

اڄ هن جي حالت به ان ڏاڍي ڪٽي جهڙي آهي جنهن
لاءِ ٻئي راهون ٻهراڻيدڙ آهن. يعني جو درد هن کان سٺو
نٿو وڃي ۽ ٻاهر ڪوڙ شور لڳو پيو آهي. انهن مهمان جي اچڻ
جي خوشي، بي وقت هلي آئي آهي.

۽ ٻاهر اچا شور آهي.

هن جي اکين اڳيان اچا به پٿر، سرون، لوهون، شينون اچي
رهيون آهن ٻاهر وقت ٻانهون ٻساري ايندو آهي. رڪي رڪي
گولمن جا لڪاء هن جي ٻاهر اڪڙ لاءِ ڪٽي ڪيل ٿوري
گهڻي شڪتيءَ کي وڌيڪ ڪمزور بڻائي رهيا آهن.
ٻئي ڪائي عرصي کان ڪراهي رهي آهي.

هو ٻنهيءَ جي ٻهراڻي ڏسي ٿو.

”نه، ڇا به ٿي پوي، مان ويندس، ٻاهر ويندس. اڃان به
نه مٽيندي هوم آهي. اٿان ڪنهن نه ڪنهن کي ڇڏي ٿو
اچان.“ هو ٻنهيءَ کي آلم ڏيندي چوي ٿو.

ٻنهيءَ کي مڪتيءَ جو مارڪ وڃڻو ايندو نظر اچي ٿو.

هن شهر ۾ عي ڪو بهراون دفعو انهن ڪوٺ ٿيو هئو.
 ڳوٺن جي ان اولهن جون سنهون ڪراون اڪثر هتي لڳندا آهن
 رهندون آهن. ننڍي ننڍي ڳالهه تان وڏو طوفان مچي
 ويندو هئو. انهي اولهن جا سر ڪرڊا پنهنجي طاقت جي نشي
 ۾ ماڻهن جو ساءُ مٿ ڪري ڇڏيندا هئا.
 پر اڄ ته عدلي چڪي هئي!

هو سوچي ٿو، جيڪڏهن هو ٻوڙندي ٻوڙندي حادثي
 جو شڪار ٿي پوي ها، يا هن جي مغز کي سڙيا وائر جي بوتل
 لڳي ها، يا هن جو ٻانهون لوعي شيخ لڳا سان ٻڪار ٿي پون
 ها، يا...

ان کان اڳتي هو ڪجهه سوچي نٿو سگهي. هن جي اکين
 اڳيان اوندو، اچي وڃي ٿي. هن کي هن ننڍي شهر جي ماڻهن
 جي حياتي جو ڪم واري لڳي ٿي. ڳوٺن جي ان اولهن جي
 چڪران ۾ هتان جي ماڻهن ڳهڙو سٺو آهي. هن کي ڪڏهن
 ڪڏهن نه هن شهر لاءِ ڪهڙي ضرورت ٿيندي آهي. هڪ اڌ دفعو
 نه هن کي عي شهر ڇڏي وڃڻ جو ارڙ خيال آيو آهي، پر وڃي
 ڪيڏانهن؟ ڪهڙي ماطري نه انهيءَ شهر ۾ شائتي هوندي!
 هو وري سوچ ۾ پئجي وڃي ٿو. ان وقت پتتي وري اڇاڙڪ
 رڙ ڪري ٿي!

هو پتتيءَ جي ٻيڙا متسوس ڪري رهيو آهي. پتتي جلد ئي
 ڪنهن 'مئنيجنٽي هوم' (ويار گهر) پهچائڻ لاءِ چئي رهي آهي.
 پوندي پوندي لڳي رهي آهي. پر هو...

هڪ دفعي هن جي گهر ۾ هڪ ڏاڍو ڪٽو ٽيڙيءَ سان
 ٻڙندو آيو هئو. ڪدم پلنگ جي هيٺان گهسي ويو هئو.
 ان جي پٺيان هڪ قدآور ڀوائٽو ڪٽو ٻڙ گهسي اچي ها، پر هن
 ڪدم هڪ لڪ ڪٽي ورتي هئي. شڪاري ڪٽو ڏاڍو ڪٽي

ٻن پڙن جي وچ ۾

— هوند راج بلواڻي

هو هڪ وار وري پنهنجيءَ لڙندڙ ٻنهيءَ ڏانهن ڏسي اٿو. کيس پنهنجي اهوئي ئي رڪن اچي. هڪ طرف ٻنهي واري هي سُون کان لڙڪي رهي آهي، ٻئي طرف ٻاهر لڪوڻ هون وانئون بند آهن. اُچ هُو پنهنجي حالت تي کونڪا ڳوڙها ڏاري رهيو آهي. هنن هي حالت ڀر ڪٽيل پکيءَ جهڙي آهي، جيڪو اڏامڻ چاهي ٿو، پر اڏامي نٿو سگهي.

ٻاهر شور آهي.

اُچا ڪلاڪ ڪن اڳ-ئي ٿي. هيترو ڪجهه ئي گذريو آهي. گولڊن جي ٻن ٽولين جي چڪري - نون نون، مان مان، کار گند لوشماري. ۽ ان ڪاههءَ.....

سڌا واٽر بولن جا ٽڪرا شور جي مڪي. گهٽيءَ ۾ پکڙهي ويا. ڪراسيل ماڻهو پنهنجن اڀارن جي گهرن ۾ خوف وچان لڪي درياڻي لڳا. گولڊن جي زوردار چڪري اُچا ۽ جھبش ۾ آئي. لڏين جا وسڪارا اڏي لڳا. سرون، پٿر، لوعي شينون - جهنگلي جهنگو هٿ آڻي، جنگ جي ميدان ۾ گهڙي اهو. ڏسندي ڏسندي زوالورن ۽ بسترلن سان گولڊن چٽو جا آواز ٻڌ اچي لڳا.

هو خوش نصيب هو جو خوف ۽ ڪراس وچان اچي ويٺو کيس پنهنجي گهر جوئي لڙهڪ آڻي هئو. هن پنهنجي گهر ۾ لڪي، لڙجو ڪڙو، ٻلي، سڪ جو ساڄو ڪٽيو هئو. هن جي ٻنهيءَ ڪٽس واپس آيل ڏسي آلف اهو هئو.

هن شهر ۾ هيءُ ڪو پهريون دفعو لائين ڪونه ٿيو هئو.
 ڳوٺن جي ٻن ٽولين جون سنهيون ڇڪريون اڪثر هتي لڳنديون
 رهنديون هيون. ننڍي ننڍي ڳالهه تان وڏو طوفان مچي
 ويندو هئو. ٻنهي ٽولين جا سرڪندا پنهنجي طاقت جي نشي
 ۾ ماڻهن جو ساهه مٿ ۾ ڪري ڇڏيندا هئا.
 پر اڄ ته حد ٿي چڪي هئي!

هو سوچي ٿو جيڪڏهن هو ٻوڙندي ٻوڙندي حادثي
 جو شڪار ٿي پوي ها، يا هن جي مغز کي سڍيا وائر جي بوتل
 لڳي ها، يا هن جو ٻانهون لوهي شينج لڳل سان بيڪار ٿي پون
 ها، يا...

ان کان اڳتي هو ڪجهه سرچي نٿو سگهي. هن جي اکين
 اڳيان اونداهه اچي وڃي ٿي. هن کي هن ننڍي شهر جي ماڻهن
 جي حياتي جو ڪم واري لڳي ٿي. ڳوٺن جي ٻن ٽولين جي
 ڇڪرين ۾ هتان جي ماڻهن گهڻو سنو آهي. هن کي ڪڏهن
 ڪڏهن ته هن شهر لاءِ گهڻي نفرت ٿيندي آهي. هڪ اڌ دفعو
 ته هن کي هيءُ شهر ڇڏي وڃڻ جو به خيال آيو آهي، پر وڃي
 ڪيڏانهن؟ ڪهڙي خاطري ته انهيءَ شهر ۾ شائتي هوندي!
 هو وري سوچ ۾ پئجي وڃي ٿو. ان وقت پتني وري اڇانڪ
 رڙ ڪري ٿي!

هو پتنيءَ جي پڙا مھسوس ڪري رهيو آهي. پتني جلد ئي
 ڪنهن ’مٽر ٽي هوم‘ (ويمر گهر) پهچائڻ لاءِ چئي رهي آهي.
 چوندي چوندي لڳي رهي آهي. پر هو...

هڪ دفعي هن جي گهر ۾ هڪ ڏاڍو ڪٽو تيزيءَ سان
 پچندو آيو هئو. يڪدم پلنگ جي هيٺان گهسي ويو هئو.
 ان جي پٺيان هڪ قداور پوائتو ڪٽو به گهسي اچي ها، پر هن
 يڪدم هڪ لٽ ڪٽي ورتي هئي. شڪاري ڪٽو ڏاڍي ڪٽي

ٻن پٽن جي وڇڻ

— هوند راج ٻاراڻي

هو هڪ وار وري پنهنجيءَ لڙ ٿيندڙ پٽيءَ ڏانهن ڏسي ٿو.
کيس پنهنجي پيءُ جي رعب ٿو اچي. هڪ طرف پٽيءَ
وٽ جي سون کان لنگهي رهي آهي، ٻئي طرف ٻاهر نڪرڻ
هون وانئون بند آهن. اڄ هو پنهنجي حالت تي گولڪا ڦوڙعا
ڦاري رهيو آهي. هن جي حالت ٻي ڪٿل پڪي ۽ جهڙي آهي،
جيڪو اڏامڻ چاهي ٿو، ٻي اڏامي نٿو سگهي.
ٻاهر شور آهي.

اڃا ڪلاڪ کن اڳ ٿي ته هيترو ڪجهه ئي گذريو آهي.
گولڪن جي ٻن ٽولين جي ڇڪري - ٽون ٽون، مان مان، ڪار ڪند
ٺوٺهياري. ۽ ان کانپوءِ.....

سوبا وائر ٻولڻ جا ٺڪرا شهر جي مکيه گهٽيءَ ۾ پکڙجي
ويا. هزارن ميل ماڻهو پنهنجن ٻارن جي گهرن ۾ خوف وڃان لڪي
در ٻاٺ لڳا. گولڪن جي زردار ڇڪري اڃا به حبش ٻر آئي.
لنڊن جا وسڪارا ٽپڻ لڳا. سرون، پٿر، لوهي شهرن - جهنگلي
جيڪو هڪ آيو، جنگ جي ميدان ۾ جهڙي ٻيو. ڏسندي
ڏسندي روالورن ۽ بستوان سان گولڪن چٽڻ جا آواز پڻ
آچڻ لڳا.

هو خوش نصيب هو جو خوف ۽ هراس وڃان پڇڻ وقت گهٽ
پنهنجي گهر جو ئي در هڪ آيو هئو. هن پنهنجي گهر ۾ لڪي،
در جو ڪڙو پٺاڻي، سڪ جو ساهه کنيو هئو. هن جي پٽيءَ
کي به ڪيس واپس آيل ڏسي آڻڪ ٿيو هئو.

۴ ٿورن ڏينهن کانچوءِ احوال آيو ته. اُسير مهينج سلامت سرحد پار پهچي ويو آهي... ۴... ۴... ۴ پوءِ هڪ نياپو آيو ته اُسير کي فوجين شوت ڪري ڇڏيو آهي.....

ٻڌندي ئي مون من ئي من ۾ ڀڙڪيو. ”سدا جيئي...!“

3/41, Adarsh Nagar, Bombay 400 025

هيءَ مندوڪي ٻوٽن ڪوٽي ڇو آهي؟

مون کي هن ڪهاڻيءَ سان خاص قسم جي محبت آهي. جنهن دليرو پاڻو مون کي هن ڪهاڻيءَ لاءِ اتساهه بخشيو، سو هڪ حقيقي سنڌ جو سورمو آهي، جنهن جي سنڌ ڌرتيءَ سان محبت اُڙي آهي.

سنڌ ڌرتيءَ تي جيڪو اتهاس نهي رهيو آهي ۴ جيڪي سورويو انهيءَ اعليٰ ڊراما ۾ ڀاڱو وٺي رهيا آهن، تن مان هڪ هڪ عظيم افساني جو ڪردار آهي. مون کي ڪافي عرصي کان دل هڻي ته سنڌ جي هن ولولائيز سمي جي پس-منظر ۾ ڪي ڪردار خليفان، جن تي اسين فخر ڪري سگهون ۴ جيڪي سنڌ جي اڄوڪي روح جو درشن پسائين.

قوم جي قسمت ۾ طوفاني چئلينج ايندا آهن. ڪيئن ئي اها قوم اهڙي چئلينج کي منهن ڏيئي، انهن مان قوم جي ڪردار جو درشن ٿيندو آهي. اهڙي هڪ جهاڪ کي جهٽڻ جي ڪوشش هن ڪهاڻي ۾ آهي.

— ڪيرت ٻاٻاڻي

مون چيو، ”ڪير آهي اوهان جي اور نظر؟“
 چيائين، ”ڳنوار آهي، ڇهلا- ڇهليون سنڀاليندي آهي.“
 مون چيو، ”مان ايترو ڳنوار نه آهيان جو ڳالهه ڪي ڳنڍ ٻڌي
 سگهان. آخر ڇهرو به ڪردار جو آندو آهي؟“

ڏاڍي مذاقي ڏنگ ۾ چيائين، ”ادا، اوائري اسڪول ۾
 ماستر بڻجي نه ڇڏيا ۽ ڇهلاڙيون نه سنڀاليندي هوندي نه ٻڌو ڇا
 ڪندي هوندي؟“

”۽ اوهان جي ٿوروڪ ۾ اوهسان سان ڪيتري حد تائين
 واريو آهي؟“

”ٻار- ڏهن ڪاررواين ۾ هوءَ آسان سان پوئل آهي، هڪ
 اهڙي ڪارڪر ڳنڍ چيان، جنهن کانسواءِ [اللاهي- همار ٻچو
 مهال آهي.....“

”ڇڻو سنڌ ڏرايءَ تي شهيد مائي بختاور جون پوٽيون ۽
 ڏوهتيون مڇي ميدان ۾ آيون آهن...“ - مون پنهنجي واه ۾
 لهارايو. وڃڻ جو وقت پورجي آيو هئو. مون اُٿي کيس پاڪو ۾
 ڇڏيو ۽ ڇڏهن جدا ٿياسون ته پنهجي جون اکيون آيون هيون.

ٻوٽي ڇار هڻتا اسپر جو ڪوبه احوال ڪونه آيو. آخر
 هڪ ڏينهن، دهليءَ مان لکيل هڪ مشعر خط مليو؛
 ادا.....

منهنجي مشن ۽ ارادي جا ٿبتا گهڻو اڳتي چوي نه سگهيا
 آهن. حال ئي الحال نه واپس آو ورتان. اڪو سلامت هوندس
 ته وري ملاقاتون ڪنداسون، جيئن سنڌ

اوهانجو پنهنجو

..... (آءُ-جو)

۴ ٿورن ڏينهن کانچوءِ احوال آير ته. اُسير مهيج سلامت
سرحد پار پهچي ويو آهي... ۴... ۴ پوءِ هڪ نياپو آيو ته اُسير
کي فوجين شوت ڪري ڇڏيو آهي.....

ٻڌندي ئي مون من ئي من ۾ پڙڪيو - ”سدا جيئي...!“

3/41, Adarsh Nagar, Bombay 400 025

هيءَ منجهانجي ٻوٽن ڪهاڙي ڇو آهي؟

مون کي هن ڪهاڙيءَ سان خاص قسم جي محبت آهي. جنهن دليرو پاڻو مون کي هن ڪهاڙيءَ لاءِ اُتساهه بخشيون سو هڪ حقيقي سنڌ جو سورمو آهي، جنهن جي سنڌ ڌرتيءَ سان محبت اُڙلي آهي.

سنڌ ڌرتيءَ تي جيڪو اُتھاس ٺهي رهيو آهي ۴ جيڪي سورويو انهيءَ اعليٰ ڊراما ۾ ڀاڳ وٺي رهيا آهن، تن مان هڪ هڪ عظيم افساني جو ڪردار آهي. مون کي ڪافي عرصي کان دل هئي ته سنڌ جي هن ولولائيز سمي جي پس-منظر ۾ ڪي ڪردار خلائيان، جن تي اسين فخر ڪري سگهون ۴ جيڪي سنڌ جي اڄوڪي روح جو درشن ڀسائين.

قوم جي قسمت ۾ طوفاني چٽاينج ايندا آهن. ڪيئن ئي اها قوم اهڙي چٽاينج کي منهن مقابل ٿئي، تنهن مان قوم جي ڪردار جو درشن ٿيندو آهي. اهڙي هڪ جهلڪ کي جهٽڻ جي ڪوشش هن ڪهاڙي ۾ آهي.

— ڪيرت ٻاٻاڙي

ان وچ ۾ مون واسطيدار شخصن سان آسیر جي مڻن بابت تفصيل ۾ ڳالهائون ڪري ورتيون. کين ضروري خاطريون ڏنر ۽ سهڻي شڪ ڏور ڪري ڇڏيم. هڪ عملي خاڪو تيار ٿي ويو. وڃڻ کان اڳ ۾ وري مان آسیر وٽ آيس. کيس ڏاڍو سُرهو ڏنر. هو ٻاڙيءَ جو ورق لکي رهيو هو. مون کيس ذري پوڙي ڳالهه سمجهاڻي ڇڏي ۽ رٿيل پروگرام مطابق ذهن نشين ڪرايم. ڪڏهن ڪيئن ۽ ڪٿي اسين پنهنجو ڳنڍڻ قائم رکنداسون، سو به طم ٿي ويو. پوءِ ٻاڙي طرف اشارو ڪندي چيم، ”ٿيون ڏينهن رات مون هڪ غير مذهب حرڪت ڪري ورتي.“

هن يڪدم ڳالهه کي سمجهي ورتو. چيائين، ”ان ۾ ڪا به غير مذهب ڳالهه ڪانهي. هيءَ ٻاڙي منهنجو خانگي سرمايو ڪانهي. هيءَ ته قوم جي ملڪيت آهي ۽ اسان سڀني جو گڏيل ورثو آهي... اوهان کي ڪيئن لڳو منهنجو دستاويز؟“

مون چيو، ”اوهين ته غضب جي نقاشي ٿا ڪريو. بارود پريو پيو آهي اوهان جي هڙدي ۾. شجاعت اوهان جي ورثي ۾ آهي... اوهانجو هٿ پهچڻ ان جو عظيم ثبوت آهي...“ پوءِ ٿورو مذاقي لهجي ۾ چيم، ”اوهان اهڙي بازو ڊي وچ ۾ هڪڙو خوبصورت گل ڪيئن سانڍي رکيو آهي؟“

ٿورو هڻڪي پوءِ ڳالهه جي تند کي ٻڌندي چيائين، ”اوهين سڪيندا جي فوٽي جي ڳالهه ٿا ڪريو ته؟ مان کيس سورٽ چونڊو آهيان...“ ڪن لاءِ هڪ خوني ڪٽار منهنجي ذهن جي پوڙي اڳيان چاڪاٽ ڪري ويئي. مون ذهن کي ڌوڏو ڏيئي ان کي هٽائي ڇڏيو. پوءِ هڪڙي گمان جي ذري- اثر چيم، ”اوهان جي هيٺي جوڪم جي خبر اٿس؟“

ڏاڍي فخر جي احساس وچان جواب ڏنائين، ”صرف خبر نه پر ناز به اٿس!“ ۽ سندس چهرو چمڪي پيو.

کي سڙحد کان ئي ميل پري لاهي ويو ته مون هن طرف رخ
 رکيو. ٿوريءَ ديار ۾ ڪجهه آواز منهنجي ڪن ۾ آيو. سمجهيم
 ته ايترو لڳي ڪو پوراءِ ٻيو آهي. سو جيڏانهن آيو هوس اوڏانهن
 وڌي ڏوڙ ۾ وڃي هڪ ڏيڍ ۾ ويس. هڪدم ڳوڙن لائين
 اندر هليو ويس. رب جو نالو وٺي، اُتي ئي جهڪي ويهي
 رهيس. ڪلاڪ کن کانپوءِ ٻاهر نڪري، وري ڪڙي ڪڍيم.
 پاڻيءَ ۾ ويهڻ ڪري بدن سڄو ڳوڙو ٿي ويو هئو ۽ ڏنر ته
 ٻي به آهستي آهستي چڙهندو پيو وڃي. مون کي خود هوش
 ڪونهي ته ڪيئن سلامت اوهان تائين پهتس. شايد ٻيو ڏور
 ٿا ٿي سڄن...”

مون چيو، ”ٻيون-ٻيون، وڏيون- وڏيون- وڏيون جي ڏور تي اوهان
 اڃا اڳوڻا ٻيا...!“ همراھ کان وڏو ٽھڪ لڪري ويو. چڻ هو
 ٻڪڙ جي ٻيو هڏي. منهنجي لڏوليءَ جو مزو ماڻهندي ڇڏائين،
 ”ڏس ڀار هڪ آهي ماحول جي مڇوري ۾ ٻيو آهي زبان
 سڳوريءَ جو دوکو... ته ته پاڻ بس اتي دهرين (ناستڪن) جي
 لست ۾ آهيون. ملن جي بلڪ لست تي اولن ۾ ٽنگيو ٻيو
 آهيان.“

ايتري ۾ ڊاڪٽر ڇڪاس لاءِ آيو. سڀ ڪجهه ٻاراڪيءَ
 سان ڇاڇي، ڪوئشو تيار ڪري ڏنائين، جيڪو اردلي کڻي
 هليو ويو. ٻيو ڇڏائين، ”سڀ ليڪ آهي. ڀر هن کي گهٽ ۾
 گهٽ ٻن ڏينهن لاءِ مڪمل آرام جي ضرورت آهي.“ مان اشارو
 سمجهي ويس. مون اُٿڻ کي چيو، ”منهنجي هم پوري خاطر داري
 آيندي. اٿن ڪنهن به قسم جو الڪو نه ڪڍانءِ. ڊاڪٽر جي
 چوڻ موجب اٿن آرام ڪر. باقي سڀ ڪجهه ليڪ ئي
 ويندو...“

ٻئي ڏينهن مون کي منهنجي رڻا پٽاندڙ واپس موٽڻو هئو.

ڇڏي ويو. مان اڃا اهڙي ”شاڪ“ مان سلامت ٻڃي ٻاهر
 ٿيان. تنهن کان اڳ ۾ هن هڪ ٻيو قاتل گهاٽ ڪري ڇڏيو.
 ”اوهين ته ساري سنڌ تان دست بردار ٿي آيا. اسين ٿورو ئي
 دست بردار ٿينداسين. اسين ته سندس لونيءَ جي لڄ رکنداسون.
 سو جي ست ٿي بنداسون...“

مون چيو، ”هو...“

هن مون کي هڪدم ڪٽي ڇڏيو، ”منهنجا ٺهين دوست اڄ
 هو آئي ويو.“ ”مڪبت جي ميدان ۾ سنڌ وارن ٻو... ٻو ڪي
 پنهنجي زبان تان ميساري ڇڏيو آهي. اهڙن کي اسان استعدا
 ڪئي آهي نه، هو وڏيون جي حرمخانن ۾ جڳهر حاصل ڪرڻ
 لاءِ درخواستون پيش ڪري ڇڏين...“ سنهڙو سڀڪڙو سنڌ
 ماڻهو ڄاڻو! سندس من ۾ مڪبت جا گويا مچ پئي پويا. سندس
 ارادي جي قوت ۾ اها لاڪار هئي جيڪا اڪثر انهن ۾ هوندي
 آهي جيڪي قومن جون قسمتون بدلائڻ جو عزم ڪندا آهن،
 جن جي هٿن ۾ اتهاس کي موڙڻ جون واڳون هونديون آهن.
 مون دل ئي دل ۾ اهڙيءَ سرويچيءَ کي سلام پوري ڇڏيو. مون
 سنڌ جي بغاوت، سنڌ جي عظمت ۽ سنڌ جي روشن آئيندي
 جا ڇٽا عڪس سندس اکين ۾ ڏسي ورتا. مون چيو، ”اوهين
 ٿڙندا. سر ڪٿار تي رکندا... هيءُ گهٽ، هيءُ بوسافت، ڇڻو
 ۾ واڪو!“

”ها، موت جهڙو سٺو آهي، ٻو رکي رکي جا رٿي ٺڪري
 ٿي، سا ويڙين جا هان و ڌاري ٿي ڇڏي. رک هيٺان ٿاندا
 آهن. ٿوڪون ٿيون ويندا. پنهنجن جو وويڪ جو سودو، وه،
 ٻو! آهي. اڏا الله! ڏاڪڙا مڙسن لاءِ سڄيون آهن.“

مون راحت واري سندس حالت جو ذڪر ڪيو ته چيائين،
 ”ها، موت جي چٽي، مان ٺڪري آيو آهيان. اولي، ڇڏ ه، مون

هو وڏو ٿاڻڪ ٻار ڪري هڪ بئوڪ جي سامهون پهچي چڪي هئي ۽ جڏهن ٻار اٿورو بئوڪ لڳايو تڏهن ڏوڏي ئي ٻروڙ ٻيڙ ۽ اڪيون مٿي ڪٽي. سامهون همراھ مون کي حيرت وڃڻ ڏسي رهيا هئا، ڳوٺا مان ڪنهن ڪاٺ جي اٿر هيٺ هوس. همراهن هن جوان کي لاهي هڪڙي ڪمري ۾ کڻي بستي تي لٽايو. ڪن ۾ هڪ ٻاڪٽر وارد ٿيو، جنهن پوري چڪاس ڪري هن کي مٿي هٿن ۾ اسان کي ڏاڍي ڏٺي ته صبح ٿاڻن سڀ ڪڏهن لپڪ ٿي ويندو.

* * *

ڳوٺي ٿڪ ۽ ڏاڍو سان بستي داخل ٿيڻ ڪري اهڙو ننڊ جو ڪمار چڙهيو جو سڄي مٿي چڙهي اچڻ جي سهڪ نه ٿيئي. جڏهن راتوڪن همراهن مان هڪ اچي ڏرندڙيو ته مهمان سڃاڻي ٿيو آهي، تڏهن وڃي اک پٽي. نه چار پاڻيءَ جا ڇنڊا اکين تي هڻي تيار ٿي ٽڪڙن قدمن سان سندس کوليءَ طرف ويس. همراھ ڏٺو اڪيون دروازي ۾ ڪٽل هيون. مون کي ڏسي اٿڻ جي ڪوشش ڪيائين پر کيس روڪي، بستي تي ٺهي کلي لڳي ڇهر، ”جيئي - سنڌ!“ جهڙي آواز ۾ چيائين، ”سنڌا - جيئي... اسان جي امڙ!“

سندس ڪمزوريءَ جو بحال ڪندي، مان سندس احوال حاڪم لاءِ آڻايو ته هوس. پڙ هو آڻايو هئو. مون کي پنهنجي سموري وائڻيت ڏنائين ۽ پنهنجي مهن جي لڙڪ لڙاڊي کان رات ڪيائين.

مون چيو، ”اسپر (پنهنجي طرفان ڏنل مٽي نالو) سنڌ جو ڪهڙو حال آهي؟“

”سنڌ کي بگهڙن جي حوالي ڪري ويا آهيو ۽ هاڻي لاڙڪ ۾ هن جو اهڙو بيهڪ ڏوراهو پڌي منهنجو اندر ئي

ڇيڙ ڇيڙي ويو. مان اڃا اهڙي ”شاڪ“ مان سلامت ٻڃي ٻاهر
 ٿيان، تنهن کان اڳ ۾ هن هڪ ٻيو قاتل گهاٽ ڪري ڇڏيو.
 ”اوهين ته ساري سنڌ تان دست بردار ٿي آيا. اسين ٿورو ئي
 دست بردار ٿينداسين. اسين ته سندس لوتڻيءَ جي لڄ رکنداسون.
 سو جي سٺ ٿي اينداسون...“

مون چيو، ”هاڻ...“

هن مون کي هڪدم ڪٽي ڇڏيو، ”منهنجا ڏهين دوست!“
 هو اُٿي ويٺو. ”مڻهجي ڇي ميدان ۾ سنڌ وارن ٻو... ٻو ڪي
 پنهنجي زبان تان ميساري ڇڏيو آهي. اهڙن کي اسان استعدا
 ڪئي آهي نه. هو وڏيون جي حرمخانن ۾ جڳهه حاصل ڪرڻ
 لاءِ درخواستون پيش ڪري ڇڏين...“ سنهڙو سڀڪڙو سنڌ
 ماڻ جو ڄاڻو! سندس من ۾ مڻهجي جا گويامچ ٻڌي پويا. سندس
 ارادي جي قوت ۾ اها لڪار هئي جيڪا اڪثر انهن ۾ هوندي
 آهي جيڪي قومن جون قسمتون بدلائڻ جو عزم ڪندا آهن.
 جن جي هٿن ۾ لانهاس کي موڙڻ جون واڳون هونديون آهن.
 مون دل ئي دل ۾ اهڙيءَ سرويڇيءَ کي سلام پوري ڇڏيو. مون
 سنڌ جي بغاوت، سنڌ جي عظمت ۽ سنڌ جي روشن آئيندي
 جا ڇٽا عڪس سندس اکين ۾ ڏسي ورتا. مون چيو، ”اوهين
 لڙندا. سر ڪٽار ٿي رکندا... هيءَ گهٽ، هيءَ بوساٽ، جڙ رڻ
 ۾ واڪو!“

”ها، موت جهڙو سٺو آهي، ٻو رڳي رڳي جا رٽپ نڪري
 ٿي، سا ويڙين جا هان و ڏاري ٿي ڇڏي. رڳ هيٺان ٽانڊا
 آهن. ٽوڪون ڏيون ويندا. پنهنجن جنو وويڪ جو سودو، وه
 برابر آهي. اڏا الله! ڏاڪڙا مڙسن لاءِ سڀڄون آهن.“

مون راحت واري سندس حالت جو ذڪر ڪيو ته ڇپاڻين،
 ”ها، موت جي چنبي مان نڪري آيو آهين. اولي ڇڏهن مون“

جو وڏو ڏاڪو ٻار ڪري هڪ بئوڪ جي سامهون پهچي چڪي هئي ۽ حذهين ڏراڻوڙ اڀڪ لڳايو تڏهين ڏوڏي تي ڀرور ڀڄڻ ۽ اڪيون مٿي ڪمر. سامهون همراھ مون کي حذوٽ وڃڻ ڏسي رهيا هئا، گويا مان ڪنهن ڪاٺ جي اڻر هيٺ هوس. همراهن هن جوان کي لاهي هڪڙي ڪمري ۾ کڻي استري تي لٽايو. ڪن ۾ هڪ ڊاڪٽر وارد ٿيو، حذهين ڀوري چڪاس ڪري هن کي سٺي هٿين ۾ اسان کي ڏاڍاڙي ڏني ته صبح ٽائين سڀ ڪجهه اٽڪ ٿي ويندو.

* * *

ڳهڙي ٽڪ ۽ ڏاڍ سان بستري داخل ٿيا ڪري اڙو ٽنڊ جو ڪمار چڙهيو جو سڄ مٿي چڙهي اچڻ جي سهڪ نه ٿي. حذهين راڻوڪن همراهن مان هڪ اچي ڏرنڌارو نه موهان سڃاڻي ٿيو آهي، تڏهين وڃي اک پئي. نه چار پاڻي ۽ ٻه ڇنڊا اڪون تي هڻي اٻار ٿي اڪڙن قدامن سان سندس ڪوليءَ طرف ويس. همراھ. حذوٽ اڪيون ڏرواڙي ۾ ڪٽل هيون. مون کي ڏسي اٿڻ جي ڪوشش ڪيائين پر کيس روڪي، بستري تي ٺهي کلي لڳي ڄمر، ”ڇيٽي سندا“ جهڙي آواز ۾ ڇيائين، ”سدا ڇيٽي... اسان جي امڙ!“

سندس ڪمزوريءَ جو ڪمال ڪندي، مان سندس احوال ڄاڻڻ لاءِ آواز ڏنو هوس. پر هو آواز ڏنو هوس. مون کي پنهنجي سموري واقفيت ڏنائين ۽ پنهنجي مشن جي نازڪ ارادي کان واقف ڪيائين.

مون چيو، ”آسٽر (منهنجي طرفان ڏنل مڪلي نالو) سنڌ جو ڪهڙو حال آهي؟“

”سنڌ کي بگهڙن جي حوالي ڪري ويا آهيو ۽ هاڻي ٽن حال پڇو؟“ هن جو اهڙو اڇاڪ ڏوراپو ٻڌي منهنجو اندر ٿي

ڇڏي ويو. مان اڃا اهڙي ”شاڪ“ مان سلامت بچي باهر
 ٿيان، تنهن کان اڳ ۾ هن هڪ ٻيو قاتل گهاٽ ڪري ڇڏيو.
 ”اوهين ته ماري سنڌ تان دست بردار ٿي آيا. اسين ٿورو ئي
 دست بردار ٿينداسين. اسين ته سندس لوئيءَ جي لڄ رکنداسون.
 سو جي ست ٿينداسون...“

مون چيو، ”ٻار...“

هن مون کي هڪدم ڪٽي ڇڏيو، ”منهنجا ڏهين دوست!“
 هو اٿي ويٺو. ”مهرباني ڪري ميدان ۾ سنڌ وارن ٻو... ٻو... ڪي
 پنهنجي زبان تان ميساري ڇڏيو آهي. اهڙن کي اسان استبداد
 ڪٽي آهي نه. هو وڏيون جي حرمخانن ۾ جڳهه حاصل ڪوڙ
 لاءِ درخواستون پيش ڪري ڇڏين...“ سنهڙو سيڪڙو سنڌ
 ماڻ جو ڄاڻو! سندس من ۾ مهرباني جا گويا مچ ٻڙي پويا. سندس
 ارادي جي قوت ۾ اها لاڪار هئي جيڪا اڪثر انهن ۾ هوندي
 آهي جيڪي قومن جون قسمتون بدلائڻ جو عزم ڪندا آهن،
 جن جي هٿن ۾ اڻهاس کي موڙڻ جون واڳون هونديون آهن.
 مون دل ٿي دل ۾ اهڙيءَ سرويچيءَ کي سلام پوري ڇڏيو. مون
 سنڌ جي بغاوت، سنڌ جي عظمت ۽ سنڌ جي روشن آئيندي
 جا ڇڏا عڪس سندس اکين ۾ ڏسي ورتا. مون چيو، ”اوهين
 ٿرندا. سرڪار تي رکندا... هيءَ گهٽ، هيءَ بوساٽ، ڇڏ رڻ
 ۾ واڪو!“

”ها، موٽ جهڙو سڏايو آهي، ٻو رڳي رڳي جا رٽپ نڪري
 ٿي، سا وريڻ جا هان و ڌاري ٿي ڇڏي. رک هيٺان ٿاندا
 آهن. ٽوڪون ٿي ٻون وٺيا. پنهنجن جنو وويڪ جو سودو، وه
 رار آهي. ايشا الله! ڏاکڻا مڙسن لاءِ سيڌون آهن.“

مون راحت واري سندس حالت جو ذڪر ڪيو ته ڇپاڻين،
 ”ها، موٽ جي چنبي مان نڪري آيو آهين. اولي جڏهن مون

جو وڏو ٿاڻڪ ٻار ڪري هڪ ٻئڙڪ جي سامهون پهچي هڪي
 عشي ۽ حڏهين ڊرائڊور اڻڪ لڳايو لڏهين ڏوڏي ئي ڀرڙ
 ڀير ۽ اڪيون مٿي ڪمر، سامهون همراھ، مون کي ڇوڪر وڃان
 ڏسي رهيا هئا، گويا مان ڪنهن ڪاٺ جي اڻو هٿ هوس.
 همراهن هن جوان کي لاهي هڪڙي ڪمري ۾ کڻي بستري
 آي لڻايو. ڪن ۾ هڪ ڊاڪٽر وارد ٿيو، جڏهن پوري چڪاس
 ڪري هن کي سٺي هٿن ۽ اسان کي دلداری ڏني، صبح
 ٿاڻن سڀ ڪڍه. لڻڪ ئي ويٺو.

ڪهڙي لڻڪ ۽ ڊار سان بستري داخل ٿيڻ ڪري اڇڙو لڻڪ
 جو ڄمار ڇڙهيو جو سڄ مٿي ڇڙهي اچڻ جي سهڪ ٿي. اچي.
 حڏهين راتوڪن همراهن مان هڪ اچي ڏرندڙيو ٿي. موهان
 -هاڻڪ ٿيو آهي، لڏهين وڃي اک پٽي. ۾ چار ٻاٽيءَ جا
 چنڊا اکين تي هڻي تيار ٿي اڪڙن قدمن سان سندس ڪوليءَ
 طرف وٺس. همراھ، -مون اڪيون دروازي ۾ ڪٽل ڪيون.
 مون کي ڏسي اٿڻ جي ڪوشش ڪيائين پر ڪم ٿي روڪي،
 بستري تي ٿي کلي لڳي ڇهر، ”جهڙي سنڌ“ ڏههڻي آرا
 ۾ چيائين، ”سدا جهڙي... اسان جي اوڙ!“

سندس ڪمزور ڪپ ۽ ڊو ڪمال ڪندي، مان سندس احوال
 ڄاڻڻ لاءِ آواز ڏنو. هوس. پر هو آواز ڏنو. مون کي ٻڌي
 سموري واقعت ڏٺائين ۽ ٻڌي مٿن جي اڙڪ اڙڪ
 کان واقف ڪيائين.

مون چيو، ”آهيو (منهنجي طرفان ڏنل مٿي ٿاڻو) سنڌ
 جو ڪهڙو حال آهي؟“

”سنڌ کي بگهڙن جي حوالي ڪري ويا آهيو ۽ هاڻي ٿا
 حال پڇو؟“ هن جو اهڙو ٻڌايو ته منهنجو اندر ئي

— آڄ وارين سنڌ جي شرافت، محبت ۽ مڙهيان نوازيءَ جو خون ڪيو آهي. سندس ماءُ جو هڪ ڪونڌر ڪسجي ويو آهي. يراون عبدالرزاق سومري کي سنڌ ڌرتيءَ سان نينهن ڪرڻ ڪري شهيد ڪيو آهي. هوشو، هيٺون، دريان خان جي قطار ۾ هڪ ٻيو ڳاڙهو گل ڪڙي پيو آهي.....

اڳ، تاريخن ۾ هي ورلن پڙهندي منهنجو ساهه اڀامي رهيو هئو. وڌيڪ پڙهي نه سگهيس. غصي ۽ نفرت جي آڱ اندر ۾ هڪ والو پيدا ڪري رهي هئي. سنڌ جو نئون نڪورو انهناس لکجي رهيو هئو ۽ منهنجي هڪ ٻيوسي، هڪ پشيماني... ٻاڙيءَ کي بند ڪري ڇڏين. سمجهه ۾ نه پيو اچين ته، مان ڇا ڪريان. شاهه جي ڪلام واري ڪتاب مان نچ سنڌي پوشاڪ ٻهريل سنڌ جي سڄاڻي نينگر جو فوٽو ڪڍين. فوٽي کي هٿ ۾ جهلي سندس گهرين اکين ۾ ڀريل محبت جي سيلاب ۾ ڪي معنائون ڳولڻ لڳس. ڀاڙيان پيو هنجي اڃاڪ مشڪ منهنجي رنج-عالم کي ڪجهه تسڪين ڀريون منزلون ڏيئي رهي آهي. فوٽو ٻاڙيءَ ۾ وجهي، ٻاڙي ٽيلهي جي حوالي ڪيم. ”لطيف جو چونڊ شعر“ ٻنهي هٿن ۾ جهلي، بي-اختيار ان کي وچ مان ڪڍي ڪولير چئن نه ڪي شڙڌالو ڪرو ڳرنت ڪي وچ مان ڪولي وڃن وٺندا آهن. مون شاهه جو ”وڃن“ پڙهيو:

سـڙي سنڌ ڪري اُڀي عاشقن کي
جي اٿي سنڌ سڪڻ جي، نه ڪو ۾ ٻيو ٻري
سي ڌار ڌري، پڇم ٻوٽو ٻوٽو ٻوٽو.

وري ٻئي صفحي تي نظر وڌو:

گهوڙن ۽ گهوٽن جيٽ ٿورا ڏينهن
ڪڏهه منجهه ڪوٺڻ، ڪڏهه واهي رڻ جا.

مون کي وقت جي سمڪڻي نه رهي هئي. جيٽ ڪٽي

۱. ڪنهن دوشيزه جو مسڪرائيندڙ فوٽو هئو. روزي ورار ۽
 ڏکيءَ راهه ۾ اول پنهنجي مڃوڻا کي هر- سٺو بڻايو ۽ ٺٽي.
 فوٽو ڪتاب ۾ وجهي پائيو ۽ ڪري رکيو جو ڊائريءَ منهنجي
 اڻ ٺٽو وڌائي هئي. ڊائري جي بهرحال ٺٽي ورق تي لکيل هئو
 قيامت جو ڏينهن ۽ ٺٽو جاتان ۽ اهو ڏينهن مومن لاءِ
 ايندو ۽ يا نه. پر سنڌ ڏريءَ تي جن گهرا زڪم ڪيا آهن،
 انهن لاءِ اهو فتويٰ جو ڏينهن ايندو ۽ ستمگرن کي سنڌي
 عوام جي سامهون هيلين گناهن جو حساب ڏيڻو پوندو هيءَ
 ڊائري اهڙي لهڪي چوڪي جو سنڌي دستاويز ٿي ۽ افس ايندي.
 مان اڪڙا اڪڙا صفا ورائيندو وڃ وڃ مان ڏهندو ٿي
 واس:

— اڄ مقدس ٿيلائيءَ جي ڀل ڀوسان سنڌ ڀاڙورسئيءَ جا
 بي-هٿيار جوڏا ٺنگي ٺهندا اڳيان ٺڙيا آهن. گولين، لڏين ۽
 ٺٽو ڪٽس اڳيان پنهنجا سڀا-سڀا ٺٽا آهن. ڀاڙورس سندن ريتو
 ريت وهاريو آهي. سنڌ ڏريءَ کي ريت جو ريت مليو آهي.
 ريت ٻڌل جوان سنڌ ماءُ کي ٺٽيا آهن. آب سڄي کي لاک
 لڳي آهي. سنڌ صدين جي ٺٽو مان سڃاڻپ ٿي آهي.....

— اڄ آخرو ٻلوچ ۽ اهن سنڌ جي ٺٽا ٺٽو ٺٽو، ٻارون
 جي ريت سان رڳول ڏوٻا هوا ۾ لهرائي آهر ريت جو مقابلو ڪيو
 آهي. سندن گلن جهڙي بدن تي ڏنڊن جو وسڪارو ٺٽو آهي.
 ڪن ٺٽو والڪو سڄي شاهي جهل جي ڏوٻا ٺٽو اندر بند
 ڪيو ويو آهي. سنڌي ماءُ ڪومت ۾ بند آهي.....

— اڄ ڏارين سنڌي ٻوليءَ تي حملو ڪيو آهي. سنڌ جي
 ٺٽو ٺٽن کي چوٽي چوٽي مارو آهي. سنڌيءَ جي اڇر
 کي ٺٽن ٺٽن لٽايو آهي. شهرن ۾ راکاس گهمي وڙو آهي.
 ٺٽو ٺٽو سنڌ جي گهٽن ۾ ٺٽو رهيو آهي.....

— اڄ واريون سنڌ جي شرافت، محبت ۽ مهمان نوازيءَ جو خون ڪيو آهي. سندس ماءُ جو هڪ ڪونڌر ڪسڇي ويو آهي. يراون عبدالرزاق سومري کي سنڌ ڌرتيءَ سان نينهن ڪوڙ ڪري شهيد ڪيو آهي. هوشو، هيڻون، دريان خان جي قطار ۾ هڪ ٻيو ڳاڙهو گل ڪڙي بيٺو آهي.....

اڳوڻا تاريخن ۾ هي وران پڙهندي منهنجو ساهه اڀامي رهيو هئو. وڌيڪ پڙهي نه سگهيس. غصي ۽ نفرت جي آگ اندر ۾ هڪ ولولو پيدا ڪري رهي هئي. سنڌ جو نئون نڪورو اتهاس لکجي رهيو هئو ۽ منهنجي هڪ ٻيوسي، هڪ پشيماني... ڊاڻويءَ کي بند ڪري ڇڏيم. سمجهه ۾ نه پيو اچيم ٿا، مان ڇا ڪريان. شاهه جي ڪلام واري ڪتاب مان نچ سنڌي پوشاڪ بهريل سنڌ جي سڀاڄهي نينگر جو فوٽو ڪڍيم. فوٽي کي هٿ ۾ جهلي سندس گهڙين اکين ۾ ياريل محبت جي سيلاب ۾ ڪي معنائون ڳولڻ لڳس. پاڻان پيو هندي ايباڪ مشڪ منهنجي رنج-عالم کي ڪجهه تسڪين يويون منزلون ڏيئي رهي آهي. فوٽو ڊاڻويءَ ۾ وجهي، ڊاڻوي ٿيلهي جي حوالي ڪيم. ”لطيف جو چونڊ شعر“ ٻنهي هٿن ۾ جهلي، بي-اختيار اُن ڪي وچ مان ڪڍي ڪولير چٽن نه ڪي شرنڌالو ڳرو گرنت ڪي وچ مان ڪولي وچن وٺندا آهن. مون شاهه جو ”وچن“ پڙهيو:

سـؤري سـڏ ڪـري اُڀـي عاشقن کـي
جي اُٿي سڏ سڪڻ جي، ته ڪو ۾ پيو ٻاري
سسي ڌار ڌري، پيچ پوءِ ٻـوٽـيـٽـيـون.

وري ٻئي صفحي تي نظر وڌو:

گهوڙن ۾ گهوٽن جهڙ ٿورا ڏينهنڙا،
ڪڏهه منجهه ڪوٺن، ڪڏهه واهي رڻ جا.

مون کي وقت جي سمڪڻي نه رهي هئي. چپ ڪٽمپ

١. ڪنهن دوشيزه جو مڪرانيندڙ ٺوڻو هئو. ٻوڙي وارا
 ٺڪيءَ راهه ۾ اول پنهنجي مڙهيءَ کي هم- سٿو اڻايو ۽ ٺڪيءَ
 ٺوڻو ڪتاب ۾ وجهي ٻا-هرو ڪري رکيو جو ٻاڙيءَ منهنجي
 اڻاڻ وڌائي هئي. ٻاڙي جي بهرين ئي ورق ئي لکيل هئو
 قيامت جو ٽينون؛ ٺڪو ڄاڻان ته اهو ٽينون مومن لاءِ
 ايندو يا نه. پر سنڌ ڌاريءَ ئي جن گهرا زخمر ڪيا آهن،
 انهن لاءِ اهو ٺڪو جو ٽينون ايندو ۽ ستمگيون کي سنڌي
 عوام جي سامهون هيلين گناهن جو حساب ٽيڻو ٻوڙو هيءَ
 ٻاڙي اهڙي امڪي چوڪي جو سنڌي دستاويز ئي بهش ايندي.
 مان ٺڪڙا ٺڪڙا صفا ورائيندو وڃ وڃ مان پڙهندو ئي
 ويس؛

— آج مقدس ڦليليءَ جي ٻل ڀرسان سنڌ ٻوڙو رستيءَ جا
 ٻي-هٿو جوڙا ٺڪي ٺڪو اڳيان لڙيا آهن. گولين، لڏين ۽
 ٺڪو ڪٽس اڳيان پنهنجا سڀا سڀا آهن. ٻوڙو سندن ريتو
 ريت وهايو آهي. سنڌ ڌاريءَ کي ريت جو ريت مليو آهي.
 ريت ٻڌل جوان سنڌ ماءُ کي لهڻا آهن. آب-سڄي کي لاک
 لڳي آهي. سنڌ صدين جي لڏ مان سڄاڻي ئي آهي.....

— آج اڪو ٻوڙو ۽ ٻين سنڌ جي نماڻن انگريزن، ٻارن
 جي ريت سان رڳيل ڏوٽا هوا ۾ لهرائي آهين جو مقابلو ڪيو
 آهي. سندن کٽن جهڙي بدن ئي ٽنڊن جو وسڪارو ٿيو آهي.
 کٽن پڪوڙن والڪو سٽي شاهي جهل چئي ڏيواران اندر بند
 ڪيو ويو آهي. سنڌي ماءُ ڪوٽ ۾ بند آهي.....

— آج ڌارين سنڌي ٻوليءَ ئي حملو ڪيو آهي. سنڌ جي
 ٻولي کي چوڻدي چوڻدي مارو آهي. سنڌيءَ جي اڇر
 کي ٽن هيلن لٽايو آهي. شهرن ۾ راکاس گهمي ويو آهي.
 لادرگاه سنڌ جي گهٽن ۾ ٽري رهيو آهي.....

سان سندس ٻيو واڙهي ٻڌو. ان جي اثر هيٺ مڙس ڪڍجھي
رھيو هئو.....

ان وقت اسان وٽ ڪا دوا يا ٻيو ڪو واهر وسيلو ڪونه
هئو. جو مٿس آزمائون. اهڙي دوا جو تہ اسان تصور بہ ڪونه
ڪيو هئو. اسان لاءِ ادوائِي رستو هئو تہ جيپ کي ڊوڙايون
۽ سڳڻو ڪئمپ ٻيڙا آيون (هڪ ان ڪئمپ جو ذڪر ڪرڻ
لڳو ڇاڪاڻي جو اهو هڪ مشئي هئڻ آهي.) هڪ مون کي تيار
ٿيڻي ڪهرايو ويو هئو تہ ڪو همراه سرحد پار کان فلاني کي
فلاني ٿيڻي آهي، فلاني هڪ ئي داخل ٿي رهيو آهي ۽ سندس
خواهش موجب مان اتي حاضر هجان. ۽ اسان مقرر هئڻ تي
ٻيڙي انتظار جون گھڙيون گذاريون. پر افسوس جو حالتن اسان
جي آميدن کان هڪ ڪيترائي ڇڪو کائي ورتو ۽ اسين
همراه سان رجائون ڪرڻ بدران کيس بيهوشي ۽ جي حالت ۾
جيپ ۾ اڏاڻندا ڪئمپ طرف ڊوڙي رهيا هئاسين.

اڻ سوچيل، اڻ چال عالمن جي اثر هيٺ مان گھڙي پاڪ
لاءِ سن بر آهي. وڏو غوس ۽ جيپ ۾ ڪجهه اندر طرف سرڪي
ويو غوس. جيپ اندر مون کي هڪ سٺو مھسوس ٿيو. هڪ
آجئبي فضا! موٽي ٻاٿر اپڻا جي ڪوشش ڪيم. پر سان رکيل
همراه جي آيلهي مون کي سرحد ۾ آندو، جنهن مان سنهي
ٻادر ۽ ٽوال ڪڍي اسان کيس ڏي ڪٽا جي ڪوشش ڪئي هئي.
مون ان ۾ هڪ گھمائي چڪاس ڪئي. هڪ ڪپڙن جي وڳي
کان سواءِ ان ۾ هيون ٻيون روزمره جي استعمال جون چيزون
۽ هڪ ڪتاب ۽ هڪڙي ڊائري. ڪتاب جي مٿان وڏن اکرن
۾ ڇپيل هئو. ”لطيف جو چونڊ شعر“. مون ان کي ڇهن جي
ويجهو آهي ڇهه ۽ اٺيون ٻهجي آيون. ڪتاب جيئن ئي کولڻ
جي ڪوشش ڪيم تہ هڪ تصوير هيٺ ڪري پئي. ڪٿي ٿي

هت ۾ هٿو. مٿس ڪيل جڳهه تي، لالعين جي ٻاڙ هي روشنيءَ جي شعاعن کي ڏسي هن ههراءَ کي مٿس وقت تي پهچڻو هٿس. ئي ڪلاڪ هڪ هڪ انتظار ڪرڻ ڪري اسان جا ٻار سڪي ويا هئا ۽ هن وار باسي ڪاٺيل امت ۾ اڳڪٿي ٿي هئا هي ڪري، اسان جي بدن ۾ رڳي رڳي سميت ئي اُٿرو، جيتوڻيڪ اُٿر ٿي اولهاري جو سهو هجڻا هڪ گهڙيءَ ۾ اسان کي اهو اُچي آندو ٿيو. ا. شايد ههراءَ يا ا. سرحد ٻار ڪرڻ کان اڳ ۾ ئي پڪڙجي پيو آهي يا ا. وري ٻي اولهه جي ۽ رستو پاڻي، ڪنهن ٻئي طرف هليو ويو آهي ۽ خوف اهو هٿو ا. اکر رستو پاڻي وٺو ته الائي ڪهڙي اوچتو ۾ وڃي پهچندو ۽ پوءِ ا. ... عدا ڪري!

اهڙي ٻڌڻ ۾ هٿاسون ا. ٻوٽن هاڪي روشنيءَ جو ڏهو لٽار آيو. اسان جي امت ۾ ساهه ٻو ۽ ڇهرا ڪجهه سرها ٿيا. ا. سڄڻ سلامت منزل ڏانهن وڌي رهيو آهي. هاڻي وڃي ڪل پٺتي ته ههراءَ جبل-ٻن جي فاصلي طئه ڪرڻ ۾ ايترو وقت جو لڳايو هجڻا مٿس کي امت ٽپن جا چڙهيل هئا، سو ائين ٻارن کي گهٽيندو، ٻو ٻو ۾ پائيندو اُچي اسان ٻو ٿيو هجو. اڳو هيندي ٽپ ڪارڻ جي پٺوئي ڪائي ڪري پوي ها ۽ هوش سالر نه رڳي سگهي ها. ا. حائرون جو ڪار، ئي سگهين ئي يا ساري رات رات جي ۽ پٺتي ٿي داخل نه ٿي وڃي ها...! جيئڻ هو اسان ٻاڙهيون ڪمڊي ٻو وڙندي پئي هلي. ههراءَ کي هڪ طرف ڪوچ ٿي لپتائي مٿان هاڪي چادر وڃي ڇڏي هئي سڀن، ڪنهن مان ٻو ٻو ٻاهر ڏسڻ ۾ پئي آيا. ٻون ۾ اکر رنگ جو ڪندواس جو ٻوٽ ٻوٽ هوس، ڪنهن جي مٿان ڪافي گم ڇڪ چڙهيل هئي. ٻون سندس ٻوٽ لاهي پائيدو ڪري رکيو ۽ پٺتي ٻون مان جو راب لاهي ڪپس پانا ۽ ٽول

جيئي سنڌ .... سدا جيئي !

— ڪيرت ٻاٻاڻي

ٻاٻاڻي ڪي گهلييندو گهلييندو جشن ئي اسان جي ويجهو پهتو
ٽي ڀڙڪندي چيائين. ”جيئي سنڌ!“ مون وڏي کيس پاڪر
پر گهلييندي چيو، ”سدا جيئي...!“ هو منهنجي ڪنڌي تي
ڀرڪي ٻيو ۽ سندس اکيون بند ٿي ويئون. مون ائين محسوس
ڪيو ته هڪ ٻڙونڌڙ بند منهنجي چاٽيءَ سان لهيڙجي ويو
آهي، ۱۰۵ ڊگريون کان به وڌيڪ بخار هن جي سڙو ۾ گهمي
رهيو هئو. منهنجو بدن، جو هن کان اڳ ۾ ڪليل ريگستاني
هوا ۾ سياحت محسوس ڪري رهيو هئو، سو گویا ٻڙونڌڙ ٽانڊن
جي حرارت محسوس ڪرڻ لڳو. هو بيهوش ٿي ويو هئو، ڇاڪاڻ
ته جشن ئي ڪنڌ منهنجي ڪلهي تي رکيائين ته وري چڙوئي
ڪين. مون همراهن کي هڪل ڪئي ته جلدي ڪريو، مڙس
ٽپ جي آليءَ ۾ ٻيو ڀري. هڪڙي سگهڙي مڙس کيس ٻڪ
وجهي کڻي ڪلهي تي رکيو ۽ ٻئي سندس ڀوسان ٻيل ٽيڻو
۽ هيٺ ڪڙيل ٽارچ کڻي ورتي. اسين ٽڪڙا ٽڪڙا ڪجهه
ڀري ڇڏيل جيپ طرف وڌياسين، جيڪا هڪ ڪچي ٻيڙي
لڳ، ڇڏي آيا هئاسون.

اسان کي هٿ ٻيئي ئي ڪلاڪ واهه جا ٿي چڪا هئا.
راست ڪافي لڙي چڪي هئي. ڪتان ڪتان مون جا آواز ٻئي
آيا. اسين ٻن ملڪن جي سرحد وٽ (هٿ ان سرحد جو ڏکڻ
ڪرڻ مناسب نه آهي) اٽڪل اڌ ميل کن اندر پهتي، هن ياد
جي انتظار ۾ بيٺا هئاسون. اسان کي ڳاڙهي شيهي وارو لالئين

ٻڌائڻ جو شروعاتي مقصد آهي) ۽ ساڻ ساڻ ڄاڻ جو دائرو
وڌائي ٿي. ڪنهن ڪي وري وڌيڪ خواهه ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
سندس ڪهاڻي بهترين ٿي لکي. ڪنهن ڪي وري لکڻي
ٿي بهترين لکي، جو اها حقيقت ٿي ٻڌل آهي. ڪنهن ڪي
لکڻي بهترين ٿي لکي، جو اها اڄ هي سٺيد ڪار يا هيٺين
وچولي درجي جي اندروني حالت ڪي ۽ ان جي مانسڪتا ڪي
شدت سان ظاهر ٿي ڪري. ڪنهن ڪي لکڻي بهترين ٿي
لکي، جو ان ڪهاڻيءَ کي مٿڪون، آڏين پسند ڪيو آهي
۽ ٻين نالن ۾ توجهه ٿي چڪي آهي.

ڪنهن ڪهاڻي نويسن لاءِ اهو ٻڌائڻ آهي، فلاڻي ۽ فلاڻي
سندس بهترين ڪهاڻي آهي ۽ ساڻ ساڻ اهو نه لکي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
ان ۾ ڪهڙي خصوصيت آهي، ڪنهن ڪي لکڻي بهترين ٿي
۽ سندس بهترين ڪهاڻي آهي، اڳوڻا تمام مشڪل نه آهي نه
آسان به ناهي. لکڻي ڪنهن ڪي ڪنهن لکي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
منهنجي زيادتي آهي، جو مان ڪيس سندس لکڻي ڄاڻ ڪرڻ
ڪن ڪهاڻين مان هڪ بهترين قرار ڏيڻ لاءِ زور ٿو ڏيان، ته
هو پنهنجي لکڻي لکڻي لکڻي آهي. پر اها زيادتي نه ڪرڻ
ها، نه اڄ هيءَ مڃو شاعري ٿي ٿي نه سگهي ها. مونکي ڏوڏ
آمد آهي ته ساهت پڙهين ڪي هوءَ هڪ سادو لائق ڪهاڻي
سنگرھ لکندو.

مڃو مڃو ۽ وڏو پڙهون پاڻو ٺوهرائي هٿن ۾ آهي. همدئي
ٻيون پاڻو نه شاعري ٿيندو، اهوڙي آمد ڪرڻ ٿو. هن ڪهاڻي
نويسن جون ڪهاڻيون، هن پاڻي ۾ اچي نه سگهيون آهن، آهي
ٿي پاڻي ۾ درج ڪيون وينديون.

هن مڃو مڃو پنهنجي پڙهون رايو موڪلي سگهو ته عجب آهي.

۽ اس.

واسنديو ”نرمل“

۱۹۸۸-۷-۱۴

چون ڪاٻيون ملي وڌيون، جنهن لاءِ مان اُتر صاعب جو تهل
شڪرگذار آهيان.

ڪن ڪهاڻي نويس پنهنجيون ڪهاڻيون نه موڪليون، پر
انهن بمسببت پنهنجا شخصي رايو ڪونه لکي موڪليا ته انهن ۾
ڪهڙيون مخصوصيتون آهن. صرف ايترو ئي لکيائون ته ماءُ لاءِ
سڀ ٻار سرڪا هوندا آهن، انڪري اهو چوڻ ممڪن ناهي ته
سندن موڪليل ڪهاڻي سندن بهترين ڪهاڻي. مان هنن سان
شامل راءِ ناهيان، جيئن ته هر ماءُ سڀني ٻارن کي پهاڙيندي
آهي، پوءِ نه ڪنهن هڪ ٻار لاڙو هوندو ئي آهي. ازانسواءِ،
هر ليکڪ جي اندر ۾ هڪ نقاد هوندو آهي. ليکڪ رچنا
پوري ٿيڻ بعد ان تي هڪ نقاد جي نظر سان نظر ٿاڻي ڪندو
آهي ۽ ڪڏهن ڪڏهن ان رچنا کي بهتر بڻائڻ لاءِ ٿورو
ڪندو آهي. ساڳيءَ طرح هڪ ڪهاڻي نويس به نقاد بڻجي اُڏو
پنهنجن لکيل ڪهاڻين جي نظر ٿاڻي ڪندو ته هن لاءِ نه
اهو فيصلو ڪرڻ ناممڪن ته هينئر گهرجي ته سندس بهترين
ڪهاڻي ڪهڙي آهي. ڪن ته انهن ۾ ڇو نه پنهنجي بهترين
ڪهاڻي مون آيا لکي ٿي ڪانهي. انهن کي وري انهن ڇهن
ته هيل تائين جيڪي ڪهاڻيون لکيون اُو ان مان بهترين
چونڊي موڪليو. هن مجبوري ۾ درج ڪيل ڪهاڻين بمسببت
سندن ليکڪن جي شخصي رايي کي باريڪ ڏسي سان ڄاڻو
ته ان نتيجي تي پهچيو ته هو ليکڪ وقت سندس بهترين
ڪهاڻيءَ لاءِ ماڻ ۽ ماڻا پنهنجا آهن. ڪنهن کي ڪهاڻي ان
ڪري بهترين لڳي ٿي، ڇو ته ان ۾ هڪ اهڙيءَ استوريءَ جي
ڪردار نگاري ڪئي وئي آهي، جيڪا روايتي ماءُ جي ڪردار
جي بلڪل ابتڙ آهي. ڪنهن کي پنهنجي ڪهاڻي انڪري
بهترين لڳي ٿي، ڇو اها وندر ميسر ڪري ٿي (جو ڪهاڻي

گذارش

سنڌي ۽ هي بهترين ڪهاڻين يا چوند ڪهاڻين جا ڪي
 موعا شايع ٿي چڪا آهن. پڙهي ۽ پنهنجن ڪهاڻين جو ڳڻڪو
 هن کان بلڪل علاحدو آهي. هوشن سهند ڪهاڻي چوندِي، مدهوعي
 سنڌي ۽ مطابق هو ڪهاڻي نويس هي، ڪهاڻي چوندِي، مدهوعي
 ۾ درج ڪندو آهي. پڙهن مدهوعي لاءِ پارس جي اڳ اڳ شهرن
 ۾ رهندڙ سڀني ناميارن سنڌي ڪهاڻي نويسن کي لکي موڪليو
 ته هو پنهنجي ۽ نظر ۾ هڪڪا سندن بهترين ڪهاڻي يا آڻ چومل
 ڪهاڻي هجي، اها ٽي باري موڪلس ۽ ساڻ ساڻ حد ستن ۾
 اهو نه لکي موڪلس ته ان ڪهاڻي کي پنهنجي بهترين ڪهاڻي نما
 مدھن سبب، هو ان ڪهاڻي ۽ ڪن کي مون ئي بهر ياد
 سمجهن. ڪن کي روبرو در حالي، ڪن کي پنهنجي ڪهاڻي نويسن
 ٽي باري. ڪافي ڪوشش بعد سنڌي ۽ هي ڪن ڪهاڻي نويسن
 وٽان هڪدم ڪهاڻيون آچي واپسون. پڙهن مان ڪن پنهنجي
 ڪهاڻي ۽ هي مخصوص نموني پنهنجو هڪڪو ڪهاڻي نويس ۽ ڪهاڻين
 موڪليو، ته ڪن اهو نه موڪليو. هڪڪو ڪهاڻي نويس ۽ ڪهاڻين
 نموني ڪهاڻي نويسن جا پنهنجا راپا ايندا ويا، تنهن نموني اهي
 نويس ۾ ٽي بند واپس. مدهوعي حوالو ۾ شايع ڪوڙو هئو، انگري
 سڀني ڪهاڻي نويسن هي ڪهاڻين بهتري تائين نوسي، انهن
 کي آرام ٿيئي شايع ڪوڙ ممڪن نه هئو. اهو سبب آهي
 جو سنڌي ۽ هي ڪن چوڻي ۽ هي ڪهاڻي نويسن جون ڪهاڻيون
 مدهوعي هي نويسن آڻ ۾ شايع ٿي سگهون آهن.

ڪهاڻي نويسن سندن نظر ۾ پنهنجن بهترين ڪهاڻين
 اها، پڙهن هي ڪا بهي وٽن هڪڪي حاضر
 ري اي. هي اثر هي سهڪار سان انهن کي

ف-و-ر-س-ت

صفحہ	ایڈک	عنوان	نمبر
۹	کیوت باپاڻي	۱. جیٺي سنڌ... سدا جیٺي!	۱.
۲۰	هوندراج بلواڻي	۲. ان ٻڙن جي وچر	۲.
۲۷	چترو ناگڇال	۳. روم ۾ هڪ رات	۳.
۳۴	گورڏن ننداڻي	۴. استعفا	۴.
۴۱	نند جواري	۵. هڪ انسان ۾ روپ	۵.
۴۸	ٻوٻڙي هيرواننداڻي	۶. ڪاسيندو	۶.
۵۶	لچمن ٻهياڻي	۷. دادی د وڙو ماءُ	۷.
۶۴	ٽيڪچند مس	۸. نشاني	۸.
۷۲	ڪوشن راهي	۹. شيشي جي ديوار	۹.
۷۸	هولارام هسيچا 'هدس'	۱۰. موٽي	۱۰.
۸۳	مرچو مسڪين	۱۱. اُچيٺي ٿي	۱۱.
۸۵	ڊاڪٽر موٽي لعل جو نواڻي	۱۲. ٽڪليف جي قابل نه	۱۲.
۹۱	رام ٻيسواڻي	۱۳. ڪور ڪندي	۱۳.
۱۰۲	مايا راهي	۱۴. محتبت جو مينهن	۱۴.
۱۱۶	ڀڳوان ٿلواڻي	۱۵. سوپ جو احساس	۱۵.
۱۲۲	نازڪ مدناڻي	۱۶. هڪ ٽٽل شخص	۱۶.
۱۲۵	گوبند مالهي	۱۷. دل ڏي دل وارن کي	۱۷.
۱۳۷	گنو سامتاڻي	۱۸. ٻڙاڏو	۱۸.
۱۴۷	سندري اتمچنداڻي	۱۹. بدتن	۱۹.
۱۵۶	اي. جي. ائم	۲۰. سفيد چادر سهيل سڌ ڪا	۲۰.
۱۶۴	گوبند ٻنڄاي	۲۱. ڪوشن نڪري	۲۱.
۱۷۷	موهن ڪلپنا	۲۲. رام دين	۲۲.
۱۸۵	چينو لالواڻي	۲۳. دوست مارئم	۲۳.
۱۹۸	لکشمي گوپ سنڌوا	۲۴. ٽي خط	۲۴.
۲۰۸	چوهڙ ڪيسواڻي "لعل"	۲۵. ٽي ٽي اڻ ٿيڻي	۲۵.

ص ۱۰۰	غلط	ست	ص ۱۰۰
۱ رهندس.	۱ رهندس.	۵	۹۴
سائين	سائين	۲	۹۶
آئين	آئين	۶	۱۰۵
آئين	آئين	۱۵	۱۰۷
آئ ورن	آئ ورن	۱۹	۱۰۸
آڪڙو	آڪڙو	۴	۱۱۰
سگهجي.	سگهجي	۲	۱۱۰
ٿي	ٿو	۸	۱۱۸
پڙاڻو	پڙاڻو	۱۰	۱۳۱
سائين؟	سائين؟	۱۳	۱۴
پتار وادي	پتار وادي	۱۲	۱۴۵
انصاف لاءِ	انصاف	۲۳	۱۵۵
ٿي	ٿي	۲۶	۱۷۳
روزگار	روز	۳	۱۷۵
پتليون	پتليون	۲۴	۱۷۵
نہ.	نہ.	۶	۱۷۷
پنهنجن	پنهنجن	۳	۱۷۹
ڪاليج	ڪاليج	۲۳	۱۸۷
گاڙي جي	گاڙي جي	۲۱	۱۸۹
ٻارو	ٻارو	۱۶	۱۹۰
ڪانه	ڪونه	۱	۲۰۲
ويلس	ويلس	۱۵	۲۰۴
هتو	هو	۱۲	۲۰۵
ٿي	ٿي	۱۳	۲۰۵
ڦرمار	ڦرمار	۱۹	۲۰۵
		۲۲	۲۰۶

پښتانهامو

صفحه	ست	غلط	صحيح
۶	۶	موکايو	موکايو
۶	۱۹	اړو	اړو ئي
۷	۷	کهاڼي	کهاڼي آ
۷	۱۴	جي	ئي
۸	۱۰	پ	ک
۸	۱۹	هرو	هي ء
۱۷	۹ ۱۱ پ	مذهب	مذهب
۳۴	۲۱	کهاڼي	کهاڼي
۲۷	۱۹	پ	پ
۴۱	۱۵	غلط	غلط
۴۴	۱	متجهي	متجهي
۴۵	۱	رز	رز
۵۲	۵	گدرځ	گدارځ
۵۲	۱۵	چړکاني	چړکاني
۵۳	۳	سمجهو	سمجهو
۵۵	۲۰	ويدر	وندر
۷۵	۲	اهي	آهي
۷۵	۶	هڼي	هڼي
۷۵	۱۴	قرص	قرص
۷۹	۵	ر	ر
۷۹	۲۵	پشمان	پشما
۸۱	۱۲	د سهږو	د سهږي
۸۵	۴	بمايا	گمايا
۸۷	۱	سندن	سندس

Munhinji Bahitreen Kahaani

(A Collection of 26 Sindhi Short Stories)

Editor : VASDEV "NIRMAL"

Address of the Editor : Flat 3, MAHRAN, Plot 16,
J. V. P. D. Scheme,
N. S. Road 10,
JUHU, BOMBAY-400 049
Phone: C/o. 6200012

Month & Year of Publication : December 1988

Edition : FIRST

Price : Rs. 30-00

Cover Design : Shri Ram Lalchandani

Publishers : POORNIMA PUBLICATION
30, B. K. Co-op. Housing Society,
Shankar Lane,
KANDIVLI, BOMBAY-400 067

Printers : B. A. PUNWANI
CROWN PRINTERY
Sane Guruji Marg,
BOMBAY-400 011
Phone : 39

مذہبِ مجتہد

دیوٹرین

کھاٹی

(۲۶ سدی کھاٹی میں ہو چکا ہو)

سہ ماہ کے:

واحد دو "نور"

[جانب: ۱۶۱۰۱۰]

[سال: ۱۹۸۸]

نور:

نور و نور

نور کا:

نور کا پبلکیشن

نور کی . کو آواز دو ہاؤسنگ سوسائٹی

نور کا پبلکیشن

نور - ۰۶۷ - ۴۰۰

صحيح	غلط	سٺ	صحيح
رهندس.	رهندس.	۵	۹۴
سائين	سائين	۲	۹۶
آئين	آئين	۶	۱۰۵
آئين	آئين	۱۵	۱۰۷
آز ورن	آز ورن	۱۹	۱۰۸
آڪڙو	آڪڙو	۴	۱۱۰
سگهجي.	سگهجي	۲	۱۱۵
آئي	آئي	۸	۱۱۸
پڙاڻو	پڙاڻو	۱۵	۱۳۱
سائين؟	سائين؟	۱۳	۱۴
پتار آواڊي	پتار آواڊي	۱۲	۱۴۵
انصاف لاءِ	انصاف	۲۳	۱۵۵
آئي	آئي	۲۶	۱۷۴
روڙ ڪار	روڙ	۴	۱۷۵
پتليون	پتليون	۲۴	۱۷۵
آءُ	آءُ	۶	۱۷۷
پنهنجن	پنهنجن	۴	۱۷۹
ڪاليج	ڪاليج	۲۳	۱۸۷
ڪاڙي جي	ڪاڙي جي	۲۱	۱۸۹
ٻاٻو	ٻاٻو	۱۶	۱۹۰
ڪانه	ڪونه	۱	۲۰۲
ويليس	ويليس	۱۵	۲۰۴
هٿو	هو	۱۲	۲۰۵
لي	لي	۱۳	۲۰۵
ڦرمار	ڦرمار	۱۹	۲۰۵
		۲۲	۲۰۶

پڻامو

ص ۱۵۰ ج	غلط	ست	ص ۱۵۰ ج
موڪاچر	موڪاچو	۶	۶
اھو ئي	اھو	۱۹	۶
ڪھاڻي آ	ڪھاڻي	۷	۷
ئي	جي	۱۴	۷
ڪ	۴	۱۰	۸
ھي ۽	ھو ۽	۱۹	۸
مھذب	مذھب	۹ ۴ ۱۱	۱۷
ڪھاڻي	ڪھاڻي ۽	۲۱	۳۴
۽	۽	۱۹	۲۷
غلط	غلط	۱۵	۴۱
منجھي	منجھي	۱	۴۴
۲۲	۲۲	۱	۴۵
ڪڍارڻ	ڪڍوڻ	۵	۵۲
چوڪائي	چڙڪائي	۱۵	۵۲
سمجھو	سمجھو	۳	۵۳
وندر	وندر	۲۰	۵۵
آھي	اھي	۲	۷۵
ھڻي ۽	ھڻي	۶	۷۵
قوص	قوص	۱۴	۷۵
۴	۴	۵	۷۹
پٽسا	پٽسان	۲۵	۷۹
ن سھڙي	ن سھڙو	۱۲	۸۱
ڳمايا	بمايا	۴	۸۵
سندس	سندن	۱	۸۷

Munhinji Bahitreen Kahaani

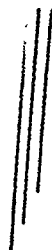
(A Collection of 26 Sindhi Short Stories)

Editor	:	VASDEV "NIRMAL"
Address of the Editor	:	Flat 3, MAHRAN, Plot 16, J. V. P. D. Scheme, N. S. Road 10, JUHU, BOMBAY-400 049 Phone: C/o. 6200012
Month & Year of Publication	:	December 1988
Edition	:	FIRST
Price	:	Rs. 30-00
Cover Design	:	Shri Ram Lalchandani
Publishers	:	POORNIMA PUBLICATION 30, B. K. Co-op. Housing Society, Shankar Lane, KANDIVLI, BOMBAY-400 067
Printers	:	B. A. PUNWANI CROWN PRINTERY Sane Guruji Marg, BOMBAY-400 011 Phone : 392375

ڊيٽرين

ڪهاڻي

(۲۶ - سنڌي ڪهاڻيون جو مجموعو)

سهياد ڪي:

واسندو ”نرمل“

[پڇاڻو: ۱۹۸۸]

سال: ۱۹۸۸

ڊيمس:

ٽيم رڊيا

پرڪاشڪ:

پورٽما پبليڪيشن

۲۰، اي. ڪي. ڪوآپريٽو هاءِوسنگ سوسائٽي
مدر اسين، ڪانڊولي،

۴۰۰ ۰۶۷ - بمبئي

